

رەنجبەردی
هەژری
شاوچەرخى
ئىسلامى

۲

خوددا

سۆران

سەفید حوی

کردووێهەتی بە کوردی

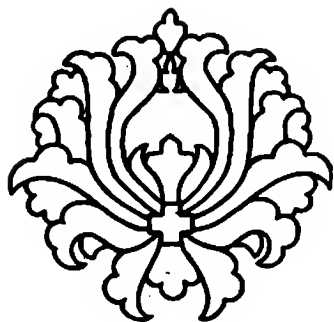
نووسییوێهەتی

نووسکەى ئەم سەفید حوی چەکی کەردن و تالاکردنەوه - ئەمۆتیر

منتدى اقرأ الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

اللَّهُ - خُودَا

- ناوی کتیب: الله ﷻ (خودا).
- ناوی نووسه: سه عید جه ووا.
- ناوی وه رگتیز: سوران.
- چاپی په که م: ۱۴۲۰ ک ۲۰۰۰ ز
- تیراز: ۱۵۰۰ دانه.
- ژماره ی سپاردن (۳۰۶) ی سالی ۱۹۹۹ ز.
- له بلاو کراوه کانی نوو سینگه ی ته فسیر / مه ولیر.
- چاپکردنی : چاپخانه ی په روه رده

لَبَّكُؤَلِيهَ وَهَى بِهَ رَنَامِهِ يى نَامَانَجْدَار لَه مَهَرِ سَى بِنَه مَآى:
خودا - پيڻغه مِهَر - ئيسلام

اللَّهُ - خُودَا جَلَّالٌ

سَعِيد حَوَى
نَووسِيوِيهَتَى

سُؤْرَان
كِرْدَوِيهَتَى بَه كُورْدَى

که نه م کتیبه ت خوینده وه بۆت ده رده که وی گه وره ترین
راستی که زانست و ژیری سه لاندویانه و چیر ده مه قالی
هه لئاکری (بوونی خودا) یه و هیج که سیک بیجگه له
موسولمان له م گه ردوونه دا ناتوانی به نه واوه ی خوا بناسی.

مه به ست له م زنجیرهیه

زنجیره‌ی هزری هاوچه‌رخ‌ی نیسلامی

۱. ده‌وله‌مه‌ندکردنی کتێبخانه‌ی کوردی‌یه به گ‌رنگ‌ترین وکارگه‌رت‌رین

ده‌قی نه‌و کتێبانه‌ی که مه‌شخه‌ئی سه‌رری هزری هاوچه‌رخ‌ی نیسلامین.

۲. ناشناکردنی خوێنه‌رو لاوی موسوڵمانی کورده به ده‌قی نه‌و کتێبانه‌ی که

سه‌رچاوه‌ن بۆ رو‌شنی‌ری نیسلامی و سازنه‌ری بێداری و رابوونی نیسلامی پیرۆزن.

۳. شاره‌زاکردنی راسته‌وخۆی لاوی کورد به‌م سه‌رچاوانه، نازادکردنیانه له

گفت کو‌ت و به‌ندو بۆجوونی ته‌سکی حزایه‌تی و تاک‌په‌وی و ره‌وتگه‌رای.

۴. بناغه‌یه‌ك بێ بۆ بنیادنانی که سایه‌تیه‌کی نیسلامی به‌هێز بۆ هه‌ر تاکیکی

موسوڵمانی کورد تا توانای نه‌نجامدانی نه‌و گ‌ورانکارانه‌ی هه‌بێ که

خودای په‌روه‌ردگار پێی سپاردوه.

ده‌گه‌ل رێزو ته‌قدیرمان بۆ بیروپای نووسه‌رانی نه‌م زنجیره‌یه، مه‌رجیش نیه

نێمه‌ پابه‌ندی هه‌موو بیروبۆچونه‌کانیان بێن.

با ده‌ستووری‌شمان له‌وه‌رگرتن فه‌رمایشته‌که‌ی خودای په‌روه‌ردگار بێت.

﴿الَّذِينَ يَسْتَمْعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ. أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَٰئِكَ هُمْ أُولُوا

الالباب﴾.

(زمر - ۱۸)

نووسینگه‌ی ته‌فمیر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وتەيەك

لەم كۆتیبەدا ئەمەوێت لە سێ بنەمای سەرەکی بدوێم كە بەبێ زانین و پڕوا بوون پێی (موسولمان بوونی مەرووف) نایەتە دی، زیاتر تیایدا بە كۆکردنەو و رێكخستنی زانیارییەكانی ناوی هەستاوم، نەك وەك شتیکی تازە و نوێ، داھێنان بێت. هەرچەندە تێبینی ئەوەم كردووە كە زۆر لەسەر ئەم سێ بنەمایە نووسراوە، بەلكو لە هەر بەشێك لە بەشەكانی هەریەك لەم سێ بنەمایە زۆر نووسراوە، بێ ئەوەی لێكۆڵینەوێتیەکی سەرپاگیری هەبێت بۆ ئەم بنەمایانە، بۆیە منیش لێرەدا هەولم داوە ئەم كەلێنە بە هەموو توانایەكمەوێ پێ بکەمەوێ، لە هەر جێگەیەکیشتدا كە سێكم بینیبێتەوێ لە من باشتەر لەو بوارەدا دوابێ ئەوێ هیچ رێگرتێكم لەبەردەمما دانەناوێ بۆ ئەوێ سوودی لێوێ رێگرم هەندێکی لێوێ باس بکەم. رەنگە ئاماژەم بە سەرچاوەكە دابێ یاخود نەمدابێ، لە هەردوو حالەتەكەشدا هۆکاری خۆی هەبێ و پێویست بە باس كردن ناكات، جا خوێنەری بەپێزلات سەیر نەبێت كە هەست بە گواستنەوێ زانیاری لە سەرچاوەی ترەوێ بکەیت لەم كۆتیبەدا، چونكە سووربوون و خەمی من زیاتر لە دەرخیستنی بیرۆكەي كۆتیبەكە بوو، نەك

ستایش کردنی نه وهی راستی گوتووه یا له ترسانم له وهی که ناگر هه لگړسینې به خرابه بدوی.

پېغه مېر ﷺ دهغه رمویت: ((من قال رضیت بالله رباً وبالإسلام ديناً وبمحمد ﷺ نبياً وجبت له الجنة)) أخرجه مسلم و نسائي وأبو داود. یاخود دهغه رموی: ((ذاؤ طعم الإيمان من رضي بالله رباً وبالإسلام ديناً وبمحمد رسولاً)) أخرجه مسلم والترمذي.

نهم کتیبه ش که ناوی (الأصول الثلاثة) یه به جوریک له مه پ زاتی خوداوه ده دویت که هیچ گومانیک نه هیلتیه وه به پشتیوانی خودا هه موو شوبه یه که راده مالې، و بواړی هیچ دروړیک نه هیلتیه وه، واش له مړوف دهکات رازی بیت به په روه ردگارېتی خوی گه وره. به جوریکیش له باره ی پېغه مېره ی خودا ﷻ وه ئه دوی که که سایه تی نه و پېغه مېره مه زنه ی تیا دهر نه که وی به وپه پې باوه پ پی هینان و به لگه وه، نهم دوو سیفه ته ش و له مړوف ده که ن راستیه کانی وه که خور لا روون بیت، نه و راستیه ی که محمد ﷺ مه زنترین روو خساره کانی مړوفایه تیه له هه موو بواړیکه وه، وه که چوون به لگه ی په یامه که ی به جوریکه هیچ بواړیک له به رده م ژیریدا نه هیلتیه وه جگه له باوه پ بوون نه بیت.

له به شی سییه مدا له بابته ئیسلامه وه نه دویین؛ وه که عه قیده و به ندایه تی کردن و به رنامه ی ژبان و دان پیا نان و پالېشتیه کان، به شیوه یه که هه مه کیه کانی ئیسلام روون نه کاته وه و هه روه ها پشکو به شه کانیشی، بنه ماو لقه کانی دهر نه خات به جوریک به لگه له سه ر خه لک دینیته وه و بواړ نادات ده ست به رداری بیت و به شتی تره وه بنیشیته وه ﴿ومن یتغ غیر الإسلام دنیا فلن یقبل منه﴾ آل عمران - ۸۵ واته: و هه رکه سی بیجگه له ئیسلام (ته سلیم له راست خوادا)، دینې تره لېزېرې، جا (هه رگین) لی قبول ناکړی

مړوف کاتیک له خویندنه وهی نهم لیکولینه وه یه ده بیته وه؛ دلنیا ده بیت، که ر خوی بیه ویته حق بناسی و خوداش ری نیشان بدات به فینکایی یه قین دلای داکه وی، نه گه ر

وانه بیت. ئەوا زۆر هزرو ژیری ههچەند ههق ده بینن به لام لی لانه دەن، ئەم کتێبه خالی سەرەتایه بۆ له دایک بوونه وهیهکی نوێی مەرفۆف که دهیهوێ له تاریکایی گومان و دوو دلی و فهوتان و لێک ترازان و گێره شیوینی رزگاری بیت.

خوێنەر له خوێندنه وهی ئەم کتێبه دا تێبینی ئەوه دهکات که من زۆر وهستاوم له سەر یه کهم بنه ما که (الله) یه و بنه مای دووه میس (الرسول) به شیوه یهکی شی کراوه و گفتوگو کرا و به لگه هێنانه وهی که قاعه تیکه ر دواوم، به پشت بهستن به گوتاری ژیری به ئارام و خۆ گرتنه وه و گرتنی هه موو دهروازه یهکی گومان و شوبهه ئەم باسەم تاوتوێ کردووه، به لام له بنه مای سییه مدا (الإسلام) زیاتر راستیه کانم خستۆته روو وه که له شیوازی گفتوگو کردن، هۆی ئەمه ش ئەوه یه که مەرفۆف دوا ی ئەوه ی بپوا دینیت به خوا به تی الله و پیغه مبه ریتی محمد ﷺ، ههچی تر له بهرده میدا نامینیته وه ته نیا باوه ره یێنان نه بیت به ئایین و شه ریه ته که ی، باسه که ئەوه نیه که به لگه له سەر هه موو به شیکی ئیسلام به یێننه وه... -هه چه نده به لگه ش هه ن- به لکو باسه که لیڤه دا پێناس کردنه، لۆجیکی ژیریش ده لێ مەرفۆف هه چی له بهرده مدا نامینێ جگه له ته سلیم بوون بۆ خوا و شه ریه ته که ی نه بیت، خوا په روهر دگاره و دروستکراوه کانیش به ندهن؛ ئەو په روهر دگاره زانایه ی که مەرفۆفی فێر کردووه ده رباره ی ئەو شتانه ی نه یده زانی.

هۆیه کی تری ئەوه ی وای لی کردووین زۆر له سەر باسی (خودا) و (پیغه مبه ر) بدوین، ئەوه یه که (مادییه تی بی باوه) هه رده م به هه موو توانا کانیه وه له هه ولدایه مەرفۆف خودا له بیر بکات، و له بوون و دلییه وه پیغه مبه رانی خودا به بجوو کتر ته ماشا بکات، له مه شدا نه خشه ی خاوه ن ئایینه پووچه کان له ناشیرین کردنی وێنه ی راسته قینه ی پیغه مبه ری خوا محمد ﷺ ده وری گرنگیان بینوه، پێویسته ئەم لیکۆلینه وه یه مافی خۆی بدریت، چونکه ئەم شالاوانه روژ دوا ی روژ له زیاد بوون دان، ره نگدانه وه ی له سەر ده روونی مەرفۆف سات دوا ی سات په ر ده بێ، ته نانه ت موسولمانانیش - که به ته نیا خاوه نی ریگای راستن- تووشی هه مان به دبینی نا په و بوون، ته نانه ت ئیستا وان له سەر لیواری

هه لگه پانه وه یکی سامناکی گه وړه، بویه ژور ئاتاجی روون کردنه وه یی ئه م دوو بنه مایه ده بن له گه ل سپییم بنه مادا، نه ک ئه وانی تر، ته نیا ئه و که سانه نه بیت که خودا ده یان پاریزیت..

جگه له مەش له م کتیبه دا مه به ستنکی ترم هه بووه، ئه میش ئه وه یه که ئه وانه ی خه ریکی کاری په روهرده ی ئیسلامین گرنه گرتین لایه نیان له بیر کردووه، ئه و لایه نه ی که ئیمامی عومەر له م وتیه دا ئاماژه ی پی ده کات:

(ئیمه سه رده میك ژباين، هه ر به كك له ئیمه ئیمانی پیش قورئان وه رنه گرت، پاشان که سوره ته کان ده هاتنه خوارئ، حه لال و حه رام و فه رمان و نه هییه کانی به ئاسانی ده زانی و پیویستی نه ده کرد له سه ریان بوه ستن، که چی من که سانیکم بینی قورئانیان پیش ئیمان وه رده گرت، قورئانی له فاتحه وه ده خویند تا کۆتایی که چی نه یده زانی چ فه رمانیکی پی کردووه و له چی دووری خستوته وه و پیویسته گرنگی به چی بدات و نه وه ی خراپه وه کو خورمای خراپ (الذقل) لیی دور که ویتته وه).

مه رگه ساتی موسولمانان له وه دا کۆده بیتته وه که زانیاری ئیمان و ریگا که یان پشت گوئ خست، که ئه مەش پيشه کیه کی فیطری کتیبه که ی خودا وه نده، ﴿قل هو للدين آمنوا هدى وشفاء، والذين لا يؤمنون في آذانهم وقر، وهو عليهم عمی﴾ فصلت/ ٤٤، واته: بلئ: ئه م قورئانه بۆ که ساتئ که بپوایان هیناوه ری نوین و شیفایه، و ئه وانه ی که بپوا ناهینن که پڼ و کوین و نابیین.

ئه م کتیبه له گه ل کتیبیکی تردا به ناوی (جند الله ثقافة وأخلاقاً) هه ولدانی که بۆ گه پانه وه ی شته کان بۆ شویننه کانی خوین له م بابه ته وه (بابه تی ئیمان).

جا ئه م کتیبه هیژکی به لگه دار به موسولمان ده به خشی که به و هۆیه وه بتوانئ هه موو که سیکي ئاواره و شه پریوی به رده رگای خودا وه ندی میهره بان بانگه واز بکات، هه روه ها ره نگه به هۆیه وه بتوانئ به لگه له سه ر هه موو دوژمنیکی خوا به ینیتته وه که نکۆلی

له نیشانو ئایه ته کانی خودا ده کهن، ده روونیان به هۆی سته م و خۆ به زل زانینه وه په سه ندیان کردووه .

له کۆتاییشدا پتویسته ئه م باسه ش بخره روو که :

له کتیبی بئ باوه پان و لادراوانه وه زانیاریم وه رگرتووه، چونکه حیکمه ت چه کی بزری بپواداره، هه موو ئه و کتیبانه ش سوو دم لئ وه رگرتون ئاماژه م بۆ نه کردوون، مه رج نیه هه موو نووسه ریکیش که وته یم وه رگرتووه شایسته ی خویندنه وه بیته، هه رشتیکم وه رگرتبئ به بئ روون کردنه وه به سه ریا بازم نه داوه، په رو ه دگاریش ئاگاداری مه به سته و پشت و په ناو خاوه نه له دونیا و دواړۆ داو باشترین پشتیوانه .

تییی: کاتی خۆی، به شه کانی به رایئ ئه م باسه م که ده رباره ی زاتی خوداوه ند بوو، بۆ هه ندیک له قوتابیانی زانکۆ پیشکesh کرد پیش ئه وه ی بیکه م به کتیبیک، ئه و کاته به بیرمدا نه ده هات ده بیته به شیک له م کتیبه و به ناوی منه وه بلاو ده بیته وه، بۆیه هه و لم نه داوه هه موو وشه و رسته یه ک که له م کتیبه دا لئی دوام بیگێرمه وه بۆ سه رچاوه که ی، هه رو هه کاتی ده رباره ی چاپ کردن و بلاو کردنه وه ی کتیبه که دوام، دوور بووم له کتیبخانه ی ولاته که مه وه، ئیدی باسه که م هه ر به م جوړه نارد بئ ئه وه ی هه لسم به کاری جیا کردنه وه ی ئه وه ی که وه رم گرتووه، دیارترین ئه و سه رچاوه یه ش که سوو دم لئی وه رگرتووه و ته ی خاوه نه کانیانم له دوو تویدا یه ک خستووه: (قصه ایمان) ی شیخ (ندیم الجسر)ه خوا بیپارێزی هه رو هه کتیبی (الله) ی عقاده ... ئیدی ببوون ...

الله جل جلاله

ناسینی خوا ئو کۆلەکه سەرەکییە که تەواوی ئیسلامی لەسەر دادەمەزێ،
بەبێ ئەم ناسینەش هەر کارێک لە ئیسلامدا بە ئەنجام بگەیەنرێت بەبێ سوودیکی
راستەقینە دەمینیتەوه، چونکه لەم حالەتەدا گیانی ئیسلام فەرامۆش ئەکری، ئیدی نرخێ
کارێک چیه گیانی لەبەردا نەبێت؟
بەلام ئایا چۆن خودا (الله) بناسین؟ ئەو رێگای ئەم ناسینە چیه؟ وەلامی ئەم
پرسیارە زۆر پێویست و گرنگە، چونکه ئێمە گەر رێگە که نەناسین ناتوانین بگەینە ئەو
مەبەستە ی دەمانەوێت پێی بگەین.

۱- تیروانیی بێ باوەران بۆ ئەم رێگایە:

هەندێک مەزھەب و نوێنەر نوێی خۆیان لە بوونی خودا دەکەن، چونکه بە هۆی
هەستەکانیانەوه دەرکی پێ ناکەن، وایان زانیوه رێگەی گەشتنیان بە خودا بەم جۆرە
دەبێت، لەگەڵ ئەمەشدا بریادارانیا بە تۆمەتی تێوەگلانی خەیاڵاتەوه تاوانبار دەکرد،
یاخود بە گومراو شوێن ئەفسانە کەوتوو و سەرلێتیکچوو مەزھەبی نازانستییان دادەنەن...

وچەندان جوینو بە سووک تەماشاکردن و گالته پێکردن، کە بێ باوەپان بە خوای گەورە ئاراستەئە و بەروادارانەئە دەکەن کە بەهۆی رێگەئە تری بیجگە لە ریتی هەستەکان بپروایان بە خودا هێناوێ.

نمونهئە ئێوانەئە کە تەنیا بپروا بەو شتانه دەهێنن کە بەر هەستەکانیان بکەوێ ئێو واقعە ماددیەئە تیایدا دەژین بەدرۆیان دەخاتەوێ. بۆ نموونه بپروایان بە هێزی کێشندە (القوة الجاذبية) و یاساکانی هەیه کەچی نەشیان بینوێ، بەلکو بەرهنجامەکیان بینوێ، هەروەها بپروایان بە ژیری هێناوێ هەچەندە نەشیان بینوێ، بەلام کاریگەرییەکانیان بینوێ، هەروەها بپروایان بە هێزی موگناتیسی هەیه، کەچی تەنیا راکێشانی ئاسن بۆ ئاسنیان بینوێ بێ ئێوێ هێزی کێشندەکە ببینن، بپروایان بە بوونی ئەلکترۆن و نیوترۆن هەیه کەچی نە ئەلکترۆن و نە نیوترۆنیان بینوێ!، جا راستی ژانی ئێو جۆرە کەسانە ئێوێ دەردەخات کە بپروایان بە هەندێ شت هێناوێ هەستەکانیان پەئە پێ نەبردوون، بەلام شوێنەوارەکی نیشانی داوێ ئێوانیش گەیشتوونەتە یەقینیکی گومان بپ، ئێمەش ئێو راستیەمان بۆ دەرنەخات کە ئێو کەسانە بپروایان بە شوێنەواری شتەکان هێناوێ نەک بە خودی شتەکان.

بۆ ئێم بپروا بوونەش ژیری پێئە ناساندن نەک هەستەکان، هەچەندە هەستەکان ئێو نامێرانەن کە رەسەکانی حوکم دانی بە ژیری بەخشیوێ بۆ دەرك کردنی حوکمەکی، بەلام گەر ژیری نەبێت هێچ حوکمێک نادریت و هێچ ناساندنێک نایەتە دی، بەلکو هەستەکان زۆر جارێ وێنەئە خەیاڵیمان پێ دەبەخشن، بەلام تەنیا بەهۆی ژیریەوێ راستییەکانمان بۆ دەردەکەوێت: ئێو دارەئە لە ناو ئاودا دەبینین بەشیوێ شکاو دەر دەکەوێ و ئێو هێلە هاوتایانەئە کە هێلێ تر جیای کردۆتەوێ بە شیوێەکی نا هاوتا دەردەکەوێ، یاخود ژمارەئە سێئە لە ژمارەئە رەش گەورەتر دەردەکەوێ، هەمیشەش هەستمان وایە کە بەرێگادا دەپۆین سەرمان بۆ سەرەوێ، جا گەر لە تەوێ رەئە باکوور یان لە تەوێ رەئە خوارووی گۆی زەوێ یان لە هێلێ ئیستیوا بین! جا ئێم وێنانە بە روونی ئێوێمان نیشان

دهدن كه ژيري نه بيت ههستهكان تووشى ههله مان دهكەن، ههروهه ها گەر ژیری نه بوايه
هیچ ناساندنیکمان له جیبی خۆیدا نه ده بوو.

جا ئایا ئهوه كه سانه راست دهكەن كه مه عریفه كانیان ته نیا له ههستكانیاندا بیننا
کردوه؟ ئایا له گهڵ دهروونی خۆیاندا ژۆر بیژن کاتی رهفزی بهوا بوونیان به خوای گه و ره
کرد چونکه به ههستهکانیان پهی پێی نابهن؟ له گهڵ ئهوهش ئهوان ته نیا به شوینه وارو
کاریگه ری شتهکان بهوایان به هه موو راستیه کان هینا که نه یان بینیه و گه و ره ترين
راستیش پێک دینێ که مۆف ناسیبیتی.

ئه م بۆ چوونه ههلهیهی ریگای ناسینی خوای گه و ره (چ له کۆن و نوێ دا)
گه و ره ترين هۆکاری دوور که و تنه وهی ژۆریه ی خه لکییه له ریگای باوه پ بوون به خوا،
له گهڵ ئه مه شدا ئه م بۆ چوونانه به پێی پێوانه ی زیره کی و ژیری ههلهیه، چونکه ژیری
به هۆی زیره کی به گهیه وه حوکم ئه دات که (الله) به دی هینهری مادهیه نه ک ماده که
خۆی، چونکه ماده ناتوانی ماده دروست بکات، جا گەر کۆتایی ده رکی ههستهکان
ته نیا بۆ ماده ههست پێی کراوه کان بیت ، ئه واه و کاته (الله) ده رکی پێی نا کریت،
ئه وهی روون و نا شکر اشه ئه وهیه که هیچ نه ته وهیه که له نه ته وان و هیچ بێ باوه پێک له بێ
باوه پان نه بووه گەر ئه و گومان و شوبه به یان بۆ دروست نه بوو بێ له مه پ تیروانیی
ههستهکی بۆ ریگه ی ناسینی زاتی خودا وهند، وه ک چۆن له م رۆژگار دا چه ندان که س
ده بینینه وه که نه بینینیان ده بیته هۆیه کی هاوه ل دانان بۆ بێ باوه پ بوونیان، وه ک چۆن
بیس تو مانه هه ندێ ده وه تانی ش (نه بینین) ده که نه پاسا و بۆ بێ باوه پ پیان، وه ک ده زگا کانی
راگه یان دنی په کیتی سو فیه ت که پاش نار دنی په که م مانگی ده ستر دی خۆی ئه وهی
راگه یاند.

له به سه ر هاته خۆ شه کانی وه لامي فیطره بۆ ئه م مه سه له یه ئه و به سه ر هاته
نو کته ئامیژه یه که ده لێن له قوتا بخانه یه کی سه ره تاییدا روی داوه، له کاتێکدا
مامۆستایه کی پۆلی شه شی سه ره تای به قوتا بییه کان ده لیت: ئایا من ده بینن؟ گو تیان:

به لئی، نه ویش گوتی: که واته من هم، پاشان گوتی ئایا نه و تخته یه ده بینن نه و انیش گوتیان: به لئی، نه ویش گوتی! که واته تخته که بوونی هیه، ئینجا گوتی نه ی میزه که ده بینن؟ نه و انیش گوتیان به لئی، نه ویش گوتی که واته میزه که بوونی هیه، پاشان لیتی پرسین: ئایا خوا ده بینن؟ وتیان: نه خیر، ماموستا کهش گوتی: که واته خوا بوونی نیه، له م کاته دا یه کیک له قوتابییه زیره که کان هه ستاو گوتی: نه ی ئایا عه قلی ماموستا ده بینن؟ وتیان نه خیر، نه ویش گوتی: که واته ماموستا عه قلی نیه.

جا نه و خه یالهی که زۆر له بی باوه پان هه ر له کۆنه وه دهستی پیوه ده گرن زۆر کۆنه، وهک چۆن شوینه واریکی نه خووشی دلۆ ده روونیشه و، جا نه مه هه رگیز شوینه واری بیریکی ریک و زیریه کی راست و ویژداناری نیه له لیکۆلینه وه دا.

قورئانی پیرۆز بۆمان ده گێڕێته وه که بی باوه پان له هه موو سه رده میکدا بۆ برپا بوونیان مه رج دانه نین، نه ویش ده بی هه ست به بوونی خوا بکه ن به هۆی بیستن یان بینینه وه، نه مه ش به شی که له و ئاماژه دانه ی قورئان به هۆکاره کانی نه م مه رج دانانه، که خۆی له خۆیدا نه خووشیه و له نه نجامدا بۆچوونی خراپ و لێدوانی هه له ی ل ده که وێته وه، قورئانی پیرۆز هۆکانی نه م داوایه به م خالانه لیک نه داته وه: نه فامی، خۆ به زل زانین، لادان، سته م.

١- نه فامی: ﴿وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللَّهُ أَوْ تَأْتِينَا آيَةً، كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِثْلَ قَوْلِهِمْ، تَشَابَهَتْ قُلُوبُهُمْ قَدْ بَيَّنَّا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ﴾ البقرة/١١٨ واته: و نه وانه ی وا ئاگادار نه بوون، وتیان: ده ی چاکه، خوا به ئیمه بلێ یا نیشانه و به لگه یه کمان بۆ بیستن، ههروه اش پێشینانی نه و انیش هه ر قسه یه کی ئاویان ده کرد، دلۆ ده روونیان وهک یه که، به لام ئیمه نیشانه کانی خۆمان بۆ خاوه ن یه قینه کان روون کردۆته وه.

نه م ئایه ته ئاماژه به وه ده کات که نه م گوته وته ی زاناکان نیه به لکو وته ی نه فامانه، و نه م وته یه نوێ نیه به لکو بۆمبیککی بی باوه پانه له کۆن و نوێ دا، هۆکه شی ئاکامی ویکچوونی دلّه کانه، له کۆتاییشدا نه مه روون ده کاته وه که رینگای گه یشتنه

په روږدگار نیشانه و به لگه و نایه ته کانیه تی، یاخود شوینه واره کانی که ده لاله تی بوونی خودا ده چه سپینن.

۲- خُوبِه زَل زَانِین: ﴿وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا، لَوْلَا أَنْزَلْ عَلَيْنَا الْمَلَائِكَةَ أَوْ نَبِرِ رَبَّنَا، لَقَدْ اسْتَكْبَرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْا عُتْوًا كَبِيرًا، يَوْمَ يُسْرُونَ الْمَلَائِكَةَ لَا بُشْرَى يَوْمَئِذٍ لِلْمُجْرِمِينَ﴾ الفرقان/ ۲۱-۲۲، واته: و نه وانه که هیوایان به دیداری ئیتمه نیه (روژی به ری ئینکار نه که ن) ده لئین: بۆچ مه لائیکه ت بۆ ئیتمه نازل نابیی؟ یا په روږدگارمان به چاو نابینن؟ به هه قیقه ت نه وانه خویان به گه وړه دانه تاو نا فه رمانیان کرد نافه رمانیکی گه وړه، به لام روژی مه لائیکه ته کان ده بینن روژی مزگینی تاو انباران نابیی!

وهك چۆن له یه كه م نایه تدا نه وه مان بیني كه بئی باوه پان ده یانه وی له خوا بیست، ئالیره شدا ده یانه وی په روږدگار ببینن، به لام نایا نه وانه کین که ده یانه وی په روږدگار ببینن؟ نه وانه نه و جوړه که سانه ن که ده زانن ژيانی دنیا هه موو شتی که و ئیدی له پشتییه وه هیچ شتی که نیه جگه له عه دهم نه بییت، وهك چۆن یه كه م نایه ت به شیوه یه کی ناراسته وخو وه لامیان نه داته وه، هه ر به م جوړه ش له م نایه تدا نه وه روون ده کاته وه که له جیهانیکی تری جگه له م جیهانه وه له یاسای جیاوازی جگه له م یاسایانه دا بئی باوه پان فریشته کانی په روږدگار ده بینن، به لام له یاسا کانی نه م جیهانه ئاساییه دا هه سته کان په ی به جیهانی نه زانراو غه یب نابهن، جا گه ر به پیتی یاسا ئاساییه کانی نه م جیهانه، فریشته کان نه بینرین نه وه زاتی خوا زور له پیشتیره له م مه سه له یه دا که نه بینن، هه روږد چۆن نایه ته که ش نه مه ی روون کردووه ته وه که خو به زل زانین تاکه هو یه که وای لی کردوون ببینه خاوه نی نه م روانگه یه، به لام نه م مرقفه ی خوی راسته پئی ده گری و حه ز له حه ق ده کات، ریگای راست ده گریته به ر.

۳- لادان و لاپړی بوون: له نایه تیکی تردا ده رباره ی یه کیک له فیرعه ونه کانی میسر ده دوی و ده فه رموی: ﴿وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا هَامَانَ ابْنِ لِي صَرْحًا لَعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ، أَسْبَابَ السَّمَوَاتِ فَأَطَّلِعَ إِلَى إِلَهِ مُوسَى وَإِنِّي لأَظُنُّهُ كَاذِبًا، وَكَذَلِكَ زَيْنَ لِفِرْعَوْنَ سُوءَ عَمَلِهِ وَصَدَّ عَنْ

سبیل ﴿المؤمن، غافر/ ۳۶-۳۷.. واته: فیرعهون به هامانی وت: کۆشکیککی به رزم بۆ ساز بده، به لکو بگمه که رهسته و نامرازیک، نامرازه کانی هۆی (به رز بوونه وه بۆ) ناسمانه کان تا له خوای موسا ناگادار بۆ به پاسستی گومان نه به م که نه و درۆزنه، نا به م جۆره کرده وهی خرابی فیرعهون له بهر چاوی رازا بۆ وه نه وهی له ریگی هه ق گێژایه وه.

له م ئایه ته دا وه ک ده بینین وه لایمی نه م جۆره که سانهی له خۆگرتوه که ده فهرموئ ﴿وصد عن السبیل﴾، جا نه وهی که فیرعهن له تیروانینیا هه بووه نه و ریگه راسته نه بووه که خوای پێ بناسرێته وه، به لکو له ریگه یه کی هه له وه بووه.

۴- ستم: له ئایه تیککی پیرۆزی تردا پهروه رداگار نه مه مان بۆ روون ده کاته وه که یه هوود نه م داوایه یان به هۆی زۆلم و ستمه وه به رز کرده وه و ده ربپی، که ده فهرموئ: ﴿واذ قلتم یا موسیٰ لن نؤمن حتیٰ نری الله جهرة فأخذتکم الصاعقة وأنتم تنظرون﴾ البقرة/ ۵۵ واته: و نه و ده مه که وتان: نهی موسا! هه رگیز به روا به تۆ نا هینین، تا به ئاشکرا خوا نه بینین، جا له و ده مه دا هه و ره بریسکه (له ئیوهی داو) ئیوهی گرت و ئیوه ته ماشاتان ده کرد. یان له جێیه کی تردا ده فهرموئ: ﴿فقد سألوا موسیٰ أكبر من ذلك، فقالوا: أرنّا الله جهرة فأخذهم الصاعقة بظلمهم﴾ النساء/ ۱۵۳، واته: جا نه وانه که و ره تر له مه یان له موسا ویست جا وتیان به ئاشکرا خوا مان نیشان بده (به م قسه یه ستمیان له خۆیان کرد) جا له بهر نه م ستمه شیان، هه و ره تریشفه نه وانی گرت.

وه ک چۆن ئایه تی یه که م به شیوه یه کی ناواخندارو شاراو وه لایمی نمونه ی نه و که سانه ی دایه وه، ئا لیترده هۆشیارمان ده کاته وه له وه لامدان وه یان به وشه ی ﴿بظلمهم﴾ چونکه دادو راستی وای لی نه کردوون نه م داوایه ده ربپین، به لکو ستم کردنیان نه م داوایه ی دروست کردوه، ستمه ی ده روونه کان بۆ حق که راستی ده زانن و نکۆلی لی ده که ن. وه ک چۆن نه م پۆ قسه ی بی باوه پان له م خاله دا یه کانگیر ده بیته، ئاوه اش هێرش کردنیان له م پۆ دا هواتای هێرشه کانی رابردوویان ده بیته وه.. قورئانی پیرۆز به سه رهاتی هێرشه کانیان ده رده به پێ و ده فهرموئ: ﴿قال ربی يعلم القول فی السماء والأرض وهو

السمیع العلیم، بل قالوا أضغاث أحلام، بل افترأ، بل هو شاعر ﴿الأنبیاء/ ۴-۵ واته: (به لام پیغه مبه) فرموی: پهروه ردگاری من هه مو قسه یه ک چ له ئاسمان وچ له زهوی بی، نه یزانی، هر نه ویشه زور نه ولو زانا، نه وانه وتیان: نا (نه وهی موحه ممه د هیناویه تی وه حی نیه) به لکو خوی هاشه و پاشه یه، به لکو به درز نه وانه به دهم خواوه هه لده به سستی تا به لکو نه وه ستیاریکه !.

نه مانه بپوادارانیا ن به مه تاوانبار ده کړډ که شوینی خه یالات که وتوون و دروژن و ساده و عاتیفین... هرچی بی باوه په کانی نه مړیشن نه و باوه پداران به وه تاوانبار ده که ن که: - دره زانستن و راست ناکه و سه رلیتی کچوو خه له تاوون.

جا که ر که سانیکي زور له سه ر نه و پړیځه بن نه و موسولمانی خاوه ن دلی مه زن نابیت شوینی نه و گومپایانه بکه ویت، تا تووشی نه وه نه بیت که پهروه ردگار ئاگاداری کردووه ته وه له و باره یه وه ﴿ام تریدون أن تسألوا رسولکم کما سئل موسی من قبل، ومن یبدل الکفر بالإیمان فقد ضل سواء السبیل﴾ البقرة/ ۱۰۸ واته: یا نه تانه وی له که ل پیغه مبه ری خوتانا هر نه و داخوازییه به یتنه گوپی که به ر له مه، له که ل موسادا هیناتانه گوپی؟ که سی که بپوا بگوپیته وه به کوفر، جا نه وه ریگای راستی ون کردووه.

۲- ریگای به ره و خوا چوون: نایه ت و نیشانه کانی:

که واته نه و ریگایانه ی که باسما ن کردن نامانگه یه ننه مه به سته کاشمان له بابته زاتی پهروه ردگار وه، چونکه ده ست نیشان کردنی ریگه و زانیی، بنه مایه کی گرنگه بۆ که یشتنه نامانچ... که یشتن به پهروه ردگار گرته به ری نه و شوینه واره یه که ئا مازده ی پی دهادت و تاکه ریگه شه، جا بۆ که سیك بیه ویت نه م ریگه یه بگریت، بوونی مه رجه کانی ژیری و بیرو زانست تییدا زور سه ره کی و گرنگه.

چونکه به بی ژیری ناتوانین نیشانه و نایه ته کان بناسینه وه، به بی بیر کردنه وه ش خاوه نه که ی نانا سرتنه وه، به بی زانیاریش ناتوانین نایه ته کان تیگه یین و خاوه نه که ی

بناسين، رهنګه ئه م قسه يه لای بڼی باوه پان نامۆ بیت، چونکه هه میسه نازناوی عیلمانیین و عه قلاښین و نازادی خواهان و هز مه ندان ده ده نه پال خویان. به لام بانګه وازی بڼی به لګه! هېچ نرخ و به هایه کی زانستی نیه.

جا ئه وهی له م لیکۆلینه وه یه دا ده یخینه روو- به ویستی په روهر دگار- ته واورو دروست ده بیت، و رووخاندنی بانګیژی بڼی باوه پان ده بیت ﴿والذین یحاجون فی الله من بعد ما استجیب له حجتهم داحضة﴾ الشوری/ ۱۶. واته: و کهسانی که له بابته (دینی) خواوه شه، په قسه ده کهن، دوی ئه وهی بانګه یشتنی ئه ویان قبول کردوه، به لګه یان لای په روهر دگاریان پوچ و بڼی که لګه.

به ره و دوا له م باسه دا روونکردنه وهی ئه م باسه ت پیشکه ش ده کړیت.

به لام نیستا پتویسته بلین: که سیک که میک له قورئان رابمیتیت، بوی ده رنه که ویت سهرنجی مروف بۆ شیوه یه کی روون و ئاشکرا راده کیشیت، به جوریک فراوانی به ژیری بیرو زانست و شوینه وارو جیماوه کان (الأثار) ده به خشیت، ئه مه ش مه رجیک سهره کیه بۆ ناسینی خودا وهندی مه زن به شیوه یه کی ئاسان و روون و ئاشکرا ﴿قل أرأیتم ما تدعون من دون الله أروني ماذا خلقوا من الأرض، أم لهم شرك في السموات، أنزوني بكتاب من قبل هذا أو أثارة من علم إن كنتم صادقين﴾ الأحقاف/ ۴، واته: بلای: ئایا دیوتانه ئه وانهی که بیجګه له (الله) بانګی ده کهن به منی نیشان بدهن چییان له ئه رزدا خولقاندوه؟ یا له به دی هینانی ئاسمانه کاندای به شداریکییان هه بووه؟ کتیبی که به ر له قورئان هاتوه یا شوینه واری عیلمی له رابردووان بۆ من بیئن ئه گه ر راست بیژن (تابه لګه ی راست بیژیتان بڼ).

به واتایه کی تر ئایا هېچ ګه ردیک له زانست و زانیاری ګه واهی له سهر ئه وه ئه دات که هېچ به دیه یته ریکی تر هه بیت جګه له (الله)، جا کاتیک خه لکی نکۆلی په روهر دگاریان بکهن ئه مه به لګه نیه له سهر بوونی زانیاری له و نکۆلی کردنه، به لګه به لګه ی نه زانینه، ﴿ومن الناس من یجادل فی الله بغیر علم، ولا هدی ولا کتاب منیر﴾ الحج/ ۸، واته: و له ناو

خه لکدا که سانیك هه ن که له بابته خواوه بئ هیج زانست و رینوینیی و کتیبیکیی رووناك موجداده له و قپه ده کهن.

به لام نه زانینیکیی ره های رامالراو نیه له هیج مه عریفه تیک، به لکو. نینیکه له جۆرئیکیی تایبته که پهروه ردگار به م جۆره باسی ده کات ﴿یعلمون ظاهراً من الحياة الدنيا وهم عن الآخرة هم غافلون﴾ الروم/۷، واته: ئەوانه تهنیا رواله تی له ژیا نی دنیا ده زانو له ناخیره ت غافلن. ﴿فأعرض عن من تولى عن ذكرنا ولم يرد إلا الحياة الدنيا. ذلك مبلغهم من العلم﴾ النجم/۲۹-۳۰. واته: جا که وایه له وانه ی که له یادی ئیمه مل ده سوپینن و بیجگه له ژیا نی دنیا شتی تریان ناوی خۆ لاده، ئەمه دوا پله ی ناگاداری ئەوانه.

دوو باره کردنه وه ی وشه کانی زانیاری و بیرو ژیری له قورئانی پیروژدا دیارده یه کی سه رنج راکیش و ناشکرایه ﴿إن في ذلك لآية لقوم يعقلون﴾ الرعد/۴، واته: به پاستی له مه دا نیشانه گه لیک هه یه بۆ ئەوانه ئەقلی خو یان ده خه نه کار. ﴿إن في ذلك لآية لقوم يعلمون﴾ النمل/۵۲، واته: به پاستی له مه دا نیشانه یه کی روون هه یه بۆ ئەوانه ی ناگادارن (تا په ند بگرن) ﴿إن في ذلك لآيات لقوم يتفكرون﴾ النحل/۱۱، واته: به پاستی له مه دا نیشانه یه کی روون هه یه بۆ هۆزی که بیر ده که نه وه. ﴿إن في ذلك لآيات للعالمين﴾ الروم/۲۲، واته: به پاستی له مه دا نیشانه گه لیک بۆ جیهانیان هه یه. ﴿قل انظروا ماذا في السموات والأرض﴾ یونس/۱۰۱، واته: بلی: بیواننه ئەوه ی وا له ئاسمانه کان و زه ویدایه.

که سیك له قورئان رابمینیت بۆی ده رده که ویت که نایینی پیروزی ئیسلام له سه ر موسولمانانی فه رز ده کات که بیر بکه نه وه و فیر ببن، چونکه زانست و بیر کردنه وه دوو به شی سه ره کین له پیکه مینانی که سایه تی موسولمان، له کاتیکدا ئەم دوو شته لای خه لکانی تر جگه له موسولمان هه زی که بۆ چێژو خۆ خه ریک کردن به کار دیت... یان وه ک ده روازه یه ک بۆ گوژه ران به پئی کردن، یان لای هه ندیکیی تر ئاره زوه، به لام ئیسلام بۆیه زانست فه رز ده کات چونکه به هۆی زانسته وه بۆمان ده رده که ویت که ئیسلام راسته

﴿ويرى الذين أوتوا العلم الذي أنزل إليك من ربك هو الحق﴾ سبأ/۶، واته: نه وانه ی که زانستیان هیه نه زاننه نه وهی که له لایه ن په وه ردگارته وه بۆ تو هاتووه نه وه هه قه.

له لاپه ره کانی داهاتوودا به پشتیوانی خوا له به لگه و نیشانه کانی په روه ردگار ده کۆلینه وه تا راستیه روون و دیاره کانمان بۆ ناشکرا بیت، نه و راستیه ی ده فهرموئ بئ باوه پان به خوی گه وه دلایان گومرپایه نه گهر ریئ په روه ردگاریان نه گرت بهر، وپرواداران دلایان ریتنوما بووه ریئ هیدایه تی په روه ردگاریان گرتوته بهر ﴿ومن یؤمن بالله یهد قلبه﴾ التغابن/۱۱، واته: و هه ره که سئ که برپا به خوا بیتنئ خوا دل و ده روونی ریتنویئ نه کا. جا نموونه ی بئ باوه پێک به ژیری برپوی به خوا نه هیتایئ دوی نه وه ی نیشانه و به لگه کانی بینیه، وه که نموونه ی نه که سه وایه که باره کتیبیکه هه لگرتووه و نرخیان نازانیت و دانه ره کانیشیان ناسیت و بۆیه نه یداته پال نه ناسراو نه بوو... هه روه ها به پشتیوانی خوا نه وه مان بۆ روون ده بیته وه که نه که می نایه ته کان و نه ئالوزیان هۆ نین بۆ به کافر بوونی خه لکی، به لکو نایه ته کانی خوا هیتده زۆن نایه نه هه ژماردن، هیتده ش روون لای که س ناشارد ریتنه وه، به لام نه یتنه که له خودی مروف دایه، نه یتنه که له پشته لگردنی مروفه که دایه له نیشانه کانی خوی گه وه، له خو به زل زانین دایه له دان نه نان به راستیدا، له نه ناسینی حه قیقه تدایه، له لادان دایه له فیطره ی ریکی مروفایه تی وخوره وشتی په سه ند، به پاده یه که وای ل دیت دلی داده خرئ و کوئر ده بیته وه، ته نانه ت نه و که سانه به جۆرێکن گهر دهستی قودره تی خودا به شیوه یه کی سه راسیمه ش بیانجو لیتنئ هه ره سه ره نکۆلی خویان سوور ده بن.

قورئانی پیرۆز سه باره ت به وانه بۆمان ده دویت ﴿ولو فتحنا علیهم باباً من السماء فظلوا فيه یخرجون لقالوا إنما سكرت أبصارنا بل نحن قوم مسحورون﴾ الحجر/۱۴-۱۵. واته: و نه گهر ده رگایه که له ناسمانه وه بۆ نه وان بکه ینه وه و نه وانه به وئ دا برۆنه سه ری پیمان ده لئین: بهرچاومان گیرابوو؟ به لکو ئیمه (سه ره تا پئ) سحرایی بووین!! ﴿وان یروا آیه یعرضوا، ویقولوا سحرٌ مستمر﴾ القمر/۲، واته: و نه گهر نیشانه (و کشگیر: معجزه) یه که

ببینن روو ده سوپښن و ده لټن: جادوونکی هه میشه یه. ﴿وَكَانَ مِنْ آيَةِ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ﴾ یوسف/۱۰۵. واته: وچه ند ژون نیشانه کانی (خوا) له ناسمانه کان و زه ویدا که نه وانه به لایدا نه پون و رووی لی وهرده گپن!

جئی خویه تی پیش نه وهی نایه ته کان بخه یه روو چنه پرسپارتک بکه یه:

نایا په روهردگار پټویستی به ټیمه یه تا به نډایه تی بکه یه و بروای پټی به ټینن؟ یان ټیمه ناناچی نه وه یه که بروای پټی به ټینن له پټناو خومان دا؟ ﴿إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ﴾ العنکبوت/۶، واته: خوا له هه موو جیهانیان بی نیازه.

که واته با ده روونمان رزگار بکه یه تا شایسته ی ببینی نیشانه و نایه ته کانی خوی

که وره بین:-

۱- له خوبه زل زانینه وه: په روهردگار نایه ته کانی خوی نیشانی دلټکی خوبه زلزان نادات ﴿سَأَصْرِفُ عَنْ آيَاتِي الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ، وَإِنْ يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا، وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا، وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الْغِيِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا، ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَذَبُوا بآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ﴾ الأعراف/۱۴۶. واته: که سانی که له زه وی به ناهق خو به زل نه زان له نیشانه کانی خوم لایان نه ده م، نه گهر هر جوړه نیشانه یه ببینن بروای پټی ناهینن و نه گهر ریگای هیدایه ببینن، پټیدا ناپون و نایکه نه ریگای خویان، و نه گهر ریگای خوار (و خراپ) ببینن پټیدا نه پون (هه موو نه مانه) له بهر نه وه یه که نیشانه کانی ټیمه یان به درو ده خسته وه له وه غافل بوون.

۲- ده با ده روونیشمان له ستم کردن و درو قوتار بکه یه ﴿وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾ الصف/۷، واته: خوا هوژی ستمکار رټوټینی ناکات. ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ﴾ الزمر/۲. واته: به پاستی خوا که سنی که دروټنی ناسوپاس بی رټوټینی ناکات.

۳- و با خومان له خراپه کاری له سر زه وی په یمان شکندن و په یوه نډی چپانندن رزگار بکه یه که پټویسته نه پچپښن و بیه ټینه وه ﴿وَمَا يَضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ، الَّذِينَ

ينقصون عهد الله من بعد ميثاقه ويقطعون ما أمر الله به أن يوصل، ويفسدون في الأرض أولئك هم الخاسرون ﴿البقرة/ ۲۶-۲۷﴾. واته: وخوا بهو (مسهله) كهس گومرا ناكاه، مهگه ر فاسقان نه بئ (فاسقان) نه مانه ي كه په يمانى خوا دواى مه حكيم گريى دان، نه پسيئن، و پيژوندك كه خوا فه رمانى پيى دابوو، نه بپن، و له رووى زه ويدها فه ساد نه كهن هه ر نه مانه ش له زه ره رو زياندان.

۴- و با خومان له بئ ناگايى وغه قله ت دهر ياز كه ين: نه گه ر بمانه ويته هه موو نايه ته كانى په رو ه ردگارمان بؤ ناشكرا بيته، نه وا هه نديك له نايه ته كان ته نيا به هزيو فيكره وه بؤمان روون ده بيته وه گه ر ريگريكيان له به رده مدها نه بيته، و هه نديكى تريان به هزي ژيرييه وه بؤمان دهر ده كه ويته، نموونه ي نه مانه ش نايه ته كانى قورئانن كه په رو ه ردگار سه باره تيان ده فه رموي: ﴿إن في ذلك لآيات لقوم يتفكرون﴾ الرعد/ ۳، واته: به پراستى له مانه دا نيشانه گه ليك هه يه بؤ نه وانه ي بيرى ليده كه نه وه ﴿إن في ذلك لقوم يعقلون﴾ الرعد/ ۴. واته: به پراستى له مدها نيشانه گه ليك هه يه بؤ نه وانه ي نه قلى خويان ده خه نه كار. به لام سه رجه م نايه ته كانى خوا بؤ دليك دهر ناكه ويته گه ر له خاوه نه كه يدا بير كرده وه و يادى خواى (فكرو ذكرى) تيا كونه بوويته وه ﴿إن في خلق السموات والأرض واختلاف الليل والنهار لآيات لأولي الألباب، الذين يذكرون الله قياماً وقعوداً وعلى جنوبهم ويتفكرون في خلق السموات والأرض﴾ آل عمران/ ۱۹۰-۱۹۱. واته: به پراستى له به ديته ينانى ناسمانه كان و زه ويدها و هاتووچوى شه و روژدا، بؤ ژيرو خاوه ن ناوه زان نيشانه ن، كه ساني كه به پراوه ستان و دانيشتن و به پاكشانه وه ياد و زيكرى خوا نه كهن بير له به دى هيتانى ناسمانه كان و زه وي ده كه نه وه.

به ربه ستيش له نيوان هه ر كه سيك و په رو ه ردگار دrost نه بووه به هزي غه قله ت و بئ ناگاييه وه نه بوويته، هه موو غه قله تيكيش له گه مه و ناره زووه وه به ريا ده بيته، ژيانى دنياش هه مووى گه مه و ناره زووه ﴿إنما الحياة الدنيا لعب ولهو﴾ محمد/ ۳۶، واته: به پراستى ژيانى نه م دنيايه ته نيا كايه و خق خهريك كرده نه گه ر بپوا بيتن و خوپاريژ بن. ﴿إقرب

لنّاس حسابهه وهه فف غفلة معروضه، ما ياتيهم من ذكر من ربهه محدث إلا استمعوه وهه
يلعبون، لاهية قلوبهم ﴿الانبياء/ ١-٣﴾. واته: زه ماني لپرسينه وه نيزيك بۆته وه، به لام نه وان
له غفلة دان ورو سوپينه ون هيج ياداوهرى تازه يان له لاي په وه ردگاريانه وه بۆ نايى،
مه گه رگوئى بۆ راده گرن و گالته ي پى ده كه ن له حالئكدا كه دل و دهروونيان له بى ناكايى
دابه.

۵- دہبا خۆشمان له تاوانکاری دوور خەینەوہ ﴿کلا یل ران علی قلوبہم ما کانوا یکسبون﴾ المطففین/ ۱۴.. واتە: وانێه که ئەوان بیری ئی دەکەنەوہ، بە لکۆ بە ھەقیقەت کردەوہیان ھەر وەکو ژەنگ دڵ و دەروونی گرتوون. ﴿کذلک نسلکھ فی قلوب المجرمین، لا یؤمنون بہ وقد خلت سنۃ الأولین﴾ الحجر/ ۱۲- ۱۳. واتە: ئا بەم جۆرە، رێگای قورئان بۆ ناو دڵ و دەروونی تاوانباران دەکەینەوہ (بەم حالەشەوہ) ئەوانە بپوا بەو (قورئان)ە ناھێنن و بە ھەقیقەت رەوشتی ھۆزەکانی بەر ویش ھەر وا بپوہ.

٦- و با دهر و نمان له راپایی له وهر گرتنی حق دهور خینه وه گهر به راشکاو
بۆمان دهر که وت: ﴿وَنَقْلِبَ اٰفْئِدْقَهُمْ وَاَبْصَارَهُمْ کَمَا لَمْ یُؤْمِنُوْا بِهٖ اَوَّلَ مَرَّةٍ، وَنَذَرُهُمْ فِی طَغٰیٰهُمْ
یَعْمَهُوْنَ﴾ الانعام/ ١١٠. واته: و ئیمه دل و چاو یان وهر ده گتیرین ههروه کو له یه که مجاریشدا
بهوایان به مه نه هیئا، و نه وانه له ناو گتیراوی خو یان و ئیل ده که یان تا بی (پشتیوان) هه
بسورین و گتیر بخۆن.

ئيتەر لەم كاتەدا ئايەتەكانى خوداوەند لە پرشنگدان و ھەلھاتندا دەبن و سەرئانەرى
 دل ئەتەنن، پاش ئەمە نامادەيى دەبى بۆ وەرگرتنى نوورو رووناكى، بەلام ھەركيز دليكى
 شەيتانى شايستەى وەرگرتنى ھيدايەتى پەرھەردگار نابەت. چونكە تەم و گومان رێگر
 دەبەت لە پەخشی رووناكى، ھەروەھا ناتەواويەك لە چاودا رێگر دەبەت بۆ بينين. و
 بوونى نەخۆشى لە گوێدا رى لە بيستن دەگرى، ئاوى فوراتيش ھىچ تاوانىك و خەتايەكى
 نە، لە دەمى مۆقى نەخۆشدا تال بێت ﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُولُ لَا يَحْزَنكَ الَّذِينَ الَّذِينَ يَسَارِعُونَ فِي
 الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ، وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا سَمَاعُونَ لِلْكَذِبِ،

سماعون لقوم آخرين، لم يأتوك يحرفون الكلم من بعد مواضعه، يقولون إن أوتيتم هذا فخذوه وإن لم تؤتوه فاحذروا، ومن يرد الله فتنة فليكن تملك له من الله شيئاً، أولئك الذين لم يرد الله أن يظهر قلوبهم، لهم في الدنيا خزي ولهم في الآخرة عذاب عظيم ﴿المائدة/٤١﴾، واته: نهى بيغهمبر! كهسانى كه بق كوفر به لى پيش ده كه ون، تو خه فته بار نه كه ن، له و كه سانهى كه به دهم و زوبان ده لئين: بپرومان هيناوه و (كه چى) به دل بپرويان نه هيتاوه، (هه روه ها) له و كه سانهى كه بوونه ته جوله كه، كه زور گوئى له تو ده گرن تا به لكه ت لى بدوزنه وه و به دروت بخه نه وه، نه وانه جاسوسى هوزيكى ترن كه خويان نه هاتونه ته لاي تو، كه سانى كه جيگا كوركى به واژه ده كه ن و واتاكانى ده گركن و (به و جاسوسانه) ده لئين نه گهر (وه كه نه وهى نيمه و تومانه) پيتان درا (موحه ممد به ويستى نيوه داوه رى كرد) وه رى گرن، و نه گهر نه مه يان پى نه دان دوورى لى بكن و هه ر كه س كه خوا بيه ويى تا قى كاته وه و (سزاي بدا)، هه رگيز تو له لايه ن خواوه كاريكت بق نه و له ده ست نايه، نه وانه كه سانيكن كه خوا نه بويستوه دل و ده روونيان پاك بكاته وه، بق نه وان له دنيا دا په ستى و روو ره شى هه يه، و له ناخيره تيشدا عه زابى كه وره يان بق هه يه.

كه واته هه ميشه نه پنيه كه له خودى مروفدايه ﴿فلما زاغوا أزاغ الله قلوبهم﴾ الصف/٥، واته: جا كاتى نه وانه له هق لاياندا، خوا دل و ده روونى نه وانى له حق كلا كرد.

به لام نايه ته كانى په وه ردگار روون و ناشكران ﴿وكذلك نفصل الآيات ولتستبين سبل المجرمين﴾ الأنعام/٥٥، واته: نا به م جوړه نايه تى خومان جيا جيا روون ده كه ينه وه تا ريگاي گونا حكاران به ناشكرا ده ركه وي.

نايه ته كانى په وه ردگار يش له سى شيوه دا ده بينرئ:

١- كه ردوون ٢- قورئان ٣- موعجيزه و كه رامات. قورئانى پيروزيش باسى نه م سى

شته ي كردووه وه كه نيشانه ي رپيشاندان:

گه ردوون: ﴿وفي الأرض آيات للموقنين، وفي أنفسكم أفلا تبصرون﴾ الذاريات/٢٠-٢١، واته: وبق يه قين داران له زهويدا نيشانه و په ندگه لي مهيه، و له وجودي خو تاندا (نيشانه مهيه)، ثايا نابيين (و بير ناکه نه وه). ﴿و کاین من آية في السماوات والأرض يمرون عليها وهم عنها معرضون﴾ يوسف/١٠٥، واته: و چن زور نيشانه کاني (خو) له ناسمانه کان و زهويدا که نه وانه به لای نه پون و پووی لي و درده گيرن! ﴿و آية لهم الليل نسلخ منه النهار فإذا هم مظلمون والشمس تجري لمستقر لها ذلك تقدير العزيز العليم والقمر قدرناه منازل حتى عاد كالعرجون القديم﴾ يس/٣٧-٣٩، واته: شه ویش بؤ نه وان نيشانه و په ندی تره که روژی لي درده کيشن، جا له ناکاو تاریکی داگری هه موویانه، و خو ریش به ره و بنکه ی خو ی دپوا، نه مهیه فرمانی خوای عه زیزو زانا و بؤ مانگیش قونا گه لمان داناه (دوای برینی نه و قونا غانه)، سه ره نجام به وینه ی شاخه ی ویشکی کونی خورما (که وانی شکل و زهره) ده گه ریته وه و ده بیته ده مه داس. ﴿ومن آياته خلق السماوات والأرض واختلاف ألسنتكم وألوانكم إن في ذلك لآيات للعالمين ومن آياته منامكم بالليل والنهار وابتغواكم من فضله﴾ الروم/٢٢-٢٣، واته: و له نيشانه کاني نه وه به ديهيتانی ناسمانه کان و زهوی و تهفاوت و جیاوازی زمانه کانتان و ره نگه کانتان، به پاستی له مه دا نيشانه گه ليک هه یه بؤ تاقم که گوئی یان ژنه وایه، و له نيشانه کاني نه وه خه و تنی ئیوه به شه و رو روژو کارو کوششتان (له و روژا) بؤ که لک و هرگرتن له فه زلی نه و.

قورئان: ﴿وقالوا لولا أنزل عليه آيات من ربه قل إنما الآيات عند الله وإنما أنا نذير مبين، أولم يكفهم أنا أنزلنا عليك الكتاب يتلى عليهم﴾ العنكبوت/٥٠-٥١، واته: و وتیان: چ ده بوو نيشانه کاني له په روه ردگاریه وه بؤ هاتبا؟ بلن: به هه قیقه ت نيشانه کان ته نیا لای خوان و به پاستی من ترسینه ریکی ناشکرام، ثايا بؤ نه وان به س نیه که کتیبمان بؤ نارووی به سه ریاندا ده خویند ریته وه. ﴿بل هو آيات بينات في صدور الذين أوتوا العلم﴾ العنكبوت/٤٩، واته: به لکو قورئان نيشانه کاني روونه که له نئو دل و ده روونی زانایان دایه. ﴿و كيف تكفرون وأنتم تتلى عليكم آيات الله﴾ آل عمران/١٠١، واته: چلون کافر نه بن، له حالیکدا ثایه تی خوا به سه ر ئیوه دا نه خویند ریته وه.

ناردنی ئەم پېغەمبەرانه بەلگه و بيانويه نه مېتنې. ﴿قَالُوا أَوَلَمْ تَكُ تَأْتِيكُم رُسُلُكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ، قَالُوا: بَلَى، قَالُوا: فادعوا وما دعاء الكافرين إلا في ضلال﴾ (المؤمن) غافر/۵۰، واته: جا له م دهرغه ته دا نيشانه و بهلگه و نايه ته كانی پهروه دگار له گه ردووندا ده خهينه روو، به جوړيک تيايدا بهلگه له سهر هه موو بې باوه پو موو چپړو که له پره قېک ده مېتینه وه، به وهی په وهره دگار ناماده یو بوونی هیه و خاوه نی هه موو سیفاتی ته واوه تی و شکوو جوانیه که . له دووهم نامه شدا که به ناو نیشانی (الرسول) ه، به شیوه یه کی ناواخی نایه ته کانی په وهره دگارمان له قورئان و موجبزه ی پېغەمبەراندې بۆ دهرده که وئ، هه روه ک چۆن قورئان خوئی له خویدا نایه تیکه و ئەمانگه یه نیتته په وهره دگار، یا هه روه ک چۆن موجبزه به شیوه یه کی ره ها نایه تیکه ئەمانگه یه نیتته په وهره دگار، له هه مان کاتداو هه رواش قورئان شایه تیبه له سهر نه وهی که محمد پېغەمبهری خوایه، هه روه ها له موجبزه کانیشیدا نه و گه واهیه هه ن، بۆیه نیمه ش ئەم دوانه مان دوا خستن بۆ نامه کانې داهاتوو که تيايدا راستیتي په یامی محمد ﷺ به بهلگه وه ده سه لمیتن به پشتیوانی خوای گه وره، نیستاش له دیارده کانې گه ردوونه وه ده ست پی ده کهین که بهلگه ی په وهره دگار تیتي خوای مه زنمان بۆ نیشان ده دات:

دیاردەى یەكەم

دیاردەى بەرپابوونی گەردوون

دیاردەى بەرپابوونی گەردوون، یان پەیدا بوون دواى ئەوێ که نەبوو!

یەكەم دیاردە که ئەمانگەینێتە پەرەردگارو بەلگە یە لەسەر پەرەردگاریتی (الله) جل جلاله، بریتییه لە روودان و بەرپابوونی ئەم گەردوونەى که پێمان دەلێت بە دیهینەریکی هەیه، هەرچەندە زانستیش پێش بکهوێت ئەوا بە شیوەیەکی وردترو قوتترو زیاتر بەلگەمان ئەدا بە دەستەوه تا قەناعەت بەم دیاردەیه بکهین، بەلکو بە هۆی ئەو بەلگە زۆرەى زانستی لەم رووهوه پیشکەشی کردوین بوو تە حوکمیکی بەلگە نەویست، چونکە تیکرایی بەلگەکان گومانمان لەلا ناهێڵێتەوه، بۆ نموونە یاساکانی گەرمی و یاساکانی ئەلکترۆن و یاساکانی خۆر، هەر یەكەو بەلگەى ناشکرای خۆی لەم رووهوه خستۆتە روو، جا بەیەکانگیر بوونی ئەم بەلگانە، بەجۆرێک مەبەستەکه روون دەبێتەوه که بواری گومان نەمێنێتەوه، ئەمە جگە لە بەلگە فیزیکی و ئەقلى و بپراوه (قطعی) یەکان که بپاوانی خوا هەر یەكەو لە سەردەمی خۆیدا ئێ دواون. ئێمەش هەول ئەدەین یەك لە دواى یەك ئەم لایەنانە بخەینە روو، تا بزانی چۆن هەر یەكەو بەلگەى خۆی دەخاتە روو لەسەر ئەوێ که ئەم گەردوونە لە دروستکردنی بە دیهینەریکی خاوەن توانایە!

۱- یاسای گهرمی:

(لیکونت دی نوی) سهرۆکی بهشی فیزیای پهیمانگای باستور، سهرۆکی بهشی
فلسفه له زانکوی سۆریۆن له کتیبی (چاره نووسی مرقایه تی-مصیر البشریه) دا دهلی:
روویهک له وروانهی زانستی نوی سهرکه و تنبکی گهره تی به دهست هینا، گری
دانی یاسای (کارنوت-کلۆزیوس) ه-هره ها یاسای دووه می ترمودینامیکیشی پی
دهگو ترئ- که داده نری به کلینی تیگه یشتنمان بق مادهی نازیندو، -به هوی
نه گهره کانه وه- زانای فیزیایی به ناویانگ، (بولتزمان) سه لماندی که پهره سەندنی نازیندو
شایسته ی پیچه وانه بوونه و نه (انعکاس) که نه یاسایه فهرزی دهکات، زیاتر له گهل
گه شه سەندنیکا یه که دهگریته وه که زیاتر به ره و یه که حاله ده چئ و به سیفته ی زیاد
بوونی تناظر هاوکی شه می توانا وه سف ده کری، به م جۆره گهر دوون مه یلی ته وازنی هیه
به جۆری که هه موو ناته ناظوره هه بووه کان له م کاته دا ده پووکینه وه هه موو جوله کان
ده وه سترو تاریکایی ته واو بهرپا ده بی.

به م جۆره (ادوار لوزکیل) ده براره ی نه م یاسایه به جۆری که ده دویت که
ده یچه سپینئ نه م گهر دوونه سهره تایه کی هیه به م جۆره:

هەندیک وا گومان ده بن گهر دوون به دیه تهری خویه تی، به لام هەندیکی تر وای
ده بینن که برابوون به نه زه لیه ت ناسانتره له برابوون به بوونی خوایه کی نه زه لی،
یاسای دووه می دینامیکی گهرمی نه و رایه به جق داده نی، زانسته کانیش به روون و
ناشکرایی سه لماندوویانه ری تی ناچی نه م گهر دوونه هه تا هه تای بی، چونکه
گواستنه وه ی گهرمی بهرده وامه له ته نه گهرمه کانه وه بق ته نه سارده کان، پیچه وانه ی
نه مهش به هیزکی زاتی نایه ته دی، به مانایه کی دی گهر دوون ده گاته راده یه که که ره مایی
هه موو ته نه کان بگاته ریژه یه کی یه کسان به یه که، نه و کاتهش ده بیته سهرچاوه ی وزه، نه و
کاتهش کارلکی کیمیاوی و سروشستی روونادات، وهیچ شوینه وارکی ژیانیش له م
گهر دوونه دا نامینیت، بۆیه ده گینه نه و به ره نجامه ی که ری تی ناچیت نه م گهر دوونه

هه تاهه تايي بيټ، نه گه ر نا له ميژيو و زه كه ي له ده ست ده داو هه موو چالاكيه كي بوون ده وه ستا، به م جوړه و بيټ مه به ست زانست گيشته نه و باوه په ي كه گه ردوون سهره تايه كي هه به به م پي يه ش بووني خودا ده سه لميټي، چونكه شتيك سهره تاي هه بيټ ري ي تيټاچي خودي خوي هينا بيټه بوون، به لكو ده بيټ سهره تاسازيكي هه بيټ، يان جو ليټنه ري به كه م، ياخود نه و به ديټنه ره ي كه خودا وه نده.

هه روه ما (فراڼك آلان) ي زاناي سروسشي بايولجي به لگي له سه ر نه وه هينا وه ته وه كه گه ردوون هه تاهه تايي نيه به پي ي نه م ياسايه، كه ده ليټ: زور ده گوتري نه م گه ردوونه مادده يه پيويستي به به ديټنه ر نيه، به لام نيټه بړوا به وه به يټين كه نه م گه ردوونه بووني هه به نه و ده پرسين بوون و گه شه ي گه ردوون چو ن بووه؟ ليټ ده دا چوار نه گه رمان بو دروست ده بيټ بو وه لام دانه وه ي نه م پرسيا ره: يان نه م گه ردوونه وه همو خه ياله، نه مه ش پيچه وانه ي هو ده وه ستي كه له سهره تاوه بړوامان به بووني هينا وه، يان گه ردوون له خورا له نه بوونه وه هاتوه ته دي، ياخود گه ردوون هه تا هه تاييه دروست بووني سهره تاي بو نيه، ياخود نه م گه ردوونه به ديټنه ريكي هه به.

سه بارت به نه گه ري به كه م هيچ گرتي كمان پيش ناخات جگه له گرتي هه ست و شعور، نه مه ش نه وه به كه هه ست كردنمان به م گه ردوونه و نه م شتانه ي تي اي دا روو ده دن ناكريټ خه يال و وه هم بيټ و سيټه ري راسته قينه يي نه بيټ، كه واته نه و را به ي كه ده لي نه م گه ردوونه بووني كي كرده يي نيه و ته نيا ويټنه به له ناخ و بيرمان داو نيټه له جيهاني خه يال دا ده زين نه مه پيويستي به گفتوگوو ده مه قالي ناكات.

سه بارت به پراي دووه ميس كه ده لي نه م جيهانه به مادده و وزه ي ناويه وه له خويه وه له نه بوون دروست بووه، نه مه له را ي به كه م بيټ بايه خ ترو سووكتره، كه شا يسته ي گفتوگوو تيروانين نيه.

راي سيټه ميس كه ده لي نه م گه ردوونه هه تا هه تاييه و سهره تاي نيه، له گه ل نه و راسيه دا به كانگير ده بيټ كه ده لي نه م گه ردوونه په روه ردگار يكي هه به، خالي

ھاوبەشيشيان رەگەزى ھەتا ھەتايىيەكەيتى، جا ئىمە يان دەبىت سيفەتى ئەزەلى بەدەينە پال جىھانى مردووى بى گيان، يان دەبىت بىدەينە پال پەرۋەردگارنىكى زىندووى بەدەينە، لىزەدا ھىچ گرانىيەكەش لەسەر بىرمان دروست نابىت كە يەككە لەم دوو ئەگەرە ھەلۋىزىن، بەلام ياساى دىنامىكاي گەرمى بەلگەيە لەسەر ئەوھى كە رەگەزى پىكھاتەى ئەم گەردوونە ھىدى ھىدى گەرمایيەكەى لە دەست دەدا. و بەرەو ئەو رۆژە ئەچىتەوھە كە پلەى گەرما بگاتە سفرى رەھاو، ئا لەم رۆژەشدا وزە نامىنى و ژيان دەوھەستى، ئەو كاتەش ھىچ شتىك دادمان نادا، كاتىك كە وزە نەمىتت پلەى گەرمای تەنەكان بگاتە سفرى رەھاو بە تىپەپوونى رۆزگار. خۆرى گپ گرتوو، ئەستىرەى پىشنىنگار، زەمىنى دەولەمەند بە جۆرەھا ژيانى جىاواز ھەموو بەلگەيەكى روون لەسەر ئەوھى كە بنەپەتى گەردوون و بناغەكەى پەيوەستە بە كاتىكى دەست نىشان كراوھە كە لە ساتىكى ديارى كراوھە دەستى پى كىردى. كەواتە لە رووداوھەكانەوھ رووى داوھ، ماناى ئەمەش ئەمەيە كە دەبىت رەسەن و بنەماى گەردوون بەدەينەرىكى ھەتا ھەتايى ھەبىت، بى سەرەتا بىت، زاناو ناگادار بىت بە ھەموو شتىك، بە تواناو بەھىز بىت بەشىتوھەكى بى سنوور، دەشبىت ئەم گەردوونە لە دروستكارووى دەستى ئەو بىت.

كەوا بە ياسا دەيسەلمىنى مادام لە گەردوون گەرمایى ھەيە كەواتە رى تىناچى كە ھەتا ھەتايى بىت، چونكە گەرما بۆخۆى نايەتە دى دواى سارد بوونەوھى، چونكە ئەگەر ھەتا ھەتايى بوايە سارد ئەبوو نەك گەرم.

۲- ياساكانى جۆلەى نەلكترونى؛

شاھەتەى تر لەسەر ئەوھى كە گەردوون رووداوھە بەرپا بووھ، ئەوا لە ھەموو گەردىكى بوونەوھەردا دەيدۆزىنەوھ، چونكە گەردەكانى بوونەوھە لە پارچە پارچەو بەشى كارەبايى سالىب و موجب پىكھاتوھ، كە بە بارگە موجبەكان دەگوتى پىرۆتون، و بە بارگەى سالىب دەگوتى ئەلەكترون، ھەندىك گەرد زىاد لەمەشى تىدايە كە تەوزمىكى مام ناوھندىيە و پى دى دەگوتى نىترۆن، ھەچى نىترۆن و پىرۆتوھ ناوكى گەرد پىكدەھىن، بەلام

ئەلكترون ھەسارە گەپكەكانى گەرد دەنۆينى و بە تيزىيەكى خىراو بە جولانەو ھەيەكى بازىيە ئىھلىجى دەخولیتەو، جا بەمۆى ئەم خىرايە تیزەى لە ئەلكتروندا ھەيە ئەلكترون بە بەردەوامى بەم پىتە دەجولیت. چونكە گەر ئەو جولانەو ھەيە نەبوايە ئەو پارچەى ناوكەكە پارچە ئەلكترونەكانى رادەكیشا، ئالیرەو ھەسارسامى بەم كارلیکردنە دیتە دى، چونكە لەم حالەتەدا ھەسارەيەكى ھەك گۆى زەوى لە قالب و قەبارەى ھەيكەلەكەدا دەرئەكەوئ و خۆى دەنۆينى، چونكە بۆشایی لە جیھانى گەرددا زۆر فراوانە، ولسەتى پارچەكان زۆر شوینىكى بچوك داگیر دەكەن لە بۆشایی و بلاوى گەرد (الذرة) دا، چونكە دورى نۆوانى ناوك و ئەلكترونەكانى خول خواروو بە دەوریا، ھەك دورى نۆوان خۆرو ھەسارە گەپكەكان وایە بە شێو ھەيەكى ریزەيى....

لەم كورتە لىكۆلینەو ھى (گەرد) دا ئەم راستىيانەمان بۆ ئاشكرا دەيیت:

۱- ئەلكترون لە زۆرەيى گەردەكانى بوندا -گەر لە ھەمووشدا نەيیت- لە جولەيەكى بازىيە بەردەوام دایە.

۲- ھىچ بەلگەيەك نىيە لە بوونەو ھەردا ئەو ھەسەلمىنى كە ئەلكترونەكان حالەت و شێو ھەيەكى تریان ھەبووئ ئىنجا بەم جۆرەى لى ھاتبى، ئەگەر ھوكمیش نەدەين بەسەر ھەحالىتەى تىروانىنىكى كۆنى ترى ئەم بارە، چونكە گەر وایە ئەو پىويستمان بە كارلیكەرى دەبوو كە ئەلكترونەكانى بوون دواى سستى و ھەستانىان بچولاندايە و بەم پىتەش گەردوون دواى تەسكەكەى بەر فراوانتر دەبوو..

۳- ئەم گەردوونە ھەمووى لەو گەردانە پىكھاتوو كە ئىستا لەمەر تايبەتەندىيەكانى دواين، بەلكو لە ھەمان رەگەزیش پىكھاتوو، ئەو جولەيەش كە لە ئەلكتروندا دەيىيىنەو لە تەنە ئاسمانىيە گەورەكانیشدا ھەيە ھەمان شتە.

دواى ئەم راستىيانە دەليين:

ئەو شتەى دەخولیتەو دەيیت خالى سەرەتاي (كاتى و شوينى) ھەيیت كە خولانەو ھەيە لىو ھەست پى كروو، جا كە ئەلكترون و تەنەكان ھەمووى لە جولەيەكى

بازنەیی دابئ، وەك دەردەكەیت ئەم جولەیه دەست پێكردوو (مستأنفة) نەبوو، كەواتە دەبێت سەرەتاییەکی زەمەنی و شوێنێکی ھەبێت بۆ جولەیی ئەلكەتۆن، ئەم سەرەتایەش لە راستیدا سەرەتای بوونی خودی گەردەكان بوو، ئا لێرەشدا دەگەینە ئەو بەرەنجامەیی كە ئەم گەردوونە سەرەتاو سەرھەڵدانێکی ھەبوو بەدەینەریكیشی ھەبە كە لە نەبوونە ھێناویەتە بوون، چونكە نەبوون بوونی لێ ناكەوێتەو.

۳- وزەیی خۆر:

پێمان خۆشە سەرەتا لە بابەت مانای وشەی (ئەزەل) ھو ھو روون کردنەوێك بەدەین، ئەمەش ئەوێكە كە ئەگەر ژمارە (۱) دابنێن و لەبەردەمیو ھێندە ژمارەیی سفر دابنێن تا دەگاتە ئۆقیانوسی گۆی زەوی، و ئەو ژمارە گەورەیی گەربكەین بە سائ ئەوا نزیکە وەك سفر تەماشای بکریت سەبارەت بە كۆتایی نەھاتن و سەرەتا نەبوون، ھەر ھەمان شێو ئەگەر ژمارە (۱) ھێندە سفری لەبەردەمیو دابنێن لەسەرەتای گەردوونەو تا كۆتایی، ئەوا ئەم ژمارەییەش تەنیا بەشیکی كۆتایی نەھاتن دەنوێنێ كە وەكو سفر وایە، ئا بەم جۆرەیی سەبارەت بە مانای ھەتا ھەتایی.

جا ئەوانەیی كە دەلێن ماددە ھەر بوو ئەوا ئەم مانایەیی پێ دەبەخشن، لە راستیشدا سەرچەم دیاردەكانی گەردوون پێچەوانەو ناپاستی ئەم رایە دەسەلمێن، ئەم دیاردەییەش كە لێ دەدوێن بە یەكێك لەو دیاردانە دادەنرێت.

ئایا خۆر ئەو وزەیی لە كوێ دەھێنێت؟ وچۆن پارێزگاری گەرماكەیی دەكات؟ كاتێكیش دەلێن خۆر ئەوا مەبەستمان ھەموو ئەستێرەكانی ئەم گەردوونەیی، چونكە ئەستێرەكانی ئەم گەردوونە ھەمووی خۆرەو بەھۆی دووریان لێمانەو بەچوك دیارن، ئەم خۆرەیی ئێمەش نموونەییەكە لەو.

ئەو دوو پرسیارەیی كە دەرمان بپێ زۆر گرنگن، چونكە خۆر ھەموو خۆرەكان لە بەخشینیکی بەردەوام دان، ھەردەم تیشکی گەرمایی دەبەخشن كە وزەیی لە خۆ گرتووە،

سالى ١٩٣٣ پيشانگاي شيكاغو به تهواي رووناك بووه وه به هۆي كليلكي گه وره وه كه به هۆي تيشكيكي كه مي تهستيره ي (السماك الرامح) وه ده چوو پيش ٤٠ سال.

كه واته ئايا هۆي نه و وزانه چيه له خۆره كاندا؛ زياد له وه لاميك بو ته م پرسيا ره داده نيئن، به لام هيجيان جيئ متمانه نين گه ر دوا وه لام نه دهينه وه كه ده ليت: گه رده كانى ته م خورانه له ناوه وه تيك ده شكين كه گه رماييه كي له راده به ده ريان له هه ناودايه، جا به هۆي ته م تيشكسكانه گه وره و به ر فراوانه و به رده وامه وزه ي گه رمي بي هاوتا و بي نموونه پيك ديت، و ناشكرشه كاتيك گه رد تيك ده شكيت به شيك له پيكهاته كي بزر ده كات و ته م به شه ده بيته وزه، واته هه ر رۆژيك به سه ر خۆريكداتى بپه رى به شيك له پيكهاته كي بزر ده كات گه رچي كه ميش بيت، بو نموونه خۆر هه ر رۆزه ي نه وه نده كيلوگرام كه م ده كات هه ر به م خۆره ش سه رجه م تهستيره كانى تريش.

جا گه ر ته م خۆرانه كوون و هه ر بووين، ئايا ريئى تى ده چوو به م خۆره ي ئيستا بوونايه؟ يا خود به يه كجاري ته واو ته بوون و كوئايان پى ده هات؟ جا وهك چۆن بۆمان ده ركهوت ته زهل بريتييه له هه تاهه تايي، ئيمه ش ته وه مان له ياد ناچيت كه به شيك له و وزه يه ي كه خۆر سه رقى ده كات ده بيته مادده، به لام ريژه ي ته م گوپانه له چاو ريژه ي نه گوپاندا زۆر كه مه وهك ريژه ي تهستيره كان وان سه بارهت به ئاسمان. ته م وته يش وه نه بيت له به شيكي گه ر دووندا وابيت و له به شيكي تريدا وانه بيت، به لكو زۆر جار ته م هاوتاييه ده بينريت، به لام قسه ي ئيمه سه بارهت به: گه ر دوونه به گشتي، چونكه مادام ئاسمان هينده به ر فراوان و مه زنه، بيگومان به شيكي زۆر له و وزه يه بزر ده بيت و نابيته مادده، و مادام تاكه تيشكيك هه بيت واي دابنيئن به هيج مادده يه ك ناكه ويت هه تا دووباره دروست بوونه وه ي بنيات بنري به شيوه يه كي نوئ، ته وا تيروانيئي ته زه ليهت بو گه ر دوون شتيكي مه حاله. چونكه تاكه تيشكيك به دريژايي بوون و ته زهل به سه بو ته وا كردن و به پايان گه ياندني وزه ي هه موو گه ر دوون.

بەلام سەبارەت ئەوئى بگوتىڭىز گەردوون ھەموئى لە بئەپەتدا وزە بوو، و پاشان بووئە ماددە، و ئىستاش ماددەيە و دەبىتتە وە، پاشان دەبىتتە وە ماددە و بەم جۆرە ... ئەوا ھەلەئى ئەم تىپوانىنانە زۆر ئاشكرايە، چونكە كاتىك وزە دەبىت ! كە ماددەيەك ھەبىت پىكى بەيتى، چونكە وزە پىويسى بە زاتە و ەك (نەبوو) وايە، يان بەپىئى دەربىرى زانا كۆنەكان: ماددە نىشانەيەكە پىويسى بە ناوہ پۆكىكە كە تىايدا دەريگە وىت، بۆ نموونە خۆر كاتىك تىشك دەداتسە زەوى، گەردەكانى زەوى گەرمایەكەئى وەردەگرن، ئەوسا گەردەكانى زەوى بە وزەئى گەرما بارگاوى دەبن، بەلام لە كاتىكدا ئەم تىشكە بەر ماددە نەكە وىت ئايا بۆ خۆئى دەبىتتە گەردى ماددى؟ بەلایەئى كەمە وە كەس تا ئىستا ئەمەئى نەدركاندوو، بەم جۆرە بۆمان دەردەكە وىت كە ئەم گەردوونە كۆن نىو سەرەتايەكەئى ھەيە، بوونى گەردوونىش رىئى تىناچىت ئەگەر بەدەپىنەرىكى نەبىت، ئەو بەدەپىنەرىكى كە لەسەرەتادا دروستى كرىووە دواى ئەوئى كە گەردوون بوونى نەبوو.

٤- زاناكانى يەكتاپەرسى پىشەن لە كۆندا بەم جۆرە بەرپا بوونى گەردوونيان لە نەبوونە وە بە تواناى (اللہ) جل جلالہ لىك داوہ تەوہ: كاتى تەماشائى گەردوونيان كرد، پىكەتەكانى بەسەر دوو جۆردا دابەش بوون: بەشەكيان بۆ خويان پىك دىن، جۆرىكەشيان بەبى زات پىك نايەن، بۆ نموونە لاشە بۆ خۆئى پىك دى، بەلام نەخۆشى بى بوونى لاشە دروست نابى، ئەتۆمىش بۆ خۆئى پىكەئى بەلام گەرمى بە بى زات و بوون نايەتەدى، ئەوئەش كە ھەلدەستى بە پىكەتەئى خۆئى پىئى دەوترىت ناوہ پۆك (جوہر)، ئەوئەش كە بەبى بوونى ناوہ پۆك نايەتەدى پىئى دەگوتىڭىز نىشانە (بەرەنجام - عَرَض) كەواتە گەرد جەوہرە و گەرمىيەكەئى بەرەنجامە، لاشەش ناوہ پۆكە و لەش ساغى رووكەشەكەيەتى.

ھەر وەھا گوتىوانە ناوہ پۆكەكان لە رووكەش جيا ناكرىنە وە، ھىچ ناوہ پۆكىكىشمان بەبى بەرەنجام نەبىنىو، ھەموو (نىشانە - عَرَض) پىكىش رووداوە، بۆ نموونە تارىكايى رووداو بەرپا بوو چونكە پىش ماوہيەك رۆژ ھەبوو، ھەر وەھا رۆژىش بەرپا بوو، پىش ماوہيەك شەو بوو، گەرمایى گەردەكانىش ھەر چۆنىك بىت ئەو ھەر سەرەتاي ھەيە،

هەرواش ساردىيە كەى سەرەتايە كى هەبوو، كەواتە هەموو بەرەنجامىك سەرەتايە كى هەيه، جا كەوابى گەر هەر ناوەرپۆكىك بەبى بەرەنجام نەيەتەدى ئىئەوا هەموو ناوەرپۆكىك بى سەرەتا نابىت، ناوەرپۆكەكان و بەرەنجامەكانى گەردوونىش هەر هەموو دروستكراون و ئەزەلى نىن.

گفتوگۆى پرسىارىك:

خەلك كە دەگاتە ئەم راستىيە پرسىارىكى دووبارە و كۆنى لا دروست دەبىت ئەویش ئەوہىە كە ئايا كى خوائ بەدى ھىئاوہ، كە هەموو شتىكى ھىئاوہتە بوون؟ جا لە ناوەرپۆكى پرسىارەكەدا وەلامەكەشمان چنگ دەكەوئەت، كەواتە (الله) بەدى ھىنەرەو پەرورەدگارىش بەوچۆرە بىت ئەمە وامان لى دەكات ئەوہ نەيەت بە بىرماندا كە پەرورەدگار بەدى ھاتوو بىت، چونكە ئەگەر بەدبھاتوو بوایە ئەوا نەيدەتوانى بەدى ھىنەر بىت! ئىدى چۆن ئەو بۆچوونەمان لا دروست بىت كە بەدبھنەرى ئەم گەردوونە بەدبھاتوو! ھەر بۆ نموونە مرقف لەگەل ئەوہى كە ئەم هەموو توانايەى پى بەخسراوہ ناتوانى شتى لە (نەبوونەوہ) بخولقئىن، جا چۆن بە خەيالمان بى كە بە دېھنەرى ئەم گەردوونە خۆى بەدبھنەراو بى؟! پېشەوا -بەننا- رەحمەتى خوائ لى بىت- بەم چۆرە وەلامى ئەوانە دەداتەوہ كە ئەو پرسىارە دەكەن: ئەگەر كىتېبىك لە كىتېبخانەكەتدا دانا پاشان ژوورەكەت جى ھىشت و پاشى كەمىك گەرايتەوہ ناو ژوورەكە، پاشان كىتېبەكەت بىنى لە ناو چەكمەجەكە دانرابووہ، ئەوا بە تەواوى باوہرپت دىتە سەر ئەوہى كە كەسىك خستېتېيە ئەو جىگايە، چونكە دەزانىت لە سىفەتەكانى ئەو كىتېبە ئەوہ نىە كە بۆ خۆى خۆى بگوازىتەوہ.. ئەم خالە بزائەو با لە يادت بىت و پىكەوہ بچىنە سەر خالىكى تر: ئەگەر لە ژوورى كىتېبخانەكەتدا كەسىك بىنى لەسەر كورسىيەك دانىشتبوو، پاشان چوويتە دەرەوہ و ھاتىتەوہ ژوورئ، بۆ نموونە بىنىت لەسەر قەرشىك دانىشتووہ، ئەوا ئەو كاتە لە ھۆى گواستەنەوہكەى ناپرسىت و بەبىرتا نايەت كەسىك لەو جىگەيەيدا

گواستېنتېئەو! چۈنكى بۆت دەردەكە وىت لە سيفەتەكانى ئەو كەسە ئەوئەيە كە بۆ خۆى دەكەپت ئەك كەسەك ھەبىت بېگۈنيزىتەو، ئەم خالەشت لە ياد بىت ئەنجا بزائە! كاتىك سەرچەم بەدېھاتوئەكان رووداوو بەرپا بووبن بىزانىن كە سىرۈشت و سيفەتەكان بە جۆرىكە كە بۆخۆيان نايەنە دى، بەلكو دەبى بەدېھتەرىكىيان ھەبى، زانىشمان كە بەدېھتەرەكەى خوداوەندى بەرزو بەشكۆيە. وكاتىك تەواوئەتى لە خوايەتيدا پىئويستى بىكات لە سەرمان كە نايىت ھىچ خوايەكى تر ھاوئەلى ھەبىت، چۈنكى لە سيفەتەكانى ئەوئەيە كە بۆ خۆى بوو، ئەو كاتە بۆمان دەردەكەوئ كەزاتى خۆى ھەر ھەبوو و پىئويستى بە كەس نەبوو بېھىننە بوون، جا گەر دووخالەكەى پىشېن بخەينە پال ئەم وتەيە، ئەوا ئەگەينە ئەم پلەيە لە راستى، عەقلى مرقىش كورتى ھەلھىتاو كە پەى بە زياتر لەمە بەرىت.

زاناكانى يەكتاپەرىستىش واى دەبىنن كە ئەم پىرسىارە ھىچ واتايەكى نىو بۆيە دەلئىن: كاتى لەگەل ئەو كەسانەدا بېۆين كە دەلئىن: كى خۆى دروست كىدوئە؟ ئەگەر پىمان گوتن يەككى تر ئەوئەيە بەدېھتەو، دەلئىن: ئەى كى ئەوئەيە تى بەدېھتەو؟ وپاشان ئەوئەيە سىيەم... بەم جۆرە... ئەى لە كۆتاييدا چى دىت؟ بىگومان دەبى لە كۆتاييدا بگەينە زاتىكى بى سەرەتا كە ھىچ بەدېھتەرىكى نەبىت، ئەم زاتەش كە سەرەتاو ھىچ خوايەكى نىو زاتى خوداوەندى تاكو تەنبايە، ھەچ پىرسىارىكىش لەم بارەيەو بەكرى لەكۆتاييدا بى مانا دەمىننەو، چۈنكى تەنبا بەدېھتەرو بەدېھاتو ھەيە، رىشى تى ناچىت بەدېھتەر ھىچ بەدېھتەرىكى تى ھەبىت.

لە راستىشدا كەسەك ئەم پىرسىارە دەكات يان گالە پىكەرە، ئەوئە دەبىت پىشتى تىكەين، ياخود خەيالائى بۆ دروست بوو دەبى ھۆكارى ئەو خەيالائەى بېرەوئىنەو، چۈنكى گەر واى بېبىستىن ئەم بۆچوونە بەسەر بەدېھتەرى گەردوونىشدا دىتە دى، ئەوا ھەرچ نىو كە سەرچەم ئەو ياسايانەى بەسەر دروستكراودا دىتەدى بەسەر دروستكەرىشدا بىنە دى، چۈنكى دروستكراوان ئەو ياسايانەى رامى دەبن لە بەدېھتەننى دروستكەرىكە، لە سنوورى ھەموو جىھانىشدا دەبىنن ئەمەى كە مرقۇف دروستى دەكات ئەو حالەتەنەيان بەسەردا دووبارە نايىتەو كە بەسەر مرقۇفا دىت، بۆ نمونە مرقۇف لە خۆپا دەرۋاتو

ویستی هەیه و فێر دەبێت و دەرك دەكات و بیر دەکات و دەخوات و دەخوات و دەنوێت و حەز دەكات، ئەمە شتانیک و ئەوەی دروستیان دەكات شتیکی ترە، هەر یەکەشیان تاییبە ئەندێ خۆیان هەیه، ئەم گەردوونەش شتیکی و پەرەردگارە کەشی شتیکی ترە، گەردوونیش تاییبە ئەندێ خۆی هەیه و زاتی خوداوەندیش سیفاتی خۆی هەیه.

تۆرەیی جار خاوەن پرسیار لەو جۆرە کەسانە یە برپای بە خودا نەبێت، وەلامی ئەمانەش ئەمە یە کە: ئێمە هەموو لەسەر ئەو رێک کەوتووین شتیکی کۆن هەیه بێ سەرەتا و بێ دروست کەرە، رەنگە تۆبێی ئەو شتە دێرینە: ماددە یە، ئێمەش دەلێن ئەو شتە کۆنە (الله) یە، زانستی نوێش سەلماندوینە کە ماددە کۆن نیە و ئالێردا هیچمان لە بەردەم نامێنیت و جگە لەوەی ئەنیا پەرەردگار و بەدیهێنەرمان بە کۆن بمێنیت وە. لە لاپەرەکانی رابوو و دوشدا هەندێک لەو بارە وە دواین کە بزانی زانست چ دەلی؟ نا لێرەشدا هەندێک لە وەهێ زاناکان رادەگوێزین وە سەبارەت بە هەمان بابەت کە لە کتێبی (الله يتجلى في عصر العلم - ٢٧٧) وەرمان گرتوو وە کۆتایی ئەم دیاردە ی پێ دەهێنین، (جۆن کوشران) دەلی زانستی کیمیا پێمان دەلێت کە هەندێک ماددە بەرەو لە ناو چوون و تەواو بوون دەچن. بەلام هەندێکیان تۆر بە خێرای بەرەو لە ناو چوون دەچن، هەندێکی تریشیان بە هیواشی، کەواتە لێرەدا بۆمان دەر دەکەوێت کە ماددە ئەزەلی و هەتا هەتایی نیە، واتای ئەمەش ئەوە یە ئەزەلی نیە و بەلکو سەرەتایەکی هەیه، بەرەنجامەکانی کیمیا و زانستەکانی تریش ئەوەمان بۆ روون دەکەن وە کە سەرەتای ماددە هیواش و لەسەر خۆ نەبوو، بەلکو لە پێکدا هاتوو و تەدی، تەنانەت زانیاری نوێ دەتوانی ئەوەمان پێ بلی کە لە چ کاتیکیدا ئەم ماددانە دروست بوون و پێکها توون.

هەر وەها (ایرفنچ و لیام) لە هەمان سەرچاوە و لاپەرە (٥٥) دا دەلی:

(... زانستی گەردوونناسی. ئاماژە ی ئەوە دەكات کە ئەم گەردوونە سەرەتایەکی

دێرینی هەیه، گەردوونیش بەرەو کۆتایی هاتنیکی حەتمی دەچێت، هەرگیز ئەوەش لەگەڵ زانستدا یە کەنگیر نابێت کە بلێن ئەم گەردوونە ئەزەلییە و هیچ سەرەتای نیە، یان هەتا هەتایی و کۆتایی نیە، بەلکو لەسەر بنەمای گۆرپان دروست بوو)

ئەمە وتەي ئەو كەسانە يە لە سەر بئ باوەرپوونيانەو - چونكە بپوا بوون بە خوا
 پئداويستی خۆي هەيەو ئەو كەسانە پئى هەلنەستاوون - بەلام بە هۆي بوونی زانیاریيان
 بە ياساكانى گەردوون گەشتوونەتە ئەم راستییە نەمرو هەبووەي كە لە فطرەي هەموو
 مروفئكدا هەيە، و لای هەموو خواوەن ژیرییه كى رىك و پىك راستییە كى بئ بەلگەيە.
 پەرورەدگاریش دەفەرموئ: ﴿أَمْ خَلَقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ. أَمْ خَلَقُوا السَّمَوَاتِ
 وَالْأَرْضَ﴾ الطور/ ۳۵-۳۶، واتە: ئایا ئەمانە بئ هۆ بەدى هاتوون؟ یا خۆيان خولقینەرى
 خۆيانن، یان ئەوانە ئاسمانەكان و زەویيان خەلق کردووە.

دیاردەى دووهم

دیاردەى توانا (الإرادة)

-۱-

سئى ئەگەر ھەيە پىتويستە لە کاتى ئاڭاوتنماتا لە مەزگەردوون و ئەوھى تىيدايە
لئى بدوئين تا بگەينه ھەقىقەتى بەدواداچوونە کە مان:

يە کەم: ئەوھى کە لە دروست کردنى (اللہ) ى خواى گەورە بى.

دووھم: يا لە دروست کردنى گەردەکانى ماددە بىت، يان يەش و رەگەزەکانى و
توانا و گرنگى پيدانیش ھەر لای ئەمانەوھ بىت، بەواتايە کى تر: رەگەزەکانى ماددە
سەرھەکیبە کە پىر کردنەوھ و کاريان بە ئەتجام گەياندووە و رىک کەوتووە لە سەر دروست
کردنى ھەمەچەشنە بىھەتى دنىا بەم جۆر و شىوھى کە دەيبينين.

سئى يەم: ئەوھى کە گەردوون و ئەوھى ناویشى بە رىکەوت ھاتبىتە دى، يان ئەو
پشکە کارەبايىانەى کە گەردى ئەم گەردوونەى لى پىک ھاتووە بە رىگەى رىکەوت
بە دىھاتووە، کە ھەندى سالیبە و ھەندىکى تریشى موحەب و بەشە کەى تری مام ناوەندە،
ئەمانە بە رىکەوت بووب و ھەموو بەشە سالیبىک لە گەل بەشە موحەبە کەیدا بە رىگەى
رىکەوت پىک ھاتبى؟ ياخود لە ۱ تا ۲۲۸ بەدواى يە کدا لە بەشەکانى موحەبى ماددە
لە گەل يە کدا رىکەوت پىکى ھىتابن! پشکە سالیبەکانیش لە دەورى ناوکەکان بە رىکەوت

دەسورپىنە ۋە؟ لە نىوان ناوك و تەوژمە كارەبايە كاندە ۋە بۆشايىيە ھەيە ئەگەر نەبوايە ۋە تەنى ئەم زەمىنە بە قەبارەى ھىلكەيەك دەبوو، ئەو ھەش بە رىكەوت بوو؟ ھەموو خولگە جىگىرەكانى ھەر ھەشت كارەبايەك بە رىكەوت بوو؟ ياخود توانايى يەكگرتنى نىوان رەگەزەكان بۆ پىك ھىنانى پىكھاتەيەكى نوئى كە بە ھۆى كەمى ئەلكترۆنەكانە ۋە دەبىت لە ھەشت كەمتر، كە لە بەرگى ھەندىك گەرددا ھەن ھەر بە رىكەوت بوون؟ يان يەكگرتنى ئەم رەگەزانە كۆبوونە ۋە يان بۆ پىك ھىنانى ئەم تەنە مەزنانە لە كۆمەلەى خۆر ھەروا بە رىكەوت بوون؟ يان رىكخستنى خۆرەكان لە خولگەكانىندا ۋە ھەروا ھەسارەكانىش لە خولگەكانىندا ھەروەك چۆن ئەلكترۆنەكانىش رىك خراون ھەمووى بە رىكەوت بوو؟ يان ئەو گەرمايىيەى لە خۆرەكاندا ھەيە تىشك و تەرتىب كردنيان بە رىكەوت بوو؟ پاشان ئەم زەمىنەى كە شايسەتەى ژيانە بە: بەرگەكەى، ھەواى، ئاوى، شاخ، قەبارەى.... ھەمووى بە رىكەوت بوو؟ ھەروەھا ژيانىش بە ھەموو ھەماھەنگى و پىك ھاتنى و ئامىرە ئالۆزەكانى ۋە لە خۆپا بە رىكەوت ھاتوونەتە بوون؟ پاشان مۆف بە ژىرى و بىرو پىكھاتە و گيان و رەوشت و ئامادەگى ئەندىشە و تىروانىن و زانستى و سەرچەم تواناكانى ۋە بۆ رام كردن، ھەموو ئەمانە بە رىكەوت بوون؟.

لەم سى ئەگەرە ھىچ ئەگەر رىكى تىرى زياتر نىيە بۆ لىكدانە ۋەى بوونى گەردوون، ھەرچى ئەگەرى يەكەمە بىرواداران لىسى دەدوین، ئەگەرى دوو ھەمىش كەس باسى ناكات و سى يەم ئەگەر رىش مۆفە ماددىيەكان دەيلۆن.

كەواتە ئىمە واين لەبەر دەم دوو ئەگەردا: يان دەبىت ئەم گەردوونە بە ھەموو جۆرەكانى ۋە لە دروست كردنى دروست كەرىكى خاوەن توانا بىت بە پى پى پى پى پى ھۆكارىتى (مبدأ السببية)، يان لە ئاكامى رىكەوتە ۋەى !

-۲-

ئەركى گىرنگى ئىمە ئەو ھەيە كە بزانيان ئايا كام لەم دوو ئەگەرە لەسەر بەلگە بنىيات نراون، و كاميان ھىچ بەلگە و نىشانەيەكى نىيە؟ بەلكو رىكەوت زۆر جار رىي تى دەچى بىتە

دی و زور جارش له حوکمی مه حاله ژیرییه کانداه بیت، ئیستاش نمونه یه ک دینینه وه بۆ شایسته ییه تی حاله تی بوون و مه حالیه تی بوونی:—

له سه ر پارچه یه ک قوماش ده رزییه ک بچه قینه وه له کونی ئه وه ده رزییه ش ده رزییه کی تری پتوه بکه، پیم بلێ گه ر مروف ئه م دوو ده رزییه ببینی و بپرسیت چۆن ئه وه ده رزی دووه مه چوه ناو کونی ده رزی یه که مه وه؟ ئه واه مروفیککی ناسراو به راستگویی وه لām ده داته وه ده لێ: که سیک به ده سستی خۆی نووکی ده رزی یه که می خسته ناو کونی ده رزی دووه مه وه، هه روه ها مروفیککی تریش هه ر به راستگویی ناسرا بیت بلێت: ئه وه ی به م کاره هه ستاوه مندالیککی بچوک بووه که هه ر به کویری له دایک بووه.

جا تو گه ر به ریکه وت به سه ر ئه م رووداوه رابوودی ئایا بپوا به کامیان ده که یه ت؟ بئگومان باوه پ به هه والی یه که م ده که یه ت، به لām به هۆی راستگویی که سانی بیژه ره وه ره نگه بپوا به ریکه وت بکه ی له و رووداوه داو ئه وسا هیچ هه والیکیان به سه ر ئه وی تریاندا زال ناکه یه ت، به لām گه ر ئه م که سه ده رزی سی هه می بینی خرابووه کونی ده رزی دووه مه وه، ئایا له م حاله تشدا هه ردوو حاله ته که وه ک یه ک ته ماشا ده که یه ت؟ نه خیر... ئا لیره وه خالی مه به سته داریتی ئه درێ به سه ر ریکه وت دا، به لām ئیستاش هه ر بواری ریکه وت ده مینیتته وه نه گه ر به که میش بیت. به لām گه ر هه مان که س (ده) ده رزی بینی، هه ر ده رزییه ک به کونی ئه وی تر دا کرابوو، ئایا بواری مه به سته داریتی له م حاله ته دا وه ک ئه وه ی پتیشوو ته ماشا ده که یه ت؟ نه خیر به جوریک بیرۆکه ی مه به سته داریتی له م کاره دا به رهنده ده بیت که بواری ریکه وتی تیا نه مینیتته وه.

هه رچه نده ئه م کرداره به ره و ئالۆزی بچیت که متر بواری ریکه وت له به رده مماندا ده مینیتته وه، بۆ نمونه گه ر بلێین هه ر (ده) ده رزییه که ژماره ی لیدرا بوو به ریز له یه که وه تا ده و پاشان پێیان گوتین منداله که ئه م ده رزییه نه ی به دوا یه که دا به ریکه وت له ناو کیسیک ده ره ئنا، بێ ئه وه ی بیان بینی و پاشان یه ک به دوا یه ک ده رزییه کانی فری ده دا له خۆپا ده چونه ناو یه که وه تا هه ر (ده) یان ته واه ده بوو، به دوا یه که داو به ریکه وت.

پاشان ئەگەر ئەم باسە ئالۆزتر لىك بدەينەو لە برى مندالە كە ھەوا يا ئاوا يا نەبوون دابنيتىن، ئايا بواری رىكەوت لەم كارەدا مەحالى نابىت؟! .

ئايا ھەلۆيسىتى مرقۇ چى دەبىت لەم كارەدا؟ ئايا ھىشتا بواری رىكەوت دەمىننەو؟ يان دەگوتريت كەسىكى خاوەن تواناو بينين بەم كارە ھەستاو؟ بىگومان مرقۇى ژىر يەكسەر كەسى دووھ بە راستگۆ دادەنيت. ھۆى ئەم برپاردانەش ئەو يە كە رىكەوت ياسايەكى بىركارى ھەيو ناتوانين خۆمانى لى لادەين، ياساكەش ئەو يە كە: -

ھەر چەندىك ژمارەى شتە نۆرە بەراوورد كارەكان كەمتر بىتەو زياتر بواری ھاتنە دى رىكەوت دىتە دى، بەلام گەر ژمارەكە زياتر بوو ئەوا گومانى حالەتى رىكەوت كەمتر دەبىتەو .

جا گەر بەراوورد كرنەكە لە نىوان دوو شىتى ھاوتادا بوو ئەوا رىژەى رىكەوت (۱) بەرانبەر (۲) دەبىت، بەلام گەر لە نىوان (۱۰) شت دابوو، ئەوا رىژەى رىكەوت (۱) بەرانبەر (۱۰) دەبىت، چونكە ھەريەكەيان ھەلى بەرەندەبونى وەك ئەوى تروايە، بى ھىچ پىشخستنى يەككىيان بەسەر ئەوى تردا، ئا لىژەو رىژەى سەرخستنى نىوان شتەكان وىك دەچىت، تەنانت ئەگەر سەد يا ھەزارىش بوون، بەلام ھەرچەندىك رىژەى ژمارەكان نۆزتر بىت، ئەوا رىژەى ھاتنەدى رىكەوت دەچىتە سنوورى ھوكمى مەحالى و نەبوونەو، جا بۆ تىگەيشتن لەم باسە ئەوا ئەم نمونەيە بخوینەرەو:

واى دابنى تۆ چاپخانەيەكت ھەيو نيو مليۆن پىيتى تىدایە لە نىوان سندوقە جىاجىاكان دا، ئەگەر لەم كاتەدا بوومە لەرزەيەك لەسەر زەوى روويدا سەرچەم سندوقى پىتەكانى خستو سەرەوژىرى كردن، پاشان رىكخەرى پىتەكانى چاپخانەكە پىت رابگەيەنيت كەوا لە ئاكامى ئەم تىكەلاو بوونەدا (۱۰) وشەى جىاجىا لە واتا پىك ھاتووە بى ئەو ھى واتاكانيان پەيوەندى بە يەكەو ھەبىت، ئەم باسە لەم حالەتەدا رى ھاتنەدى دەبىت.

بەلام گەر پىت بلىت: ئۇ (۱۰) وشە يە رستە يەكى تەواوى پىك ھىئاو، كە متر جىى بپوايە. بەلام بە مەھالىش نابىنرئت.

بەلام گەر پىت بلىت ھەموو پىتەكانى چاپخانىكە دواى تىكەلاو بوونيان بە شىئوھى رىكەوت، يەك كىتبى (۵۰۰) لاپەرەبى تەواوى پىك ھىئاو كە يەك ھۆنراوھى تەواوى پىر واتاى كىشدارى لى دەرچووه، ئۇ تۆلەم حالەتەدا بىگومان ئەم ھاتنەدىيەت لامەحال دەپىت.

جا گەر زانىمان رىژەى دەرکردنى (دە) ژمارە بە دواى يەكەكەى دەرزیيەكان (۱) حالەت بەرانبەر ۱۰مليارە) ئۇوا گرىمانى دەرچوونى يەك بە دواى يەكى (دە) ژمارەكە ئەگەر (۱۲) دەرزی بىت (۱بەرانبەر ۱۰۰۰مليار) دەپىت، بەلام گەر (۲۱) دەرزی بىت ئۇوا رىژەى ھاتنە دى رىكەوتى ھەر (۲۱) دەرزیيەكە يەك بەدواى يەكدا (۱بەرانبەر ۱۰۰۰مليار مليان) دەپىت.

ئەى دەبىى ھەلۆيستمەن چى بىت سەبارەت بە تىكەلاو بوونى (۵۰۰) ھەزار پىت بۆ پىكھىئەننى نىزىكەى (۱۲۵) ھەزار وشە؟ بەشىئوھ رىكەى وا كە ھەرگىز نەيەتە ھەژمارىن؟ بەجۆرىك ئەم ئەگەرە رىى تىدەچىت كە ژمارە پەى پى نەبات لە ژماردنیدا بۆ پىكھىئەننى كىتبىكى لەم جۆرە.

جا بۆ ئەوھى ماناى (۵۰۰) ھەزار پىتو (۱۲۵) ھەزار وشەو (۲۸) پىتى ھىجائى بزانىت، لەم پەرەگرافە بکۆلەرەوھ ((پروتىنات پىكھاتەى سەرەكى ھەموو خانەيەكى زىندووه، و لە پىنچ رەگەز پىك دىت: كاربۆن، ھايدروجىن، نايتروجىن، ئوكسىجىن، كبرىت، ژمارەى گەردەكانى ھەر پروتىنىك "۴۰,۰۰۰" گەردە، و لە كاتىكدا رەگەزە كىمىياويەكانى سروسشت ژمارەيان "۹۲" رەگەزى دابەش بووھ بە شىئوھەكى رەمەكى، جا ئەگەرى كۆبوونوھى ئەم پىنچ رەگەزە بۆ پىكھىئەننى بەشىك لە بەشەكانى پروتىن، دەتوانىن بە

^۱ ئەم ژمارەيە بەپىى رىژە كۆنەكەپە پىش ئەوھى ھەندىك ماددەى كىمىياوى نۆى بدۆزىتەوھ.

جۆرىك حيسابى بكهين به پىئى رىژەى ئەو ماددەىەى كە پىئويستە تىكە لاو بىئى بۆ پىكەيتانى ئەو بەشە، پاشان بۆ زانىنى درىژى ئەو ماوەىەى كە پىئويستە بۆ بەرپابوونى ئەم كۆبوونەووەىەى نىوان گەردەكانى يەك بەش.

زانای ماتماتىكى سويسرى (چارلز يۆجين جاي) هەستا بە هەژمار كردنى هەموو ئەم هۆكارانە، بۆى دەرکەوت كە هەلى پىكەيتانى پرۆتئين بە رىگەى رىگەوت بە رىژەى (۱) بۆ (۱۰)^{۱۱} يە، يان بە رىژەى ۱ بۆ ۱۰ و ۱۶۰ جارىش جارن بکړتەو، ئەمە ژمارەىەى كە ناتوانين بيدركيښن و بە وشە پەى پى بهرين، رىژەى ئەم ماددەىەىش كە پىئويستە بۆ بەديهاتنى ئەم كارلىكە بە رىگەى رىگەوت بۆ پىكەيتانى يەك بەش، ئەو مەودايە دەبيت زۆر لەقەواری ئەم گەردوونە بەرغراواوتر بيټ.

(ليکۆنت دى نوى) دەليټ: پىئويستە قەبارەىەىكى زۆر گەورەتر لە گەردوونى ئەنڭشتاينى بخەملټ بە سڪستيلیۆن سڪستيلیۆن جار، جا پىكەيتانى ئەم بەشە لەسەر روى زەوى لە رىگەى رىگەوتەو بە لاين سالى نەژمىردراوى دەوت، زانا سويسرىيەكە بەو لىكى داووتەو كە ۲۴۳ جار ژمارە ۱۰ جارانى خۆى بكەيت، ئەو نەدە سالە: (۱۰)ى دەوى.

پرۆتئينەكان لە زنجيرەى درىژى ترشەلۆكى ئەمىنى پىك دىن، ئەدى چۆن گەردەكانى ئەم بەشە ناوئاوتەبا دەبن؟ ئەگەر بە هەر رىگەىەىكى ترىەكانگير بين مەرجى ژيان و زىندەگىيان تيا دا نايەتەدى، بەلگە لە هەندىك حالەتدا كوشندەو ژەهراویش دەبن.

زانای ئىنگلىزى "ج. ب. ليتز" ئەو رىگەيانەى ژماردووە كە رىئى تىدەچى گەردەكانى يەك بەشى سادەى پرۆتئينەكان يەكانگير بيټ، لىرەدا بۆى دەرکەوت ژمارەيان دەگاتە ملیۆنەها (۱۰)^{۱۸}؛ بۆیە به پىئى پىئوانەى ژيرى مەحاله بە رىگەوت ئەم هەموو بەشە يەكانگير بين بۆ پىكەيتانى يەك بەشى پرۆتئينى)).

جا ئەم پەرەگرافەمان بۆ ئەوە باس کرد تا ببیتە وەلامی ئەو کەسانەى کە دەلێن: ئەوەى کە لە یەك لەرینەویدا دروست نابیت رەنگە لە یەكێك لە مەلایین لەرینەویدا بێتە دى، تا بۆمان روون بێتەو کە چ زەمەنێكى درێژى دەوێت بۆ پێکھێنانى یەك بەش کە ھەر پێنج رەگەزەکەى تیدا بێت، دەبێ ئەو تیبیینەشمان لەبەرچاو بێت کە کۆنترین ماوہى تەمەنى گەردوون (۵) بلیۆن سالە.

پێنج رەگەز لە یەك بەشدا رێى تى دەچیت پێکھاتەکەى (۱۰)^۸ جۆر بێت، ئەى سەبارەت (۲۸) پیتی ھىجائى ئەبى ھەلوێستمان چى بێت کە ھۆنراوہیەك پێک ھەینن لە (۱۲۵) ھەزار وشە پێک ھاتبێ و سەرچەمى پیتەکانى (۵۰۰) ھەزار پیت بێت، بە شیوازى بە دواھاھاتنێكى دیارى کراو و بیرى ناکراو رێکخستنێكى تەواو.

-۳-

لە ژێر روشنائى ئەوەى باسمان کردووە و لێرەدا وتەى زاناکانى یەکتاپەرستى لە ئیسلامدا دەخەینە روو، چونکە پەيوەندییەکی پتەوى ھەبە بە بێردۆزى ئەگەرەکان تا لە کۆتاییدا بە مەبەستەکەمان بگەین:

زانایانى یەکتاپەرستى دەربارەى گەردوون بە جۆریك دەدوین وەك باس کردنیان دەربارەى ھەموو بووہەکان کە شایستەى بوون، ئەم ریتێچوانەش بەم جۆرە لێک ئەدەنەوہ:

الممكنات المتقابلات	وجودنا والعدم الصفات
أزمنة، أمكنة، جهات	كذا المقادير روى الثقافات

بـووہ بەرانبـەرەکان	بوونمان ونەبوون، سیفات
کات، شوین، رووگە	ھەروا پتوانەکان، گێرپانەوہى متمانە

جا ئەگەر ئەم گەردوونە يەككە بێت لە بووەكان، ئەوا ھەموو بووێك شایستەى ھاتنەدى و بوونە، و رەئى تێدەچى عەدەمیش بوايە. رەئى تێدەچوو لەسەر شىوہى سىفەت بوايە، دەشبوو لەسەر چەند جۆرە سىفەتەك بوايە، رەئى تێدەچوو لە زەمانىكدا بوايە، ياخود لە زەمانى تردا. رەئى تێدەچوو لە شوێندا بوايە، ياخود لە جىگايانى تردا، رەئى تێدەچوو بە پێوانە بێت يان بە پێوانانى دى بوايە، ھەر بەم جۆرە ھەموو بەشەك لە بەشەكانى ئەم گەردوونە ئەم واتايانەى بەسەرا دیتە دى.

جا گەر لەم ھەموو بوونەدا تەنيا يەكەيان ھەلېژىرەن ئەوا ئەو ھەيانە كە لە ھەمووى پتەوترو باشترو بەياساترە، ئەگەر نا ھەر يەكەكى تر بوايە ئەوا دەبوو ناپىكى و گەرەلاوژە، كەواتە دەبێت ئىرادەو توانايەكى مەزن تر ھەبێت، كە يەكەك لەو ئەگەرەنەى بەرھەندە كەردبێت.

-٤-

پاش ئەم راستىيانەو بۆ ئەو ھى لە شىوہى كۆتاييدا باسەكەمان دا بېژىرەن ئەوا دەلێن:

كەشەى باس كەردن لە گەردوون زۆر ئالۆزترە لە باسكەردنى دوو نمونەكەى پېشوو: ئەوا لە نمونەى منال و دەرزىيەكەو نمونەى چاپخانەو پیتەكان دا. دەرزىيەكان بە كۆن كراوى ئامادەن، گەردەكانيان لە گەل يەكە يەكانگىر بوون بە شىوہەكى ديارى كراو، لە كانزايەكى ديارى كراو، منداڵەكەش بوونى ھەيە و توانای ھاويشتنى ھەيە، تواناشى ھەيە بۆ ئاراستە كەردنى ھاويشتنەكەى تەنانەت ئەگەر كۆپىریش بێت!، ھەر ھە پیتەكانى چاپخانەكە بوونيان ھەيە، ئەو فلان پیتەو ئەوى تریان پیتىكى تر... گەردەكانيشيان كۆبوونەتەو لە پىكەيتانى ئەو پیتەدا، بە تەنیشە يەكەو ھە رىز بوون و لە سنووقدا دانراون، پاشان بوومەلەرزەك لە ئارادايە كە ياسايەكى تايبەتى خۆى ھەيە.

بەلام سەبارەت بابەتى گەردوون، ھێندە ئالۆزترە، بە پلەيەك: ژىرى و ھۆشى مەوۆف پەى پى نابات، ئەمەش وامان لى دەكات ئەگەر ھاتنە دى رەكەوت لە تىروانىماندا بىسپىنەو.

ئىستاش با له داپشتنى كىشەكە بدويىن!

ئەم گەردوونە لە يەك جۆرە رەگەز پىكها توو، ھەر لە ئەستىرەو خۆرو مەجەپەرە زەويەو ە.....، كە ئەم رەگەزانە ژمارەيان دەگاتە (۱۰۰) رەگەز، ئەم رەگەزانەش بۆ خويان برىتىن لە ھىزو وزەى كارەبايى، ھەندىكى مەجەبو ھەندىكى تىرىشى سالىب، ھەندىكى تىرىش مام ناوھەندى، بە مەجەبەكە دەگوتىر پىرۆتۆن، سالىبەكەش ئەلىكتۆن، مام ناوھەندىبەكەش نيوتۆن.

ژمارەى ئەلىكتۆنەكان لە ھەر خولگەيەكى دەرەكى گەردىكا يەكسانە بە ژمارەى پىرۆتۆنەكانى ناوگەكەى، جا گەر لە ناوگەكەيدا يەك پىرۆتۆنى تىدايىت ئەوا لە خولگەكەيشيدا يەك ئەلىكتۆنى تىدا ئەيىت ھەروەك لە ھايدىرۆجىندا ھەيە، وگەر لە ناوگەكەيدا دوو پىرۆتۆنى تىدا بوو ئەوا لە خولگەكەيشيدا دوو ئەلىكتۆنى تىدا ئەيىت، بەم جۆرە ژمارەكان پلە پلەيى وەرەگىن كە لە يەكەو دەست پى دەكات كە سووكتىن رەگەزە لە كىشدا تا قورستىنى كە ئۆرانيۆم، جا بەم يەكسانە گىرنگىيەى نىوان ئەلىكتۆنە سالىبەكان و پىرۆتۆنە مەجەبەكان كارەباى گەردەكان ھاوتاو بەرانبەر دەبن، بەلام نيوتۆنە بى لايەنەكان ئەوا ژمارەى لە ناوگى گەرددا -كەم بى يا نۆر- يەكسان نىە بە ژمارەى ئەلىكتۆنەكان.

جىاوازی لە رەگەزەكاندا دەگەپتەو ە بۆ جىاوازی لە ژمارەى پىرۆتۆن و ئەلىكتۆنەكانى ھەر گەردىك، بۆ نموونە جىاوازی نىوان ھايدىرۆجىن و ئۆرانيۆم ئەو يەكە ميان يەك ئەلىكتۆنى تىايە بەلام ئۆرانيۆم ۲۳۸ پىرۆتۆن و ۲۳۸ ئەلىكتۆنى تىايە . جا گەردوونىش ھەر لەم رەگەزانە پىك ھاتوو، ھەر ئەو رەگەزانەشن لە ھەموو تەنە ئاسمانىيەكاندا ھەن، ھەمان رەگەزى پىكھاتەى زەمىن لە خۇرىشدا ھەيە، ھەروەھا لە ھەموو ھەسارەيەكى تىرى ئەم ئاسمانە بەرىنەش دا.

که واته بۆ پێک هێنانى ئەم تەنانە سەرچەم ئەم رەگەزانە کۆ دەبنەوه، هەموو تەنیکیش هەمان یاسای تەنەکانى ترى هەیه، هەموو ئەو تەنانەش خولگەى رۆک و پێکى خۆیان هەیه، هەر یەکەو لە خولگەى خۆى دایە و بەر تەنەکانى تر ناکهون، هەرچەندە بە خێراییهکی زۆریش دەپۆن، تەنانەت ئەگەرى لێکدانى دوو ئەستێرە وەک ئەگەرى لێکدانى دوو کەشتى وایە: یەکیکیان لە ئوقیانوسى هیندى بێت و ئەوى ترىان لە ئوقیانوسى ئەتلەسى.

ئەم خۆرەى ئێمەش یەکیکە لەو تەنانەى کە هەمان تاییەتمەندى و سیفەتى یاسایى هەیه، جا ئەم خۆرەى ئێمە چەندان ئەستێرەى گەپۆکى لە دەور دەسووپێتەوه، کە یەکیکیان ئەم زەوییه کە ئێمەى لەسەر دەژین و ژيانى تێدايه.

-٦-

پاشان:

١- ئەگەر توێکێ زەوى بە رێژەى چەند پێیهک لەمەى ئێستا ئەستورتر بوايه، ئەوا دووهم ئۆکسىدێ کاربۆن و ئۆکسىجینی هەلته مژى و ژيان بەرپا نەدەبوو.

٢- ئەگەر بەرزایی هەوا لەمەى ئێستا کەمتر بوايه، ئەوا ئەو هەموو ئەیزەکانەى کە لەبەرگى دەرەوه دا بە مەلایینیان لى دەسووتیت، بەر زەوى دەکەوتن و هەموو شتێکى دەسووتاند کە ئاگر بېگرتهیه تەوه.

٣- ئەگەر خۆر نیوهى ئەم تیشکەى ئێستەى بدایه، ئەوا لەسەرما رەق دەبووینەوه و دەبیەستین، گەر بە رێژەى نیوه شى زیاتر بوايه، ئەوا لەمێژە دەبووینە خۆلەمیش.

٤- گەر مانگ (٢٠,٠٠٠) میل لێمان دوور بوايه لە برى ئەم دوورییهى ئێستای-ئەى بۆ نا! خۆ مانگی مەریخ (٦٠,٠٠٠) میل لێوهى دوورە، ئەوا ئەو کاتە کردارى هەلکشانی

مانگ بۆ ئاوهكان به رادهيك دهبوو كه سه رزهوی له رۆژنكدا دوو جار ئاو دایده پۆشی و تا سه ر شاخهكانیش دهچوو.

۵- گهر شهویشمان ده هیندهی ئیستا درێژ بوایه، ئهوا خۆری گهرمی هاوین هه موو رووه كه كانی ده سووتاند له رۆژدا، له شهویشدا هه موو شتێك دهیبهست.

۶- نه گهر رێژهی ئوكسجین به له ۵۰٪ بوایه له هه وادا، له بری ۲۱٪، ئهوا هه موو ئه و شتانهی سیفهی سووتاندنیان تێدایه، له جیهانی ئیستا، ده سووتان؛ به جۆریك یه كه م پریشك له بروسكه وه به رپایی و به ر دارێك بكه وێ له دارستانیكدا ئه وه هه مووی ئه ته نیته وه. گهر رێژهی ئوكسجینیش ۱۰٪ بوایه ئهوا شارستانیتهی سه رزهوی به م جۆرهی ئیستا نه ده بوو.

۷- گهر باران نه بوایه ئهوا زهوی ده بووه بیابانیکی بێ ژیان، گهر باو ده ریاو ئوقیانوسه كانیشت نه بوایه، ژیان نه ده هاته دی، یان گهر به هه لم بوونی ئاو به جۆریکی جیاواز له می ئیستا بوایه، دووباره ژیان مه حال ده بوو، یان گهر هه لم له هه و سووك تر بوایه ژیان نه ده هاته دی.

۸- گهر ئاوی ئوقیانوسه كان شیرین بووایه ئهوا بۆگه ن ده بوون و ژیان له سه ر زهوی مه حال ده بوو، چونكه خۆی و سوێری، ئوقیانوسه كان له تێك چوون و بۆگه ن بوون ده پارێزێ، گهر كلۆریش له گه ل سۆدیۆمدا یه کی نه گرتبایه خۆی پێك نه ده هات و هه ر به هه مان جۆریش ژیان نه ده بوو.

۹- گهر چه قی زهوی مام ناوه ند بوایه له بری ئه م لارییهی ئیستا هه یه تی به پلهی ۲۳ له گه ل وه ستاوی زهوی دا، ئهوا تنۆکی ئاوه به هه لم بووه كان كه له ئوقیانوس و ده ریاكان به رز ده بنه وه كۆ ده بوونه وه و له دوو جێی جیاوازی ته وه ره ی باكوورو باشووری گۆی زهوی داده بارین، ئه و سا كیشوهری به سه ته له كیان پێك ئه هێنا و هاوین به هه تا هه تای و زستانیشت به هه تا هه تای ده مایه وه، ئه و ساش خه لك و ژیان و زینده وه ران له نێو ده چوون.

۱۰- يان گەر زەوى وەكو عطارد بوايە تەنيا بەيەك لادا بە دەورى خۆردا بسوپايە تەو و تەنيا بەيەك جۆر بە دەورى خولگە كەيدا بسوپايە تەو، لە كاتى ئەنجام دانى سوپانەو يەكى تەواويدا بە دەورى خۆردا. يان بە واتايەكى تر گەر بە شىكى زەوى ھەميشە شەو بىت و بە شەكەى تريسى ھەميشە رۆژ بىت، كەس نەيدە توانى لە كاتى شەوى بەردەوام يا رۆژى بەردەوامدا بژى، ئەو كاتەش ژيان نە دەبوو.

۱۱- گەر ئەو ياساى كىشندەى ئىستا ھەيە نەبوايە، چۆن گەردەكان و بەشەكانى گەردەكان بەيەك دەگەشتن؟ ئەو كاتە چۆن خۆر دەبوو ئەم خۆرەو زەویش بەم زەوييە؟ گەر وا نەبوايە زەوى لەم جىگەيەيدا نە دەبوو، گەر بشمايە تەو ئەوسا ژيان چۆن دەبوو مۆف چۆن دەپويشت؟.

۱۲- بە بوونى ياساى كىشندە گەر زەویش وەك مانگ بچوك بوايە يان تيرەكەى چارەكى تيرەى ئىستاي بوايە، ئەوسا نەيدە توانى پارىزگارى بەم بەرگە ھەواو ئاوييەى ئىستايەو بەكات كە دەورى داو، ئەوسا پلەى گەرماش بە جۆرىك دەبوو ھەموو گيانەو ھەران دەمردن.

۱۳- يان گەر ئەلكتۆنەكانى ناو گەردەكان بە پرتۆنەكانەو پەيوەست بونايە، گەردەكانىش پىكەو پەيوەست بونايە و بۆشايان لە نىواندا ھەبوايە، ئەوسا گۆى زەوى وەك ھىلكەيەكى لى دەھات، ئەوسا مۆف و گيانەو ھەرانى تر حالىيان چۆن دەبوو؟ گەر بەم جۆرەش بىت ھەموو ئەو شتانەى ئىستا دەيانبىنى لەو شىوہەو دەگۆران كە ھەن ئەو كاتە گەردەكانى تەنێك بە قەوارەى گۆى زەوى بى بۆشايى بوايە!

۱۴- يا گەر رەگەزەكان لە گەل يەكدا يەكانگىر نەبونايە ئەوسا نە خاك دەبوو، نە ئاو، و نە درەخت و نە ئاژەل و رووەكىش، شوپىنى ئەلكتۆنەكان لە بەرگى گەردەكاندا بە شىوہى ھەشت ژمارەى رىك خراون. جا گەر ژمارەى ئەلكتۆنەكان لە خولگەى دەرەوہى گەردا ھەشت بوايە بارى سەرەو كۆتايى پى ئەھات بە پى بوونى ھەشت ژمارەكە، ئەوسا جىيەك ئەلكتۆنى تر نە ئەبۆو. يا گەر ھەر رەگەزێك (۹) ئەلكتۆنى ببوايە، ئەوسا نۆيەم ئەلكتۆن دەبوو چەق لە خولگەى دووھەداو لە بەرگى گەردەكەدا، بەم جۆرە تا ھەر ھەشت دانەكە لە خولگەى دووھەدا پى دەبوو، پاشان لە خولگەى سى ھەم و چوارەم و

تا کوتايی. هەشت هەشت، یە کگرتنی توخمە کانیش لە گەڵ یە کدا هەر لە گەڵ ئەم ریکخستەدا دەروای لە سەر روووە کەیدا، چونکە یە کگرتنی توخمە کان بە هۆی یە کگرتنی نێوان ئە لکتۆنە کانە وە دەبێت. جا گەر ژمارە ی ئە لکتۆنە کانی هەر رەگەزێک لە هەشت کەتر بێت لە سەر رووی دەرە وە، ئەوا دەتوانی ت توخمیکێ تر وەر بگریت، بە لām ئە وە ی لە بەرگی دەرە وەیدا هەشت ئە لکتۆن بێت ئەوا ناتوانی هیچ توخمیکێ تر وەر بگریت، ئە وە ی لە بەرگی دەرە وە ی حەوت کار بەا هەبێت ئەوا دەتوانی ت لە گەڵ یە ک توخمی تردا یە ک بگریت لە چینه کە ی خۆیدا، بە لām ئە وە ی لە چینی دەرە وەیدا شەش ئە لکتۆنی هەبێت ئەوا دوو ئە لکتۆن لە چینی دەرە وەیدا لە گەڵ یە ک دەگریت، و بەم جۆرە....

۱۵- یاخود گەر یاسا کانی گەرمی نەبوا یە، ئەوا سەر زەوی سارد نەئەبوو وە و بە کە لکی ژیان نە دە هات.

۱۶- گەر شاخە کان نەبوانا یە؛ زەمین پەرت دەبوو، ئە و سا ئە و بەرگی نە دەبوو کە بە کە لکی ژیان بێ.

۱۷- یاخود گەر لە سەر زەویدا رزق و رۆزی پێویستی تیا نەبوا یە، ئەوا ژیا نی تیا بەر دەوام نەئەبوو.

-۷-

ئە مانە هەموو پێشەکییە کن بۆ ژیان، ئە و سەرە تایانە ی دە مانگە یە ننه ئە نجام، هەر پێشەکییە کپش لە م پێشەکییانە رێ ی تێ ناچیت بە ریکەوت بێت، مە گەر بە رێژە ی ۱ بۆ ژمارە یە کی زۆر خە یالی نەبێت!، دە شبینین هەموو سەرە تایە ک لە سەرە تایە کانی ژیان لە م گەردوونە دا، رێ ی تێ دە چیت لە سەر مە لاین شێ وە ی تر بوا یە، بە لām تە نیا یە ک لە و هەموو رێ ی تێچوو وە مان وەر گرتوو وە، هەر و اش دوو م پێشەکی رێ ی تێ دە چوو لە سەر مە لاین ئە گەری تر بوا یە، بە لām تە نیا یە ک دانه وەر گیرا وە، جا بە بەرە نده بوونی ئە و هە لبژێررا وانه لە نێوان ئە و هەموو رێ ی تێچوو وە دا کە شی گونجاوی ژیان هاتۆ تە دی، ئایا دە کرى شرو فە ی ئە و هەموو بە بێ ئیرادە بکری؟ ئە و ئیرادە یە ی کە بوونیکی مومکین بە سەر بوونیکی مومکینی تردا ئە دا؟

-۸-

ئەمە بە تەنیا ئىرادەيە.

جا با جارىكى تر بگە پېينەو سەر و تەي زانا پېشىنە كاشمان: - ھەر شتېك لەم بوونە دا دەگونجېت لە سەر سيفە تېك بېت و دەشگونجې لە سەر سيفە تى تر بى، رىي تېدە چىت لە شوپىنېك بېت، رىشى تېدە چىت لە جىگە تىر... يان رىي تېدە چى لە رووگە يەكەو بېت، ياخود بە رووگە تىرەو... دەگونجېت بە رىژە يەك بېت و دەشگونجېت بە رىژە تىر بېت، تەنیا توانست و ئىرادەي خودا وەندە دەتوانى شىتە لى بەرەندە كردنى يەكېك لە و ئەگەرەنە بكات، تا گەردوون يەك پارچە بۆتە ياسايەكى رىك و پىك و ھەموو شتېك تىايدا لە سەر قەشەنگىتىن و رازاۋە تىر شىۋەيە.

-۹-

لە كۆتايىدا:

ئەوانەي كە دەلېن بەرپا بوو كەنى ئەم گەردوونە ھەمووى لە داىك بووى رىكەوتە، ئەوا زانىارىيەكى وا دەبەخشن بە و رىكەوتە كە توانستى تەواوو ھىزى رەھاي ھەبېت، بەجۆرىك كە بزانىت، بىھەيت، پىوانە ساز بېت، ئالەمەشدا لە ژىرى ھەموو مەوقايە تى زياتر بەكار لەجى بى ئىش دەكات، بەشىۋەي زىرەكىيەكى بى كۆتا.

ژىرىي خاۋەن زىرەكى، ھەر زوو بىرپار لە سەر ئەو ئەدات كە لە كوئى حوكم ھەبېت، ئا لە وىش زانست و ئىرادە و ھىزو ژيان دەبېت، كەي ئەم سىفاتانەش ھەبوون، ئەوا زاتىك دەبېت كەوا بەم سىفاتانە ھەستا بېت.

ئەو پېنوسەي كە پىي دەنوسىن وا ھەست دەكەيت بۆ مەبەستى نووسىن ئامادە كراۋە، ھەروەھا غەمبارى مەرەكە بېش تىيدا بە مەبەست تىايدا سازىندىراۋە، ھەروەھا بەرگى پاندان و ئەو كۈنەي تىيدا بە ئەرگى خۇيان ھەيە؟ ھەروەھا ئەو دەسكەي بە

گېرفانتە ۋە تونىدى دەكەيت و شىك بوونە ۋەى دەرنى و نووسىنى و ناۋە پۇكە خەت خەتەكەى ۋە ھەموو ئەمانە سوۋدى تايىبەتى خۇيان ھەيە، ئەو پىتنووسەى ھەموو ئەو شتانەى تىدايە، ئەگەر يەكك بىلەيت قەناعەتت پى بىكات كە لە خۇيە ۋە بە رىكەوت دروست بوو ئەك بە ھۆى زانستى مۇۋى و تۋانا ۋە ئىزو ژيان و زاتى مۇۋى ۋە، ئەو بىگومان تۆ ئەو كەسە بە نەفام و گىژ دادە نىيت؛ چۈن دىت بە خەيالتدا كە مۇۋى: ئەم ئامىرە گەرەو كارگە گرانە و خاۋەنى ئەندامى ھەرس و ئەندامى سوۋپانە ۋە بە رىكەوت بىتە دى؟ يان دارو درەختى خاۋەن رەگ و رىشە و لقو پىۋپ و خاۋەنى قەدو بالاي بە رىزىزم، كە ھەناسە دەدات و كارلىكەرى تىادا رو ئەدات و شىۋەى جۇراو جۇرو بە رو بووم و گول دەگرى، ھەر لە خۇپا بە رىكەوت بىتە دى؟ (كارگەيەك لە ھەموو دروستكاراۋەكانى دەستى مۇۋى ئالۇزتر بىت؟) ھەرۋە ھاجىھانى گەردىش كە وزەو جولەو پىكەھاتە لە خۇ دەگرىت و ئەو كارلىكانەى لىۋەى دروست دەبىت، و ھەزاران نەۋىنى دى لەم بارە ۋە، ئايا ھەموو ئەمانە كارى رىكەوتن؟ ئايا ژىرىك ئەم بىر كەرنە ۋەى ھەبىت شايستەى ئەۋەيە بە زانست - پەرۋەر ناۋى بىنن؟ لە كاتىكدا بەرەنگارى ھەموو رىسايەكى زانست دەۋەستىت.

﴿قتل الإنسان ما اكفره﴾ عبس/۱۷.

ۋاتە: با بكوژى مۇۋى كەچى ھا سېلە و نا سوپاسە؟ (قتل الإنسان بە فەرمودەى زەمەخشەرى خراپترىن نەقرىنە ئەۋەندەى مەرگ بوۋى).

﴿أو لم ير الإنسان أنا خلقناه من نطفة فإذا هو خصيم مبين﴾ يس/۷۷.

ۋاتە: ئايا مۇۋى نەبىدى (نازانى) كە بەراستى ئەۋمان لە تۆۋ خولقاند، جا ئەو (ۋا بەھىز بوۋە كە) ئىستى بۆتە دوزمىتىكى ديار.

دیاردهی سیهههه

دیاردهی ژبان

-۱-

مه بهست له لیكۆلینه وهی ئەم دیاردانه گەشتنه به (الله)ی پهروهردگارو بپرواهیتان پئی، به حوكم دانی عهقل به سه ریدا، كاتێك له دیاردهیهكی وا دهكۆلینه وه ئەوا ئەمانه وئێ ئاماژه به و لایانانه بكهین كه ئاماژهی پهروهردگارمان بۆ دهكهن، چونكه له هه موو دیاردهیه كدا چه ندان لایه نو بواره هیه كه نایه ته هه ژماردن، ئیسپاتی (الله)ی به دیهتته ر دهكهن.

له سه ره تای ئەم دیاردهیه دا ده لێن: چونكه هه ندی كهس وا گومان ده بهن كه بیر كردنه وه له گه ردوون و لیكۆلینه وهی دیارده كانی به قوولی و رێكخستنی پیشه كیه كان له سه ر به ره نجامه كان و گه یشتن به راستیه كان و فریدانی ئەفسانه و خه یال و زال بوون به سه ریانداو ده ست گرتن به و یاسایه ی كه ته جروبه و ئەزموون بۆی سه له ماندوون... ئەوانه ی وا ده لێن ئەوا له گه ل بیر كردنه وهی ئایینیدا ناگونجین.

ئەگەر ئەمە لە ناو ئایینە ھەلەو رێچکە پووجەکاندا ھەبێت، ئەو ھەلە ناو ئایینی راستیدا جێی نابێتەو، و ھەرگیز ناشبێت، چونکە راستی لەگەڵ راستیدا بەرھەنگار نابێت. جا گەر ئایین ھەق بێت، کەواتە دەبێت ھەموو رەسەنایەتیەکی تیا بێت، و ھەموو لقیەک لە لقیەکانی تیا بێت، تەواو لەگەڵ ئەو راستییانەدا یەکانگیر ببێت کە بەلگە سەلماندونی، ئەگەر ناتەواوییەکی ھەبێت یا خود دەقیەک لە دەقیەکانی ئایین لەگەڵ راستی تەواودا یەکی نەگرتەو، بەسە بۆ ئەوێ بپوا بەو ئایینە لەق بێت.

-۲-

کاتێک لەمەڕ ھەندێک بواری دیاردەس ژبان، گوتن و بەرپەرچی روودەدات، ئەوا پێویستە لەمەڕ ھەندێک یاسا بدوێن کە سەبارەت راستی ئیسلامەو ھەبێت، تا تووشی بێ سەرۆبەری نەبین، لەگەڵ تێبینی کردنی ئەوێ کە ئەم لایەنانە ھیچ پەییوەندی بە بابەتی بەلگەسێ دیاردەس ژبانەو نەبە لەسەر خوازی گەرە، ئەوا دەڵێن:-

۱- ئیسلام بیر کردنەو و لێکۆڵینەوێ لەسەر مرقوف پێویست کردووە، ئایەتەکانی

قورئانیش لەم واتایەدا زۆن:

﴿أولم يروا في ملكوت السموات والأرض وما خلق الله من شيء﴾ الأعراف/۱۸۵.

واتە: ئایا لە ھۆکومەتی ئاسمانەکان و زەوی و ئەوێ لە ھەر شتێک خوا خەلقى

کردووە ناپوانن (تا پەند بگرن). ﴿قل انظروا ماذا في السموات والأرض﴾ یونس/۱۰۱.

واتە: بۆچی بپوانن ئەوێ وایە ئاسمانەکان و زەویدا. ﴿أولم يتفكروا في أنفسهم؟ ما

خلق الله السموات والأرض وما بينهما إلا بالحق وأجل مسمى﴾ الروم/۸.

واتە: ئایا ئەوانە لە دڵی خۆیان بپریان نەکردۆتەو کە خوا ئاسمانەکان و زەوی و

ئەوێ لە نێوان ئەو دوانەدا، تەنیا بە ھەق و نەزەم بۆ ماوەیەکی دیاری کراو خەلقى

کردووە.

۲- ئىسلام زانست لەسەر مرقۇف پىتويست دەكات، بەلگەش لەم بارەيەوہ زۆرە، ئايەتیش ھەيە نامازە بەوہ دەكات كە زاناياى گەردوون زياتر خوداوەند دەناسن ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ، وَاخْتَلَفَ أَلْسِنَتَكُمْ، إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ﴾ الروم/ ۲۲.

واتە: و لە نيشانەکانى ئەوہ بەدى ھينانى ئاسمانەکان و زەوى و تەفاوت و جياوازی زمانەکانتان و رەنگەکانتان، بەپاستى لەمەدا نيشانەگەلێك بۆ جياھانيان ھەيە. ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً، فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُّخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا، وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بَيضٌ وَحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا، وَغَرَابِيبُ سُودٍ، وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَابِّ أَلْوَانٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ، كَذَلِكَ إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ﴾ فاطر/ ۲۷-۲۸.

واتە: ئايا ئەت دى كە بەپاستى خوا لە ئاسمانەوہ بارانى ئارد بە ھۆى ئەوہوہ ميوەى جۆراو جۆرمان (لە زەوى) رواند بە رەنگى جۆراوچۆر لە كىوانيش جادەگەلێكمان سازدا بە رەنگى سپى و سور و رەنگى جياجيا، و جارجارەش بە رەنگى رەشى پڕ رەنگ، و لە مرقۇف و جۆلندەكان و ئەنعام (وشترو مەپو بزن و گايش) بە رەنگى جياجياوہ (بەديمان ھيناون)، بەپاستى. لە نۆو بەندەكانى خوادا تەنيا زاناياى لەو ئەترسن.

۳- لێرەوہ ئاشكرا دەبێت كە ئەوہى فيكرو زانست گەيشتويەتێ پىتويستى دەكات لەسەر موسوڵمان كە دانى پيا بنیت و پێچەوانەكەى نەلێت، رەنگە ھەندێ موسوڵمانى نەفام، تەنانت ئەوانەى خۆيان بە زانستخواز لە قەلەم دەدەن بەرەنگارى ھەندێ راستى زانستى بگەن، بەلام لەم حالەتەدا تەنيا راي تايبەتییان دەردەبەرن و تيايشيدا ھەلەو لەمەشدا زۆرەى موسوڵمان و زاناكان راستییەكان ھەست پێ دەكەن.. پێشەوا غەزالى لە كتیبى (تھاقت الفلسفة) دا سەبارەت زاناياى ئايىن لەوانەى نكۆلى راستییە زانستییەكان دەكەن وەك: زانینی كاتی خۆر گیران، مانگ گیران و... ھتد، پێیان دەلێ:—

(ئەوہى و تێدەگات موناژەرە بكات لە ئايیندا بەوہى كە ئەمانە لە ئايیندا نین و پووچن، ئەوہ نا حالییە لە ئايین و لاوازی دەكات، چونكە ئەم شتانە بەلگەى ئەندازەیی و ماتماتیكى لەسەر ھەيە و ھیچ گومانێك ناھێلنەوہ، ئەوہى پێیان بزانی و لەپاستى بەلگەكان

بکۆلتیته وه، پاشان پێی بگوتریت: ئەمە بە پێچەوانەی شەرعه وهیه، ئەوا گومان لە زانست بەیدا ناکات، بەلکو لە ئاییندا پەیدای ئەکات، زیان دەگەیه نیت بە شەرع لە بری ئەوهی سوودمەند بێت بۆی، بەم بۆچوونە هەڵانە، زیاد لەو کەسەش زیان دەگەیه نیت کە تان و تەشەر لە ئیسلام دەدات، ئەمە وەک ئەو کەسە وایە کە سەبارەتی دەلێن: (دوژمنی زانا لە دۆستی نەزان باشتەر).

ئەوه جێی بپوا نیه کە خواى گەوره فرمانمان بە گەپان و بینین و مەعرفە و زانست پێی بکات، پاشان بەرئەنجامی ئەم زانست و لێکۆڵینە وهیه و مەعرفەیه مان لێ حەرەم و قەدەغە بکات، بەلکو بە پێچەوانە وه گەر فرمانمان بە بیر کردنه وه پێی بکات ئەوه ئیمانمان بە وهەرگرتن و رازی بوون بەو بیر کردنه وهیه پێی دەکات و هتد...

٤- بەلام گەر ئیسلام ئایینیکی زانستی بێت، موسوڵمانیش بیر کردنه وه و ئاراسته کانی زانستیانه بێت و ئامانجی ئەوه بێت کە بگاتە راستیه زانستییه خەست و چەرەکان، ئەمە ئەوه ناگەیه نێ کە بە گومانیش رازی بێت و رەتی نەکاتە وه. یان گریمان و بیردۆزه کان بە راستی زانستی تی بگات. موسوڵمان پێویسته لەسەر زەمینه یهکی بەردینی بیر کردنه وه دا بوه ستی، خواى گەوره کە حەرەمی کردنه وه لەسەرمان بەرپەرچی راستی نەدەینه وه، رازی نیه شتێکیش بێ بەلگه وهەرگرتن، یاخود گریمان و بیردۆزیش بە راستی وهەرگرتن، وەک شتێکی بێ بەلگه !

﴿وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ، إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا﴾ الإسراء/٣٦.

واته: و له وهی نایزانی په پیره وی مه که، به هه قیقه ت گوتی و چاوو دل هه موویان له و (کرداوانه) به پررسن.

﴿إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ الظَّنُّ لَا يَغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا﴾ النجم/٢٨.

واته: ئەوانه په پیره وی ناکه ن مه گەر له گومان، و به راستی گومان (مروّف) له هه ق بێ نیاز ناکاو جێی ئەو ناگرێ.

﴿أَمِنْ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يَعِيدُهُ وَمَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَيْلَهُ مَعَ اللَّهِ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ النمل/ ٦٤.

واته: يا كه سئ كه ئافه ريديش دهس پئ دهكاو له پاشان ده يانگي پته وه، و كه سئ كه له ئاسمان و زهوي رسق و رۆزيتان ئه دا، ئايا مه عبودئ له گه ل خدا هه يه؟ (ئا نيه) بلئ: به لگه تان بيئن نه گهر راست بيژن؟.

﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَاوَاتِ اتَّخَذُوا بُكْتَابًا مِنْ قَبْلِ هَذَا أَوْ أَثَارَةٌ مِنْ عِلْمٍ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ الأحقاف/ ٤.

واته: بلئ: ئايا ديوتانه نه وانه ي كه بيژگه له (الله) بانگي ده كه نه به مني نيشان بهن چييان له ئه رزدا خولقاندوه؟ يا له به دي هئنانئ ئاسمانه كاندا چ به شداري تكيان هه بووه؟ كتبيئ كه بهر له قورئان هاتوه يا شويته واري عيلمئ له رابردوان بؤ من بيئن نه گهر راست بيژن (تابه لگه ي راست بيژيتان بي).

﴿إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْأَنْفُسُ، وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمُ الْهُدَى﴾ النجم/ ٢٣.

واته: نه وانه په پره وي ناكه نه گهر له گوماني بي پايه وه واي نه فسي خويان، به هه قيقه ته له لايه نه په روه ردگار يانه وه رينوي نبيان بؤ هاتبوو.

نه مه نه و جياوازي به گه وره يه به له نيوان عه قليب هه تي ئيسلامئ وه ئه قليب هه ته كانئ تر دا... عه قليب هه تي ئيسلامئ عه قليب هه تيكي زانستي جيگيره، هيج شتي بي به لگه وه رناگرئ، هيج شتيكيش ناخاته ريزئ راستي به كانه وه گهر به لگه ي په كلا كه ره وه ي له سه ره نه بي، به پيچه وانه ي عه قليب هه ته كانئ تر وه كه زؤر جار گومر اكه ره بيئت، شتيكي زانستي نه بيئت به زانستي داده نئ و بپواي پئ ده كات و وهك شتيكي كوتايي و بپراوه ته ماشاي ده كات، هه رچه نده به لگه كانيش لاوازو هه له بن، عه قليب هه تي موسولمان وهك چؤن ره فزي ئه وه ده كات دژئ زانست بيئت، هه رواش ره فزي ئه وه ده كات كه: به هره يي (حدس)، يا گومانايي و خه يا لايي و ئه فسانه يي بير بكا ته وه.

-۲-

لەو کاتەوهی ئایینی ئیسلام هاتووە داوای فراوانبوونی عەقڵی موسوڵمان دەکات بەسەر ژبان و زانست و تەجربەدا، لەو کاتەوه دەستی کردوو بە شیکارکردنی گرتکانی گەردوون بە عەقڵییەتێک کە بیهێت هەموو شتێک بزانیت و گەردوونیش هەمووی بخاتە ژێر هەولێ ئەزموونکارییەوه، ئەوسا یاساکانی ئی هەڵدەهێنێت کە تیایدا هەیه، ئیدی شارستانی ئیسلامی سەری هەلدا، کە بە گەشاوەترین شارستانیەت دادەنرێ، هەمیشە لە هەولێ زیاتر دایە بۆ زانست و پشکنینی زیاتر، ئەوەش کە گومانی تێدا نیە ئەوەیە کە لوقاحی بیری ئیسلامی ئەزموونکاری، بوو هۆی لە دایک بوونی عەقڵییەتی رۆژاواپی ئەزموونکاری، کە لەبەرەتجامیدا -وەک بەرووبومیکی- ژبیری زانست و پیشەسازی رۆژاواپی لێوێ بەرپا بوو، جا گەر ئەم لێکدانە نێوان ئەزموون و ئایین لە جیهانی رۆژئاوادا بەرپا بووبێ، ئەوا تاوانی ئایینیکی هەلگەپاوه و شێواوه، کە بەرانبەر راستییەکان خۆی ناگرێ.

بەلام ئەو شتە لەوێ رووی داوو، نە لە کۆن و نە لە نوێدا لای ئێمە رووی نەداوه، جێی هاتنە دیش نیە، چونکە راستییەک بەرەنگاری راستییەکی تر نابێتەوه، بەلکو پشتیوانی دەکات، راستسەرن ئایینیش ئایینی پەرەردگەر، گەردوونیش بەدی هینراوی خوداوەندە، کەواتە رۆی تێ ناچێ کە ئەوەی خوا دروستی کردوو بەرەتستی ئەو شتە بکات کە لە بارەیهوه هەولێ پێداوین.

بۆیە سەیرترین دیاردە کە جیهان بە خۆیهوه بینێوه، ئەوەیە کە ئایەتێکی قورئان کاتێک باس لە شتێک دەکات هەموو راستییە زانستییەکانی لەو کێشەیهدا دەرخیستوو، هەرچەندیکیش راستییەکان زیاتر روون ببێوه ئەوا لەو ئایەتانهدا دەبینرێنەوه، لە ئیجازەکانی قورئانیشدا کە دێنە سەر باس کردنی، ئەم واتایە بە روون و ئاشکرای دەخوێنە روو، ئەو کاتە لامان ئەچەسپینێ کە چۆن حەق بەرەنگاری حەق نابێتەوه،

ئەمەش ئەو ناگەيەنیت كە ھەموو كاتێك مەروڤ ھەستێ و شتێك بێت، مەرج نیە لە قورئاندا ھەبێت، یان قورئان لە بەرزەو ھەندێ ئەو قەسە یە لێك بەدەینەو، قورئان زۆر دوورە لەو ھەو ھەو كە شوێن كەوتوو بێت، بەلكو خوا ناردوویەتی كە شوێنی بكەوین، نەك ئەو شوێن كەوتە بێت، قورئان و راستییە زانستیەكان پێچەوانە ی بەكەوێ نین، بەلكو كاتێك راستییەكی زانستی بە شێو ھەكی تەواو چەسپا، ئەوا دەقی قورئان كە پەڕیو ھەندێ بەو راستییەو ھەبێت بە پێی ئەو تێ دەگەین، بەلكو لەم ھالەتەدا دەقی قورئان پێش ئەو ئامار ھە دێت، ھەر چەندە بە درێژایی چەندان سەدە مەروڤەكان لێ بێ ئاگا بن؛ بەھۆی كەمی زانستییانەو بە گەردوون.

-۴-

بۆیە ئەم پێشەکیەمان باس كرد چونكە لێكۆلەر ھەو ھەو دیاردە ی ژبان داوای ئەم روونکردنەوانەمان لێ دەكات لە بیردۆزی گەشەكردندا، ھەك بیردۆزی شیتەل كردنی جۆراو جۆر بوونی زیندەو ھەران، و سەر ھەلدانی مەروڤ، سەبارەت ئەم بابەتەش ئەم خالانە پێویستە:

۱- ئەو رایە ی دەلێ مەروڤی ئیستا كە لە دایك و باوك بوو لە بنەپەتدا مەیمون بوو، ئەمە ھەلە یەو ھێچ گومانێكی تێدا نیە، ئەمە بە ھەردوو زمانی زانست و قورئانیش دەلێین:

سەرەتا، خوای گەورە لە قورئاندا دەفەر موی ﴿إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾ آل عمران/ ۵۹.

واتە: بە پاستی مەسەلی عیسا لای خوا، ھەروەكو مەسەلی ئادەمە كە لە خاك بەدییەناو ھەو لە دوایدا پێی فەر موی ببە، ئەویش ھاتە بوون.

ھەروەھا دەفەر موی ﴿بَدَأَ خَلْقَ الْإِنسَانِ مِنْ طِينٍ﴾ السجدة/ ۷.

واتە: و سەرەتای بەدییەنانی مەروڤی لە گۆل دەست پێ كرد.

پیغەمبەریش ﷺ دەفرموی: ((إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ آدَمَ مِنْ قَبْضَةِ قَبْضِهَا مِنْ جَمِيعِ الْأَرْضِ، فَجَاءَ بَنُو آدَمَ عَلَى قَدَرِ الْأَرْضِ، فَجَاءَ مِنْهُمْ: الْأَحْمَرُ وَالْأَسْوَدُ وَبَيْنَ ذَلِكَ، وَالسَّهْلُ وَالْحَزَنُ، وَالطَّيِّبُ وَالْخَبِيثُ)) قال الترمذي: حديث حسن صحيح.

هروهه دهفرموی: ((لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ وَنَفَخَ فِيهِ الرُّوحَ، عَطَسَ، فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ، فَحَمَدَ اللَّهُ يَازَنَهُ، فَقَالَ لَهُ رَبُّهُ: رَحِمَكَ اللَّهُ يَا آدَمَ، إِذْهَبْ إِلَى (أُولَئِكَ الْمَلَائِكَةِ - إِلَى مَلَأَ مِنْهُمْ جُلُوسًا - فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ... فَقَالُوا: وَعَلَيْكَ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ، ثُمَّ رَجَعَ إِلَى رَبِّهِ فَقَالَ: إِنَّ هَذِهِ تَحِيَّتُكَ وَتَحِيَّةَ بَنِيكَ بَيْنَهُمْ))

بهلام به زمانی زانست:

۱- سه رجه مێژوو، له هه موو تو مارو گهشتو به سه رهاته کانی، و هه موو به ردیک له بهرده کانی، هه موو گێرانه وه کانی که نه وه کان له بابو باپیریانه وه ده یگێر نه وه ناوی ئاده م دینن وه ک باوکی مرقایه تی.

۲- نه و جیاوازییه زۆرانه ی له نێوان مرقوف و مه یمون و ئاژه له کانی تر دا هه یه، ده ری ده خات که هه یچ په یوه ندیه کی له دایک بوون نیه له نێوان مرقوفی ئیستا و هه یچ جوړه ئاژه ئێک، نه و جیاکارییه نه ی له بواری لاشیه ییه وه ده ست پێ ده کات و له ره وشتدا دوا یی دیت، له و نێوانه شدا بیرو زانست و توانا هه یه. هتد....

هه ر نه م کێشه یه وای له هه ندیک لایه نگرانی (داروین) یش کردوه وه ک (کوالدس) که بلێت (گه شه و پێشکه وتنی هه لبژاردنی سروشتی جێی باوه ی نیه لای مرقوف، هه ر ده بیته یه کسه ر بگوتریت به دیهاته وه، هه روه ها (فرخ) ده لێ (له باری واقیعه وه جیاوازی نێوان مرقوف و مه یمونمان بۆ ده رده که وێ، رێی تێناچێ که بلێن مرقوف له ره چه له کی مه یمون و ئاژه لانی تره، باشیش نیه نه وه بدرکێنین).

۳- دۆزینه وه ی کرۆمۆسۆمه کان (الصبغیات) که هۆکاری گواستنه وه ی سیفته ره چه له کییه کانه، وای له زانایان کردوه تووشی ناره حه تی بین به گوتنی نه وه ی که مرقوف له پشته ی مه یمونه، چونکه نه م ره گه زو ریشاله ره نگاو ره نگانه (العری الملونه)

ژماره یه کی چه سپاری هیه له هه موو جۆرێکی مرقوفو ئازده لدا، که به هویه وه جۆرو جنسه کان جیا ده کریته وه.

جا گهر قورئان و زانست نه مه بدرکینن که گوتمان، نه وا هیچ گوته یکی تر نامینیته وه، به لکو گهر زانست به گومان بیت و قورئان بیدرکینیت نه وا هه موو مرقوفیکی ژیر له گه ل قورئاندا ده بیت، چونکه نه و پهروه ردگاره ی مرقوفی به دیهیناوه باشت ده زانی چون دروستی کردوه.

﴿ما أشهدكم خلق السموات والأرض ولا خلق أنفسهم﴾ الكهف/ ٥٠.

واته: له کاتی به دیهاتنی ئاسمانه کان و زه ویدا حازرم نه کردن و ههروه ها له کاتی به دیهاتنی خۆیان (حازرم نه کردن).

به لام جۆره کانی تری ژیان، نه وا رهنگه نه و زانایانه ی که پشتی داروینیان گرتوه زیاتر نه بن له و زانایانه که به په ره چیان داوه ته وه، جا مادام باسه که بووه جی مشت و مپو گوتن و به په ره چ دانه وه، نه وا نه و شته ته نیا له سنووری بیردۆزدا ده میتیته وه، و ناگاته ئاستی زانستی به هتیز.

ئیتشاش هه ندیک له وته ی زانایان له م رووه وه ده خهینه روو، بۆ نمونه (وولتر ادوار لامبرتس) تایبه ته ندی زانستی ره چه له ک ده لئ: (زۆر له راستییه کانم بۆ ناشکرا بوون، له وانه بۆ نمونه زانستی ره چه له کناسی هیچ به لگه یه کی پیشکesh نه کردوین له سه ره نه و دوو نه گهره ی که (چارلز داروین) بیردۆزه که ی له سه ره بنیات ناوه له گه شه ی جۆره کاند، نه و دووانه ش: -

١- نه ندانه بچوکه کانی هه ره نه وه یه که له نه وه کان به لای نه وهدا نه چیت که هه ندیک جیاوازی که می له گه ل باووباپیرانیدا هه بیت له هه موو رووکه ریتیتچووه کانه وه.

٢- گۆپانکاریه باش و سوو دمه نده کان له نه وه کانی داهاتودا ره چه له ک دیاری ده کات، به ره نجامه که شه ی که له که ده بیت، تا نه گاته نه وه ی که گۆپانکاری لاشه یی به رپا بکات.

له واقعيدا گەورەترین گۆرپانکاری بەسەر گیانەوهرانو رووەکدا دیت، ریی تیدەچیت زوو بیتەدی بەهۆی هەلبژاردن و پەروەردەو، کوتانی خودیش (التلقیح الذاتی) له رووەک زاورۆتی نزیکان له گیانەوهراندا بەپادەیهکی زۆر ئەبیتە هۆی بەرەم هاتنی تاکێ لاواز، ئەم گۆرپانکارییه له هەموو رووەکانەو روونادەن وەك داروین دەلێت! تەنیا مەگەر هەندیک بازدانی تووش بیت، ئەمەش زۆر کەم روودەدات.

ئەم بازدانانە وێرایی کەمی روودانیان، کەچی زاناکانی گەشەکردن راشی دیاردەیی گەشەسەندنی لەسەر بنیات دەنێن، بەلام ئایا ئەم بازدانانە دادەنرێت بە هۆکاریکی پیشکەوتن؟ له لیکۆلێنەو درێژەکاندا کە پەڕیوەندی بە بازدانەو هەیه له زۆریه بەدیھاتووەکاندا، بەتایبەتی له میثوولە میوه کە ناودەبرێت بە (دروسۆفیلا میلانوجیستەر)، ئەو دەگەیهنیت کە زۆریه ئێو بازدانانە بە شیۆه (مێرینەر) دواپی دیت، بەلام جۆرە نامرێنەرەکان ئێو ئەو گۆرپانکارییانە کە هاوشانیەتی ئەو هیه کە دەبیتە هۆی تیکچوون و ناقۆلابوون (تشویه)، یان بەلایەنی کەمەو ئەو جۆرە یەکسانەیه کە کارتیکی فسیۆلۆجی بەجێدێت و له هیزی تاک کەم دەکاتەو، کەواتە زۆر گرانه کۆبوونەوێ ئەم بازدانە رەچەڵەکیانە ببیتە هۆی بەرپابوونی گۆرپانکاری پێویست بۆ بەدیھاتنی جۆری نوێ، کە زۆر پیشکەوتووترو لەپیشتر بیت له پیشینهکە، بازدان له هەندێ حالتی تایبەتی و سازدا دەبیتە هۆی چاککردنی سیفەتی له سیفەتەکان، وەك چۆن له بالی (دروسۆفیلا) روودەدات، بەلام کۆبوونەوێ ئەم سیفەتە لەگەڵ هەندێ سیفەتی تردا، کە بەسەر بالەکەدا دیت ئەبیتە هۆی پێک هاتنی زیندەوهری تەمەن کورت و کەم توانا لەسەر ژیان دا.

با بۆ جەدەل، دان بنێین بەو هەدا کە بازدانی دەگەمەن روودەدات و لەگەڵ خۆیدا ٪۱ گۆرپانکاری چاک بەرپا دەکات، جا ئەم بازدانانە چەند نەو دەخایەنیت، تا کۆبیتەو بەرەنجامەکی دەرکەوێت و ببیتە هۆی بەدیھاتنی جۆریکی نوێ؟

(باتو) له کتییی (التحليل الرياضي لنظرية التطور) روونی کردووه ته وه که: گشتگیر کردنی سیفه تیک له سیفه ته کان، له ریگه ی بازدا نه وه و له پشستی له پشته کان، له بهک ملیون نه وه ی که متر ناویتی بۆ ئەم مه بهسته، ته نانه ت نه گهر پیشکه وتنی کایه جیۆلۆجیییه کانیش له پیش چاو بگرین وهک جیۆلۆجیناسه کان ده یخه ملینن، هیشتا گرانه ئه و بۆ چوونه ته وه قوع بکهین (بۆ نموونه): ئاژه لیککی نوئی وهک هیستر له ئاژه لی پیش خۆیه وه دروست بووه، که ژماره ی په نجه کانی پیی (پینچ په نجه) بوون، له ماوه ی چاخ ی به ردینه وه تا کو ئیستا.

(لیکۆنت دی نوی) ده لیت: وشه ی ئەلقه وشه به که ژۆر گرنگی هه به له میژوی بوونه وه ره زیندوووه کاند، چونکه ناتوانریت ئه وه به سه لمیندریت که شیوه به له شیوه ی بوونه وه ران ئەلقه به کی راسته قینه ی پیک هینابیت، ئەم ره نگه له هه ندیک حاله تدا ریی تیجیت، به لام جه ختی له سه ره کراوه، هه ر چۆنیک بیت ده توانین بلین: هیه شیوه به ک نیه که ئیستا به شیوه به کی راسته وخ شوینی شیوه به کی تری گرتیته وه، مرۆف له مه یمون دروست نه بووه، به لام له نیوان به جوله خراوه کاند (المستحاثات)، نه و ژۆربه ی شیوه کان که به شیوه ی مامناوه ندی ناوزه ده کرین چه ند هه ولکی ناسه رکه وتوون بۆ چۆنایه تی، ره نگه هاوچه رخ یان پشین یان دوا ی شیوه گویندراوه حه قیقه تییه کان بیت. اه گرنگترین ئەلقه ش وهک ئەلقه به کی ته وای ئەلقه کانی گه شه کردن که هه ندیک وای ده بینن ئەلقه به کی پیکه وه به ستنی زنجیره ییه لای هیستر، که بۆ ئەمه ش شه ش شیوه ی مامناوه ندییان پیشکه ش کردووه، له (الهیراکو شیر یوم و الیوه هیبوس) هه ده ست پی ده کات له سه رده می (ایوسینی) هه که نزیکه ی پیش (۵۰ ملیون) سال ده کات و به م شیوه هیستره ی ئەمرۆ دوا یی پی دیت، به لام ئەم شیوه مام ناوه ندیه و ده رده که ویت له پریکا ده رکه وتیبت، تا ئیستاش پردی په یوه ندی نیوان ئەم شیوه مامناوه ندییانه نه دۆزراوه ته وه به هزی که می (به جوله خراوه کان-المستحاثات) هه، به لام ته نانه ت له کاتی چه سپاندن و

هاتنه دی ئەمەشدا، ئەوا هیچ بەلگەیک نادەنە بۆ چوونە کە ی داروین، چونکە هێستەر هەر بە هێستری ماوەتەرە، ئەگەر نا با بەلگە ی ئەوەمان بداتێ کە هێستریک بووبێت بە حوشترا!

هەر وەها (لیکونت دی نوی) دەلێ (هەر لە سەرەتاوە تێبینی پە یوەندی و جیاوازی بنەرەتی نێوان ئازەلان و رووە کدا کراوە، بۆ نموونە شلە ی خۆراکدەر لە ئازەلاندا خۆیتە، خۆینی ئازەلە پێشکە و توووە کانیش لە ماددە یەکی بنەرەتی پێک دێت کە بریتیە لە بۆیە یەکی سوورو بە هیمۆگلوبین دەناسرێت، بە ریزە یەکی زۆرو ئالۆز تیا دایە، پێکەتە ی ئەمەش لە ئازەلێکە وە بۆ ئازەلێکی تر جیاوازه، کە مترین کێشی گەردیی (٦٩٠٠٠) ه، پێکەتە ی کیمیایی هیمۆگلوبین نزیکە لە وە ی کە لە رووە ک و قەوزە کانددا (الاشنیات) هە یە، کە بە سەوزە پێکەتەن دەناسرێت، کێشی گەردیشی (٩٠٤) ه، بە لام هیمۆگلوبین بە وە دەناسرێت کە ئاسن لە گەردە کەیدا هە یە، بە لام سەوزە پێکەتەن جە وەری مەگنسیۆم تیا دایە، ئە وەش کە کێشە کە زیاتر ئالۆز دەکات ئە وە یە کە خۆینی هەندێک لە جومگەکانی پێ و کرێتە و زیندە وەرە خاوەکان (الرخویات) و ئازەلانی نزم لە بۆیە یە ک پێک دێت کە کێشی گەردییان تیدا جیاوازه بە پێ ی جۆرەکان، لە نێوان (٤٠٠،٠٠٠) و (٦،٧٠٠،٠٠٠) دا، هەر وەها لە جە وەری مس پێک هاتوو لە بری ئاسن و مەگنسیۆم (وەک هەندێ لە جۆری لوولپێچەکان -اللزونیات-) کە واتە چۆن گواستە وە ی کیمیای لە بۆیە کارێکە وە بۆ یە کێکیکی تر روویدا؟ دەبێ بە پاشکای ئە وە بلێین کە مەحاله بتوانرێت ئە مە روون بکریته وە).

(هەندێک لە قەوزە شین با وەکان لە عەنکیۆسپانین (العنکیوسپانین) پێک دێ، کەچی قەوزە سەوزەکان لە کلۆروفیل پێک دێ، هیچ کە سیش ناتوانێ ئە وە بسەلمێتی کە قەوزە سەوزەکان لە قەوزە شین با وەکانە وە پێک هاتوون، چونکە جیاوازی نێوان ئە م دووانە زۆر گەورە یە، هیچ شتێکی ش نیه کە بتوانێ ئە م راگواستە لێک بداتە وە، چونکە ئە و ژینگە یە ی ئە م دووانە ی تیا دایە: هاو بە شە، کە واتە شیتە ل کردنە کە بە گۆرانکاری ژینگە لێک نادریته وە).

(با ټولو له خوبایې بوونه بخښنه ټولو لاره که دهلې: شتيکی زور له ماوهی (۱۰۰) ملیون سالندا رووده دات، جا گهر هیچ شتيک له ماوهی یه ک سالندا رووی نه دا، ټولو هیچ شتيک نه وا پټویست بکات به جارانو زهر ب کردنيک که به ملیون یان به (۱۰۰) ملیون جار روویدات، بڼ ټولو ی بلین شتيک له کوتایې ټم زه ماندا روو ټودات ټولو پټویسته هه میسه خالیک هه بیت رووی دابیت هه چنده بچووکیش بن، بڼ ټولو ی کیش که جی ی بړولو هاتنه دی بیت) اه.

بویه ټم وتاره مان هینا یه وه تا به لکه له سر بیردوژی گشه کردن بهیننه وه، چونکه له راستیدا ته نیا گریمانه و هیچ به لکه یه کی ته و او یه کلاکه روهی له سر نه هینراوه ته وه، ټم گهر سه هیڼی ته جیهانی و شیوعیه ته جیهانی پړوپاگه نده یان بڼ نه کردایه هر زو له زه مه نه که ی خویدا ده پووکا یه وه، له ټه نجامی ټم هه موو شالوه زانستییه چوپړه ی که هه زاران زانا کردیانه سهری، له پړوتوکولاتی حاکمه کانی جوله که دا هاتوه که ټه وان یارمه تی سهرکه وتنی داروینیان داوه، مه به ستیشیان له مه شکاندنی هه موو ټایینیکه له دهرونی مرقفایه تیدا جگه له ټایینی یه هودی نه بیت!

هه روه ها شیوعیش په نا بهم بیردوژه ده گری ټم گهر بشرانی چه وته، بڼ چه سپاندنی بیردوژی مادیه ته جیهانی، به لام هه لویستی ټیمه ی موسولمان له م بابه ته دا هر ټو هه لویسته یه که له مه و پټش باسما ن کرد سه باره ت به هه موو کیش که کان، شتيک به لکه ی له سر هه بیت وهری ده گریڼ، و گهر نا له سهری راده وه ستین ټم گهر هاتوو ده قی قورئان ټیحتمالی بڼ دابنیت، به لام گهر ده قی قورئانی له سر هه بوو زانستیش لی به گومان بوو ټه و ټیمه هه میسه له گه ل ده قه که دا ده بین.

خوای گه وره فرهانی پټ کردوین که به دوا ی دروست بوونی ژیاندا بگه پټین:-

﴿قل سیروا فی الأرض فانظروا کیف بدأ الخلق﴾ العنکبوت/۲۰.

واته: بلې به زه ویدا بگه پټین و بنواړن که چوڼ خودا به دیه پټانی دس پټ کردوه.

﴿أو لم یروا کیف یبدیء الله الخلق ثم یعیده﴾ العنکبوت/۱۹.

واته: ئايا ئهوانه نه يان زانويه كه خوا چلون ئافه ريديش دهس پي دهكاو له پاشان دهيان گيرتته وه (زيندوويان دهكات وه).

ههروه ها فه رمانيشمان پي دهكات كه ته ماشا بكهين چون گيانه وه ران هاتوونه ته بوون؟ ﴿أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبْلِ كَيْفَ خَلَقْتَ﴾ الفاشية/ ١٧.

واته: ئايا به وشتر ناروانن كه چلون خهلق كراوه. ته وای زانستی به قينيش لای پهروه ردگار ه ﴿قال فما بال القرون الأولى؟ قال علمها عند ربي في كتاب لا يضل ربي ولا ينسى﴾ طه/ ٥١-٥٢.

واته: وتی: ئه ی بارودۆخی پيشينانمان چلون دهبي؟! وتی: زانيني ئه وه لای پهروه ردگارم له په پاویندا، پهروه ردگارم قهت بزری ناکا. و له بیرى ناباته وه.

ئوهی كه پهروه ردگار ه والی پيداوين جگه له وه راست تر ده رناچي زانستيش بييجگه له وه شتيكى تر نادۆزیتته وه، ئوهی له م بابه ته دا گرنگ بوو باسمان كرد، ئيستاش كاتى ئه وه يه كه دهست بكهين به ليكۆلینه وهی دياردهی ژيان، تا پهروه ردگای تيا ببينينه وه و مه به ستيش له م ليكۆلینه وه يه هه ر ئه مه يه .. ئیدی ده ليين:-

دياردهی ژيان له چوار لایه نه وه دهبيتته به لگهی پهروه ردگاریه تی خواى گه وه، به م جوړه:

١- دروست بوونی.

٢- هه مه په نگى و جوړاو جوړی.

٣- مړوف.

٤- ره وشت و ئاکار.

هه ر لایه نيک له لایه نه كانی واتای ئه م زاراوانه به مانایه کی ته وای به لگه ن له سه ر خواى گه وه، هه رچهنده زۆريش هه وڵ دراوه تا ئه م واتایانه جگه له خوا بگيرتته وه و ئه وه ده رىخات كه خوا به ديهيتنه ر نيه، له گه ل ئه مه شدا راستى هه رده م شه كاوه يه كه (الله) به ديهيتنه ره.

-۲-۱-

دروست بوونی ژيان و جوړاو جوړښت:

بى باوه پان ده لټن: ژيان له خانه يه کى ساده وه ده ستي پټکړدوه، يان له چنه د خانه يه کوه، نيدى زوړيوون و گه شه کردن کارى له سر کړدوه تا ژيان به م قوناغى نئستا گه يشتوه، به لام نايان بى نه م و ته يه هيچ به لگه يه کيان هه يه؟ گه وره ترين به لگه نه گه ر ه بى نه وه يه که بتوانن ژيان دروست بکن؛ به تايبه تى نه و ره گه زانې که زينده و ره ناسراوه کاني لى پټک ديت، له کاتيکدا پشت و ره چله کيان زانراوه، هه روه ها ناميرو نه نداهه کانيان: هه موو شتيک تيا ياندا زانراوه، هه موو چه رخنکيش که ژيانى پټويست بيت ده توانريت له کارگه دا به رهم به يئرريت، هه ر نه و بارودوخه يه که مې که ژيانى تيا به رپا بوو نه گه ر بتوانين پټوانه ي بکه ين و بارودوخى هاوتاي پره خستين، نه و نه گه ر نه م ش رووبات نايان نه وه ي که دروستى کړدوه ده لټن: به بى هيچ شتيک و له خووه هاتوته بوون؟ يان نه لټ: به هوې زانست و تواناو هيزو نيراده ي مروقه وه هاتوته بوون؟.

په روه ردگارى مهن و دلوقان به رهنگارى نه وانه ده بيته وه که خوابه کى تر ده په رستزو دسه وسانيان ده کات، نيدى جوړى نه و خوابه هه ر شتيک بيت، نه گه ر سروشت بيت، يا مروف بيت، يا خود بت بيت. نه گه ر راست ده که ن با نه و خوا دروزنانه مټشيك دروست بکن؟.

﴿يا أيها الناس ضرب مثل فاستمعوا له، إن الذين تدعون من دون الله لن يخلقوا ذباباً ولو اجتمعوا له، وإن يسلبهم الذباب شيئاً لا يستنقذوه منه، ضعف الطالب والمطلوب، ما قدروا الله حق قدره﴾ الحج/۷۳-۷۴.

واته: نه ي خه لکينه مه سه له يه که هه يه گوئى بده نى، به راستى که ساني که هاوارى بى ده به ن، بيجگه له خوا قه ت ناتوانن مټشيك بده ي بيتن، هه رچنه د بى نه و کاره ده ست بده نه ده ستي يه کتر، و هه ر کاتيکيش مټشيك شتيکيان لى برفيتنى ناتوانن لى بستيننه وه (طالب

"عابد" و "مطلوب" "مەعبود"، هەردوو کزۆ زەعیفن)، ئەوانە بەو جۆرە کە پێویستە خوا بناسن، نەیان ناسیوه.

مرووف لەم ئاقارەدا هەولێ داوێ لەم بەره‌نگار بوونەوه‌دا رۆلێ هەبێت، نەوێک تەنیا مێشیک دروست بکات بەلکو زۆر لەمەش بچووکتر، بەلام ئایا ئەنجامەکە ی چۆن بوو، بەلێ بەم جۆرە بوو:-

رووسیا هەولیدا بەلگە بۆ ئەوێ بێنێت وە کە ژیان بە هۆی کارلێکردنی کیمیاوییه‌وه‌ رۆی داوێ -بە پێی بانگەوازی خۆیان- بۆ بەلگە هێنانەوه‌ لەسەر رێچکە ی بێ باوێ پێی، بۆ ئەمەش سەرۆکی پەیمانگای کیمیاوی رووسی (أوبارین)یان راسپارد، داواشیان لێ کرد کە تەنیا بۆ یەک لیکۆلێنەوه‌ دەست بەتال بێت، ئەویش ئەوێکە کە ئایا تا چ رادەیه‌ک رێی تێدەچێت ژیان لە رێگە ی کارلێکردنی کیمیاوییه‌وه‌ بەرپا بێت، دوا ی نزیکە ی (۲۰) سالی هەول و ماندوو بوون، لە سالی ۱۹۶۲ ئەنجامی لیکۆلێنەوه‌کە ی ئاشکرا کرد و ئەو ئەنجامەش کە پێی گەشتوو، لە راپۆرتیکێ رەسمیدا کە ئەو کاتە هەموو دەزگاکانی راگەیانندی جیهان بلۆیان کردووه‌. ئەویش ئەوێبوو کە زانستی کیمیاوی دەستەوسانە لە دروست کردنی ژیان لە تاقیگەدا، زانستیش هیچ توانستێکی نیه‌ تەنیا لە بوا ی مابندی هەست پێکراودا نەبێت.

لە بری ئەوێ کە دان بێت بەوێدا کە (الله) بەدیهێنەری ژیانە، بەم جۆرە وەلامی ئەم پرسیارە ی دایه‌وه‌:

ئایا کارلێکردنی کیمیاوی لەسەر ماددە ئەبێت هۆی بەرپا بوونی ژیان؟ وەک چۆن یەکەم ژیان پێش مەلایین سالی هەلداو بەو جۆرە ی کە ئەرنست هێگل بانگەوازی بۆ دەکات؟.

-ئەمە رێی تێدەچێت بەلام لەسەر ئەستێرەکە ی ئێمە نا، بەلکو لەسەر ئەستێرەکانی تر! -

ئەمە ھەلھاتنێکی ئاشکرایە لە پرسیارە کە تاكو تووشی تەنگەتاوی نەبێت، ئەگەر نا
بۆچی نەمانتوانیوە کە ژبان بە دیبەین و لە کاتێک ھەموو شتێکی بە بەردەستماندا
بوونی ھەیە؟.

لە راستیدا زۆریە ئێوانە ی باوەر بە خوا ناهێنن لەم بابەتە ھەلدین، بەم
بیانوانە!.

ژبان لە ھەندێک ئەستێرە ترەو ھەلە شیوەی (جرثومە) یە کدا جیا بۆتەو ھە
کەوتوو تە سەر زەوی، بێ ئەو ھەلە ھیچ لە ناو چوونێکی تووش ھاتی، دوا ئێو ھە
ماوە یەکی نادیار لە ئاسماندا ماوە تەو، لە ئەنجامدا لە سەر زەوی جێگیر بوو، پاشان
ژبان لەو جرثومە یەو زنجیرە ی بەست و شتەکانی لێ پێک ھات، یاخود دەلیت: لەرێ ی
کلکدار (نیزک) ی کەو ژبانمان بۆ ھاتوو کە کاتی خۆی بەر زەوی کەوتوو.

ئەم قسانە جگە لەو ھەلە ھیچ رافە یەکی زانستی یان نە -بە پێی یاسای
بۆ ماوە ی- لە ھیچ بوونە وەرێکی شدا نایبیننەو، کەواتە ئەمەش ناماقولە. ئەگەر نا!
چۆن ئەم جرثومە یە تەو ئانی لە پلە ی خوارووی سفردا لە ئاسماندا بمێنێتەو؟ ئەگەر
توانی بێتیشی بمێنێتەو چۆن لەو تیشکە چرانی زنگاری بوو کە بە شەپۆلی کورت
دەردەچن و ھەموو ھاوئەمۆنەکانی دەکوژێت، ئەگەر لەگەڵ ئەمە شدا ھەر بە زیندوویتی
مایەو ھە چۆن جێگە ی شیاو و گونجای خۆی دۆزیوە؟ ئەو چۆن ئەم ریکەوتنە سەیرە
رویدا لەم بارودۆخەدا؟ ئەگەر ئەمەش رویداو ژبان دەستی پێکرد، ئایا ئەم
کۆچە (گەشت) چەندان سالی خایاند ھەتا گەشت؟ لە ھالەتی دوو ھەمیشدا ئەگەر بە ھۆی
کلکدار ھەو بوو بێت - چۆن بە ساغی و سەلامەتی گەشتۆتە سەر زەوی؟ دوا ئێو ھەلە کە
کلکدار ھەکان تووشی سووتاندن دەبن لە بەرگە ھەوادا.

ئەگەر بپرواشمان بە ھەموو ئەمانە کرد، ئەوا پرسیارە کە مان بێ وەلام دەمێنێتەو،
کە چۆن ژبان لە سەر یە کەم ئەستێرە دەستی پێ کرد؟.

یه ک خانه هر چنده ساکار بیت، ده بیت به هم مو ئه رکه کانی ژيان هه ستیت: هر له خواردنه و تا هه ناسه دان و دهر دان و گهر مای دیاریکراو و گه شه و ژوربوون و دابه شه بوون و جول و کاریگری و ژانی رژینه کان و گونجان له گه ل ده وروپه ردا. که واته خانه شه ئالوزه و له زینده وهرانی تر که متر نیه، له دان پیا نانه ده گمه نه کانی ژانستیش و ته که ی (بخن ه)، که دانه نریت به دیارترین پالپشتی بیردۆزی گه شه کردن، ویه کی که له هه ره ماددیه رۆچوه کان و داروینی تاوانبار کردوه به وهی که هۆی دروست بوونی پیاوانی نایینی بووه. ده لیت:

(له دایک بوونی خودی، یه که م خپۆ که که یه که م ره گه زی لیوه دروست بووه شتیکی ئاسان نیه، چونکه له باری گونجانی زه مین بۆ ته هۆی دروست بوونی یه که م خپۆ که به دروست بوونیکی خودی نه زانراو. خپۆ که شه هه رچه نده ساده و ساکار بیت بنیاد و پیکهاته که ی به جۆر که ری نادا به وهی راسته وخۆ له شتی بیگانه وه هاتبیته دی، به لکو دروست بوونی له بی گیانه وه له تیروانیی ژانستدا دانه نریت به موعجیزه، که سه باره ت به ژیری وه کو نه وه وایه که زینده وه ره بالا کانی شه راسته وخۆ له شتی بی گیانه وه به دی هاتبن).

هه ندیک جاریش تروسکه یه کی هیوا لای زانا کان دهر نه که ویت، که ژۆر به یان خه یال کویان ده کاته وه، کاتیک ده لیتن وا خه ریکه ئیمه ژيان دروست که ی، که چی له پاشدا جگه له تراویله (سه راب) هیه شتیکی تر نادۆز نه وه؟!، دواترین شت که له م باره وه بیستمان ئه و ته یه یان بوو که کاتیک تر شه لۆکی (D.N.A.) یان دۆزییه وه: کوتیان ئیدی نه پنی ژيان به ده ستمانه وه یه، که چی دوا ی ژاوه ژاوه گاله گالیک ی ژۆر، که یشتنه ئه و وه لاهه یه کلاکه ره وه یه ی که ژيان له دروستکردنی (الله) یه. ئه مه شه درێژه ی به سه رهاته که یه:

هه ندیک نه خۆشی تووتن به هۆی (حماتی ئاویته وه) دروست ده بن له هیولیناتی ناوکی، که به ره نگاری دژه جرتوم ده بنه وه، و هه ندیک سیفه تی تایبه تی زینده گیشی هه یه که ری ژۆر بوون و نوینه رایه تی و ری نیشان دان ده دات، به لام له م چه ند ساله ی دوا یه دا

راستيه كي تر ناشكرا بوو، نه ویش نه وه بوو كه نه م حومه ياته له ترشه لوكي ناوكيه وه پالفته بوو كه ماده دهی هیولینی دهوره ی داوه، ترشه لوكي ناوكیش كه پيكي هیتاوه به كيكه له م دوو جوړه: يا (D.N.A.) هیه یاخود (R.N.A.) هیه، به لام نیستا بونیاتی نه م دوو ترشه لوكه زانراوه به شیوه یه كي ته واو، هرچه نده دوو پيكه اته ی زور نالوژن، نه مهش به هوی به كار هیتانی تیشكي ژورور وه نه وشه یی و زه په بیینی نه له كترونیوه بوو، و زور هوكاری كیمیایی تریش .

دهر كه وتووه كه نه م ترشه لوكه له سئ ره گزی سهره كي پيگ دیت ویه كه پارچه ی بچوك پيگ دینیت به شیوه ی به دوا ی یه كدا هاتزو دویاره بوونه وه له شیوه ی (گوریس) زنجیريكي دريژدایه و نه م زنجیره یهش زنجیريكي تر به رانبه ری دوه ستنی، ریز ده بی و به كيكيان خوی له وی تر ده نالیتی له شیوه ی لولپيچ دا، ماوه یه كي به كسان نیوانی نه م دوو زنجیره ش پيكه وه ده به سستیته وه، پتوه ندی گریدانسی هیدرو جینی وا ده كات دوا شیوه ی به جوړی په یژه ی لول خواردو (لولبی) بیت، یاخود په یژه ی دوانگه (مأذنة) هه روه ها هه ردو زانا (واتسون و گریك) نه وه یان روون كړدوته وه كه ژماره ی خوولانه وه ی هه ردو شریته لول پيچه كه (الطنونیه) له ترشه لوكه كه دا له (۱۰۰۰) خوول و سوران زیاتره، دريژی هه ردو شریته كه یان دريژی ترشه لوكه كهش له (۳۰) نه نگستروم تینا په ریټ. زاناكان وای ده خه ملینن نه گه ر بیټ و هه ردو شریته كه دريژ بكهینه وه و كوتایی به كيكيان بكهین به كوتایی نه وی تره وه، نه وا دريژی به كه یان له دهره وه ی ناوكه كه دا (۱،۵) مه تر ده بیټ. جا بؤ نه وه ی درك به نالوژی نه و ترشه لوكه بكهین نه وا پتویسته بزانی كه كیشی گه ردی (الذری) جوړيگ له (R.N.A.): (۱،۵ × ۱۰^۶) یه، له گه ل نه مه شدا نه م ترشه لوكه دوزراوه ته وه، (أوشوا) ی زانا توانی نه مه پيگ بهیښ و له نه نجامی شدا پاداشتی نوبلی له سهر وهر گرت.

نه م ترشه لوك و بلوړه به جوړيگ دارپژراوه، كه ترشه لوكه كه نه توانی زور بیټ وه ك ترشه لوكی (D.N.A.) كه له تووتن و حوماتدا هیه، دارپشته ی هه ردو ترشه لوكه كه هه

يەكە، لەگەڵ ئەمەشدا جياوازی نێوانيان نۆز گەورەيه، وەك جياوازی نێوان ژيان و مردن وايە، ئەمەش وەك جياوازی نێوان بتي بتي گيان و لەشی زیندووی خاوەن گيان وايە.
كەواتە دواي ئەمە دەگەينه ئەم ئەنجامە:

ماددە هېچ لە ياسا تێناگات، تەنانەت ئەوانەش كە خۆي جێبەجێي دەكات و لەسەري دەپوات!، گەرديش ملكەچي ياساكانى يەكگرتنە كيمياوييەكانەو ياساي كێشندەو كاريگەري پلەي گەرمایە. بەلام سەبارەت بە ژيان ئەوا ئەو نەيتيە سەيرەيه كە لە كونييه كەيهو (كونهه) هېچ شتێك نازانين جگە لە شوێنەوارەكانيهو نەيت.

﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا﴾

الإسراء/ ۸۵.

واتە: و لە بابەت رۆحهو لە تو دەپرسن، بڵێ: رۆح شتێكە تەنیا پەروەردگارم لێ ئاگايە، لە زانست مەگەر كەمێك نەبێ (لە بابەت رۆحهو) بە ئێوه نەدراوه.

(لێتن) دەلێت: هەر خانەيه كی پرۆتین لە زنجیرهيهك پێك دێت كە چەندسەد ئەلقەيه كی تێدايه، هەر ئەلقەيه كیش تيايدا لە پێكها تە گەردیيهكان پێك دێت، كە سەرچاوه كەشيان ترشێكە لە ترشە (نەشارديهكان) (الأحماض النشارديه) ئەم ترشە لۆكانەش نزیکەي سەد جۆريان لێ زانراوه، شوێنی هەریه كەشيان بە پێی جياوازی رێژەو تەرتیبیان دیاری دەكرێت، بەلام لە هەندێك شەنەدا (نسیج) تەنیا لەسەريه ك تەرتیبو بەيهك رێژە دەیانبنیت، بەبێ هېچ شازو جياوازیيهك، ئیدی ئایا دەتوانين پلەي ورده كاریتی پێكاندنێ ئەگەر هەلەكان پەي پێ بەرینو بیت بە خەیاڵماندا كە ژمارە ئاساییه كانی ئێمە ناتوانن بیانژمێرن!؟.

بۆ نزیک كردنەوهی ئەم ورده كاریيه لە ئەندیشهوه، پێویسته باسی ئەوه بكەين كە پێتە ئەبجەديیه كانی ناو هەموو زمانەكانی مرقایه تی لە (۳۰) پیت بەدەر نیه، كەچی لە لێكدانە جياوازه كانی ئەم پیتانەوه هەموو زاراوه جياجیاكانی وشەو رستەي ئاخاوتنی

نەتەوہ کانی لی پیک دیت، جا گەر خانە ی پروتین لە قەبارە شارراوہ کەیدا ریی تییچی و شایستە ی چەند جار کردنی ئەم دووبارە بوونەوہ یە بێت، پاشان هیچ شتیکی تیا نەبیننەوہ جگە لە یەک وشە نەبێت، لە یەک تەرتیبی نەگۆردا، ئەوا بە شیوہ یەکی نزیک کراوہ مانای ئەو پیکاندنە ئەزانین لە هاوتا بوون و داڕشتندا. بۆ نزیک کردنەوہ ی ئەم خەیاڵە دەلێین: خۆر لە (۳۰۰,۰۰۰) سالددا تیشکە کە ی لە لایەکی مەجەرەوہ دەگاتە لاکە ی تری، جا گەر بمانەوێت پیکاندنی خانەکان (إصابة الخلية) لە پیکهاتنیدا بەم نمونە یە بجوینین، ئەوا ئەم پیکاندنە وەک پیکاندنی گوللە وایە کە لە سەر زەوی یەوہ ئەتەقینریت بەرەو رووی ئامانجێک کە رووباریک بێت لە مەجەرە یەکی تردا بە قەبارە ی چاوی مانگیەک، و هیچ جارێکیش هەلە دەر نەچیت، ئەمە لە گەڵ ئەوہدا کە ئەلقە ی خانەکان تەنیا پەنجا دانە یە، ئەک بە سەدان دانە!

لە گەڵ ئەمەشدا، پروتین هەموو شتیکی نە، بە لکو بە شیکە لە خانە یەک، خانەش بە شیکە لە ئەندامێک، ئەندامێکی بە شیکە لە ئامیژێک، ئەندامێکی بە شیکە لە لەش و لە شیش هەمووی هەر لە پروتینەکانەوہ تا خانەکان و ئەندام و ئامیژەکان لە ناو یەکدا تێھەلکێشن، زۆر بە تەواوی لە گەڵ یەکدا هاوکاری و کارلێکەریان هەیە.

جا لە شێ زیندوو کە هەموو ساتێک ئەم موعجیزانە ی تیا دووبارە دەبێتەوہ، هێشتا زۆر سەر اسیمە ی تێدا یە، کە لە هەموو ئەمە ی باسمان کرد زیاتر جێ ی سەر سوپرمانە، ئەوہش ئەوہ یە کە ئەو گەردە شارراوہ و نانە بە شیوہ یەک یە کدە گرن و جیا دەبوونەوہ: ئەگۆنجین و پەرت ئەبن کە نوێ بوونەوہ یان مسۆگەر بێت، یاخود بەردەوامی بۆ ژیان دەستەبەر بکات، هەموو بە شیکێ زیندوو لە دوانە یەک پیک دیت، لە هەردووکی شانەوہ یەک خانە دەر دەر چیت کە دانە یەکی تری زیندووی لی بەرھەم دیت، ئەم دوو خانەش هەندێ جار بە شیوہ ی دوانە و هەندێ جار ی بە شیوہ ی تاک، بە پێ ی بارو قۆناغی دیاری کراو، ژمارە شیان لە هەر جۆرێک لە جۆرە زیندووہ کاندایە بێ کەم و زیاد ئەگۆنجیت، هەموو دانە یەکی زیندووش خۆ و عادات و غەریزە ی تایبەتی بە جۆرێک هەیە کە لە کاتی

دیاریکراودا ریی جوت بوونی نیشان دەدات، جا گەر بآئندە بوو ئەوا پتویستە پەوش پیکەوە بنین پێش جوت بوون، گەر ماسی دەریاکان بوو ئەوا دەبی ئاوی سویری دەریا جی بهیئێ بۆ رێپەوی رووبارەکان یا تەنکاوەکان پێش ئەوێ زاووزی بکات، بەو پەپی شەوقەو پێش دانانی زاووزی دەپوانیته هاوێلەکی، هەرچەندە جۆرەکەشیان جیاواز بێت. ئالۆز بوونی گەورە دیاردەسی ژبان هاوتاییەکی مەزنی تێدایە، و دانانی هەموو شتێ لە شوینی خۆدایە، بەلگە ئاشکراو روون لەسەر بوونی زانست و ئیرادە و توانا کە لە پشت هەموو شتیکەوێ، لە کاتێدا لای مەروفی نەخوێندەوار زۆر نامۆیە، بەلام لای مەروفی زانا بە شیوەیەکی زانستی برۆا پتەیتنە.

دروست کردنی ماددەو بەخشینی خۆی بۆ گۆی و چاوو دل، شتیکە مەروف ناتوانی بێ رافە کردن برۆای پێ بکات، هەرچەکیش گوتراوە لەنەبوونی سەرسامی لە پیکهاتنی لەشی زیندوو، ئەوێ: کە ئێمە ئامیزی ماددی ئەبینین بە رێک و پێکی ئیش دەکات و کارەکانی بە شیوەی مەبەستداری زانراو دابەش دەکات، ئامانجە زانراوەکە دانەزێت بە خالی سەرسامی. جا سەرسامی لە لێک چوونی ئامێرو لەشە زیندووێکاندا ئەوێ کە ئامێر بە بێ بوونی دروستکار ساز نابێت، شیتەل کردنی کارەکانیان بەپێی یاسای گەرمی و جۆلە هیچ سوودیگمان پێ ناگەینێ لە جی هیشتنی یاساکانەو بۆ توانستی ئەندازاریک کە رامی ئەو یاسایانە بێت.

ئادەمیزاد بە چاویکی رووتەو تەماشای ئەندامەکانی لەشە زیندووێکان دەکات؛ سەرسام دەبی، لۆردەکاری تواناو کاریان و پالێشتی ئەندامەکان بۆ یەکتی و هاوکاری نێوان هەردوو بێشەکانیان، و تێپەربوونی هۆکارەکانی گەشەکردن تیایدا بە پێی پێوانەیی پتویست، بە گۆرەیی تەمەن و جۆر و پۆل، ئیدی ئەگەر لە لاشەیی مەروف یا ئازەل و یا زیندەوێ بچووک و یا رووەکدا بێت، دەبی زۆر سەرسام تر بن دواي ئەوێ بە زەرەبین و میکروسکۆپ و کارە شیتەلکارییەکان بۆیان دەردەکەوێت ئەو ئەندامانە لە جی پێک دین؟ و چۆن کۆمەکی لەو ئەرکانەدا ئەکەن؟، بۆمان دەردەکەوێت ئەو ئەندامە دیارنە بریتین لە

چەندان گەردی ورد که به چاوی ئاسایی نابینرین، هەر گەردیکیش دەکەوێتە شوێنێکی لەشەووە سەرچەم گەردەکانی تر هاوکاری دەکەن تیایدا، وەک ئەوەی ئاگایان لێ بێ و بزائن چی دەوێت، هیچ یەکتیکیشیان بە هۆی ئەخۆشی و کەم تواناییەووە دەست بەرداری کارەکیان نابن، مەگەر پەکسەر ئەوانی تر هەلسن بە چاک کردنەووە کۆمەکی کردنی.

لەسەر زەویدا بەلایین بەلایین زیندەوەر هەیە، لە هەریەکتیکیشیاندا هێندە سەرسامی تێدا یە که دواییان پێ نایەت، ئەمەش نموونەیەکە ئەو زۆرییەمان بۆ دەست نیشان دەکات:—

(لیستەر جون زمرمان) تاییبەتمەندی خاک، دەلێت:

(خاکی بەرھەم هێنی پیتدار دائەنرێت بە خاکی زیندوو، که لە ژمارە بەدەر زیندەوهری وردی لەسەر دەژی، لە ئازەل و رووەک، رێژەیی ئەو زیندەوهرانەیی لەسەری دەژین تەنیا نزیکەیی لە ۲۰٪ی مابدەیی زیندەگی پێک دەهێنن، لە کاتیکی ژمارەیی ئەو زیندەوهرانە دەگاتە چەند بەلایینێک تەنیا لە یەک گرامی خاکدا).

جا ئەم بەلایینە مەژنە لە زیندەوهران دابەش دەکری بۆ هەزاران جۆر وەرگەز، هەر جۆر وەرگەزیکیش جۆرە تاییبەتمەندییەکی هەیە و سیفەت و تاییبەتمەندی و شێوە و وێنە و رێگەیی خۆراک و رێگای ژیانی جیاوازیان هەیە و هەر دانەیک لە دانەکانی رەگەزێک، جۆرە تاییبەتمەندییەکی ئەو رەگەزە لە خۆ دەگریت لە هەموو روو ئەلۆزەکانی ژیاڵەووە.

﴿وما من دابة في الأرض ولا طائر يطير بجناحه إلا أمم أمثالكم﴾ الأنعام/۳۸.

واتە: و هیچ جولندە و جفۆکێک لە زەویدا نیە و هیچ بآلندەیک نیە که بە دوو بال بفری، مەگەر جگە لەوەی که ئەوانیش ئۆمەت گەلیکن وەکو ئێو.

هەریەکەیان رزق و رۆژی و خواردنی تاییبەتی خۆی هەیە و جۆرە غەریزەییەکی هەیە که وای لێ دەکات بە نوای رزق و رۆزیدا بگەرێ، و کۆتەندامەکانیشیان که خواردن هەرس دەکات لە یەکتەری جیاوازه.

﴿وما من دابة في الأرض إلا على الله رزقها ويعلم مستقرها ومستودعها كل في كتاب مبين﴾ هود/۶.

واته: و هېچ جوړنده يه ك له زهويدا نيه، مه گەر نه وهى رۆزييه كهى له سەر خوايه نه و قەرارگا و جئى نه قلو بزووتنه وهيان ده زانئ، هه موو نه وانه له كتيبي ناشكرا (ته ته لهى زانستى خوا) دايه.

﴿ما من دابة إلا هو آخذ بناصيتها﴾ هود/۵۶.

واته: هېچ جوړنده و جفوكيك نيه مه گەر نه وهى كه خوا نئو چاوانى گريئ داوه.
﴿والله خلق كل دابة من ماء فمنهم من يمشي على بطنه ومنهم من يمشي على رجلين ومنهم من يمشي على أربع يخلق الله ما يشاء﴾ النور/۴۵.

واته: و خوا هه خرزوك و جوړنده يه كهى له ئاو به ديهيتناوه، جا هه نئى به زگ ده خشين، هه نئى له سەر دوو پئى ده پۆن و هه نئى له سەر چوار پئى ده پۆن، خوا هه رچى بيه وئى خه لقي ده كا، به پاستى خوا ده سه لاتى به سەر هه موو شتيكدا هه يه.

﴿ويث فيها من كل دابة﴾ البقرة/۱۶۴.

واته: زيندوو كرايه وه و هه موو جووه گيانله به ريكي تيدا بلاو كرده وه.
تاكه لوجيكيكى ماقوول نه وه يه كه (الله): خودا وه ندى زيندوى تاكو ته نياو به ديهيتنارى ژيانه و ﴿والذين يدعون من دون الله لا يخلقون شيئا وهم يخلقون، أموات غير أحياء وما يشعرون أيا ن يعثون﴾ النحل/۲۰-۲۱.

واته: كه ساني كه بيجگه له خوا هاواري بو ده بن، شتى خه لق ناكهن و به لكو خو شيان خولقيتيراون، نه وانه مردوون و زيندوو نين (و نه و بتانه) نازانن كهى هه شر ده كرين.

هه روه ها له لوجيك و ژيرييدا نه و دوو شته وهك يهك نابن (كه په روه رديگار تواناي به ديهيتناني هه بن و نه هاوه لانهى كه بوى داده نريت توانايان نه بن، كه چى وهك يهك ته ماشا بكرين) ﴿أفمن يخلق كمن لا يخلق أفلا تذكرون﴾ النحل/۱۷.

واته: جا ئایا که سئ که به دی دینئ وه کو که سئ وایه که به دینا هیتئ؟ جا ئایا بیر ناکه نه وه؟

ههروه ها به پئی پتوانه ی ژیرییش وه ک یه ک نابن نه و دوو که سه ی یه کیکیان ژیان بداته پال ریکه وتو نه وی تریشیان ژیان بداته پال پهروه دگاری تاک و ته نیا.

﴿ولقد ذرانا لجهنم کثیراً من الجن والانس؛ لهم قلوب لا یفقهون بها، ولهم أعین لا یصرون بها، ولهم آذان لا یسمعون بها أولئک کالأنعام بل هم أضل أولئک هم الغافلون﴾

الأعراف/ ۱۷۹.

واته: و به هه قیقه ت زوړئ له جنوکه و ئینسمان بۆ دۆزه خ خولقاند، بۆ نه وان دلگه ئ هه یه که پئی تی ناگه ن، و چاویان بۆ هه یه که پئی نابین و گوئیان بۆ هه یه که پئی نابیستن، نه وانه هه وه کو مه پرو مالآتن، به لکو له وانیش گومپاترن، هه نه مانه غافلن.

ئینجا له م چیرۆکه رابمینه، چیرۆکی بچووکترین به دیهاتن و ساکارترین بوونه وه، تا بۆت ده ربکه وئ که له پشت نه پئی ژیا نه وه (الله) هه یه، له سه ره تا و کوتاییه وه، چ دروست کردن بیت یا خود سه رجه م جوړه کان بیت. نه و بوونه وه ره ش (نه میا) یه؛ نه گه ر بچینه کارگه یه ک و یه ک دلۆپ ئاوی گولاو (زۆنگاو) له ژیر زه په بینی تاییه تیدا بپشکنین تا گیانه وه رانی ناو دلۆپه که ببینین، نه و ا یه کیک له عه جایاته کانی نه م گه ردوونه مان بۆ ناشکرا ده بیت؛ نه وه نه میبایه زوړ به هیواشی ده جولیت، رووه و زینده وه ریکي بچووک ده چیت و ده وری نه دات، هینده ی پئی ناچی ده چیته ناو له شیه وه و هه رسی ده کات و له ناو له شیدا خوی ده نوینیت، به لکو ده شتوانین پاشه پوکه ی ببینین که له لاشه ی نه میباکه وه ده رده چیت پئش نه وه ی چاومان له سه ر زه په بینه که هه لگرین، جا گه ر بۆ ماوه یه کی درژ تیبینی نه م گیانه وه ره بکه ی نه و ده ببینین که چۆن له شی ده بیت به دوو پارچه وه، پاشان هه ر یه ک له م دوو به شه وه گه شه ده کات و سه رله نوئ ده بیت وه به گیانه وه ریکي نوئ ی ته و او (ههروه ها ده لئین: هیه خا نه یه ک دابه ش نابیت گه ر بیتو. خا نه یه کی تری

بەرنەكەوئت؛ كەواتە كردارى پىك ھاتن ھەيە لەنيوان نىرو مئدا) ئەو تەنيا يەك خانەيەو
ھەلدەستت بە ھەموو ئەركەكانى ژيان كە بوونەوەرە گەرەكانى تر لە جىبەجى كردنیدا
پىويستيان بە ھەزارەھا خانەو مليۆنەھا ھەيە. بىگومان دروست كردنى ئەم گيانەوەرە
سەيرە كە لە بچووكيدا دوا پلەي وەرگرتووہ ژۆر لەتواناي رىكەوت بەدەرە، لەگەل تىبىنى
كردنى ئەوہى كە لە ھەموو جىيەكى جىھانىشدا بوونيان ھەيە، ئىستاش ھەروەكو ئەو كاتە
وايە كە لەسەرى دروستكراوہ.

جا گەر ورد بىنەوہ لەو گيانەوەرە سادەيە، لە ناو پىكھاتەكەيدا (پروئتۆپلازما) ي
پىكھاتەي ئاويى دەبينن، كە زىندووہو لە جولەي بەردەوامدايە، مەلەبەندو چەقى جولەو
ژيانە لە ھەموو بوونەوەرەكى زىندودا، بە شىوہەيەكى ژۆر سەير دەجولت. ئەمىيا لە ناو
ئاودا مەلە ناكات و ناشچىتە سەر رووى دلۆپە ئاويك و ناو قوولايەوہ، بەلكو بە جۆرىك
دەجولت وەك ئەوہى بژۆيت يا لە بەرى بپوات. بەلام سەبارەت بە لەشى ئەمىيا برىتيە
لە يەك پارچەي رووت لە (پروئتۆپلازم)، و جياوازي ھەيە لە خانەي رووہەكى، بەوہى كە لە
بەرگى دەرەوہيدا ھىچ ديوارىكى رەق نى، بەلكو تەنيا پەردەيەكى ناسكە لەشى دەست
نیشان ئەكات، ھەچەندىكىش ئەو پروئتۆپلازمە بەرەو رووگەيەك لە رووگەكان بجولتەوہ،
ئەوا ئەو بەرگە گوپرايەلى دەكات، و لەگەلیدا بە ھەمان ئاراستە دەجولت.

ئا بەم جۆرە شىوہى گيانەوەرەكە دەگۆردىت، ھەندىك زىادەيى ھەيە كە پاش
كەمىك شىوہەكى دەگۆرپت، ئا بەم جۆرە گيانەبەرەكە دەجولت، پششت بەو زىادەييانە
دەبەستت كە وەكو شىوہى پى وايە، ھەر بۆيە بە (گەندە پى - الأقدام الكاذبة -)
دەناسرئ رىشى تىدەچئ كە ئەو پەپى ھىزى مەزنى زەرەبىنەكە بەكار بىنى بۆ بىننى
زىادەي (سايئتۆپلازم) ەكە، لە كاتى پالەپەستوى لەسەر گەندە پىكان، و تا بزائيت كە
لەشى گيانەوەرەكە لە دوو چىنى پىكھاتەي (پروئتۆپلازما) ي جياوازي چرپىدا پىك دىت.
يەككىيان پارچەيەكى تەنكى ئاويە، كە ھەميشە لە جولەدايە، بەلام ئەو تريان شىوہو

پارچەيەكى ھولامى نا دەست نیشان كراو، نيوہ رەقە كە دەورى چينەكەى پيشووى داوہ بە شتوہيەكى تەواو.

ئەمبىيا چۆن دەجولت؟ ئەو ھۆكارانە چين دەبنە ھۆى خۆراك پيدانى؟ ھەر چەندە وەلام بدەينەوہ ھىشتا ھەر دەيمىنيت بۆ وەلام دانەوہى پرسىيارەكان، زۆر ھۆكار ئەبنە ھۆى كارلىكرىد لەسەر جولەى پىكھاتووہكانى ناو خانە (الجبلة)، بەلام ھەمويان كارلىكى رووكەشى سادەن، كە ناتوانن ئەوہمان بۆ دەست نیشان بكن بۆچى جولەى بەردەوامى زىندەوہرەكە كۆتايى پى نايى؟، تەنانەت كاتىكىش كە كارىگەرى ئەم كارلىكانەش نامىن! .. ئەمەش ئەوہ دەگەينيت بەلايەنى كەمەوہ ھەندىكى دەگەرتەوہ بۆ خودى (جبلة)كە، كەواتە مەحالە راشەى دياردەى ژيان وا بكن كە تەنيا وەلامدانەوہى ھەندىك لە كارلىكە دەرەككەكان بى.

بەم بۆنەيەوہ بۆمان دەرەكەوئ كاتىك خانەيەكى زىندو دەبىت بە دوو بەشەوہ، بە رىگەى ھەلوہشاندىكى پىروردەكارى، بە جۆرىكى وا كە ناوكەكە دەكەوئتە بەشكىيانەوہ، نەك ھەردو بەش! جا ئەو بەشەى كە ناوكەكەى تيا نىيە پاش كەمىك دەمرىت، گەر ھەر چەندىكىش ھەول بەدات بۆ لەناو نەچوونى، كەواتە بەم جۆرە دەرەكەوئ كە ناوكەكەيە ھەلدەستىت بە رىكخستنى كردارى زىندەگىيەكان لە خانەكانداو زال دەبى بەسەرياندا، جا ئەگەر ئەم سەرپەرشتىكارىيە نەما ئەوا ژيان رادەوہستى.

ھەر بەم جۆرەش لە خانەيەكدا كە ساكارترىن گيانەوہر لە خۆ دەگرىت ھىزو تواناى پەرورەدگار دەبىنەوہ، وەك چۆن لە ئالۆزترىن زىندەوہرىشدا دەبىنەوہ.

﴿أَيُّشِرْ كُونْ مَا لَا يَخْلُقْ شَيْئًا وَهُمْ يَخْلُقُونَ﴾ (الأعراف/ ۱۹۱).

واتە: ئايا ئەو شتانە ئەكەنە ھاوبەشى خوا كە شتى خەلق ناكەن و خۆيان بەدى ھاتون.

گەردوون بە دیهێنراوە ئەک بە دیهێنەر، جا هەر کەسێک سیفەتی بە دیهێنان بداتە پال گەردوون، یاخود سروشت، ئەوا بە شێوەیەکی نەزانانە و نەفامی هاوێڵ بۆ پەروەردگاری تاک و تەنیا دادەنێت.

جا دروست بوونی ژبان تەنیا بە پەروەردگار لێک دەدرێتەوە، بوونی جۆرەکان و رەگەزەکانیش هەر بە پەروەردگار لێک دەدرێتەوە، هەموو سەرسامییەکیشت لە گیانە وەراندانە هەبە بۆ پەروەردگار دەگەرێتەوە، هەر بە شێکیشت لەمانە نیشانەو بەلگە یەکن لەسەر بوونی (الله).

- ٣ - ٤

مرۆف و رهوش

مرۆف گەورەترین دروست کراوی (الله) یە بۆیە بە قەشەنگترین بە دیهاتووێکانی دادەنرێت، جا مرۆف هەر بە و رێژەیی خوا دەناسێت هەر بە وەندەش خۆی دەناسێت، چەندێکیشت لە خۆی بێ ناگا بێت ئەوا ئەوەندەش لە خوا بێ ناگا دەبێت، بۆیە لە حیکمەتێکدا هاتووێ دەلێت: (ئەوێ خۆی بناسێ، خواش دەناسێ) ئەمەش راستترین و تەبە کەوا ژیری مرۆف دایرێشتوو.

گرنگترین شتیشت لە مرۆفدا بریتییه لە سیفەتە سەرەکییەکانی کە ناتوانین لێکیان بدەینەو، تەنیا بەو نەبێت کە بلێین بە شێکن لە فەرمانی خودا، وەک خۆرەوشتی مرۆف، سیفەتە سەرەکییەکانی مرۆف وەک: زانست، ئێرادە، تواناو هێز.

ماددە خۆی نانا سێت هیچ شتیکیشت جگە لە خۆی هۆشمەند ناکات، ماددە هیچ هەلبژاردنێکی لە بەردەما نیە، تواناو هێزیشتی زۆر سنووزدراو، بەلام مرۆف تێدەگات و ویستی هەبە بێ زانستەکی خۆی، هێزەکەشی بە پێی ئەو توانایەکی کە هەبەتی دەپخاتە گەر، جا ئامادەگی مرۆف بۆ زانست: دیاردەیکە لە گەورەترین دیاردەکانی بوون، چونکە مرۆف بە تەنیا لە نیوان ئەو بە دیهاتووێ دەیانبینین ئامادەگی ئەوێ

ههیه هه موو شتێک بزانی، ههروهها کاری شیتە لکاری و لیکدان و پێوانە کردن و هۆکاریتی دەزانی و پێیان هه لدهستیت، کاری رهفز کردن و هه رگرتن نه حجام نه دات، توانای وینانن (تصور)ی ههیه، دهتوانی بیهر بکاته وه و ته نانهت شسته نه زانراوه کانیشت له ژیر روشنایی شته زانراوه کانه وه بناسیته وه، ههروهها ریگهش بۆ ژبانی دهکیشتی و دهتوانی شارستانی بنبات بنی و ههروهها تیکیشی بدات.

لهگه ل دیاردەس زانستدا دیاردەس دهبرین دیت، کاتیکی مرۆف له م شتانه دهویت: هه ندیک جار به ره وشت و نه ده به وه، هه ندیک جار به وه، هه ندیک جار به وه، هه ندیک جار به وه، جارانیکیش به لوجیک، به بن دهنگی یان به تووپی، به سۆز یا به بیرو هزر.

زانست و روونبژی و ناشکرایه تی مرۆف به لگه ی راسته وخۆن له سه ره بوونی (الله): ﴿الرحمن علم القرآن خلق الإنسان علمه البيان﴾ الرحمن/١-٤. واته: (خودای دههنده) به خسه ره، قورئانی فیر کرد، مرۆفی خهلق کرد، زمان و قسه ی به و فیر کرد.

﴿اقرأ وربك الأكرم الذي علم بالقلم علم الإنسان ما لم يعلم﴾ العلق/٣-٥. واته: بخوین به ناوی پهروهردگارت که (دنیا) خولقاندوه، مرۆفی له خوینی مهیو خولقاند و گورواندی، بخوین، و پهروهردگارت به خشنده ترینه، خوایی که به هوی قه له مه وه فیرکردنی سازدا، مرۆف له وهی نهیده زانی فیری کرد.

به لام ماده و یستی نیه، به لکو گهردن که چی توانایه. ری و شوینی نه و توانایهش گورانی به سه ردا نایهت و جیگورکی ناکات. گهر ناوه ل و یستی هه بیته نه وایه و یسته که ی به شیوهیه کی غه ریزییه له سنوورکی دیاری کراودا. سنووری ژبان و مردن، سنووری رزق و کرداری ژوربوون (السفاد)، نه وایه جگه له مانه نه وایه تری ئالوز و نه زانراوه، ته نانهت واتای توانستیش نازانیت له و شته ی که دهیه ویت.

به لأم مرقف وزه و توانا و ئیراده ی هه یه، له نیتوان دوو شتی به رانبه ردا هه لئباردنی
پئ ده کات، له نیتوان دوو شتی دژ یه کدا به کرداری هه لئباردن هه لده سستیت، قسه کردنی به
توانستی خویه وه پابه نده، جوو لاندنی به توانا ده بیت. هه روه ها کارکردنیشی، ته نیا مرقفه
سه ربه سستی هه لئباردنی هه یه. به جوو ریکی بی وینه له نیتوان هه موو به شه کانی جیهانی
هه ست پیکراواندا. نه گهر بیه ویت درق بکات درق ده کات، نه گهر راستیش هه لئبارتیت راست
ده لیت، ویرانکاری هه لئبارتیت به کاری ویرانکاری هه لده سستی، ئاوه دانیش هه لئبارتیت نه و
ئاوه دان ده کاته وه، هیزیکی گهره ی له ویست تیدایه، هاوشانی وزه یه کی زور له توانا .

چه ندیک مرقف وزه ی ئیراده ی پئ دراوه نه مهندهش هیزیکی گهره ی پئ دراوه،
نه م هیزهش نه وه یه که نه توانیت شته کان بو خوی رام بکات و سوود له هه موو شتیک
وه رگریت. ده توانیت زهوی بچیتیت نه گهر هیچی لی نه پوابیت، و به ره م بدووریتته وه نه گهر
زهوی چاندبئ، و ده توانی له دوو توئی ئاو و با دا بپوات و گۆشتی بالنده و ماسی بخوات،
له هه موو شتیک نه وه ی سوودی پئ ده گه یه نیت ده ری بچیتیت، نه هه ر شتهش چی زیانی
پئ بگه یه نیت لی دوور که ویتته وه.

زانستی مرقف و ئیراده ی مرقف و هیزو تواناکه ی به شیوه یه کی به رچاو له ماده،
جیای کردوته وه، چونکه ماده ناتوانی زانست و درک کردن و هیزو ویستی پئ ببه خشی،
به لکو ته نیا په روه ردار ده توانی نه مانه به مرقف ببه خشی:

﴿وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا﴾ البقرة/ ۳۱.

واته: نه وسا خوا هه موو ناوه کانی به ئاده م فیر کرد.

﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَاءَ الْأَرْضِ جَمِيعًا﴾ البقرة/ ۲۹.

واته: هه ر نه و خوایه شه که نه وه ی له زه ویدایه بو ئیوه ی به دی هیئاوه.

﴿هُوَ أَنْشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا﴾ هود/ ۶۱.

واته: نه وه که ئیوه ی له زهوی به دیهیتا و ئاوه دان کردنه وه ی نه وئی له ئیوه

ویستووه.

﴿وجعل لكم السمع والأبصار والأفئدة قليلاً ما تشكرون﴾ الملك ۲۳.

واټه: بلای: نه و زاتیکه ښووی به ديهيتنا، و بڼ ښووه گوښ و چاوو دلای داوه، به لām که متر شوکرانه بڼیری ده که ن.

﴿الم نجعل له عينين ولساناً وشفعتين وهديناه النجدين﴾ البلد ۸-۱۰.

واټه: ښا يا دوو چاومان بڼی ساز نه داوه و زمانیکه و دوو لڼو؟ و ښوم بڼی (دوو ریځگای) چاکه و خرابه ریڼوڼی کرد.

به لām ره وشت نه و هه سته یه که ره فتاری لی به ره هم دیت، مه لڼه ندو جیځگای نه م هه ستانه ش جیهانی ده روونه لای مړوږ، نه و جیهانه ته واوهی ته نیا شوپنه واره که ی ده زانین که له ناخمانه وه هه سستی پی ده که ین، هه ندیک جاریش له سه رووپه پری روخسارمان خوی ده نوڼی، یا خود له سه د دستو زوڼانمان خوی وه دیار ده خات.

هه سته کانی به زه یی و دلپه قی، لیڼو وړدن و توږ له سه ندنه وه، زه لیلی و عزیزه ت، دادو ستم، ترس و دلتيایي، جهنگ و ناشتی، توپه یی و ښارام، ترسنوکی و ښا زیه تی، خوږه زل زانین و ته وازوع، توندی و نه رمی، ریښشانندان و گومپایی، گرته وه و به خشین، بلندی و نرمی، کڼو بونه وه و په رتوبالوی، رق و خوښه ویستی، بوغزو کینه، کورماندن و حه سه د، هه سستی جوانی و دلسوڼی بڼ خوی باوو ره وشتی به رز، هه روه ها نه و هه ستانه ی شه پل نه دن به سه د روونا وه کو شه پوله کانی ده ریواون.

نه گه ر خرابمان تووش بی ده گرین، شادمان بین پیده که نین، خوښه ویستی ده دد برین و رقیشمان ده بیت، تکامان هه یه و بی هیواش ده بین، نه مانه کاری ده روون که ښالوژترین به شن له مړوږدا، چونکه کڼو بونه وه ی پروتونه کان یان نه لکرتونه کان هه ست دروست ناکه ن ﴿ويسألونك عن الروح قل الروح من أمر ربي﴾ الإسراء ۸۵.

واټه: و له بابته روځه وه له تو ده پرسن، بلای: روځ شتی که ته نیا په وره دگار لی ښا گایه، و له زانست مه گه ر که مڼک نه بی (له بابته روځه وه) به ښووه نه دراوه. ﴿ونفس وما سواها فألهمها فجورها وتقواها﴾ الشمس ۷-۸.

واته: و به نه فسوئەو کەسەى چاک و به تەکوز ئەوى سازدا، جا چاکەو خراپە کەیشى پى ئىلھام کردووە.

دەبىت مەوێ خۆى هەلنەخەلە تەنێ و گەر بە قوولێ بىر بکاتەو، بەوێژدانەو تەماشای دەروونى خۆى بکات - گەر زانا بىت یاخود نەفام! - چى دەبینیت؟، خۆى گەرە لە قورئانى پەرۆزدا مەوێ ئەدوینیت:

﴿وفي الأرض آيات للموقنين وفي أنفسكم أفلا تبصرون﴾ الذاریات/ ۲۰-۲۱.

واته: و بۆ یەقین داران لە زەویدا نیشانە و پەندگەى هەیه، و لە وجودى خۆتاندا (نیشانە هەیه)، ئایا نابینن (و بىر ناکەنەو). کەواته لە دەرووندا زۆر نیشانە و بەلگە هەن کە هەموویان ئاماژەى ئەوەمان بۆ دەکەن پەرەردگار و بەدیهێنەرەکى (ﷻ).

بوونى دەروون: خۆى لە خۆیدا نیشانەیه، هەموو سیفەتێکى خێر و شەڕیش تێیدا هەر نیشانەن، جگە لەمەش: لە دەرووندا ئایەتانیکی تری تێدان بەلگەن لەسەر ئەوێ لەم گەردوونەشدا چەندان شتى «سەر سەر» تێیدا، مەوێ زۆر نزیک دەکاتەو، لە جیهانى ئەو دیوى ماددە. تەنوبمى موکنا تیسى و دەکرندى گیان (الطلبائى) و زانینى شت پێش روودانى، هەروەها رووداوە وەرزشیەکانى رۆح کە خاوەنەکانى پى چاوە تەماشای کردن شت دەبینن، ئەمانە هەموو ئەوە دەردەخەن کە شتانیك لەم گەردوونەدا هەبن ناماددى بن، هەروەها رووداوى خۆبەندەوێ بىر مەوێ و ئەوێ خولیا یەتێ ئەوە دەردەخات کە مەوێ تەنیا ماددە نیە، بەلکو کاتێ مەوێ دەمریت نەك تەنیا بەشێک لە بەشە ماددیەکانى پەکی دەکەوێت، بەلکو لەگەڵ ئەوەشدا مەوێ شتێکى تریشى لە دەست دەڕشێ، ئەو شتە بزرەش بریتییه لە خودى مەوێکە، و خاکە کە بۆ خاک دەگەرێتەو.

لە کۆتاییدا، دروست بوونى ژیان بەلگەیه لەسەر بوونى خوا، هەروەها ئالۆزییەکانى ژيانیش هەر بەلگەن لەسەر بوونى (ﷻ)، جۆراو جۆریتى زیندەوهران بەلگەن لەسەر بوونى خوا، هەروەها شوێن و مەلەبەندى مەوێ لەم گەردوونەدا بەهەموو سیفەتە بەرزەکانیەو بەلگەیه لەسەر (ﷻ)، لە دەروونى مەوێ تێشدا - چ رەشتى بى یان

سەراسیمەییەکانی بیټ - بە لگەن لە سەر بوونی خودا، ئەمانە بە سن بۆ ئەوێ پەرەردگار
 بناسیت، ئەو چی دەبیټ گەر لە گەڵ ئەمانە شدا سڕوش (وحی) بیشی لە گەڵدا بیټ کە لە
 لایەن خواوە نێردراوە و موعجیزاتی وای تێدا بیټ کەس لە توانیدا نەبیټ؟ ئەو چی دەبیټ
 لە گەڵ ئەمانە شدا پیڤە مەهرانی راستگۆ باشخووان و پارێزگارانێ زیرەك و چاکەکار هەبن؟
 ئایا لە دواي ئەمانە بێ باوە پان هیچ بە لگە یەکیان بە دەستەو دە مینیت؟ تەنیا
 بە لگە ی نە فامی و رێگای شوین ئارەزوو کەوتن نەبیټ؟ کە نەبیټە هۆی بە دەرخی و پاشان
 دۆزەخ؛ نە فرەتی پەرەردگار لە سەر بێ باوە پان بیټ.

دياردهی چواره م دياردهی وه لام دانه وه

له م ديارده يه دا هه ر يه ك له ئيمه نه زموني تايبه تي خوی سه باره تي هه يه، هيچ يه كيك له ئيمه نيه به باوه پردارو بئ باوه پره وه له ژيانيدا ماوه يه كي به سه ردا تپه پ نه بووي له ناره حه تي و نازارو دوو دلیدا نه بووييت، نه وساش به دلتيكي شكاوو تكاو هيوawe رووي كردوته خواوه ند. پاشان ده بينيت خه مه كه ي ده په ويته وه و ناره حه تيبه كه ي ته واو ده بيت، خواي گه وره ش له دواي ته نكي فراواني بۆ ده په خستيني، خوشي له دواي ناخوشي ده مي نييت! به لام دلانيك ده مي نيته وه به سوپاسگوزاري و يادكاري په روه ردگارو به تويشووي باوه پره وه، به لام هه نديكي تريان به بئ ناگايي و له ياد چووي ده مي نيته وه بۆ نه و كاته ي له ناره حه تيدا بوون.

نه وه ي ناشكراو روونه هه موو ده روونيك له كاتي ناره حه تيدا په نا ده باته بهر خواي به ديهينه ر، قورناني پيروزيش له زور جيگادا ئاماژه ي به م واتايه داوه، بۆ نمونه:

﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ اللَّهِ أَوْ أَتَتْكُمُ السَّاعَةُ أَغَيْرَ اللَّهِ تَدْعُونَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ، بَلْ إِيَّاهُ تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِنْ شَاءَ وَتَسْأَلُونَ مَا تُشْرِكُونَ﴾ الإنعام/ ٤٠-٤١.

واته: بلي: ئايا هيچ بيرتان كردوته وه كه نه گه ر عه زابي په روه ردگار بتانگاتي يا روژي حه شر دابي، ئايا بيجگه له خوا هاوار بۆ كه سي تر نه بهن؟! نه گه ر راست نه ئين، (نا)

به لكو ته نيا هاوار بۆ خوا نه بن و نه و نه گهر بيه وي كه ندو كۆسپيك كه له بهر نه و هاوارتان بۆ خوا بردووه لای نه با، و نه وهى (وا نه مپۆ) نه يكه نه هاوبهش (بۆ خوا له و رۆژه دا) له بىرى ده به ته وه.

﴿وَإِذَا مَسَ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لَجْنَهُ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّكَانَ لَمْ يَدْعُنَا إِلَى ضُرِّهِ كَذَلِكَ زَيْنٌ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ يونس/ ١٢.

واته: و کاتى كه به ئينسان زيان (و نارهحه تيههك) دهگا، له حالىكدا كه به نه نيشته وه خه وتووه يا دانيشتووه يا راوه ستاوه، ئيمه بانگ دهكا، جا كاتى نارهحه تى نهومان لابرده به جۆرىكى وا ده پوا وه كه نه وه كه (ميش نه يگه ستووه) قهت (بۆ كردنه وهى گرى كۆيرهى ژيانى) هاوارى بۆ ئيمه نه هيتابى، ئا به م جۆره بۆ زياده پۆيان كرده وهيان رازاوه ته وه.

﴿وَإِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ ضَلَّ مِنْ تَدْعُونَ إِلَّا إِلَهًُا فَلَمَّا نَجَاكُمْ إِلَى الْبَرِّ أَعْرَضْتُمْ وَكَانَ الْإِنْسَانُ كَفُورًا﴾ الإسراء/ ٦٧.

واته: و هه ر كاتى له دهريادا توشى كه ندو كۆسپ بين بيجگه له خوا هه موو نه وانهى كه هاوارى بۆ ده بن له بىرتان ده چيته وه، جا كاتى رزگارتان دهكاو ده تانباته (وشكايى) بهژ، مل ده سوپىزن، و مرقف (هه ميشه) ناسوپاس بووه.

﴿هُوَ الَّذِي يَسِّرْكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ حَتَّى إِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلِكِ وَجَرِينَ بِمِمْ بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرَحُوا بِهَا جَاءَتْهَا رِيحٌ عَاصِفٌ وَجَاءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُوا أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ لَأَن نُّنَجِّيَنَّهُمْ مِنْ هَذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ، فَلَمَّا أَنْجَاهُمْ إِذَا هُمْ يَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ﴾ يونس/ ٢٢-٢٣.

واته: نه و كه سىكه له بهژ (وشكايى) و دهريادا نتيوه ده گيپى تا له گه مى (كه شتى) دا نارام بگرن و باى موافيق نه وانه (به ره و مه قصه د) ده باو شاد نه بن، له ناكاو باو توفىكى سهخت دى و شه پۆليش له هه ر لايه كه وه پۆيان دى و گومان ده كه ن كه تيا ده چن، له وه ده مه دا پى به دل له رووى بهواوه هاوار بۆ خوا نه بن كه به پاستى نه گه رزگارمان بكهى

به هه قیقه له شوکر بژیان ده بین، جا کاتێ ئه وانی رزگار کرد دووباره له زه ویدا بێ ئه وهی مافیان هه بێ ستم ئه که ن.

﴿قل من ینجیکم من ظلمات الیر والبحر تدعونه تضرعا وخفیة لئن أنجانا من هذیه لنکونن من الشاکرین، قل الله ینجیکم منها ومن کل کرب ثم أنتم تشرکون﴾ الأنعام/ ۶۳۶۴.

واته: بێ: چ که سێ ئیوه له تاریکایی به ژو زه ریا رزگار ده کا؟ هاوار له خوا ده که ن به ناشکراو به نه ینی که ئه گه ر ئیعه له م مه ترسییه رزگار بکه ی له سوپاسکاران ده بین، بێ: خوا ئیوه له وه وه له هه ر غه م و خه قه تیک رزگار ده کات، (که چی) له دوايشدا هاو به ش بۆ خوا دانه نین.

سوننه تی په وره ردگاریش به جوړیکه که وه لای ناره حه تی و په ریشنان ده داته وه، ئه گه ر هه چیه ک بێت! ته نانه ت بێ باوه ریش بێت به مانای زاراوه مادام رووی کردۆته وه په روهردگار.

﴿ان من یجیب المضطر إذا دعاه ویكشف السوء﴾ النمل/ ۶۲.

واته: یا که سێ که وه لای هه ژاران ئه داته وه، کاتێ هاواری بۆ به رێ که ندو کو سپی بۆ لاده یا.

ئو که سانه ی له م باره وه به سه رهاتی خویان گێراوه ته وه نایه ته هه ژماردن، هیه مرقۆتیک نیه له م باره یه وه چیرۆک و به سه رهاتی نه بێت، من و تۆ ئو وا لێره دا چه ند نموونه یه ک ده خه یه روو له وه ژاران نموونه ی روویاندا وه به لگه ن له سه ر ئه وه ی مرقۆت به ته نیا ناژی، خوا سه ره رهشتی ده کات، ئه گه ر مرقۆکه ئه هه ل بێت بۆ سه ره رهشتی کردن، یاخود ده گاته فریای گه ر به دلێکی په رۆش داوای لێبکات، ده یداته وه ده ست ده روونی خۆی، چه ندیک ئه وه وش زیانه ندیه که سێک خوا بیداته ده ست خۆی؟ له هه موو حاله ته کانیشدا سه ره رهشتیه کی چاوه پوان نه کراو ده بینینه وه یان وه لām دانه وه یه کی نااسایی، مرقۆش له م حاله تانه دا ئاها وه ی شوینه واری هیزو توانای (الله) وه وه لām

دانەوئى ھەست پى دەكات، لە ھەموو رووداويكى لەم جۆرانە بەلگەمان لەسەر بوونى خوا زياتر لاگەلە دەيىت.. ئەمانەش كە باسيان دەكەين پەيوەندييان بەم باسەو ھەيە:-

١- گۆڤارى المختار (ريدەر دايجست) لە ژمارەى ئۆكتۆبەرى سالى ١٩٤٤دا لە ژيەر

ناونيشانى (ئايا بېوات بە نويزو پارانەو ھەيە) ئەم رووداوەى گيپراو ھەيە:

(ئەمرو ليشاوى ئەم بەلگانە بە رووماندا دىن كە لە ھەموو بوارەكانەو پلەو تواناي پارانەو ھەمان بۆ ئاشكرا دەكات، شتيكى سەيريش نە مروف لە كاتى تەنگانەو پيويستيدا پەنا بۆ ھيژيكي دەرەكى بيات، بەلام تاكە شتيكى سەرنج راكيش و خوش ئەو ھەيە كە بزانيں چۆن سەربازو دەرياوان و فپۆكەوانەكان دەپارپنەو، وەك ئەو ھەيە كە (لنكۆلن) لە ئالتيرين رۆژەكانى جەنگى ناوخودا بەسەرى داھاتوو كە دەلى: "بەي كۆمەكى پەرەردگار كە ھەميشە لەگەلدايە ناتوانم سەربكەوم، بەو كۆمەكيش مەحالە ژيەر بكەوم".

ھيچ بوونەو ھەريك لەسەر زەويدا نە گەر لەژيەر سايەى تاسەى گيانيدا، ياخود ھەستىكى ناوھەكى شارداراوەدا نەژى بەو ھەيە كە بزانيں ھيژيكي ھەيەو ئەميش بە فيطرەى روى تى دەكاو پەناى بۆ دەبات.

ئەمە لەو بەسەرھاتەدا دەبينينەو كە ماجور (ألن ليندبرج) كە خەلكى ويلايەتى نيوجيرسى و شارى ويست فيلد بوو لى روودا بوو، كاتيك پيشەوايەتى لاىەكى فپۆكەى دەكرد لە دابەزين بۆ ناو ئاودا كاتيك بەرەو ئوسترااليا دەچوو، وا دەزانرا ئەو نو فەرەكەى ھاوھلى بزد بوون. لەم بارەو ھەماجور دەلى:

توانيمان بە دوو چوپى بەلەمى لاستيك رزگار بين و ھيندەى نەمايو لەناو چين، تەنانت لەتى نان و دلۆپى ئاويشمان پى نەبوو، سەرنشينەكان ھەموو لە دلەپاوكيدا بوون، تەنيا (ألبرت ھرناندس) سەرباز نەيىت! كە تۆپەوانى پشتهو ھەي فپۆكەكە بوو، يەكسەر دەستى كرد بە دوغاو پارانەو ھەي دلى ئيمەى دابەو ھەي وەك ئەو ھەي بزانيىت كە خواى گەورە پارانەو ھەي بىستوو ھەي ديتە ھانايمان، لە ژيەر ئەو خۆرە بەتينەدا مايەو ھەي ليوەكانمان

وشك بوو بوور زمانمان دهرهاتبوو، بۆيه دهستهوسان بوون له هاوكارى كردنه كەى (هرناندس) له زيكرو ته سبيحاتدا، له گەل ئه وه شدا هر ده پارانوه، دواى سى رۆژو پيش هاتنى شه، شيوهى دوورگه يه كى بچووكيان هاته پيش چاو، پاش كه ميك شتيكيان بينى كه نه ده هات به خه يالئاندا، ئه وئيش سى به له م بوون كه سهر نشينه كانى زه لامى رووت وقوت بوون، پاشان بۆيان دهر كهوت كه ئه م رزگار كه رانه يان خه لگى راسته قينهى ئوستراليا بوون، راوچى ره شپيستي قز بزو ئالؤسكاو بوون، له شاره كه يانه وه سهدان ميليان برپيوو، گوتيان به پالنه ريكي رۆر سه ير ريره وى خويان گورپيوو، و به له مه كانى خويان هينابوو بۆ ئه و كه ناره مەرجانيانهى هيچ دانىشتوانتيكيان تيدا نه بوو، له وى (ليندبرج) و هاوپتيكانيان بينيه وه.

۲- راديۆى ديمه شق له ۱۹۶۵/۱/۱۰ كاتژمير ۲،۴۵ خوله كى پاش نيوه رۆ هه والتيكى خوينده وه كه له گوڤارى (الأبحاث الطبية) ئينگليزيه وه دهرچوو بوو، ئه م رووداوه له م گوڤاره دا بلاو بوو بۆ به ئيمزاي ئه و پزىشكهى رووداوه كەى بينى بوو، به سه رهاته كه ش ئه وه يه: گه نچك به دريژايى ۱۳ سال به نه خؤشيه كى كوشنده وه ده ينالاند، و لاي هيچ پزىشكيك چاره سه رى ده ست نه ده كهوت، دوا پزىشك كه چوه لاي، ئه م پزىشكه يه كه به سه رهاته كه ده گيرپيته وه، دواى ئه وهى كه فه حسى كرد هيچ هيوايه كى له چاره سه ر كردنيدا نه بينيه وه، له م كاته دا نه خؤشه كه به شيوه زارتيكى بى هيواييه وه لى پرسی: هيچ هيوايه كم له به رده مدا نيه دكتور؟.

پزىشكه كه ش گوتى: ته نيا يه ك هيو هيه ئه وئيش له ئاسمانه، هه ول بده تاقي بكه ره وه، ئايه ده زانيت نويز بكه يت؟

يه كه مجار بوو ئه م نه خؤشه بپارپيته وه دواى ئه وهى به دريژايى ۱۳ سال نه خؤش بوو، دواى هه فته يه ك پزىشكه كه سه ردانى كرد، بينى نه خؤشه كه چاك بۆته وه، كه هيچ پزىشكيك نه يتوانى چاره سه رى بكات.

۳- لاويكى مىسىرى بۆي گىراپنەو، لەوانەى بەشدارى بەرەنگارى نەيىنى قەناتى سويسى كردبوو لە سالانى ۱۹۵۱-۱۹۵۴دا: كە سى كەس بوون ويستيان بچن هيلكى ئاسن لە شويىكى لە بەرچاودا بته قىننەو، شەويكى مانگەشەو بوو، ئاسمان سايە قە بوو، زەويىەكەش بيايان بوو، لە دورەو وە هەموو جولەيەك ديار بوو، ئەمەش ئەبوو هۆى تير بارانكردنيان لە لاين دوزمنانەو و شوين كەوتنيان!، يەكك لەو سى كەسە لە كاتى رۆيشتندا گوتى: ئى پەرەردگارا هېچ هەورىك بەرووى ئاسمانەو نە! ... هيندەى پىنە چو پەلە هەورىكيان بىنى بەرى مانگى گرت، دنيا تاريك بوو، ئەمەش بوو هۆى يارمەتى دانيان بۆ ئەنجامدانى كارەكە ياندا.

رەنگە هەمووش ئەو هەمان بىستىت كە كاتىك هيرشە سى قۆليەكە بۆ سەر مىسر دەستى پى كرد، ئاگر لە بۆر سەعيد كەوتەو و خەك زۆر تەنگە تاو بوون، بەدلسۆزىيەو لە خوا دەپارنەو، ئىدى باران بارى و هەر لەو رۆژەدا ئاگرەكانى كوژاندەو.

۴- خەلكى لە هەموو لاىەكەو دەوین، هېچ موسولمانىكىش نە گەر ئەزموونى تايبەتى لەم بوارەدا نەيىت. كاتىك رىگەى لە بەردەمدا تەسك بۆتەو بە شىوەيەكى پەريشان پەنا دەباتە بەر پەرەردگار، ئىدى وەلام وەرەدەگريتەو و رىزار بوون ديتە دى. ديارترين واتاش لەم روویدا بەسەرھاتى باران نەبارينە، كاتىك موسلمانان دووچارى وشك ھەلاتن دىن، لەم بارەيشدا ئادابى تايبەتى ھەيە، لەوانە: تەويە كردن، نويز كردن، پارنەو. لە سەردەمى پىغەمبەریشەو ﷺ موسلمانان لەو سەراسىمەيە دەوین كە رووى داو، ھەروەھا لە بارەى كەسانىكەو كە پارنەو كانيان وەلام دراو تەو، كەسيكىش بەدوادا چوونى ئەم رووداوى ھەيىت بۆى دەرەكە وىت كە راستەو بەرەنگارى وردترين پىوانەى رەخنەى ميژووش دەيىتەو.

دياردەى وەلام دانەو دياردەيەكە ھەميشە دووبارە دەيىتەو، ھەچ كاتىك مەرجهكانى بىنە دى، ئەمەش بە شىوەيەكى براو وەكلا كەرەو بەلگەيە لەسەر بوونى زاتىكى پاىە بەرزو بلىد، كە ھاوارو دادو نالەى بانگخوازان و پەريشانان دەبيستى، گەر

بىھۆي ۋە لاميان دەداتەۋە، ھەر چۆنىك بىت ۋە ھەر كۆيىك بىت، گەر مۇسلمان بىت ياخۇد بى باۋەپ. ھەموو كاتىك پەرۋەردگار ۋە لامى مۇسلمان دەداتەۋە گەر مەرجەكانى پارانەۋەي تيا بىتە دى، ۋەلام دانەۋەش نىشانەي خىرە بۇ مۇسلمان، ھىچ شىتېكىش لەمە خىر تر نىە بۆي ﴿وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ﴾ البقرة/۱۸۶.

ۋاتە: كاتى بەندەكانم لە بارەي مەۋە لە تۆ پىرسىار ئەكەن (بلى كە) مەن نىزىكم، پارانەۋەي دوعا كەران لە كاتى بانگم بكن، ۋەلام ئەدەمەۋە، جا ئەبى ئەۋانىش دەعوەت ۋە فرمانەكانم ۋەلام بدەنەۋە و بپوام پى بىتن، بەلكو رى پەيا بكن. ﴿وَقَالَ رَبِّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ﴾ المؤمن/۶۰.

ۋاتە: ۋ پەرۋەردگارتان ۋتى: بانگم بكن تا ۋەلامتان بدەمەۋە. گوئى رايەلى پەرۋەردگار بكن پەرۋەردگارىش ۋە لامى پارانەۋەكانت بداتەۋە. كەسىك بىھۆيت زياتر ئەم باسە تا ۋوتى بكات ئەۋا با كتيبى (الفرج بعد الشدة) قاضى التنوخى بخويىتتەۋە.

ئەمە بەسە لەم جارەيەۋە، ئىمەش لىرەدا بە كورتى براندومانەتەۋە بە ھۆي نۆرى رووداوو دەرگەۋتنيانەۋە، ھەرۋەھا چونكە لە دوۋەم بەشى ئەم زنجيرەيەدا (الرسول ﷺ) نمونەي نۆرى تىدايە.

دياردەي پىنجەم

دياردەي رېپىشاندان

ئىمە كاتىك لە گەردوون دەكۆلىنەو ھەست بەرئېپىشاندانىكى تەواو دەكەين، لە بچوكتىن گەردەو ە تا گەورەترىن تەنەكانى، لە ساكارترىن شىۋەيەو تا ئالۋزترىنيان، ئەي چۆن شىتەلى ئەم رېپىشاندانە بكەين وليكى بدەينەو؟ چۆن بەرپا بوو؟ چۆن بەردەوام ئەبى؟ چۆن چەسپاۋەو ماۋەتەو؟ لەۋەلامى ئەم پىرسىارانەو زىرى تەنيا يەك ۋەلامى ھەيە بىداتەو، ئەۋىش بوونى زاتىكى رېپىشاندەرە.

۱- چ كاتىك مارى ئاۋي گەشەي خۆي تەواو كرد، لە ھەموو كانى و روبارەكانەو بۆ ماۋەي ھەزاران ميل رى دەبىن بەرەو ئۇقيانوسەكان، بە مەبەستى گەيشتن بە قولايىيە سەختەكانى باشۋورى (بەرمۇدا)، چۈنكە لەو شوپنەدا سەرچەم مارە ئاۋيىيەكانى جىھان كۆ دەبنەو، لەۋىش ھىلكە دەكەن و دەمرن، بەلام مارە گچكەكان كە ھىچ ھۆكارىك نابىننەو تا شتەكانى پى بناسنەو، تەنيا ئەو نەبىت كە لە ئاۋى كەمدايەو بە دۋاي خۇيدا ئەگەرئتەو، تا رىگەي ئەو كەنارە دەۋزئتەو كە دايكەكانى لىۋە ھاتوۋە،

له وېشه وه بۆ رووبارو دهرپاو كانيه بچوكه كان. بۆيه هه موو جئيه كي ئاوه كان مار ماسى تىدايه، كه چى هه رگيز ئه وه رووى نه داوه مار ماسى ئه مريكي له ئاوى ئه ورووپيدا راو بكرئو به پېچه وانه شه وه.

۲- زهرده واله راوى وشترالووك (كوللهى گه وړه) ده كات، به دهرزيبه كهى له شويى له شى ددات و بېهوشى ده كات به لام هه ر به زيندووئى ده مينئيه وه، وهك جۆره گوشتىكى پاريزاو، به راده يه كيش ژه هرى تئ ناكات كه بيكوژئت، ياخود بېئته هوى ژه هراوى بوونى گوشتى بېچووه كانى كاتيك له گوشته كهى ده خۆن، هينده شى ژه هرتئ ناكات كه بېهوشى نه كات و هېچ كارى لئنه كات و هه لبيت، پاشان چالئىكى له زهوى بۆ هه لده كه نئت، ئيدى مينه ي زهرده واله دئت و گه ركهى خۆى له شوئىكى گونجاودا داده نئت، پاشان چاله كه داده پۆشئته وه ئيدى به بئ باكى به جئى دئلت، دواى ئه وهى كه دلتيا بوو هۆكارى ژيانى بۆ بېچووه كانى فه راهم هئناوه بۆخۆى ده مريئ، بېچووه كانيش بچوكن ناتوان بچوئئ. بئگومان زهرده واله هه ر له سه ره تاي يه كه م رۆزى دروست بوونيه وه به م كار هه ستاوو و ئئستاش هه ر له سه رى به رده واهه، گه ر وا نه بووايه هېچ زهرده واله يه كه له سه ر رووى زه ويدا نه ده مايه وه.

۳- له ويلايه تى نيو ئينكلاند جۆره كولله يه كي لئيه كه ته مه نى ده گاته ۱۷ سال، پاش ئه م ماويه ژئ زهوى جئ دئلئ له كاتىكا له قولايى تاريكييه كانيدا ژياوه، له گه ل گوڤانئىكى كه م له پله ي گه رمادا، بۆيه به مه لايينيان لئ دهرده كه وئ دواى ۲۴/مايۆ/ى سالى هه قده هه مين، ئه م دهركه وتنش به م ورد هكارييه له و رۆژه ديارى كراوه دا به رېپيشاندانئيه كه م رۆف لئى حالى نابئت گه ر "رۆژمير" به كار نه هئيت.

۴- زانايه كي ئه مريكي ويسئ هئلكه بئروكئىئ بئ په روه ردى مريشكه كهى، به شيوه يه كه هئلكه كه له هه مان پله ي گه رمادا دابئى كه مريشكه كه ده بيه خشيت به هئلكه بۆ هه لئيتان، كاتيك هئلكه كانى كۆكرده وه بۆ خستنه ناو ئاميرى هه لئيتانه وه، جوتيارئك ئاموزگارى كرد كه هئلكه كانى ئه م ديوو ئه وديو پئ بكات چونكه مريشك وا

دەكات، زاناكە گالتەي بەم قەسە يە ھات، بۆشى روون كەردەو ھە بەسەستى مەريشكە لەمەدا ئەو ھە گەرمایى بېخەشى بە بەشى ژێرەو ھە ھێلكەكە، كە لە گەرمایى لەشى مەريشكەكە بێ بەش بوو، بەلام زاناكە سوور بوو لەسەر ئەو ھە ھێلكەكە بە شێو ھەكى چەسپا و دابنیت و گەرمایەكە بە شێو ھەكى چەسپا و بە ھێلكەكە بېخەشت.

زاناكە بەم كارەو ھەريك بوو تا كاتى ھەلھێنان تێپەڕى و ھېچ ھێلكە يەكیش ھەلنەھات، بۆ جارێكى دى تا قى كەردنەو ھەكى بە ئەنجام گەياندەو ھە ئەمجارە بە قەسى جوتيارەكەى كرد، يان با بۆلێن لاساى مەريشكەكەى كەردەو، بۆيە لە كاتى ھەلھێناندا ھێلكەكانى ئەم ديوو ئەوديو پێ دەكردو بەم جۆرە لە كاتى ھاتنى كاتى ديارى كراودا جۆچكەكان سەريان ھەلھێنا، دوا لێكدانەو ھە شىكارى زانستىيانەش بۆ ھەلگێرەنەو ھە ھێلكەكان ئەو ھە كە كاتێك جۆچكەكە لە ھێلكەكەدا دەخولقیت ماددە خۆراكىيەكانى لە بەشى خوارووى لەشيدا دەمێنیتەو ئەگەر گەدەى نەجولتێریت، بۆيە دەبەين مەريشك تەنيا لە يەكەم رۆژو دوا رۆژدا ھێلكەكە ئەم ديوو ئەوديو پێ ناكات.

بەم جۆرە نا بەم رېپېشاندا تەواو ھە بۆ كەردارى مانەو ھە رەگەز، تۆوى مەريشك لە جىھاندا نافەوتیت، چونكە بە تەواوى دەزانیت كە پێويستە چى بكات. ئەمەش بۆگومان؛ دەبیت يەكەم مەريشك بەم كارە ھەستابیت تا رەگەزى مەريشك گەيشتۆتە رۆژى ئەمۆ.

۵- ئازەلى (ئىكسىۆكۆپ) بە تەنيا لەو ھەرزى بەھاردا دەژى و كاتێكىش ھێلكە دائەنیت بۆ خۆى دەمريت، ئىدى دايكەكان بۆچووەكانيان نابین تا لە خۆراك پێدانياندا يارمەتيان بەدەن ياخود لە بەرگرى لێكردنياندا يارمەتيان بەدەن، بۆچووەكانیش بۆ ماو ھە يەك سال ناتوانن خواردن دەست خەن، بۆيە دايكەكە پەنا دەباتە بەر پارچە تەختەيەك و چالێكى لاكێشەيى تيا دروست دەكات، پاشان ھەندێك لەقى گۆل و گەلای شەكرى دەمێنیت و سەرى چالەكەى پێ دەگریت، پاشان ھێلكە دەكات و تۆزى تەختەكە دەھێنیت و دەيكاتە ھەويرو ئەيدا لە سەقى چالەكە و پاشان چالێكى تر دروست دەكات،

بۆيە كاتىك ھىلەكە دەتروكىت ئەو كرمانەي كە ھەلدىن بۆ ماوھى يەك سال تىرى بېچوۋەكان دەكات.

۶- رەگى دارخورما رەگەزە خۇراكيپەكان بە ھۆى مولولەي ريشەبيەو ھەناو خاكدا دەمۇن، ئىدى خۇراكاوھەكان بە پالەپەستۆى مولولەيى (ئەزمۇزى) بەرەو سەرەو دەچىت، رەگى دارخورماكە بەمە پتەو دەبىت، بەلام پالغەكە بۆ بەشەكانى سەرەو دەچىت تا لەوى خۇراكيان پى بدات، خۇراكە شلە پوخەكە بەروبوۋى لى پىك دىت. (قمع البلحة)ش ئەو جىگەيە لە خورمادا كە بە ئەركى پالغەكەردن ھەلدەستىت و پى بە ماددە خۇراكيپەكانا ئەدات بچنە بەشەكانى ناوھەو بەمەش تويكلى شىرىنى خورماو ناوگە تالەكەي پىك دىت، ئا بەم جۆرە لەو خۇراكە پارچەي نەرمى خورماو شىوھى رەقى ناوگەكەي دەخولقى، لەنىوان پارچە شىرىن و تال و رەق و نەرمەكانىشدا بەرگىكى تەك ھەيە كە بە چاۋ نابىنرەت. ھەرگىز ئەو ھالەتەش روۋى نەداو دارخورمايەك ئەو رىيەي لى تىك بچىت، بە جۆرىك ناوكى خورماكە لە دەرەو پىك بەھىنى و پىشەكەشى لە ناوھەو، ياخود پىشەكەي رەق بىت و ناوگەكەشى نەرم! ..

۷- ئازەلى مەنەۋى لە جولەدا بە تۆپارە دەكات، سەرىكى روۋى ھەيە مليكى كورت و كلكىكى درىژ، بە ھۆى چەماوھىي كلكىپەو دەجولت، بە جۆرىك ھىزى بەرگى ھەيە، لە كەش و شوۋىنى ناگونجاۋدا ژيانى تىدا دەوھەستى و دياردەي چالاكى نابىنرەت، كاتىكىش دەرووبەرىكى گونجاۋ ھەست پى بكات زىندەگى و چالاكيپەكانى بۆ دەگەپتەو ھەند رۆژىك بەردەوام ئەبىت لە ژيان و لە چاۋەپوانى ئەو ھىلەكەيەدا دەبى كە ھىلەكەدانى مېنە دەرى دەكات - ئەمەش بە ئامپىرى زاۋوزى ھۆمىردى - تا بىگىرەتەخۇو گەشەي پى بكات، ئەمەش بە رەپەشانداننىكى كەم وىتە دىتە دى، چونكە ھىچ توانايەكى - كىمياۋى و زىندەگى و ژىرى و ئىدراكى - تىدا نىە تا رەپەشاندانى ئازەلى مەنەۋى بدات بۆ ھىلەكەي مېنە.

۸- لە كردارى شىر پىداندە ھەموو شتىك بەرەپەشاندان دىتە دى.

ئو رښتانهی شیر دروست ده‌کن له کاتی سک پریدا به‌جۆړیک گه‌شه ده‌کن که به‌هۆی ئو ماددانه‌وه ده‌بیت که ه‌ردوو هیلکه‌دان ده‌ری ده‌دن، له کۆتایی سک پریو سه‌ره‌تای منډال بووندا، ئه‌م رښتانه له رښنی (النخامية): فرمان وه‌رده‌گرن که له قاعیده‌ی جومجومه دایه و فرمان به دروست کردنی شیر ده‌کات، کاتیکیش منډال له دایک ده‌بی به شیوه‌ی رښپيشاندانیکي بڼ سنوور به شوین مه‌مکی دایکیدا ده‌گه‌رئ، کرداری شیر خواردنیش ژور گرانه، پتویستی به کشانی به‌ک له دواي به‌کی ماسولکه‌کانی ده‌م و چاوی کۆرپه‌له ه‌یه، ه‌روه‌ها زمان و گه‌رووشی، زاروکیش به‌هۆی رښپيشاندانه‌وه به‌ه‌موو ئه‌م کارانه ه‌لده‌سستیت له به‌که‌م کاتژمیری شیر خواردنیه‌وه تا کاتی ده‌رچوونی له شیر خواردن، ته‌نانه‌ت گوتوویانه: پیاویش ناتوانی به‌و جۆره شیر بخوات و لاسایی کۆرپه‌له بکاته‌وه که ته‌مه‌نی له چه‌ند سه‌عاتیک تیپه‌پری نه‌کردوه!

مه‌به‌ست له‌م نمونانه: سه‌رنج راکښان بوو بۆ دیارده‌ی رښپيشاندان، کاتیکیش ژیری هۆشیار بیت‌ه‌وه به‌ قولی له بوون بکۆلښته‌وه ئه‌وا ئه‌م دیارده‌یه له ه‌موو شتیکدا ده‌بینښته‌وه، ئه‌م دیارده‌یه‌ش ه‌لده‌سستیت به رښکخستنی کاروباری گه‌ردوون ه‌ر له نه‌له‌کترونی ناو گه‌رده‌وه تا گه‌رده‌که‌و تا سه‌رجه‌م ره‌گه‌زه‌کانی پیکهاته‌ی ژیان و زه‌وی و خۆره‌کان و مه‌جه‌پړه‌کان به ه‌م‌ژو گۆرانکاری و رووداوه‌کانیانه‌وه، له ه‌موو شانه‌یه‌کی له‌شی گیانه‌وه‌رانه‌وه تا ه‌موو نه‌ندامه‌کانی له‌شی و، له ه‌موو گیانه‌وه‌ریکی به‌ک شانه‌وه تا ده‌گاته ه‌نگ و مړوف...

﴿قال ربنا الذي أعطى كل شيء خلقه ثم هدى﴾ طه/ ۵۰.

واته: وتی: په‌روه‌ردگاری ئیمه که‌سینکه که‌به‌ه‌ر بونه‌وه‌ریک ئه‌وه‌ی پښاویستی به‌دیپښانه‌یتي، پتی داوه ئه‌وسا رښتوینیشی کردوه.

ئمه‌ وتی قورنانه‌وه ئه‌وه‌ش وتی ژیری، ه‌روه‌ها ئه‌وه‌ش وتی زانسته، رښپيشاندان بڼ بوونی رښپيشاندنه‌وه ژیری و نه‌زانست دانی پیا نانتیت.

ناوی رتيپشاندهر (الهادي) ی پەرودەردگار لە ھەموو شتێکدا رەنگی داوەتەو،
لەگەڵ ئەمەشدا بێ باوەرپان گومرا بون و دلی خۆشیان گومرا کردووە، ئەوانیش لەناو
گومراپیە کە یاندا رتيپشاندارون بۆ رێگەی گومراپی و لاپی بون، چونکە مەزوف بەو تواناو
ھەڵبژاردنە پێی دراو، ھەرودە بەو تاقیکردنەوانە لەم ژيانەدا ھاتوئە رێی کە لە
شوینەواری ئەم توانایەو ھەرچاوەی گرتووە، بە شێوەیە ک پیکھاتووە: کە ناوی (الهادي)
پەرودەردگاری بە جۆرێک تیا داوەتەو کە لەگەڵ ئەم سەر بەستی توانایەیدا
بگوجی بۆ ئەم تاقی کردنەو.

﴿ونفس وما سواها، فألهمها فجورها وتقواها، قد أفلح من زكاها، وقد خاب من
دساها﴾ الشمس/۷-۱۰.

واتە: و بە نەفس و ئەو کەسە چاک و بە تەکوز ئەوی سازدا جا چاک و
خراپە کەشی پێ ئیلهام کردووە، بە ھەقیقەت ھەر کەس نەفسی پاک کردووە رزگاری
دەبێ، و ھەر کەس نەفسی خۆی بە گوناھ ئالودە کرد، بێ ھیواو بێ بەش بوو.
﴿وأما من خاف مقام ربه ونهى النفس عن الهوى، فإن الجنة هي المأوى﴾
النازعات/۴۰-۴۱.

واتە: و بەلام ھەر کەس کە لە گەورەیی پەرودەردگاری ترساو و نەفسی خۆی لە
ھەوا و ھەوس گێراوەتەو جا بە پاستی بە ھەشت جێیەتی.
بێ باوەرپان لە میژووە بانگەواز کردن بۆ لای (اللّه) پەرودەردگار و گێرناوەی ھەموو
شتێک بۆ لای ئەو بە درۆو فیشال و ئەفسانە لێک ئەدەنەو ﴿قال ري يعلم القول في السماء
والأرض وهو السميع العليم، بل قالوا أضغاث أحلام بل افتراء بل هو شاعر﴾ الأنبياء/۴-۵.
واتە: (بەلام پیغەمبەر) فەرمووی: پەرودەردگاری من ھەموو قسەیک چ لە ئاسمان و
چ لە زەوی بێ ئەزانێ، ھەر ئەویشە زۆر ژەواو زانا، ئەوانە وتیان: نا (ئەوێ موحەممەد
ھێناویەتی وەحی نێ) بە لکو خەوی ھاشەو پاشە، بە لکو بە درۆ ئەوانە بە دەم خواوە
ھەڵدەبەستی تا بە لکو ئەو شاعیر و ھەستیاریکە ! ..

بەلام بى باوەپان ئەمۆ ھەموو وتەيەكى بىجگە لەخۆيان وادادەنن کە نازانستىيە و بۆنى ئەفسانەو خەيالائى لى دىت. لىكچوونى تەواوى نىوان ئەو دوو ھەلوستە لە كۆن نوئىدا بەلگەيە لەسەر يەكئى دەروونى مۆفایەتى، ھەر چەندە وتەكانىش بەناو لە لاين ھەيلەسوفەكانەو بە شىوہەيەكى رازاوەيى دەريچىت، ھەك ئەوہى بەلگە بىت لەسەر جۆرىك رېپيشاندان بۆ گومپايسى، ھەكو رېپيشاندانى چاكە خوازان بۆ ريگەي ھىدايەت، ئەمەش دەركەوتنى ناوى (الھادى) خودايە لە جىھانى ئادەمىزادا ﴿وھدىناھ التجدىن﴾ البلد/١٠، واتە: و ئەوم بۆ (دوو ريگەي) چاكەو خراپە رىنوئىنى كرد. ﴿إنا ھدىناھ السبيل﴾ اما شاكرأ واما كفورأ ﴿الھمر/٣، واتە: بەپاستى ريگامان بەو نىشان داو، جا يا سوپاس بۆزە يا ناسوپاسە.

بى باوەپان واى دادەنن کە دەتوانن ھەموو دياردەكانى ئەم گەردوونە بە بى خوا رافە بکەن، ئەوہشيان کە ئەمۆ ناتوانى لىكى بداتەوہ واى دەبينى و دە زانى لە پاشەپۆژدا دەيگاتى، جا لەگەل ئەوہى ئەگەر ئەم شىکردنەوانەى زانستى و ژىرى بى! ياخود گومانناوى ھەدەسيى بى، بپوايەكى تەواوى پىيەتى و ھىچ رافەيەكى تىرش ھەرنەگى ھەرچەندە زانستى و ژىرخوازش بىت، چونکە بەلاى ئەم جۆرە کەسانەوہ زۆرى ئەگەرەكان: يەك رى تىچووەكەى خۆى پوچ ناکاتەوہ، کەچى زۆرى و جۆراو جۆرى دياردەكانى بوون بە لاى ئەوہوہ بە رافەى دەروونى خۆى دادەفست، ئەمەش شوئەوارى ئەوہ دەردەخات کە ھەست بەوہ دەكات ھەك زاتىكى خاوەن سىفەتەكانى زانست و ھىزو تواناو ژيانە، جا گەر ئەم واتاينە لە گەردوون دايمالين ئەوا دەردەكەوت سەرتاپاى سروشت خاوەنى زانست و تواناو ھىزو ژيان نىە. ئەوانە سەبارەت ھەچ شتەك بىبينن دەلین: رى تىدەچى، گەر ئىمەش نەلین وايە! پەرەردگار خاوەن توانايە! ئەوا بى باوەر دەبينو (لە ئىسلام دەردەچىن) بەلام ئىمە ئەمە دەلین، کە زانست و تواناو ھىزى پەرەردگار لە گۆپى داىە، بەلام ئەگەر زانست و توانا لە ئارادا نەبوونايە ئىمەش ئەمەمان نەدەگوت.

خوای گەوره شتی زۆر دەر خستوو و زۆریشی شار دۆتەو، لەو شتە زۆرانەیی که دەری خستوو وای لە موسلمانان کردوو بەلێن: "گەر پەردەکانی بینینی پەرەردگاریش لایبێت یەقینم زیاتر نابێت"، ئەو شتە زۆرانەش که شار دۆنیەتیەو وای لە بێ باوەپان کردوو و بزانیو یەقینیان هەبێت بەوێ که پێشینهکان لە خەیاڵاتدا دەژیان، حوکمی ژیریشت بە جۆریکه پەرەردگار لە یەك کاتدا ناشکراو شارراویش بێت: بۆ دڵان ناشکرا بێت بەلام بۆ چاوان شارراویش بێت، چونکه بینینی بەدیەتێتانی دروستکراوەکانی لە پێش چاومانە، و دلێشمان گەواهی بۆ ئەدات، بۆیە پەرەردگار دەفرمویێت ﴿وَمَنْ يُؤْمِن بِاللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُ﴾ التَّغَابُن/ ۱۱.

واتە: و هەر کەس که بپروا بە خوا بێت، خوا دڵ و دەروونی رێنویێتی ئەکات. لە نەبینینی پەرەردگارا بەلگەی بێ باوەپ بوون بە دەستی بێ باوەپانەو نیه، ئەمەشمان لە سەرەتای باسەکه ماندا خستە روو، بەلام لە دەرکه و تنیدا بەلگەیهکی تەواو هەیه لە سەر باوەپ بوون پێی، جا ئەگەر لە گومپایی گومپایاندا نیشانە و جۆریکی رێپیشاندان هەبێت لە گومپایی، چونکه خۆیان بێ بەش کردوو لە بینینیکی روون، شتەکان بە پێچەوانەو دەبینن، ئەوا لە رێپیشاندا رێپیشاندا وادا دیاردەیهکی تەواومان بۆ دەر دەرکه ویت لە سەر رێپیشاندا نیک تەواو. بەلام هەر وهک چۆن لە رێپیشاندا رێپیشاندا وادا بەلگە هەیه لە سەر دیاردە رێپیشاندا، ئەوا لە رێپیشاندا گومپایانیش بۆ رێگەکانی گومپایی بەلگە هەیه لە سەری، وهک لە مەودا روونی دەکەینهو، هەموو ئەمانەش بەلگەن لە سەر ئەوێ که زاتیکی رێپیشاندا هەیه.

نیشانە و نایەتەکانی پەرەردگار زۆر روون و ناشکران و لە هەموو شتێکدا دەرئەکەون، بەلام گەیشتنە ئەم نایەت و نیشانانە پێویستی زیاتر بە مۆیسی بوونە، پێویستی بە رهوشته به شیوهیهکی وردتر ﴿سَأَصْرِفُ عَنْ آيَاتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ

بغير الحق وإن يروا كل آية لا يؤمنوا بها وإن يروا سبيل الرشدا لا يتخذوه سبيلا وإن يروا سبيل الغي يتخذوه سبيلا ذلك بأنهم كذبوا بآياتنا وكانوا عنها غافلين ﴿الأعراف/١٤٦﴾.

واته: که سانی که له زهوی به ناهق خو به زل نه زان له نیشانه کانی خوُم لایان نه دم، نه گهر هر جور نیشانه یه ک ببینن بپوای پی ناهینن و نه گهر ریگای هیدایه ت ببینن، پتیدا ناروون و نایکه نه ریگای خو یان، و نه گهر ریگای خوار (و خراب) ببینن پتیدا نه پوون (هه موو نه مانه) له بهر نه وه یه که نیشانه کانی نیمه یان به درو ده خسته وه و له وه غافل بوون.

نه مه راستیه که بهر په رچ نادریته وه، خو به زل زانین و بی ئاگایی له نایه ته کانی په زه وردگار دوو ریگای بی باوه پین، هه روه ها گهر دنکه چی بۆ هق و رازی بوون پی و بیداری سه باره ت نایه ته کانی په زه وردگار ریگای باوه پوونه، چونکه مروف به ره وشت و ئاکاری مروفایه تی و زیاتر به هیوا بوون و داواخوازی هق، بیگومان مروف ده گاته په زه وردگار. گهر ویشیان سه رچاوه ی ریپیشاندان توانای خوی گهر وه یه ﴿ولو شئنا لآینا کل نفس هداها﴾ السجده/١٣.

واته: و نه گهر بمانویستبا (به زور) رینوینی پتوستان به هه مروفتیک نه دا. ده لئین: سه رچاوه ی هه موو شتیک ویست و توانای خوداوه نده، نه مه ش هیچ بیانویه ک بۆ بیانویه ران و شروقه که ران و هه لاتووان له بهر پرسیاریه تی ناهیلایته وه، خوی گهر وه فهرموویه تی ﴿إن هو إلا ذکر للعالمین. لمن شاء منکم أن یتقیم﴾ التکویر/٢٧-٢٨.

واته: نه و قورئانه ته نیا په ندو یاداوه ریبه که، بۆ جیهانیان بۆ هه ر کهس له نیوه که بیه وئ بکه ویته سه ر ریگای راست. نه بو جه هلیش گوتی: نه وه بۆ نیمه یه نه گهر ویستمان، خوی گهره ش ته واکاریبه که ی نایه ته که ی دابه زاند: ﴿وما تشاؤون إلا أن یشاء الله رب العالمین﴾ التکویر/٢٩.

واته: و ئیوه ناتانەوئې مه‌گەر (ئەوێ که) خوا بیه‌وئې که په‌روه‌ردگاری جیهانیانه. ئەمەش ئەوێ ده‌گه‌یه‌نئیت که ویستی په‌روه‌ردگار به‌سەر هه‌موو شتیکدا زاله، ئەمەش رۆل‌و هه‌لبژاردنی مرقوف وه‌لا ناخات.

﴿یهدی به‌ الله من اتبع رضوانه‌ سبیل السلام﴾ المائدة/ ۱۶.

واته: خوا به‌وه، که‌سانئې که به‌پازی بوونی خوا په‌په‌وه‌ی بکه‌ن بۆ رښگای سه‌لامه‌ت و ناشتی رښوئینتیا ن ده‌کا.

﴿یضل به‌ کثیراً ویهدی به‌ کثیراً وما یضل به‌ إلا الفاسقین﴾ البقرة/ ۲۶.

واته: خوا زۆر که‌سی پئې گومرا ئەکا و زۆر که‌سیشی پئې رښوئینی ئەکا و خوا به‌و (مه‌سه‌له‌یه) که‌س گومرا ناکات، مه‌گەر فاسقان نه‌بئیت.

په‌روه‌ردگار گەر بیه‌وئیت که‌سێک گومرا بکات له‌م بوونه‌وه‌ره به‌ ناوی گومراوه‌ ناشکرای ده‌کات، هه‌تا له‌هیچ ئایه‌تێکی په‌روه‌ردگار له‌ دروستکرداوه‌کانیدا ده‌ستی په‌روه‌ردگار نابینئیت‌وه، هه‌روه‌ها له‌ ئایه‌ته‌کانی قورئانیشدا، ته‌ناته‌ هیچ نیشانه‌یه‌ک نابینئیت‌وه بیه‌یه‌نئیت په‌روه‌ردگار، ئەمەش به‌ زۆری خودا نیه، به‌لکو به‌هۆی ئەوه‌وه‌یه ئەو مرقوفه‌ بۆ خۆی رښگاکه‌ی تری هه‌لبژاردووه به‌هۆی خو به‌ زلزانین و سه‌ته‌مه‌وه، بۆیه به‌لگه‌و ئایه‌ته‌کان به‌ پێچه‌وانه‌وه ده‌بینئیت، ئەوه‌ی که به‌لگه‌ بئیت له‌سەر بپوا بوون ئەو به‌ به‌لگه‌ی بئې باوه‌پی ده‌بینئ، ئەمەش له‌بەر ئەوه‌یه که وتمان وه‌ک شوئینه‌واری پێزانینی رښېشانندان په‌روه‌ردگاره بۆ هه‌ردوو رښگاکه‌، مرقوفیش به‌ ته‌نیا ئەرکی به‌رپرسیاریتی هه‌لده‌گرئیت.

گه‌وره‌یی و مه‌زنی بۆ ئەو په‌روه‌ردگاره‌یه که داوای نه‌کردووه سوننه‌تێک له‌ سوننه‌ته‌کانی بگۆرډرئیت، ئەوه‌ی له‌سەر مرقوفیش پێویسته ئەوه‌یه که ئەو نه‌رکه‌ی له‌ سنووری ئەو سوننه‌تانه‌دا پئې سپێردراوه‌ جئې به‌ختیان بکات.

بى باوەرپان دەلەين: خودا بە توانايە لەسەر رېپېشاندانى سەرچەمى ئادەمىزاد لەوەى پەي خۆشە؛ ئەي بۆچى رەيان پېشان نادات؟.

پەرورەدگار ئەشتوانى كە گيتى لە شەپ پاك بكا تەو؛ ئەي بۆچى وا ناكات؟ ئەمانە وا دەلەين تا ئەم كۆتا وشەيە بدرىكتن: (بەو پەيەى كە لە جىهاندا گومرايى و خراپە هەيە، ئەو بەلگەيە لەسەر ئەوەى كە ئەم جىهانە لە دروست كردنى پەرورەدگار نىه!).

پاشان بە بېوادارانيش دەلەين: مادام بېواتان بە قەزاو قەدەر هەيە، ئەوا ئەو لادانەى ئيمە تووشى بووين خوا بۆى بېروپنە تەو و رزگار بوونمان نىه لى، ئەوا ئەو كاتە پەرورەدگار بەرپرسيار دەبەيت! نەك ئيمە، ئەوا هېچ جارێك لۆمەى ئيمە مەكەن، ئايا خودا نەيفەرموو **﴿يُضِلُّ اللَّهُ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي مَن يَشَاءُ﴾** المذشر/٣١.

واتە: ئا بەم جۆرە خوا هەر كەسێ بىهوى لاپيى دەكاو هەر كەسێش بىهوى رينوينى دەكا.

ئيمەش دەلەين بى باوەر پېشينەكانيشيان ئەم وتەيەيان دركاندوو، قورئانيش وەلامى داوئە تەو بەلام چۆن وەلام دانەو هەك؟ **﴿وَقَالَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا عَبْدْنَا مَن دُونَهُ مَن شَاءَ نَحْنُ وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَمْنَا مِن دُونِهِ مَن شَاءَ كَذَلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ، وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ فَمِنْهُمْ مَن هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَن حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ﴾** النحل/٣٥-٣٦.

واتە: و موشريكان وتيان: ئەگەر خوا بيوستبا، نەك ئيمە و نە باووپايرانمان بۆ غەيرى ئويان عىبادەت نەدە كردو شتىكمان بى ئىجازەى ئەو حەرەم نەدە كرد، (بەلەى) ئەوانە بەر لەوانيش هەر ئەم كارەيان دەكرد، جا ئايا پيغەمبەرەيان ئەرك و راسپاردەيەكيان بيجگە لە راگەياندى ئاشكرا بۆ هەيە؟! و بە هەقيقەت ئيمە لەناو هەر ئوممەتيكدا پيغەمبەرێكمان نارادوو و تا خواى تاقانە بپەرستو و تاغوت و ستەمكار دوورى بكەن، جا خوا تاقمىكى رينوينى كردو تاقمىكيش لاپيى و گومرايى داوينيان گرت.

بئ باوہ پانی سہردہ مہ پیٹشین و سہرہ تاکانیش ہر بہ ہمان زار دہ دوان و بئ باوہ پانی تہ مپوش بہ کاری دیننہ وہ: ﴿سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَمْنَا مِنْ شَيْءٍ كَذَلِكَ كَذَبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتَّى ذَاقُوا بَاسَنَا قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ﴾ الأنعام/۱۴۸.

واتہ: بہ زووی موشریکان (بؤ بہری بوونی خوین) تہ لئین: تہ گہر خوا بیویستبایہ تہ ئیمہ دہ بووینہ موشریک ونہ باوویا پیرانمان، و ئیمہ ہیچ شتیکمان حرام نہ دہ کرد، کہ سانی کہ بہر لہ مانہ بوون ہروا (پیغہ مہ رانیان) بہ درق تہ خستہ وہ تا سہرہ نجام تامی سزاو عہ زابی ئیمہ یان چہ شت، بلئ: ئایا (بہ لگہ یہ کی) زانستانہ تان لا ہ یہ تا دہری بخن و بہ ئیمہ ی بنوئین؟ ئیوہ تہ نیا لہ گومانی بئ بنہ پرت تہ بئ پیرہوی ناکن، و ئیوہ بیجگہ لہ درق شتی ترتان بہ زاردا نایئ.

کہ واتہ ئایا نرخی بہ لگہ ی کافران چییہ؟ تہ گہر تیبینی وہ لامہ قورئانیہ کان بکہین تہوا بؤمان دہردہ کہ وئت کہ پیغہ مہ رانی خوانیہ (صلوات اللہ علیہم) بہ درق زانیوہ، ہرودہا بہ نہ قام ناویراون، پہ یامی پیغہ مہ رانیش - صلوات اللہ علیہم - بہ لگہ یہ لہ سہریان. تہوانہ سہیری گشتگیر یی ویستی پیرودہ دگار دہ کەن و سہیری توانای خوین نہ کردوہ، بؤیہ ویستوویانہ بہ لگہ لہ سہر پیرودہ دگار بہ ئیننہ وہ بہ تہوا وئیتیہ کہ ی (الکمال)، خوی گہرہش بہ لگہ یان لہ سہر دینننہ وہ بہو توانایہ یان کہ لہ رئی راستی خؤیدا بہ کاری ناہئین.

تہوہ ی کہ خوا نووسیویہ تی و زانستی پیئہ ویستی لیئہ، رئی ہہ لئاردن لہ مرؤف ناگرئت، ہر دویوکیان ہہ لہ یہ کی گہ ورن، کہوا گومان بہرین پیرودہ دگار نازانئت چی روودہات، یاخود وا بزائین کہ بوونی زانیاری بہوانہ ی کہ روودہ دت توانای ہہ لئاردنی لہ ئیمہ زہوت کردوہ، زانستی پیرودہ دگار دہرخرو ناشکراکہرہ نک سہ پیئنہر بیئت، جا کہ زانستی پیرودہ دگار ہہ لئاردنمان لی زہوت نہ کات، تہوا ہیژو ویستو تواناشی ہر بہ

همان شتویه، هیژ ئه وه ناشکرا دهکات که ئیراده و ویست تاییه تمه ندی کردوه، ئیرادهش ئه وه تاییهت دهکات که زانست به سه ریا تیپه پیوه.

ئه وه هه له یه وای تیپه گین ئه م نایه ته ﴿یضل من یشاء ویهدی من یشاء﴾ النحل/ ۹۳. واته: رینوینی دهکا، و به هه قیقهت له وهی وای نه نامتان داوه لیقان ده پرسیتته وه. ئه وه دهرده خات که ئاده میزاد رانه له سه رهیدایهت و له سه رگومرایی، به لکو خوای گه وه ده فهرموئ:

﴿فلما زاغوا أزاغ الله قلوبهم﴾ الصف/ ۵.

واته: جا کاتئ ئه وانه له هه ق لایندا، خوا دل و دهروونی ئه وانی له هه ق کرد.

﴿قد أفلح من زكّاه وقد خاب من دساها﴾ الشمس/ ۹-۱۰.

واته: به هه قیقهت هه ر کهس نه فسی پاک کرده وه رزگاری ده بی، و هه ر کهس نه فسی خوئی به گونا ه ئالوده کرد، بی هیوا و بی بهش بو.

﴿إن هو إلا ذكر للعالمین. لمن شاء منكم أن يستقیم، وما تشاؤون إلا أن یشاء الله رب

العالمین﴾ التکویر/ ۲۷-۲۹.

واته: ئه و قورئانه ته نیا په ندو یاداوه ریه که بۆ جیهانیان، بۆ هه ر کهس له ئیوه که بیهوئ بکه ویتته سه ر ریگای راست. (ئه بو جه هلیش گوئی): ئه وه بۆ ئیمه یه گه ر ویستمان، و ئیوه ناتانهوئ مه گه ر (ئه وهی که) خوا بیهوئ که په روهردگاری جیهانیانه.

ئه مهش ئه وه ده گه یه نیت که ویستی په روهردگار به سه ره موو شتی کدا زاله، ئه مهش رۆل و هه لباردنی مرۆف و هه ل ناخات.

به لئ مرۆف خواوه نی ئیراده یه به لام ئه مه ئه وه ناگه یه نیت شتی ک هه بیته له دهره وهی ئیراده ی خوای گه وه، سه رجه م ئیراده ی په روهردگار راسته، ئه مهش ئه وه ناگه یه نیت سه ره به ستی و هه لباردنی مرۆف زهوت بکریته.

له کۆتاییدا: خوای گه وه هه موو شتیکی به دی هیناوه، به رجه سه ته بیت یاخود مه عنهوی، هه ر له ره وشتی باشه وه تا ره وشتی خراپیش، تا گروئی ئاده میزاد و سه رجه م

بوونەۋەر، ھىدايەتى ھەموو شىتېكىشى داۋە، تەننەت خۇ بەزل زانىنىش رېپېشانىدانى رېڭاكەي پېۋىستە، ھەروەھا ھەسوۋى گومپايى ۋە ھەموو جۆرىڭ لە جۆرەكانى گومپايى، ھەروەھا ھىدايەتېش، ۋە ھەروەھا لەقەكانى درەختى مېۋىش كە بگاتە ھەر شوئېنىڭ خۇى تېۋەدە ئالېنى، ھەروەھا خۇرو مانگ، سەبارەت مۇۋىش [پە تايپەتى] ئەۋا: زات و دەروون لەش ۋە ھەموو شىتېك تېيدا نىشانەي رېپېشانىدانە بۆ رېڭاكەكانى، ئەگەر وازى لى بەھىنرېت لەسەر خوۋ سېفەتەكەي خۇى، بەلام مۇۋ سەبارەت ئەۋ مەلەكاتەي پىئى دراۋە شىاۋى بەرپىسارېتى كىردوۋە، ۋاى لىكىردوۋە خىرو شەپ بۆ ئەۋ تاقىكىردنەۋە بېت! ﴿ۋەنبلوكم بالشر والخير فتنه﴾ الانبياء/۳۵.

ۋاتە: ۋ ئېمە بە (گە ياندنى) خراپە ۋ چاكە ئىۋە تاقى دەكەينەۋە. لەم ئاكامەشدا بۆتە ئىرك لەسەرى ھەۋلى زال بىوون بىدات بەسەر زۆرەي وىست ۋ ئارەزۋوۋ شەھۋات ھەزەكانىدا، بەلكو بوۋنى خۇى بە پىئى رېپېشانىدانىكى دىارى كراۋ بگۈنجىتى، كە سىروشى خۋايى بۆى دەست نىشان كىردوۋە؛ تا لەم سەرزەۋىيەدا بە رۆلى خۇى ھەستى بە پىئى رېڭەيەكى تايپەت.

بەم پىئى بە لادانى مۇۋ لەم رېڭەيە دەبېتە گومپايى، ھەرچەندە لەقەكانى ئەم گومپايەش لە رېپېشانىدانەۋە سەرجاۋەي گىرتوۋە، كە بە ھەموو شىتېك بەخىشراۋە لە بابەتەكەي خۇيدا: ﴿ۋەھدىناھ النجدین﴾ البلد/۱۰.

ۋاتە: ۋ ئەۋم بۆ (دوۋ رېڭاى) چاكە ۋ خراپە رېئوئېنى كىرد.

بەلام سەبارەت تواناى مۇۋ كە ئايا دەسەلاتى ۋاز ھېنانى ھەيە لەۋ گومپايە - ھەرچەندە لەسەر ھىسابى لەزەت ۋ ئارەزۋوۋەكانى بېت - ئەۋا پېۋىستە لەسەرى ھەۋل بىدات ۋاتاي تاقىكىردنەۋە بەرجەستە بېت، ھەر لەبەر ئەمەشە كە (بەھەشت دەۋرە دراۋە بەناخۇشېيەكان ۋ دۆزەخ دەۋرە دراۋە بە شەھۋات). بە پىشتىۋانى خوداش لە دىاردەي ھەۋتەمدا زىاتىروۋنى دەكەينەۋە.

به لām مه به سستی سهره کيمان ليره دا نه وه يه که ناماژه بو نه وه بکه ين هيدايه تي ته واو بو هموو شتيک - به ديهاتووي به ره سستی و معنه وي - ناماژه ي زاتيکي رښپيشانده رمان بو ده کات ﴿اعطى کل شيء خلقه ثم هدى﴾ طه/ ۵۰.

واته: وتی: په روه ردگاري نيمه که سيکه که به هر بونه وه رڼک نه وه ي پيداويستی به ديه پنانيه تي، پي ي داوه نه وسا رڼو پنيشي کردوه. هيچ شتيک نيه مه گه ر جوړه هيدايه تيکي گشتي پي نه دراييت. ته نانه شته معنه وي و نابجه سته کانيش! چ خير بيت ياخود شهر، به لām مروف نه رکي هيدايه تيکي تاييه تي پي به خشراوه، بويه پيوسته له سهريشي هولي هينانه دي بدات. له کوتايدا نه وه ي گرنگه: نه وه يه که بومان روون بوويته وه هيدايه ت له هموو شتيکدا به بي ﴿الله﴾ ي په روه ردگاري رښپيشانده ر نايه ته دي.

دیاردەى شەشەم

دیاردەى داھینان و قەشەنگى

ئایا سەرنجى تابلۆى وینەكیشىكت نەداوہ كە خەلكى سەبارەتى بلىن بەرھەمىكى مەزنە؟ داخۇ بۆچى ئەم بېيارە دەدەن؟ لەوہ لأمدا دەلەين: لەبەر ئەو داھینان و نوڭخوۋى و ۋىناندن و دەرپىنەيە لە كەش و سىتېر و گونجان و مەعرفەدا ھەيەتى، كە دەبىتتە ھۆى دروست بوونى سەرسامى لە لاين بىنەرەوہ، رەنگە تۆبە سەرسامىيەوہ بلىت: ئەم تابلۆيە فلان ھونەرماندە نەخشاندوويەتى، ئەى ئایا كاتىك كە وای لەبەردەم تابلۆيەكى رازاۋەى قەشەنگى مەزنى ئەم گەردوونەدا نايەت بە خەيالتا كە بىر لە نەخشىنەرى مەزنى گەردوون بكەيتەوہ؟، ياخود راھاتنت لە سەر بىننى دىمەنەكان وای لىكردووى: بەرچاۋى گرتوويت لەم جۆرە بىر كەردنەوہ يەدا! گەر بىر بكەيتەوہ ئەوا بۆت دەردەكە وىت: جوانى و قەشەنگى پەيوەستى ھەموو شتىكن لەم گەردوونەدا: ھەورەكان، پەلكە زۆپىنە، ئاسمانى شىن، نەستىرە رەنگاۋ رەنگو پەرت و بلاۋەكان كە بە رىك و پىكى دەجولەين ئەندازەيەكى سەپرىان ھەيە، مانگ لە كاتى ھەلھاتنىدا يا لە كاتى چواردەيى و كەوانەبىدا، ياخود لە كاتىكدا لە ناوہندى ئاسماندايە، خۆر لە كاتى ھەلھاتن و ئاۋا بوونىدا، سەپىدە و

رەسەنايەتتەكەي، قەشەنگى نىوەرۋان، ھەموو ئەمانە شوپىنەۋارى نەخشىن و داھيتانى مەزىن. گەرەتەن ھونەر مەند ئەۋەيە كە پتوانىت ساتىك لە ساتەكانى گەردوون بە ئەمانەتەۋە بە پەرەموۋچەكەي بېكىشى، بەلام گەردوون ھەموو دياردەكانى كە دووبارە دەبنەۋە، ياخود بە دۋاي يەكدا ھاتىيان، يان كۆپىنى دىمەنى جوانيان بە جۆرىك كار لە دەرۋون دەكات كە ھەموو ساتى جوانى نەخشاندەكان دەشلەقېنى.

ھەرگەلەيكى درەختەكان بەۋ پەرى ياساۋ قەشەنگىيەۋە داپىژراۋە، بە جوانتەن نەخشە، نەخشە سازاندېك كە چ كەسىك تواناي نىە داييەتتە مەگەر لاسايى كردنەۋە نەبىت، بە جوانتەن شىۋە لە گولەكاندا دەيىنيتەۋە، لە بالاي بارىك و جوانى و داپىشتە قەشەنگە رەنگە دابەشبوۋەكانىدا، بە جۆرىك ھەر گولەك تىايدا پارىژگارى بە جوانى و گونجان و رەنگە تايەتتەكانى خۇيەۋە بىكات، لە ھەر گولەكدا ھەستىكى نوئ دەيىنيتەۋە، زۆر قەشەنگەر دەيىت كە يەك رەگەزى كۆي تىا بىيىتەۋە، ھەرۋەھا قەشەنگىشە كە لە جۆرەھا رەنگ و رەگەز پىكەتتە، ھەر يەك لە گەلەۋ گولەۋ لوق و پۆپ و بەروبوۋمەكەي داھيتانېكى سەيرى لە خۆ گرتوۋە، گەر بە تەنباين يا پىكەۋە، لىكرابىتەۋە ياخود پىۋەي بىت.

ھەرۋەھا دۆلى سەۋز و روۋيار و درەختى سەربىلند، بەردو شاخەكان كە بەفر لوتكەي داپۆشبون، يان ئەۋانەي ھەر لە دورەۋە ئاسمان شىنايى خۆي پى بەخشىۋە، ياخود كۆبۈنەۋەي لەمە بەرىنەكانى بىابان، يا شەپۆلە رىك و پىكە بەدۋايەكدا ھاتوۋەكانى ئۇقيانوسەكان و گىرسانەۋەيان لە كەنارەكاندا، ھەرۋەھا دەنگ و ھازەۋ زىقەۋ خورەۋ خويندەن و دەنگە جۇراۋ جۆرەكان، ھەرۋەھا دەنگى بروسكەۋ تىشكدانەۋەي تىنەكەي، ئايا ئەمانە ھەموو جوان و قەشەنگە سەرنج راكېش نىن بە پلەيەك مۇۋ دەترسىن و سەرسامى دەكەن؟ ياخود ئەۋ بالندەنەي لەسەر دەرياكان ئەگەپىن ياخود لەسەر دارستانەكان، يان لەسەر زەۋيدا كە دەفرىت و لىت ھەلدې، ياخود لەبەردەستتا گەردن كەچە، رەنگى تەباۋ گونجاۋى پەرەكان، شىۋە قەشەنگەكانىيان، نەخش و نىگارە دل رفىنەكانىيان، لە ھەر

په پړيکيدا ره ونه قتيکی تېدايه، هه روه ها له باله کانياندا ساتي دهيانکاته وه ساتيکی تر دايان ده خاته وه و به رز ده بېته وه و نزم ده بېته وه، که وا له دلان ده کات پرې بن له هه ستي خوشه ويستي و گوشادي.

ته رزه و کلؤ به فره شيوه نه اندازه ييه جياوازه کان، يان هيڼه بلور ييه کاني ره گه زو پيکهاته جياوازه کان، يان رهنګي ره گه زه تاكو ناويته کان، پيکهاته ي به شو پارچه کانيان، خپي گزي زه وي، و ته مه کاني سه ر رووي مه ريخ و رووي مانگو هه روه ها لؤچه کاني نه و رووانه، هه موو نه مانه زؤر جوان و قه شهنګن، به شيوه يه کي زؤر سه يرو سه رنج راکيش... کاتيک بيانخه ينه زؤر زه پهبينه وه ياخود به بينيني چاوي ناسايي. هه روه ها له خوشتردا جوانيه کي زؤر هه يه، و له مه پو به رخ و مانګاو بز و سه گو پشيله و هه موو نه و شتانه ي خوا به دي هيټاون جوانيان تيا ده بينريټ، له خوشي و ناخوشي و هه موو هه لس و که وت و وه ستان و جول ياندا، له جول ي ماسي و شه پؤلداني گياي قولايي ده رياکان ياخود شه پؤلداني گزو گياي وشکانيه کان کاتي شه مال هه لده کات، له ئيسکه شکاوه کاندا کاتيک چاک ده بنه وه، له و برينانه ي که يه ک ده گرنه وه دواي نه وي گؤشت و پيسته که يان ده مي کردو ته وه، له سوپي خوينا، و نه و دل شه کاوانه ي شاديان بؤ ده گه پيټه وه، له کوتاني تووي رووه که کان، له هه نګانه ي که شيله ي گولان ده مژن، له ماچ کردني په پوولاندا بؤ ليوي گولان، له گواستنه وي بؤ هه لاله يه کي تر دا.. له گواستنه وي هه لاله ي گولان بؤ يه کتري، پاشان کوتانيان و زؤر بوونيان و راکيشاني دوانه کان بؤ يه کدي.. له هه موو شتيګدا جي ده ستي قه شهنګي و ره ونه ق و نه خشاني په وره ردار به ديار ده که ويټ.

نه و ته بابي و گونجانه ي له نيوان هه موو بوونه وه راندا ده بينين، له نيوان نه ندانه کاندا، له نيوان ره نګه کاندا، نه مانه وايان کردوه هه موو شتيک له شويټي خويناډا بن، هه موو نه مانه داهيتان و ناماژي داهيتنر ده که ن.

﴿الذي أحسن كل شيء خلقه﴾ السجدة/۷.

واټه: و سه ره تاي به ديټناني مړوقی له گل ده ستي پي کرد.

﴿بَدِيعَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ البقرة/۱۱۷.

واته: به‌دیه‌تڼه‌ری ئاسمانه‌کان و زه‌وی خوايه.

﴿ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ﴾ فاطر/۱۳.

واته: ئه‌مه‌یه‌ خوا په‌روه‌ردگاری ئیوه، فه‌رمان‌په‌وایی تاییه‌ت به‌وه.

ئهم قه‌شه‌نگی و داهیتانه له پیناوی تۆدان ئه‌ی مړۆف ﴿أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ خَلَقَ لَكُمْ مَا

فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعْمَهُ ظَاهِرَهُ وَبَاطِنَهُ﴾ لقمان/۲۰.

واته: ئایا نه‌تان‌دیوه که به‌راستی خوا ئه‌وه‌ی له ئاسمانه‌کان و ئه‌وه‌ی له زه‌ویدایه

بۆ ئیوه‌ی رام و ده‌سته‌مۆ کردووه. نيعمه‌ته‌کانی خۆی چ زاهیری و باتینی بێت بۆ ئیوه‌ی

زیاد کردووه. پێی داوڼ. ﴿وَإِنْ تَعْدُوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصَوْهَا﴾ إبراهيم/۳۴.

واته: و ئه‌گه‌ر نيعمه‌ته‌ی خوا بژمێرن، ئه‌وانه له‌ئه‌ژمار نایه‌ن.

ئه‌مانه له پیناوی تۆدان تاکو په‌روه‌ردگار و هه‌موو ناوه‌کانی بناسیت، سوپاسی

که‌وره‌یی و به‌خشنده‌یی بکه‌یت و به‌خۆشه‌ویستی و عیشقه‌وه بپه‌رستیت، بۆیه هه‌ست و

داهیتان و حه‌زی جوانی تیادا خولقاندویت، ئه‌مانه له‌په‌ری داهیتان و قه‌شه‌نگیدان گه‌ر

مړۆف ژیری به‌کار بێنن و تێ بگات.

خوای گه‌وره هێزی بیرو چوواندن و زیره‌کی هه‌سته‌کی پێ به‌خشیوه، بۆیه له‌زه‌ت

له جوانی ده‌بینیت، و مه‌لی خه‌یالی له‌سه‌ «تاوه تا کوتایی ده‌گیریت، له خیرایی

بروسکه‌یه‌کدا هه‌زاران تابلۆی بوون یاد ده‌کاته‌وه، به‌خه‌یالی په‌رده‌ی زه‌وی و ئاسمانه‌کان

ئه‌بپێ، له‌گه‌ڵ ئه‌و درکه‌ر‌ده‌یدا که وای لی ده‌کات له‌گه‌ڵ بوونه‌وه‌دا کار لێک کردن بکات،

حه‌زو ئاره‌زووی ده‌بیت، رق و خۆشه‌ویستی ده‌بیت. جارێک هه‌ولێ بنیات نان و ئاوه‌دان

کرده‌وه ده‌دات و جارێکی تریش رووخاندن. بۆیه ژیان وه‌ک هونه‌ریک ده‌بینی و ماناش وه‌ک

ئامێریک؟ له‌هه‌موو ئه‌مانه‌دا قه‌شه‌نگی و داهیتان هه‌یه، جا چ جای له‌ئاوه‌پۆک، یاخود

رووکه‌شی مړۆف‌دا بێت، یان له‌ ده‌روبه‌ریدا بێت، ره‌نگه‌ وێنه‌کێشێک وێنه‌یه‌کی جوان

بکێشی و داهیتان به‌رپا بکات، وێنه‌یه‌کی ناشیرینیش بکێشیت هه‌ر داهیتان بکات، له

هه ردوو حاله ته كه شدا داهيتان هه ر داهيتانه و له هه ردوو كيشيدا هه ر به كارىكى باش هه ستاوه، له گه ردووندا جوان و جوانتر هه يه، ناشيرين و ناشيرينتر هه يه، به لام له هه موو نه مانه شدا داهيتان هه يه، به لكو داهيتان زياد له مانه ش ديار ده كه ون، ته نانه ت جوانى به هوى ناشيرينيه وه ناشكرا ده بى و جوانتريش به هوى جوانه وه، زياتر ويته كان ئاماژه نه دن، هه رده م له نوى بوونه وه دا نه ميننه وه، زياتريش گه واهى له سه ر تواناي داهيتان نه دن.

جا نه ي مرؤفى هوشيار هه رگيز تووشى نه وه نه بيت كه قه شه نكي و داهيتان ببينيت و داهيته ره كه ي نه ناسيت، يان هه ست به باشه بكه يت و چاكساز له ياد بكه يت، يان شه يدای جوانى بيت و دلت پر نه بيت له خوشه ويستى به ديه يتنه رى جوانى، توش له گه ل نه م شاعيره دا بلئ:

يُعْذِبُهُ فَيْدُكَ قُرْبُ
بَلْ أَنْتَ مِنْهَا أَحَبُّ
لَمَّا تَحَبُّ أَحَبُّ

عَذَابُهُ فَيْدُكَ عَزْذِبُ
وَأَنْتَ عِنْدِي كَرُوحِي
حَسْبِي مِنَ الْحُبِّ أَنْي

دوو ريشى له تودا نيزيكى
به لكو تو خوشه ويست ترى
تو چيت بى خوش بى منيش وا

(سزاکه ي له تودا زولاله
تو لای من هه ر وه كو گيانى
هيتنه خوشه ويستيم به سه

دياردهی جهوتهم

دياردهی کار له جیی

﴿قل انظروا ماذا في السماوات والأرض وما تغني الآيات والنذر عن قوم لا يؤمنون﴾

یونس/۱۰۱.

واته: بلی: بپواننه شهوهی واه له ناسمانه کان و زه ویدایه، به لام شه نیشانانه و ترسینه رانه بۆ هۆزی که بپوا ناهینن بۆ سووده، و بۆ نیازیان ناکات (نه زه: جه معی نه زیره و کتایه له پیغه مبه ران ده کات).

﴿اولم ينظروا في ملكوت السماوات والأرض وما خلق الله من شيء وأن عسى أن يكون قد اقترب أجلهم فبأي حديث بعده يؤمنون﴾ الأعراف/۱۸۵.

واته: ئایا له حوکومه تی ناسمانه کان و زه وی و شهوهی له هه شتیک خوا خه لقی کردوو ناپوانن (تا په ند بگن)، جا به چ قسه یه ک دواى شه (قورئانه) بپوا دینن؟.

﴿وكأین من آية في السماوات والأرض يمرون علیها وهم عنها معرضون﴾

یوسف/۱۰۵.

واته: و چەند زۆرن نيشانه کانی (خوا) له ئاسمانه کان و زهويدا که ئهوانه به لايدا نه پۆن و رووی لی وەرده گيتین!

﴿وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ﴾
الأعراف/۱۷۹.

واته: و به ههقیقهت زۆری له جتۆکه وو ئینسمان بۆ دۆزهخ خولقاند، بۆ ئهوان دلگه لی ههیه و پیتی تی ناگەن، و چاویان بۆ ههیه و پیتی نابینن و گوئیان بۆ ههیه که پیتی نابیستن، ئهوانه ههروهکو مه پوما لاتن، به لکو له وانیش گومراتن، هه ئه ماته غافلن. خوی گه وره ئه وهی له موسلمان ده ویت که له هه موو شتی کدا ئایهت و نیشانه ببینیت، تا زیاتر باوه پری نیشان بدهن، ههست کردن به وهش: به کاریکی باشمان بۆ داده نیت، جا گه موسلمان نه گاته ئه ئاسته به رزه ئه وای پیتیستی به وشیا رییه کی زیاتر و بیرکردنه وهیه کی زیاتر و یاد کردنیکی زیاتره.

دهستی پهروه ردگار که به دیهینه ره، خۆی له به دیهاتووه کانی دا ده رخستووه. ههروه ها ئیراده ی پهروه ردگار تاییه تمه ندی کردووه خۆی له دروستکراوه جوان و قه شه نگه کانی ده رخات، حیکمه ته کانی پهروه ردگار ئاشکرا بوون، ئیدی موقوف له چی ده ترسی؟

دلێکی شوی نه واری پهروه ردگار له هه موو شتی کدا نه ببینیت وه ئه وای دلێکی کویره: ﴿فَاِنَّمَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ﴾ الحج/۴۶.

واته: چونکه چاوی (زاهیریان) نابینا نابێ به لکو دل و دهروونی که له سینگیان دایه بینایی له دهست نه دا.

رهنگه جێی به زهیی و میهریش بێ ﴿فَلْعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ عَلَى آثَارِهِمْ إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا﴾ بهذا الحديث أسفاً الکهف/۶.

واتە: جا رەنگە لەبەر کردەوێ ئێوان خۆت بە غەم و خەفەت لە ناو بەری، ئەگەر بپوێ بەم قسە نەکەن؟.

خوای گەورە فەرمانی پێی کردوویەن کە لە نیشانە و ئایەتەکانی لە گەردووندا بکۆڵێنەو، گەردوونیش بۆ خۆی جێی سەرنجە. جا لەم بارەیهوه بێ باوەڕان و بپوێداران وەك یەك لێیان کۆڵیوەتەو، کەم تا زۆریش هیچ جیاوازییەك نیه لە نێوان زانستی ئەم دوو لایەندا، بەلام جیاوازی نێوانیان رادەوی بەکارهێنانی ژیری و یاساكانییەتی بۆ گەیشتن بەو دیوی سروشت، یان بە مەیین و وەستان لە تێپۆانیندا تەنیا بۆ بەرەستەکان و بەکار نەهێنانی ژیری و پابەند بوون و گۆشه گیری بە تەنی خاکەو (بە واتای مانەو تەنیا لەبەر هەستەکاندا).

بۆیه قورئان زۆر باسی ئەوێ کردووه: لە گەردووندا ئایەت و نیشانە و بەلگە هەن بۆ کۆمەڵێک تێ بگەن، یان بیر بکەنەو، هەر وەها زۆر باسی ئەوێ کردووه کە لەمەدا نیشانە هەیه بۆ کۆمەڵێک ژیر بن ﴿إِنْ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾ النحل/۱۲.

واتە: بەراستی لەمەدا نیشانە گەلێک هەیه (لە گەورەیی خوا) بۆ تاقمێ کە ئەقڵی خۆیان دەخەنە کار. ئەمەش بەلگەیه لەسەر ئەوێ کە حوکمی یاساكانی ژیری مەرجێکە بۆ ناسینی ئایەتەکانی پەرۆزدگار.

بەم پێیەش هەر دیاردەیهك لە گەردووندا ئێی دەدوێن نالێن ئێمە بە تەنیا پەیی پێ دەبین و دەیزانین، بەلکو ئێمە و بێ باوەڕان لەم زانیەدا هاوبەشین، بەلام جیاوازیمان ئەوێ ئێمە شیتەلی بوونی ئەو دیاردانە بە پەيوەستییەکی ژیری دەکەین کە دەبێت لە گەلیدا بێت، بەلام ئێوان بێ بەلگە رەفزی ئەم شیتەل ژیرییه دەکەن؛ وەك ئەو ئەندازیارانە ی لەبەردەم بینایەکی زۆر قەشەنگدا راوەستان و هەموویان هاوبەشن لەوێدا کە دەزائن بیناکە لە چی پێک هاتوو، و بەشیۆ و جووری ریکخستن و چۆنیەتی داپشتنی ئاشنان، بەلام یەکیکیان سوڕە لەسەر ئەوێ کە بوونی ئەو بینایە بێ بوونی هیچ شارەزایی و زانستی و ئێراده و توانا و هێزو داھێنان و حیکمەتێک دروست بووه و چ کەسیک بەم

شته هه لئه ستاوه. به لام یه کیکي تریان ژیری بریاری له سهر شهوی پی شه دات که نه دنا زیاریکی زاناو دانا په روه به کاری شه نجام دانی شه بینایه هه ستاوه. شه کیشه یه به وپه پی ساده یی شه ده گه یه نیت، کاتیک که سی یه کهم به شیوه یه کی ژیری لهو حوکه می ده ری کردووه گفتوگو ده کات، ده لیت: من له روزانی داهاتوودا ده ری ده خه که چون شه بینایه بو خوی دروست بووه، له گه ل شه مه شدا ژیری به هو ی زرنکیه وه زیاتر به هاتنی روزگار زانیاری به رفره ترمان پی شه دات له مه پ کاری بیناکه، که زیاتر ووردتر خاوه نه که یمان پی ده ناسینیت، هه رگیز حوکی زرنکی وه لا ناخریت.

که ردوونیش هه به هه مان شیوه یه، چه ندیک زیاتر وه ده رکه ویت شه زیاتر شه بیت به لگه له سهر (اللهی) خودا، (دیاردهی حکمه ت و کار له جییی) ش که نیستا باسی ده که ین باشتین گه واهیده ره بو شهوی که ده یلین، مروشی ناسایی ده بینیت له که ردووندا چ حکمه تیک هه یه، نیدی به و حکمه ته په روه ردگاری هه کیم و داناو کار له جی ده ناسیت، هه چه ندیکیش زانستی فراوان بیت زیاتر زانیاری به و حکمه ته به رفراوانتر ده بیت، هه همیشه زانستیش ده رکه ری حکمه ت بووه.

که وره ترین گیروگرفت و ناهه مواری که تووشی برواداران بووه له م روزه ناهه مواره دا شه وه یه که بی باوه پان بانگه وازی زانست ده که ن کاتیک بی باوه پی خویان ده رده خه ن، که چی برواداران نازانن؛ شه وه ش که بووه به هو ی زیاتر پالپشتیان له م گوته یه دا شه وه یه که زقره ی برواداران له روزگاری شه مپروماندا که متر زانستیان به رووکه شی ژیا نی دنیا هه یه وه که له که سانی تر، به لام شه شه رده مه ش وا له سه ره لاندایه که بروادار زیاتر زانستی به رفراوانتر بی به رووکه شه کانی ژیا نی دنیا و خه ریکن شه وه ده سه لمین که زانستی زیاتر شه بیت شه هو ی وه ده ست خستنی بروای زیاتر..

له مه پ حکمه ته وه گوتوویانه: دانانی شته کانه له شوینی خویاندا، سه باره ت به که ردوونیش شه و به شیوه یه کی ره ها شه وه ده گه یه نیت که ری تی ناچیت هیچ شتیک

جگه له م شوپنانهى ئىستانيان كه هەن، دابنرېن باشتەر بېت؟ ئەمەش واقىيى گەردوونە، هەموو شتىك تيايدا بە پىنى مەبەستە لە حىكمەت و داناپەرورەرى، بۆيە هەرگىز ژىرىي ناتوانى لەمەى ئىستا بەدەر بۆچوونىكى دى لا دروست بووى، بە پىنى لىكۆلېنەو لە هەموو شتەكان بە هەندەكى و هەمەكەيەو، ئەوسا راستىيەكى راشكاوى لا دروست دەبېت كه دەلى: ئەوەى من ئىستا لەسەرىم كرۆكى حىكمەتە، ئەمەش چەند نموونەيەكه لەو بارەيەو:

۱- ئەگەر مردن نەبوايە چى رووى دەدا؟.. گوتوويانە گەر دوو مېش زاوونى بكنو نەمرن، ئەوا پاش پېنج سال بە بەرزايى (۵) سم چىننىك لە مېش دەورى گۆى زەوى دەدات، ئەمە تەنيا سەبارەت يەك رەگەز لە بوونەوەرەكان، ئەى داخۆ چى رووى دەدا گەر لە سەرچەم بەدېهېنراوەكاندا مردن نەبوايە! ئالېرەو حىكمەتى نەخۆشى دەزانين، هەروەها حىكمەتى بوونى هۆكارى نەخۆشىيەكانىش دەزانين وەك مىكرۆب و فايروۆس و هتد، هەروەها يەككى تەردەلېت ئايا ئەگەر ئادەمىزاد بى نەخۆشى بمردايە باشتەر نەبوو؟ يان تەنيا بە نەخۆشىيەك بمرېت، كه هەر كاتىك تووشى بوو كۆتايى بە ژيانى بېت؟ لاى ئەو جۆرە كەسانە حىكمەتى بوونى هېوا لە ئارادا نى، هەروەها حىكمەتى ئاگادار كەردنەو حىكمەتى بىنايى و حىكمەتى پەند وەرگرتن بەم واقىيە.

۲- تەنيا ئەو پاشەپۆكەى لە مەرفەو دەردەچېت گەر بوونى بەكتريا و چەند هۆكارىكىتر نەبوايە كه دەبېتە هۆى گۆرېن و لەناو بردنى ئەو پاشەپۆكە، ئەوا دىناى پېر دەكرد، ئالېرەو هەست بە حىكمەتى بوونى زىندەوەرەكان دەكەين كه مەرفە لاى وايە بوونيان هېچ سوودىكى ئەوتۆى نى، بۆيە وا هەز دەكەت كه بوونيان بى حىكمەت و بى مەبەست بېت، ئەگەر لە هەندىك بوونەوەردا هېچ حىكمەتەك نەبېت تەنيا جوانىەكهى نەبى! ئەو بەس بوو، و لە هەندىكى تردا تەنيا ئەو حىكمەتەى تيا بېت كه ترسىنەرە ئەو بەس بوو، بوونى ترس لە گەرەترىن حىكمەتەكانە، چونكه مەرفە خۆپاراستن و ئاگادارى فېر دەبېت، بەم جۆرەش تواناكانى پەرە پى ئەدات، گەر لە هەندىك بوونەوەردا

تەنیا جی هیشتنی شوینەکی بیټ لە گەڵ پیش خۆی و پاش خۆیدا ئەوا مەبەستی هاوکاری بەدی هاتوو، ئەمە بە تەنیا حیکمەت، و لە هەندێ بەدیياتوی تردا تەنیا ئەو هەبیټ کە کشگیژی بەدیپنەرانی خواو توانایت بۆ دەرکەوێت ئەو بەسە وەك حیکمەتێک.

۳- هەندێک خەڵک دەڵێن: تەنانەت شەپیش بێ حیکمەت نیە؟! هەر وەها ئازارێش؟! ئایا دادپەروری لە ستم باشتر نیە؟ میهره‌بانی لە دل ره‌قی باشتر نیە؟ سەرپەرشتیاری لە هەتیو خستن باشتر نیە؟ باوەڕ لە بێ باوەڕی و کوفر چاکتر نیە؟ هەستان بە ئەرکی سەرشان لە پشتگوێ خستن باشتر نیە؟، کەواتە ئەبێ حیکمەت چی بێ لە بوونی ئەم ناتەبایی و کەم و کورتییانە و بەرانبەرەکاندا؟.

تەنانەت دەگاتە ئەو بارەیی هەندێک بێرسن بۆچی خۆی گەر وە شەپو خراپەیی خولقاندوو؟ هەتا دەڵێن: بوونی شەپ بەلگەیە لەسەر نەبوونی خوا، چونکە خوا دەبیټ خێرە و مەند بیټ و تەنیا خێریشی لی بکەوێتەو. ئێمەش دەڵێن: پێویستە حەزمان لە زانیانی حیکمەت بیټ لە هەموو شتێکدا، یاخود بێرسین تا شارەزا بین، یان هەولێ زانیین بەدین، ئەمە شتێکی روون و ئاشکرایە، لەگەڵ تێبینی کردنی ئەوەدا کە کەم و کورتی لە زانیانی حیکمەتدا نەبوونی حیکمەت ناگەیەنێ. بەلام گەر بڵێین: خۆیە بۆ وات کرد؟! ئەوا ئەمە باش و گونجاو نیە، تەنیا کەسانی بێ ئاگا و نەزان بە گەر وەیی خودا ئەم پرسیارانە دەکەن کە بێ ئاگان لە زانستی خودا و کەم توانایی و سنوور دراوی مەزۆف دەر دەخەن لە بەرانبەر بێ سنووری و کەمال و تەواوییەکانی (الله)ی پەر وەردگار. زانیە کیش گەر لە روانگەی زانستەو بە کاریک هەستیت کەسانی نەزان پێی نالێن بۆ وات کرد؟ هەر وەك خۆی گەر وە سەبارەت مەزۆف دەر فەر مەوێت: ﴿وَمَا أَوْتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا﴾ الإسراء/ ۸۵.

واتە: و لە زانست مەگەر کەمێک نەبێ (لە بابەت رۆحەو) بە ئێوە نەدراو.

کەواتە ﴿لَا يَسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ﴾ الأنبياء/ ۲۳.

واتە: لە کاری کە دەیکا ناپرسێ (و رەخنەیی لی ناگیردری)، و لە کاری ئەوان

دەپرسێ (و رەخنە) دەگیردری.

بەلام سەبارەت ئەوەی بلێین: بوونی شەپ بەلگەیە لەسەر نەبوونی هیچ خواپەك! ئەمە ئەوپەڕی نەفامییە، ئەوپەڕی لەدەستدانی هزرە، ئەوپەڕی نائاگاییە بە یاساكانی گەردوون، چونکە بوونی خوا بەلگەکانی لەسەر بنیاتنراوە، بە جۆریك دەبێتە شتیکی ئاشکراو بێ بەلگە لای هەموو ئەو مۆفانەی بەهرەو مەلەکەیان لە کار نەکەوتبێت. کەواتە لە بازنەیی وەلام دانەوێی حیکمەتەکاندا وەلامی پرسیارەکانی رابردو دەدەینەو:

زینا کردن خراپەیه! ئەي ئایا بەدیھێنانی ئامێرەکانیشی هەر خراپەیه؟ خۆی گەرە بۆ نێرو مێ ئامێری زاووزێی دروست کردووه، هەرۆهە لای پیاوو ئافرەتەو هەزارەزوی خولقاندووه، حیکمەتەکەش ئاشکرایە کە خوا بۆچی خولقاندوویەتی، بەلام ئادەمیزاد بۆ خۆی، بەکارھێنانی ئەم ئامێرانە گواستۆتەو لە بارە گونجاو کەیهو کە لە پێناوی مانەوێ رهگەزدا خولقاوه بۆ باری شپرزەیی زایەند، کەواتە شەپ لە دروست بوونی ئەندامەکاندا نیە، بەلام شەپ لەو دایە کە مۆف پێی هەلەستیت و سنوورەکان دەبەزێنێ کە شتەکانی لە پێناو دا بەدیھێنراوه.

هەرۆهە خواردنەوێ مەي شەپو خراپەیه، ئەي ئایا تری بۆ خراپە بەدی هاتووه؟ تری خۆی لە خۆیدا شتیکی خۆش و نایابە، حیکمەتیش لە دروست بوونی ئاشکرایە، جا تەنیا مۆفە تریکە گۆپیو لە حالەتە گونجاو باشەکەیهو بۆ حالەتی پیسی خراپ، هەرۆهە بەکارھێنانی ئاسن لە کاری کوشتندا شتیکی رێ پێ نەدراو و خراپە، ئەي ئایا ئاسن بۆ خراپە دروست کراوه؟، لە دروست کردنی ئاسندا چەندان حیکمەتی بێ شومار هەن، بەلام بەکارھێنانی مۆف بۆی بە شیۆهەکی هەلە ئەو خراپەکەیه.

هەرۆهە حەسوودی بردن خۆی لە خۆیدا ئاوات خواستە بە نەمانی نیعمەت و بەخششەکانی کەسی حەسوود پێ براو ئەمەش شەپو خراپەکارییە، ئەي ئایا مەلەکەي کێ بەپکێی نێوان مۆفەکان شەپو خراپەیه؟ لە راستیدا مەلەکەي پێشپکێ لە لایەن مۆفەو هەرەترین ھۆکارە دەبێتە ھۆی گەشە سەندن و ئاوەدانێ چاک سازی مۆفایەتی، بەلام

مرۆف خۆی ئەم مەلەکیەیی هەلگیراوە تەو و لە باری شەپدا خستویەتی بێهە، کەواتە شەپەکە لە دەروونی مرۆفدا بە نەك لە بوونی (مەلەکە) دا، خۆ بە زل زانیشتیش پێشێل کردن و بچووککردنەوێ خەلک و ناھەقی نواندن و ئەمەش بە شەپ دادەنرێت، ئەي ئایا هەول دان و داواکردنی کەمال و (تەواویتی بلندی رێ پێدراو) شەپە؟ خۆی گەورە لە مرۆفدا ئامادەگییەکی خولقاندووە تا کەمال و تەواویتی داوا بکات و پلە بلندی بخوازێت؛ بەلام مرۆف بۆ خۆی ئەم ئامادەگییە هەلگیراوە تەو و کردووەتی بە خۆ بە زل زانین، ئیدی بە شەپ کەوتووە تەو.

کەواتە مرۆف -بە گۆرین و دەستکاری کردنی هێنانەدی حکیمەتی خۆایی لە شتەکاندا- خێر دەگۆرێت بۆ شەپ و چاکسازی دەکاتە خراپەکاری.

لێرەدا پرسیارێک دروست دەبێت: ئەي حکیمەت چیبە لەوێ ئەم ئامادەگییە زۆرە بۆ مرۆف بە دیھاتی بۆ خێر و شەپ؟ وەلامی ئەمەش بەم جۆرە یە:

أ- تا مرۆف سەرچەم هێزو تاقەتەکانی بە کار بخات و هیچیان نەپووکی نیتەو؛ وزەکانی ژیری و تۆناوگیان و هزرو لاشەي، بەم جۆرە کەمال و تەواوی مرۆف بە دیار دەکەوێت بە مەرجی بە کارهێنانی سەرچەم وزەکان بە رێگە راستەکەي خۆیان بۆ لە دۆزینەوێ هاوتایی نیتوان سەرچەم وزەکاندا، بەم جۆرەش فەزل و چاکە و بەخشینی پەرەدگار لەسەر مرۆف دیار دەکەوێت. یاخود بەکات لە دەست دانی هەندێک لە وزەکان و بە کارهێنانی هەندێکیان لە جێگەي تردا، نەك بە پێي حکیمەتی بەدی هێنانیان، ئەوا گەندەلی لادان لە سوننەتەکانی پەرەدگار و بەدەرکەوتنی شوێنەواری خراپییەکانی ئاشکرا دەبن و ئالێرەوێ مرۆف دەگەڕێتەو بۆ راستە رێگا.

ب- بەم پێیە مرۆف: پەرەدگار بەو پەڕی تەواوی دەناسێ، چونکە مرۆف نازانێت خوداوەند لی خۆش بوو گەر هەلە نەکات و داوی لیخۆشبوون نەکات، ناشزانێت کە خوا پەشیمانی وەر دەگرێت، کاتێک نەبێت مرۆف داوی تاوان پەشیمان بێتەو و دلتیا بێت لەوێ کە خوا لی وەر دەگرێت، هەر وەها هێزوتوانای رەهای پەرەدگار دەرناکەوێت

له سهر به ديهيټناني هه موو خيرو شه پو رټپيشانندان و گومراپيهك، كاتيك نه بيټ كه خيرو شه پو رټپيشانندان و گومراپي بوونيان هه بي، هه روه ها به ته واوييش خودا ناناسرټ ته گهر مروف به و جوړه نه بيټ كه هه يه، بويه حيكه ته خدوده ند له دروست كړدنې پهرې و مروفا بۆ مه به ستي ناساندنې خوږه تي: ﴿وما خلقت الجن والانس إلا ليعبدون﴾
الذاريات/٥٦.

واته: و من جنو كه و ئينسانم خه لق نه كړدوه مه گهر بۆ نه وه ي عبادهم بكه ن (ليړه وه ته كامول په يا بكه ن و له خوا نزيك ببنه وه؟).

مروف نازانيت خواي گه وړه وه لآمده ري پارانه وه كانه تا حاله تي په ريشاني نه بيټ و نه پارټه وه و خواش وه لامي نه داته وه، هه روه ها نازانيت په روه دگار رزق و رزقي به خشه، كاتيك نه بيټ كه رزق و رزقي ببيني ده گاته هه موو دروستكراويك، ليړه وه نه يتي زور هه وال و باسما ن بۆ دهرده كه ويټ كه له پيغه مبه ري خواوه ﷺ بيس تو مانه.

ج- نه وانه ي داواكارن هم جيهانه مان بهك پارچه خيرو چا كه بيټ، نه وا به هه له دا چوون، چونكه حيكه ته له بووني گه ردوون و مروف و ژياني به كه مين بريتي بووه له تاقې كړدنه وه، تاقې كړدنه وه ش نايه ته دي به بووني خيرو شه پ نه بيټ، مروفيش كاتيك له م تاقې كړدنه وه به دا سه ركه وتوو ده بيټ و دهرده چيټ؛ كه وزه به كي له ويستي خوږي به كار هيتا بۆ رزگار بوون له شه پو روو كړدنه خيرو چا كه ﴿ونبلوكم بالشر والخير فتنه﴾
الانبيا/٣٥.

واته: و نيمه به (گه ياندنې) خراپه و چا كه نيوه تاقې ده كه ينه وه.

﴿الذي خلق الموت والحياة ليبلوكم أيكم أحسن عملاً﴾ الملك/٢.

واته: كه سې كه مردن و ژيني خه لق كړد تا نه زمونتان بكا كه كامه له نيوه به

كړده وه چا كتره.

﴿ونفس وما سواها. فأنهضها فجورها وتقواها، قد أفلح من زكاها وقد خاب من

دساها﴾ الشمس/٧-١٠.

واته: و به نهفس و نهو كه سهى چاك و به تهكوز نهوى سازدا جا چاكه و خراپه كهيشى، پى ئيلهام كردوه، به ههقيقت ههركهس نهفسى پاك كردوه رزگارى دهبى، و ههركهس نهفسى خۆى به گوناوه ئالوده كرد، بى هيو و بى بهش بوو.

﴿وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَهَيَّاهُ عَنْ الْمُرَى فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَى﴾
النازعات/٤٠٤١.

واته: و به لام ههركهس كه له گهورهى پهرهردگارى ترساوه و نهفسى خۆى له ههوا و ههوس گىراوه تهوه به پاستى به ههشت جى بهتى.

جا گه مرؤف سهركه و توو بوو له تاقي كردنه وهى ژيانى دنيا دا نهوا شايستهى نهويه له جيهانى چاكهى ره هادا بژى له ژيانى دوا رۆژدا ﴿لَهُمْ دَارُ السَّلامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ﴾
الأنعام/١٢٧.

واته: بۆ نهوانه خانووى نهمن و نهمان لای خويان ههيه.

كه سيكش ده رنه چيت و بكه وييت له و تاقي كردنه وهيه دا نهوه شايستهى چوونه ناو مه نزل و ويرانى و خراپهى ره هاهيه ﴿جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا وَبِئْسَ الْقَرَارُ﴾ إبراهيم/٢٩.

واته: (خانوى نابودى هه مان) جهه ننه مه (كه) نهوانه ده چنه ناوى، و جيگا مانه وهيه كى خراپه.

به پاداشت و سزايه كى به داد به پى كرده وه كانيان.

٤- جا گه مرؤف: ژيرى به شيوهيه كى زانستيانه بخاته گه، نهوا له بچوكترين گهردى نهو بوونه وه تا گه وره ترين به شه كانى گهردون هه مووى بۆ نهو پر له حيكهت و داناييه، مرؤف له و كاته دا هيج شتيك نابيينته وه له دنيا دا بى بهش بيت له حيكهتى جوانى و نييانى، نهو نموونهش كه له ديارده كانى رپيشاندان و ئيراده و داهيناندا لتيان دواين هه مووى ده شين وهك نموونهى حيكهت بيان هيتينه وه له هه موو دروست كراوه كانى خوادا: ﴿الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ﴾ السجدة/٧.

واتە: زاتىكە هەچى بە ديهيئاوه بە جوانى خەلقى كردووه.

﴿صنع الله الذي أتقن كل شيء﴾ النمل/ ٨٨.

واتە: كارى خوايه كه هەر شتىكى مونه زەم و كاملو پتەو بە ديهيئاوه.

ئەمەش چەند نموونه يەكى تری بچوكن كه دەشێن وەك گەواھیدەری دیاردەى

حیکمەت لە چوارچێوە گەورە کەیدا باسی بکەین و بە نموونه بیانھێنینەو:

أ- ئەگەر هەردوو چاوی مەرووف لە بەشى سەرەوێ سەرى یان خوارەوێ

چەناگەیدا یا لە پشتییەو، یا... بوايە؟ ئایا ئەو پەسەندتر بوو؟! یان بوونیان لە

شوێنى ئیستایاندا؟ ئایا هیچ ئەندامێك لە لاشەى مەرووف بێجگە لەم جێگایانەى ئیستایان لە

چ جێگە یەكی تردا بوونایە پەسەند ئەبوون؟ هەچ مەرووفی ریز بۆ ژیری دابنێ ناتوانی بێت:

بەلێ دەبوو...

بچوكترین نموونهش بۆ روونکردنەوێ شوێنى حیکمەت لە بەشەکانى لەشى

ئادەمیزاددا دەستى مەرووف، زۆر ئەستەم و گرانە؛ ئەگەر ئەلێن مەحاله! كه ئامپێرێك

بدۆزێتەو جێى دەستى مەرووف بگرتەو لە سادەیی و تواناو تیزی لە گونجاند، بۆ

نموونه کاتێك دەتەوێت پەرتووكێك بخوێنێتەو بە دەستت ئەم دیوو ئەویدی دەکەیت،

پاشان لە شوێنى گونجودا بۆ خوێندنەو دایە نیت و رای دەگری، ئەم دەستە؛ خۆی

جێى خۆی راست دەکاتەو، کاتێك لاپەرەکانى هەڵدەدەیتەو ئەوا پەنجەت دەخەیتە ژێر

کاغەزەكەو و پالە پەستوى دەخەیتە سەر بە جۆرێك بتوانی هەلیگرتەو، پاشان

پالە پەستوکه نامینێت بە هەڵدانەوێ لاپەرە، هەروەها دەست پێنوس دەگرت و پێى

دەنوسیت، هەروەها ئامپێرش بەکا دێنیت، مەرووف پێى دەخوات، پەنجەرەى پێى

دەکاتەو، شتێك بیهوێ پێى هەڵدەگرت، هەروەها دەست لە شت ئەدات و هەستیان پێى

ئەکات و شتى پێى دەگرت، هەروەها بەکارى دێنیت بۆ هەست کردن بە جوانى و

گواستەوێ هەستەکانى بۆ دلى، هەروەها نینۆکەکان پەنجەکان دەپاریزن چونکە زیاتر

بەر کاریگەرى و لێدان دەکەون و بەهۆى نینۆکیشەو دەتوانی پێستت بخوێنێ و شتى پێى

بگريت، له کوتاييدا: نينۆکه کان ته رازووی تهنډروستی مړوښ، هه چ کارېک مړوښ پئی هه لده سستېت؛ ګه ورته ترين يارمه تی دهری جولای په نجه کانی ده سستییه تی، نه ګه نه جوولابوونایه - بۆ نمونه - وه ک نینۆکه کانی مه یمون؛ نه و نه یده توانی ژور له و کارانه ی ئیستا پئی هه لده سستی بیکردبا.

ب- لئوی سهره وهی و شتر قلیشاو درزاوییه تا یارمه تی بدات له سهر خواردنی رووه کی دپکاری بیابان، پیکانیشی له ګال لندا گونجاوه و تیدا روناچیت؛ به پېچه وانه ی نه وهی که (سم) ی بیوايه یان پیکانی بچوک بونایه، برژانګه درژده کانیشی وه ک تۆر وایه و چاوه کانی له ګه ردی لم ده پاریزن، گردۆلکه کانی سهر پشتیشی بۆ ماوه یه کی درژ خواردنی تیا هه لده ګریت و له کانی نه بوونی خۆراکدا سوودیان لی ده بینن.

ج- به هه لم بوون و ئاوده ردان له رووه کدا بریتییه له به هه لم بوونی ئاو به هوی ګه لاکانیه وه، نه مهش یارمه تی هه لمزینی شله مه نیه کان نه دات که به هوی ره ګه وه له خاک وهی نه ګریت، ئاو کرداری به هه لم بوون دروست ده بیت به هوی نه و چال و که لیئانه ی له سهر ګه لاکان هیه، نه م که لیئانهش له رووه کیکه وه بۆ رووه کیککی تر جیاوازه به پئی جیاوازی ژینگه که یان. بۆیه که لیئنی رووه که بیابانیه کان که متره له رووه کی باخچه، به جوریک که به هه لم بوون له یه که مدا که متره له چاو دووه مدا.

د- بالنده به پئی قه باره کی له هه موو گیانه وه ریکی تر سووکتړه، له ئاکامی پشکینیی له شیبیه وه دهرکه وتووه که ئیسکی بالنده ناسک و وشک و بۆشه، تا یارمه تی بدات له سهر سووکی له شی و به مهش کاری فرینی بۆ ئاسان بیت.

ه- له کیشوهری به سته له کی باشوور جوړه بالنده یه که هیه ناوی (البانجو) یه، مییینه ی نه م بالنده یه هیلکه کانیاں له زستانیکی تاریکدا داده نین - له کاتیګدا به فر زه مین و ئاسمان نه تیت - له گیرفانیکی سه هۆلېه ندیدا له به شی سهره وهی قاچه کانی، بیچووه کان هه تا به هیز ده بن و توانای خۆ ژياندنیاں ده بی هه ر له و جییه دا ده میتنه وه.

۱- لە ھەر لايەكى ماسىدا ھىلىكى درىژكۆلە ھەيەو لە پشكنىنى ئىو ھىلانەدا بە نامىرى ورد بىن دەرکەوتووھە كە ئىمانە ئىندامى زۆر وردى ھەستەوھەرن بەپادەيەكى زۆر گەورە، كاتىك ماسى لە بەرپەستىك يا لە بەردىك نزيك دەبيتەوھە ئىوا ئىم ئىندامانە ھەست بە پالەپەستوى ئاودەكەن لە ئاكامى بەركەوتنى بە ھەر بەرپەرسىك، ھەرچەندە شەپۆلەكانى ئاوەكەش كەم بن. بەم جۆرە خۆى لە لىدانو بەركەوتن دەپارىژىو ريگاگەى دەگۆرپىت.

۲- شەمشەمەكوپىرە لە شەودا ئىفەرى. بەجۆرىك ھىچ رووناكىيەك كار لە لاوازى چاوەكانى ناكات، لەگەڵ ئىمەشدا شەمشەمەكوپىرە خۆى لە ھىچ بەرپەستىك نادات ھەرچەندە زۆر بن. دەریشكەوتووھە كە شەمشەمەكوپىرە لە كاتى فرىندا بروسكەو جۆرە دەنگىكى تايبەت دەرەكاتو ئىگەر بەر ھەر تەنىك بىكەوئىت ئىوا دەنگەكەى بۆى دەگەپتەوھە ئىدى ھەستى پى دەكات پى ئىوھەى بىيىنن، ئالەمەدا وەك زادار وایە.

ئىم نموونانە وئىنەيەكى ساكارمان پى ئىدەن لە بوونى ھىكەت لە ھەموو شتىكدا، مەوشى ھەرچەندە زانستى پتر بىت ئىوھەندە درك بە دياردەى ھىكەت ئىكات وەك لەمەو پىش گوتمان، بەلام دالانى داخراوو كوپىر، گوئى كەپ، ژىرىسى پەك كەوتوو، ئىمانە دەستەوسان ئىمىننەوھە ھىچ وانەو نىشانەيەك لە پەرەردىگار وەرنەگرن ﴿وَكَايْنِ مِنْ آيَةِ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ﴾ يوسف/۱۰۵.

واتە: وچەند زۆر نىشانەكانى (خو) لە ئاسمانەكانو زەوىدا كە ئىوانە بەلايدا ئىپۆن ورووى لى وەردەگىپن!

﴿وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ﴾ الملك/۱۰.

واتە: و دەلئىن: ئىگەر گوئىمان دابانى، يا ئىقلمان بختبايەكار، لە پىزى دۆزەھيان نەدەبوون.

بىگومان گەر كەسىك دروست كردنى رادار بداتە پال كەسىكى شىتى كەپى كوپىرى لال، ئايا گومان تايىب لە ژىرىسى ئىو كەسە؟ بىگومان بە شىتىشى دانەئىت! ئى ئايا ئىو

کەسەى کە دەركردنى دەنگى شەمشەمەكوێرە بۆ ماددەى کە پۆ لال و کوێرو مردوو دەگێژێتەو لەو کەسە بە شیت تری نازانیت؟.

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَلْحَدُونَ فِي آيَاتِنَا لَا يَخْفُونَ عَلَيْنَا أَفَمَنْ يَلْقَى فِي النَّارِ خَيْرٌ أَمْ مَنْ يَأْتِي آمِنًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾ فصلت/٤٠.

واتە: بەپاستى کەسانى کە نیشانەکانى ئیئە دەگۆپن لە ئیئە شاردراوە نین، جا ئایا کەسێ کە دەخړیتە نێو ناگر باشتەر یان کەسێ کە لە رۆژى بەرئادا لە ئەمن و ئەماندا هەرچى دەتانەوئى بیکەن، بەپاستى ئەو بەوہى دەیکەن بیینایە.

لەم گەردووندا ملیۆنەھا شایەت و گەواھى دەر هەن لەسەر دیاردەى حیکمەت، هەر لە گەردو خانەوہ تا کۆبوونەوہى گەردەکان و خانەکان، هەر وہا لەناو هەموو جوړیک لە جوړەکانى دروستکراوہکان و هەموو بەشیك لە بەشەکانیاندا، لە کۆبوونەوہى هەموو ئەمانەدا، و هەر شایەتیک لەم ملیار حیکمەتانە، ئەگەر مەرؤف بۆ (نەبوون - عدم) ی بگێژێتەو ئەوا شیتە، ئەو کەسانە چەند بئى هۆشن؟ ئەوانە ئەو کەسانەن کە بپروا بە پەرورەدگارى کار بەجئ ناکەن! چەند ئەوانە نەزان و کەللە پووچن؟ کە بپرواداران بە بەدیھینەرى حیکمەتەکان بە شیت لە قەلەم ئەدەن!.

﴿وَالْقَلَمُ وَمَا يَسْطُرُونَ، مَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ، وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مُمْنُونَ، وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ، فَصَبْرٌ وَبَصْرُونَ، بِأَيْكُمُ الْمُفْتُونَ، إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ، فَلَا تَطْعُ الْمُكَذِّبِينَ﴾ القلم/١-٨.

واتە: نون، سوێند بە قەلەم و ئەوہى دەنووسن، بە بەرەکەتى نيعمەتى پەرورەدگارت تۆ شیت نیت، و بەپاستى بۆ تۆیە پاداشى گەورەو بئى بپرانەوہ، و بەپاستى تۆ خو و خولقى گەورەو شیاوت هەیه، جا لە دوايیدا تۆ دەبیىو ئەوانیش دەبینن، کە کام یەک لە ئیئە شیتە، بەپاستى پەرورەدگارى تۆ باشتەر ئەزانئ چ کەسێ لە رێگای خوا لایداوہ، و هەر ئەویشە زانائەر بە رێنوین بووان، جا لە بە درۆخەرەوان ئیتاعتە مەکە.

دياردهى ھەشتەم

دياردهى گرنگى پىدان (العناية)

۱- ھەموو نىعمەتلىك، نىعمەت بەخشىلىكى لە پىشتەۋەيە، ۋەسەف كىردى دەرمەن بۇ نەخۇشلىك نىعمەتلىكەۋ لە پىشتىيەۋە پىزىشكىك ھەيە، دابىن كىردى خۇراك بۇ بىرسى نىعمەتەۋ لە پىشتىيەۋە خۇراكدەرتىك ھەيە، سەپەرشتى كىردى مىندال تا گەرە دەبى نىعمەت ۋە بەخشىشەۋ لە پىشتىيەۋە دايىك ۋە باۋكى ھەن، بوونى مالىك بە ھەموو پىداۋىستىيەكانى خۇشگوزەرانىەۋە نىعمەتەۋ لە پىشتىيەۋە كەسانىك ھەن كاريان تىدا كىردۈۋە. ھەر بەم جۆرە ھەموو پى بەخشراۋە دروستكراۋەكانى مەۋف، راستەۋخۇ كەسانى لە پىشتەۋەن كە بەخشەرۈ گرنگى پى دەپ بوون.

ئەي ئايا ئەۋ ھەموو بەخشىنەي لە دروست كىردى دەستى مەۋف نىن ۋە مەۋف خەلات كراۋن، ئايا لە پىشتىيانەۋە دەستىك نىە؟ ئەم ۋەيە ئەۋ پەپى پوچەل كىردنەۋەي كارى ژىرىي مەۋفە!.

كاتىك كە ئەم دياردەيە، دياردەي گرنگى پى دان ۋە نىعمەتەكانى مەۋف گەرەترىن دياردەيە قورئان لى دواۋە، دەرختىنى فەزلى ۋە بەخشىن ۋە مېھرەبانى پەرۋەردىگار

دهگه يهنيت، به م جوړه ش كه ساني هوشمند سوپاسگوزارى دهنويتن بؤ (الله)ى مه زنى دلوفان، ياخود نه مه ده بېته به لگه له سر مړوف له بئ باوه پى و سته م و نكوليكردنيدا، بويه شايسته ى هه موو سزايه كه ده بېت، بويه نيمه ش هه لويسته يه كه ده كه ين له مېر ديارده ى به خششى په روهردگار بؤ شاده ميزاد له قورئاني پيروزدا، هه روه ها ته ماشا كردنى نه م گرنگى پيدانه وه كه به لگه يه كه له سر به ديه پنه ى گه وړه به ده سلا ت.

۲- په روهردگار ده فرموي ت ﴿وَإِنْ تَعْدُوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تَحْصُوهَا إِنَّ اللَّهَ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

النحل/۱۸.

واته: و نه گه ر نيعمه تى خوا بېژن، بؤتان نابژنيدى، دياره خودا غه قورو ره حيمه.

﴿وَإِنْ تَعْدُوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تَحْصُوهَا إِنَّ الْإِنْسَانَ لظَلُومٌ كَفَّارٌ﴾ ابراهيم/۳۴.

واته: و نه گه ر نيعمه تى خوا بژمي ت، نه وانه له نه ژمار نايه ن.

نه گه ر تبيني نه م دوو نايه تى رابردو و بكه ين نه و بؤمان دهرده كه ویت كه به كيكيان به ﴿إِنَّ اللَّهَ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ دوايى هاتوه، و نه وى تريشيان مړوف به جوړيك وه سف ده كات كه ﴿إِنَّ الْإِنْسَانَ لظَلُومٌ كَفَّارٌ﴾، جا له م دوو نايه ت و دوماه يياندا چه ند مانايه كمان بؤ ناشكرا ده بئ:

أ- نه و نيعمه ته فراوانانه ى كه نايه نه هه ژماردن هه رگيز به كارى ريكه وت دانانريت، به لكو له به ديه پنه انى (الله)ى په روهردگار، هه روه ها (ليخوشبون و ميه ره بانى) نه و دوو سيفه تن كه به فرياي مړوفى باوه ردار دين، نه گه ر به شيوه يه كى ته و اوو به تيگه يشتنيكى پتويستيش مړوفى پروادار به كارى سوپاسگوزارى هه لنه ستيت.

ب- نه فامى مړوف كه ده بېته هو ى بئ باوه پى، و خو به زلزانيى كه سته مكارى لى ده كه وپته وه، نه مانه وا له مړوف ده كه ن كه هوشى له ناست نيعمه ته كاني په روهردگار بئ به ش بېت، نه م ش وا ى لى ده كا به دلسوزى و يه كلا بووه و يى نيعمه ته كان نه داته پال په روهردگار، به لكو نه داته پال چ شتيكتير، هه رچه نده هيچ و پوچيش بن ﴿وَإِذَا ذَكَرَ اللَّهُ

واته: و هر کاتى خودا به تاقانه ببون ياد ده کړئ دل و د پرونى که سانچ که بپرويان به ناخيرت نيه ده گيردئ، به لام کاتى که مه عبوده کاني تر ياد ده کړئ نه، کاته شاد دهين.

﴿هو الذي خلق لكم ما في الأرض جميعاً﴾ البقرة/٢٩.

واټه: ټایا نه تانډیوه که به پاستی خودا ئه ووی له ئاسمانه کان و ئه ووی له زهوی دایه بۆ ئیوهی رام و دهسته مو کردووه و نیعمه ته کانی خوئی چ زاهیری و باقنی بۆ ئیوهی زیاد کردووه و یی داون.

﴿وسخر لكم ما في السماوات وما في الأرض جميعا منه﴾ الجاثية/١٣.

واته: خودا نه وهی _____ ئاسمانه کان و زهوی دایه
هه مووی له لایه ن خۆیه وه رامی ئتویه کردووه.

لەم کۆکارییه خیرایەدا چەند شتی کمان بوو دەرئەکە ویت:

أ- يه که م شیوه و نیعمه ته کانی په روږدگار له سهر مړوږ: به ديهینانی مړوږه بڼه
سروشت و خولقيتی به م جوړه ی هه یه که زوړ و اتای ناوه خو و ناشکرای له خځو گرتووه .

ب- دوہم روو ٺوہیہ کہ زہوی و ناسمانہ کان وچی لہ ناویاندایہ رامو
گہردمنکہچی مړوئن.

ج- ئەم نىعمەتە بەرفراوانانە بۆ مەزۆف بە ھەردوو بەشەکیەو، لە لایەن خوداوەندى گەرەووەیە: "وَأَسْبِغْ" "جَمِيعاً مِنْهُ" نایەتە دى تەنیا بەم جۆرە نەبێت، چونکە گونجانی گەردوون بۆ مەزۆف و رێ تێچوونی رام بوونی، تەنیا بە ھۆی ھێزو بوویەکی رامکارەو دەبێ.

٤- دواى ئەم درێژە دانە دێینە سەر باس کردنى ھەندىک لەو رووانەى نىعمەتەکانى پەرەردگار کە بە مەزۆف بەخشیون و لە قورئاندا ھاتوون..

١- ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلاً﴾ الإسراء/٧٠.

واتە: و بە حەقیقەت نێمە رێزمان لە بەنى ئادەم گرت (ئەقلمان پێدا) و ئەوانسان لە بەژو زەریا ھەلگرت (بە سواری و گێڕامان) و رزق و رۆژی پاکمان پێدان، و فەزێلەتمان دان بەسەر زۆری لە ئافەزیدەکانم.

﴿الرَّحْمَنُ. عَلَّمَ الْقُرْآنَ. خَلَقَ الْإِنْسَانَ. عَلَّمَهُ الْبَيَانَ﴾ الرحمن/١-٤.

واتە: (خودای دەھندە) بەخشەر، قورئانی فێر کرد، مەزۆفی خەلق کرد، زمان و قەسەى بەو فێر کرد.

﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ﴾ التین/٤.

واتە: بێ شک نێمە مەزۆفمان بە باشترین شێوە خولقاندووە. پێغەمبەریش ﷺ دەفەر موی ((إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ عَلَى صُورَتِهِ)): پەرەردگار ئادەمى لەسەر شێوەى خۆى دروست کردووە. واتە لەسەر سیفاتی خۆى (بەپای ھەندىک لە زانايان)، بۆ نمونە پەرەردگار خواوەن ئێرا دەیه و مەزۆفیش ئێرا دەى ھەیه، پەرەردگار زانا یە و مەزۆفیش سیفەتى زانستى ھەیه، پەرەردگار زیندوو و مەزۆفیش ئەم سیفەتى تیا یە، پەرەردگار بێسەر و مەزۆفیش سیفەتى بیستنى ھەیه، پەرەردگار بێنایە و مەزۆفیش سیفەتى بێنێى ھەیه، پەرەردگار قەسە دەکات و مەزۆفیش سیفەتى قەسە کردنى ھەیه، خوا بە نیاى و ئارامە و مەزۆفیش سیفەتى نیاى و ئارامى ھەیه، خوا مێھرەبانە و مەزۆفیش ئەم سیفەتى

هه يه و..... له گه ل تيبيني کردني نه وده دا که هيج شتيک به (الله) ناچيت، له بوون و سيفهت و ناو و کرداره کانيشيدا.

نه و نيعمهت و به خشينانه ي پوره دگار له پيکهاتنو و ناکاردا که به مروفی به خشيوه (به ناشکراو په نهنه کانه وه) نه يبه خشيوه به هيج له به ديهاتووه کاني تري.

﴿وَأَسِغْ عَلَيْكُمْ نِعْمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً﴾ لقمان/۲۰.

واته: و نيعمهته کاني خوی چ زاهيري و باتيني بۆ ئيوه ي زياد کردووه و پي داون. ته نيا نيعمهتي ژيري بۆ مروف بهس بوو، به هوی نه م به خشينه وه مروف توانيوه تي چي له گه ردوونا هه يه بيانخاته ژير باره وه و گه ردنکه چي خوياني بکات.

ب- پاشان په وره دگار به خششه گه ردوونيه کاني بۆ مروف ده ژمي ريت، له م باره شه وه ثابته ژور هه ن! نه وده به سه که بلتين يه ک سوره تي دوو دريژ زياتر له م باره وه نه دويت، نه ويش سوره تي (الأنعام) ه. هه روه ها سوره تي (النمل) يش، ده با پيکه وه چاويک به چنده ثابته تيکي هه لېژارده ي قورئاندا بخشيتين ﴿هو الذي جعل الشمس ضياء والقمر نورا وقدره منازل لتعلموا عدد السنين والحساب﴾ يونس/۵.

واته: نه و که ستيکه روژي رووناک و مانگي نوراني کردووه بۆ نه و مه نزلگه ي ديار کردووه تا ژماره ي سال و حيسابي (کاره کانتان) بزانن.

﴿هو الذي جعل لكم النجوم لتهتدوا بها في ظلمات البر والبحر﴾ الأنعام/۹۷.

واته: و هه ر نه وه که نه ستيره کاني ناسماني بۆ ئيوه داناهه تا له تاريخي به ژ (وشکانيي) و زه ريا به هوی نه وانه وه رينوين بن و ريگا بدوزنه وه بۆ رزگار بوون.

تا که ريگه يه بۆ نه وه ي مروف بتوانيت له تاريخايي وشکاني و ده رياکاندا ريگه ي پي بدوزيته وه نه ستيره کانه، له پيشتريدا نه م مه سه له يه ژور ديارترو ناشکراتر بوو، وه که له ئيستاندا به هوی زوري سوود وه رگرتني مروف له نه ستيره کانه وه؛ به لام ئيستاوه تا هه تاشه رينموني مروف به هوی نه ستيره کان شتيکي بنه په تي و چه سپاوه، که رييواري بيا بان به هوی وه ري ده دوزيته وه و سه رباز له کاتي هيرش بردن و پاشه کشه دا که لکي لي

وهرده گریټ، مړوف له هر جیگه یه کدا بیټ ده توانیټ لی بیهرمه مند بیټ، ته نانه ت که شتی له ده ریادا کاتیک سوود له قبیلہ نما "البوصلة" و هیله کانی پانی و دریژی وهرده گریټ - ته نانه ت له کاتانه شدا هر پشت به نه ستیره کان ده به ستیټ -، چونکه گهر نه ستیره ی "القطب" نه بویه نه نه توانرا هیله کانی پانی و دریژی بنا سړیته وه، گهر نه ستیره کانی تریش نه بویا نه نه ستیره ی "القطب" نه نه ناسرایه وه، جا نه گهر نه ستیره کانی ناسمان نه بویا نه مړوف چه ند سهری لیده شتیواو له جولہ سست و گوج ده بوو و سنوری باز نه ی کاری ته سک ده بویه !! .

— ﴿وَأَلْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَارًا وَسُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ، وَعَلَامَاتٍ وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ﴾ النحل/ ۱۵-۱۶.

واته: و له زه ویدا کتوگه لی پته وی دانا تا نئوه نه هاژنی و نارامیش به نئوه بداو رووبارو چومی (به دیهیناوه)، ریگا گه لی سازدا تا به لکو هیدایه ت بدرین و ریڼوین بن، و (هروا) نیشانه گه لیکي داناو (به شه ودا) نه وانه به هو ی نه ستیره کانه وه هیدایه ت نه بن.

— ﴿اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفَلَكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْأَنْهَارَ، وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَائِبَيْنِ وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ، وَآتَاكُم مِّنْ كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ وَإِن تَعْدُوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصَوْهَا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ﴾ إبراهيم/ ۳۲-۳۴.

واته: خوا زاتیکه ناسمانه کان و زه وی سازداوه و له ناسمانه وه ناوی (باران) ی باراندووه، جا به و (باران) ه میوه ی (جیایای) ده ریڼاوه و کردوویه ته رزق و رژی ی نئوه، و گه می بق نئوه داناوه تا له سهر ده ریبا به فه رمانی نه و پړواو زه ریاکانیشی بق نئوه رام و موسه خهر کردووه، و رژو مانگی بق نئوه رام کردووه، له حالیکدا که به رده وام له کاردان و شه و رژی شی موسه خهری نئوه کردووه، و له هر شتیک که داواتان لیکردووه به نئوه ی داوه، و نه گهر نیعمه تی خوا بزمین، نه وانه له نه ژمار نایه، به پراستی مړوف رزق سته مکارو رزق ناسپاس و کوفرکه ره.

- ﴿أولم يرى الذين كفروا أن السماوات والأرض كانتا رتقا ففتقناهما وجعلنا من الماء كل شيء حي أفلا يؤمنون، وجعلنا في الأرض رواسي أن تميد بهم وجعلنا فيها فجاجا سبلا لعلهم يهتدون، وجعلنا السماء سقفا محفوظا وهم عن آياتها معرضون، وهو الذي خلق الليل والنهار والشمس والقمر كل في فلك يسبحون﴾ الأنبياء/ ۳۰-۳۳.

واته: نایا نه وانهی واکافر بوون، نه یانندی که ناسمانه کان و زهوی پیکه وه لکابوون، جا نیتمه نه وانمان له یه کتر جیا کرده وه؟ وه رشتیکی زیندوومان له ئاو گرواند، جا نایا (نیستاش) بپوا ناهیتن، وه زه ویدا کیوگه لی مه حکمه و پته ومان دانا تا به وان ئوقره بگری (و نه له ریزی)، وه وه (زهوی) دا دۆل و دهره و ریگا که لمان سازدان تا هیدایهت بن و ناسمان (هه وای زهوی) مان کرده میچیکی پاریزه و پته و به لام نه وان روو سوپیته ر بوون له نیشانه کانی نیتمه وه (خودا) که سیکه که شهو و روژو خوړو مانگی خهلق کردوه که هه ر یه که له وان له مه داریکدا له دهوری خوځیان ده خولیتنه وه.

- ﴿خلق الإنسان من نطفة فإذا هو خصيم مبين، والأنعام خلقها لكم فيها دافع ومنافع ومنها تأكلون، ولكم فيها جمال حين تريحون وحين تسرحون، وتحمل أثقالكم إلى بلد لم تكونوا بالغيه إلا بشق الأنفس إن ربكم لرؤوف رحيم، والخيل والبغال والحمير لتركبوها وزينة ويخلق ما لا تعلمون، وعلى الله قصد السبيل ومنها جائر ولو شاء لهداكم أجمعين، هو الذي أنزل من السماء ماء لكم منه شراب ومنه شجر فيه تسمون، ينبت لكم به الزرع والزيتون والنخيل والأعناب ومن كل الثمرات إن في ذلك لآية لقوم يتفكرون، وسخر لكم الليل والنهار والشمس والقمر والنجوم مسخرات بأمره إن في ذلك لآيات لقوم يعقلون، وما ذرأ لكم في الأرض مختلفا ألوانه إن في ذلك لآية لقوم يذكرون، وهو الذي سخر البحر لتأكلوا منه لحما طريا وتستخرجوا منه حلية تلبسونها وترى الفلك مواخر فيه ولتبتغوا من فضله ولعلكم تشكرون، وألقى في الأرض رواسي أن تميد بكم وأهारा وسبلا لعلكم تهتدون،

وعلامات وبالنجم هم يهتدون، أفمن يخلق كمن لا يخلق أفلا تذكرون، وإن تعدوا نعمة الله لا تحصوها إن الله لغفور رحيم ﴿النحل/٤-١٨﴾.

واته: مړوځى له نوتفه (ښوى كه م يان ښوى ساف)ى بڼ بايه خ به ديهيټنا، جا له ناكاو بيوه دوژمنځكى ښاكراو بزڼو مه پو گاو وشترى به ديهيټنا، له حالټكدا بڼ ښو ه له وانه دا جلك هوى پو شش و سووډى تر هه يه و له گوشتى نه وانه ده خوڼو له وانه دا بڼ ښو ه زينته و شكو هه يه، له كاتيكدا كه ده يانگيرنه وه بڼ جڼى حه وانه وه يان، و كاتى كه (به ره به يانان) ده يان به نه ده رو ده شتو نه وانه بارى قورسى ښو ه بڼ شارى هه لده گرن كه به ره نجى ښو نه بڼ ناگه نه نه وى، به پاستى په روه ردگار تان ره ښوفو دلاوايه و (هه روه ها) نه سپو هيس ترو كرى به ديهيټنا تا سواريان بڼ و هوى زينته بڼ بڼ ښو ه، و شتى ديكه ش (هوى هاتو وچوى تر (به ديدښى كه ښو ه نازانن!)، و له سه ر خوايه كه رڼى راست به به نده كانى نيشان بدات، به لام هه ندى له ريځاگان لا رڼن، و نه گه ر خودا بيه وى هه مووتان (به زږو ر) رڼنوښى و هيدايت ده كات، نه و كه سيكه له ښاسمانه وه ښاويكى نارد كه خوار دنه وه تان له و ښاويه و هوى شين بوونى گڼوگيايه كه ښاره لى خو تانى ليد ه وه پښن، خودا به هوى نه و (بارانه وه) زه رحات و زه يتوون و خورماو تريو هه ر جږه ميوه يه ك ده پوښن، و له و هه ر جږه ميوه يه ك، به پاستى له مه دا نيشانه يه كى روون هه يه بڼ هوزى كه بير ده كه نه وه و خوا شه و و رږو خوږو مانگى بوڼيوه رام كړد و هه روه ها نه ستيره كانيش به فرمانى نه و رامى ښو ه، به پاستى له مه دا نيشانه گه ليك هه يه (له گه وره يى خودا) بڼ تاقمى كه نه قلى خوږيان ده خه نه كارو (سه رپاى نه وه) بوونه وه رانځكه له زه ويدا به ديهاتوون رامى (فرمانى ښو ه) كړد، له حالټكدا كه ره نكيان جږو او جږه، به پاستى له مه دا نيشانه يه كى روون هه يه بڼ تاقمى كه بير ده كه نه وه و ښاموژگاريى وه رده گرن و هه ر ښو هيشه كه زه رپاى رامى (ښو ه) كړد تا له وه گوشتى تازه بخوڼو شتى زينته يى بڼ له به ر كړد و (كه لك وه رگرتن) له وه به يښنه ده رڼى، و كه شتيه يه كان ده يښى كه ښوى ده رپا له ت ده كه ن تا ښو ه (خه ريكي بازرگاني بڼ) و له فه زلى خوا كه لك وه ريگرن، به لكو شوكرى نيعمه ته كانى بكن و له زه ويدا كيوكه لى پته وى دانا تا

ئیوه نه هه ژینئو نارامیش به ئیوه بداو روویارو چۆمی (به دیهیناوه)، رینگا گه لی سازدا تا به لکو هیدایهت بدرین و رینوین بنو (هه روا) نیشانه گه لیکی داناو (به شهودا) ئه وانه به هوی نه سستیره کانه وه هیدایهت نه بن جا ئایا که سئ که به دیدینئ وه کو که سئ وایه که به دینا هینئ؟ جا ئایا بیر ناکه نه وه، و نه گه ر نیعمه تی خودا ببژین بۆتان نابژیردرئ، دیاره خودا غه فورو ره حیمه.

- ﴿أولم يروا إلى ما خلق الله من شيء يتفياً ظلاله عن اليمين والشمائل سجدا لله وهم داخرون﴾ النحل/ ٤٨.

واته: ئایا ئه وانه به دیهاتوانی خودایان نه دی که چلۆن سستیره کانیان له راستو چه په وه ده جولین و به خۆ شکاندنه وه سوژده بۆ خودا ده بن.

- ﴿والله أنزل من السماء ماء فأحيا به الأرض بعد موتها إن في ذلك لآية لقوم يسمعون، وإن لكم في الأنعام لعبرة نسقيكم مما في بطونه من بين فرث ودم لبنا خالصا سائغا للشاربين، ومن ثمرات النخيل والأعناب تتخذون منه سكرا ورزقا حسنا إن في ذلك لآية لقوم يعقلون، وأوحى ربك إلى النحل أن اتخذي من الجبال بيوتا ومن الشجر وما يعرشون، ثم كلي من كل الثمرات فاسلكي سبل ربك ذللا يخرج من بطونها شراب مختلف ألوانه فيه شفاء للناس إن في ذلك لآية لقوم يتفكرون﴾ النحل/ ٦٥-٦٩.

واته: و خودا له ناسمانه وه ئاوی ناردو زهوی دواى ئه وهی که مرد بوو، به و ئاوه بارانه زیندووی کرده وه، به پاستی له مه دا نیشانه یه کی روون هه یه بۆ ئه وانه ی که گوئی ژنه وایان هه یه! و به پاستی له هه بوونی ئاژه ل (مه رو بزنو چیل و وشت) بۆ ئیوه په ند وه رگرتن هه یه، له ئاو زگی ئه وانه دا له ئیو ئالیکی خوراوو خوین، شیرى خالیص بۆ ئیوه ده ترشینین که خۆش مه زه یه بۆ ئه وانه ی ده یئۆشن (تۆشیننه ران)، و له میوه ی دارى خورماو ترئ، موسکیراتی (ناپاک) و رسق و رۆزی چاک و پاک و خاوین ده گرن، به پاستی له مه دا نیشانه یه ک بۆ هۆزئ هه یه که بیرو هزر ده که نه وه، و په روه ردگاری تۆ وه حى (نیلهامی غه ریزی) به هه نگ کرد که له نیو تاشه به ردی چیاو له کونه دارو له نیو دار

به سته گه لي که خه لکي سازي نه دهن، پلورده گه لي بۆ خۆتان ساز دهن، له پاشان له ههر ميوه يه که بخۆو نه و ريگايانه ي په روه ردگارته نيا بۆي ديارى کردوى به ئاساني پييدا بپۆ، له ناو دهر ووني هه نگدا خواردنه وه يه کي تاييه ت ديتته دري که رهنگي جۆراوجۆري هه يه که تييدا شيفا بۆ خه لک هه يه، دياره له مه دا نيشانه يه کي روون بۆ هۆزي هه يه که عه قلپان ده خه نه کارو بير ده که نه وه !.

– ﴿وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُم مِّنْ أَزْوَاجِكُمْ بَنِينَ وَحَفَدَةً وَرَزَقَكُمْ مِّنَ الطَّيِّبَاتِ أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللَّهِ هُمْ يَكْفُرُونَ﴾ النحل/۷۲.

واته: و خودا له جنسي خۆتان هاو لفي بۆ داناو و له هاو لفو ژنه کانتان به ئيوه مندال و نه وه ي دا، و رسقو رۆزي پاکی پي دان، جا ئايا بپوا به باتل دين و به نيعمه تي خودا ناسپاسي ده که ن؟.

– ﴿وَاللّٰهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بَطْنِ أُمّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُم السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ، أَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فِي جَوْاءِ السَّمَاءِ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا اللَّهُ إِنْ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ النحل/۷۸-۷۹.

واته: و خودا ئيوه ي له زگي دايکتان دهره ئينا، له حالیکدا هيجتان نه ده زاني، به لام (خودا) گوئ و چاوو نه قلئ به ئيوه دا، به لکو شوکري نيعمه تي (خودا) به جي بينن، ئايا نه وانه ته ماشاي بالنده نا که ن که له هه و له ئاسماندا فه رمان به رن، بيچگه له خودا که س ناتواني نه وان (له هه و) رابگري، به راستي له مه دا نيشانه گه ليک بۆ تاقمي بپواداران هه يه .

– ﴿وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُم مِّنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا وَجَعَلَ لَكُم مِّنْ جُلُودِ الْأَنْعَامِ بُيُوتًا تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ إِقَامَتِكُمْ وَمِنْ أَصْوَافِهَا وَأَوْبَارِهَا وَأَشْعَارِهَا أَثَانًا وَمَتَاعًا إِلَى حِينٍ﴾ النحل/۸۰.

واته: و خودا له ماله کانتان جي دانيشتن (و هه سانه وه ي) بۆ داناو، هه روه ها له پشتي ئازه ليش (چادر) و خانو گه ليکي بۆ داناو که له بارکردن و له دانيشتندا به ئاساني ده توانن جي به جيان بکه ن و له خوري کورک و (به رگن) و موو (مه رن) نه وانه خرت و پرت و کالاي بۆ داناو تا ماوه يه کي دريژ.

- ﴿والله جعل لكم مآ خلق ظلالا وجعل لكم من الجبال أكتانا وجعل لكم سرائيل تقيكم الحر وسرايل تقيكم بأسكم كذلك يتم نعمته عليكم لعلكم تسلمون﴾، فإن تولوا فإنما عليكم البلاغ المبين، يعرفون نعمة الله ثم ينكرونها وأكثرهم الكافرون ﴿النحل/ ٨١-٨٣﴾.

واته: وخوا له وهی به ديهيتناوه، سيّبهري بۆ ئيوه سازداوه و له نيو کيوه کاندایه ناگای (به ديهيتناوه) و بۆ ئيوه کراس (جلكی) ساز داوه تا ئيوه له گه رماو (سه رما) بپاریزی، و ههروه ها جلك گه لیکی بۆ سازداون تا له کاتی جهنگدا بتانپاریزی، تا بهم جوړه نیعمه ته کانی خوی بۆ ئيوه ته واو دهکا تا ته سلیمی فره مانی نه و بن، جا نه گه ر روویان وه رگپرا (نیگه ران مه به) ته نیا له سه رته به ناشکرا راگه یاندن، نه وانه نیعمه تی خودا ده ناسن، که چی له پاشان ئینکاری ده که ن، و زۆریه یان کافرن.

- ﴿الم نجعل الأرض مهادا، والجبال أوتادا، وخلقناکم أزواجا، وجعلنا نومکم سباتا، وجعلنا الليل لباسا، وجعلنا النهار معاشا، وبنينا فوقکم سعا شدادا، وجعلنا سراجا وهاجا، وأنزلنا من المعصرات ماء ثجاجا، لنخرج به حبا ونباتا، وجنات ألفافا﴾ النبا/ ٦-١٦.

واته: ئایا زه ویمان نه کردوته جی ئارام گرتن (بۆ ئيوه)؟ و ئایا کيوه کانیشمان (نه کردوته) گولمێخ؟ و ئيوه مان جووت جووت به ديهيتنا، و خهوی ئيوه مان کرده هوی حه سانه وه تان، و شه ومان کرده پۆشش (بۆ ئيوه)، و رۆژمان کرده هۆ بۆ به دهس هیتانی پی بژیو، و به بان سه رتانه وه حه وت (ناسمانی) پته مان دانا، و کردمانه چرایه کی رووناک و به تین، و له هه وری بارانزا ئاوی زۆرمان باراند، تا به هوی نه وه دانه وێله و گژوگیا شین بکهین، و باغ گه لی پپ داری تیکنا لاو.

- ﴿فلينظر الإنسان إلى طعامه، أنا صبينا الماء صبا، ثم شققنا الأرض شقا، فأنبثا فيها حبا، وعنبا وقصبا، وزيتونا ونخلا، وحدائق غلبا، وفاكهة وأبا، متاعا لكم ولأنعامکم﴾ عبس/ ٢٤-٣٢.

واته: جا مروف با بنواریته خۆراکی خوی، به پاستی ئیمه بارانی زۆرمان باراند، له پاشان زه ویمان له ت له ت کرد، جا دانه وێله مان له ودا شین کرد، و ترێ و سه وزی و

خوارده مەنى، و داره زەيتون و داره خورما، و باغەكانى رازاوەى پېدا، و ميوە و گژوگيا، تا بۆ ئىيۆه و ئازە لە كانتان بېتە خۆراك.

- ﴿يا أيها الناس اذكروا نعمة الله عليكم هل من خالق غير الله يرزقكم من السماء والأرض لا إله إلا هو فأنى تؤفكون﴾ فاطر/۳.

واتە: ئەى خەلکینە! نىعمەتێ کە خودا بە ئىيۆهێ داوە بىهێننەو، بىر، ئای بىجگە لە خوا بە دىهێنەرێ تر هەیه کە لە ئاسمان و زەوى رۆزیتان بدا؟ بىجگە لەو مەعبودىکى تر نى، جا چلۆن درۆ ئەکەن و لە حەق لا ئەدەن.

- ﴿والله الذي أرسل الرياح فتثير سحابا فسقناه إلى بلد ميت فأحيينا به الأرض بعد موتها كذلك النشور﴾ فاطر/۹.

واتە: و خودا زاتىکە باى نارد تا هەورەكان بىزۆيێنێ و (بلاويان بکاتەو)، جا ئىمە ئەوانە بۆ سەر زەوىيى مردوو ليتەخوێن، جا ئەو زەوىيە پاش مردنى زىندوى دەکەينەو و هەروا بە (زىندوو کردنەوێ مردوووەكان) لە رۆژى بەرىدا.

- ﴿ألم تر أن الله أنزل من السماء ماء فأخرجنا به ثمرات مختلفا ألوانها ومن الجبال جدد بيض وحمر مختلف ألوانها وغريب سود، ومن الناس والدواب والأنعام مختلف ألوانه كذلك إنما يخشى الله من عباده العلماء إن الله عزيز غفور﴾ فاطر/۲۷-۲۸.

واتە: ئایا نەتدی کە بەپاستى خودا لە ئاسمانەو بەرانی ناردو بە هۆى ئەووە ميوەى جۆراو جۆرمان (لە زەوى) رواند بە رەنگى جۆراو جۆرو لە کۆیەكانیش جادەگە لىکمان سازدا بە رەنگى سپى و سوور و رەنگى جىاجىاو، و جارجارەش بە رەنگى رەشى پەرەنگ، و لە مۆڤ و جۆلندەكان و ئەنعام (وشترو بزن و مەپوگایش) بە رەنگى جىاجىاو (بەدىمان هێناو)، بەپاستى لە نۆ بەندەكانى خودادا تەنیا زانایان لە ئەو ئەترسن، بەپاستى خودا عەزىزو غەفوره.

- ﴿وهو الذي أنشأ جنات معروشات وغير معروشات والنخل والزرع مختلفا أكله والزيتون والرمثان مثابها وغير متشابها كلوا من ثمره إذا أثمر وآتوا حقه يوم حصاده ولا

تسرفوا إنه لا يجب المسرفين، ومن الأنعام حولة وفرشا كلوا مما رزقكم الله ولا تتبعوا خطوات الشيطان إنه لكم عدو مبين، ثمانية أزواج من الضأن اثنين ومن المعز اثنين... ومن الإبل اثنين ومن البقر اثنين...﴾ الأنعام/١٤١-١٤٤.

واته: وهر نه وه كه سئ كه باغو بيستاني له دارو گياي ساق بهرز (خورماو هه نار) و ساق كورت (شوتی و هاروی)، و دارخورماو كيگلگه به تام گه لي جور به جور زه يتون و هه ناري به دي هينا كه له بابه تيگه وه و هه كتر ده چن و له بار يكي شه وه و هه كتر ناچن، له كاتي ميوه داندا له ميوه ي نه وه بخون و له كاتي دروينه دا مافه كاني خوي بده ني، و ئيسرافو زياده پړه وي مه كن، به پاستي خودا ئيسرافكاراني خوش ناوي، و (خودا زاتيگه) له نازهل بۆ ئيوه نازهل ي باريه (و شتر) و ناولي گچكه (په زو پوله) ي (بو) ناماده كړني راخوړو گزشت، خولقاند، له وه ي خودا كړدويه تيبه رزو و روي بۆ ئيوه بخون، و له هه نگاهه كاني شيطان په پړه وي مه كن، به پاستي شيطان دوزمنيكي ناشكرا بۆ ئيوه يه، له نازهل هه شت جووت (هه لال گزشت) ي به م جوره خولقاند: له مېر دووان (نيرو مي) له بز دووان،... و له و شتر دووان، و له گايش دووان (مان بۆ ئيوه خولقاند).

- ﴿إِنَّ اللَّهَ فَالِقُ الْإِصْبَاحِ وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ﴾ الأنعام/٩٥-٩٦.

واته: به حقيقت خودا له تكهري دهنك و ناوكه يه، زيندو له مردو و دهر دني و دهر هيني مردو و له زيندو، نه مه يه خودا، جا چلون و له كويو به درو خوتان (له خودا) لا نه دن، خودا دادي سپيده ي به يانه (له سنگي تاريكايي شه و)، شه وي كړدو ته مايه ي نارام گرتن، و روژو مانگي كړدو ته هوي حيساب و نه ندازه گرتن، نه مه ته قديرو نه ندازه گرتني خودا تواناو زانايه.

- ﴿وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَكُم مِّنْ نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ

يَفْقَهُونَ﴾ الأنعام/٩٨.

واته: و هەر ئه‌وه که ئێوه‌ی له یه‌ک نه‌فس (ئاده‌م) خه‌لق کرد، جا قه‌رار داندراوه (له پشستی باوک) ئه‌مانه‌ت داندراوه (له منداڵانی دایک)، ئێمه نیشانه‌کانی خۆمان بۆ که‌سانی که نه‌فامن به‌یان کردووه.

کۆتایی ئه‌م ئایه‌تانه‌ش به کۆتاییه‌کانی سوره‌تی (الأنعام) دینین:
﴿وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ لِّيَلْوَكُم فِي مَا آتَاكُمْ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ ۱۶۵.

واته: و هەر ئه‌وه که ئێوه‌ی کردۆته جێ نشینان (و نوێنه‌رانی خۆی) له زه‌ویدا و هێندێ له ئێوه‌ی به پله به‌سه‌ر هێندێ تر دا به‌رز کردۆته‌وه تا به‌وه‌ی به ئێوه‌ی داوه تاقیتان بکاته‌وه، به‌پاستی په‌روه‌ردگار ته‌نیا زوو به‌عه‌زایی (تاقیکراوه‌کان) راده‌گا، و به‌پاستی هەر ئه‌و غه‌فورو ره‌حیمه.

ئه‌م ئایه‌تانه کۆکراوه‌یی به‌خششه‌کانی په‌روه‌ردگار ده‌خه‌نه روو:

۱- بوونی مرۆف به‌ جێنشین له‌سه‌ر زه‌ویدا، ئاماژه‌یه بۆ هه‌ردوو جۆره‌کانی به‌خشین:

أ- به‌ خشیانی په‌روه‌ردگار؛ تابه‌تمه‌ندیتی ئاشکرا و په‌نهانی بۆ مرۆف تێدایه که به‌هۆیه‌وه توانیویه‌تی بوون رام بێنیت.

ب- هه‌روه‌ها ئه‌و به‌خشینه‌ی په‌روه‌ردگار بۆ مرۆف که زه‌وی و چی له‌ ناویدا به‌هۆی به‌دی هێناوه.

۲- له‌وه‌دا که مرۆفه‌کان هه‌جیان وه‌ک یه‌ک نابن، به‌لکو هه‌ندیکانی به‌سه‌ر هه‌ندیکاندا پله‌دار کړبوه، له‌مه‌دا گه‌وره‌ترین نیعمه‌ت هه‌یه، جا هه‌ندیک مرۆف گومان ده‌کات: که‌له‌مه‌دا چ نیعمه‌تێک هه‌یه، ئه‌مه‌ش ده‌گه‌ر پێته‌وه بۆ کورت هه‌له‌پنانی تیگه‌یشتنه‌کان؛ چونکه ژیا‌نی دنیا به‌ هۆی ئه‌مه‌وه نه‌بێت راناوه‌ستیت، جا گه‌ر هه‌موو مرۆفه‌کان له‌ جوانی و زیره‌کی و هه‌یزو ژیری و زانسته‌و توانا‌کاندا وه‌ک یه‌ک بوونایه‌و

هه موويان له پله بهرزه کانی ئه م سيفه تانه دا بوونايه، بۆ نمونه ئه و کاته هيج که نناسيک نه ده بوو زه وي خاوين بکاته وه هيج کريکارک نه ده بوو به کارک هه ستيت، به لام به هوي ناويکچوونيانه وه واي کردوه هه موويان رام بن له سنوري تواناکاني خوياندا تا ده گاته ئه وه ي ببيت به شيک له و کاره ي که ژيانى دونياو بهرزه وه ندى به دي هاتوه کان پيى هه لده ستيت.

به م ناويکچوونيه خه لگي شياوي گوڤرايه لي سه دراره کان بوون، هه نديکيش بۆ پرس و راويژ، هه نديکيش بۆ سوپاو ئيدي به م جوړه.

پاشان ئايه ته که حیکمه تي ئه م جياوازييه ي له نيوان مرقه کاني جي نشيني په روه ردگار ده رخصتوه، که بريتييه له تاقیکردنه وه له وه ي مرقف پيى به خشراره له پله و به ره و توانا؛ جا که سيک ئه مانه به روه راسته کاني به کار به يتي ئه و سهر فرازو سه رکه وتوو ده بيت و نه گه ر نا ئه و ده که وي. رهنگه له مه شدا که سانيک که پله يه کي به رزيان هه يه بکه ون و که سانيکيش که شوين و پايه يه کي نزيان هه يه ده رچن و سه رکه ون، ليږه وه بۆمان ده رده که وي گه وره ترين نيعمه ت و به خشين که خودا وه ند به مرقفي خه لات کردوه ناردني پيغه مبه رانه بۆيان:

﴿وما أرسلناك إلا رحمة للعالمين﴾ الأنبياء/١٠٧.

واته: و تومان نه ناردوه، مه گه ره حمه ت بۆ جيهانيان.

﴿لقد من الله على المؤمنين إذ بعث فيهم رسولا من أنفسهم يتلو عليهم آياته ويزكيهم ويعلمهم الكتاب والحكمة وإن كانوا من قبل لفي ضلال مبين﴾ آل عمران/١٦٤.

واته: خودا منه تي له سه ر بپواداران دانا (نيعمه تي گه وره ي پيدان) کاتي که له خويان پيغه مبه ريکي بۆ ناردن که نيشانه کاني خودايان به سه ردا بخويني ته وه ئه وان له روانگه ي خوو ئاکار. پاک و بي گه رد بکاته وه و کتيب (قورئان) و حیکمه تيان فير بکا، و نه گه ر چي له به را له گومرايه کي ناشکرا دابوون.

چونکه پيغمبه ران ﷺ ده توانن ريتموني مروف بکن بۆ ريگهي راست که ده بيت
 هه مو مه له که و تواناو به هره کاني تيا وه گه پ خات، به جورتي که هيچي نه مي نيتته وه بي
 کارو جوله، و به جورتي که له گه ل هيچ کاميک له وانه دا به رهنگار نه بيت که مه له کاته کانيان
 به شيوه يه کي راست فه راهم بينن، به م جورش نيعمه تي خوا ديته دي و مروف ده تواني
 سوود له هه مو نه و شتانه وه رگريتي که په روه رديگار بۆي ژير بار خستوه . گه ر نه مه
 نه بوايه هه مو هه وله کاني مروف بۆ سوود وه رگريتن له به ديته روه راهه کاني خودا، به يه کا
 ده چوون و دري يه که ده وه ستان، نه و کاته ش نه م پله يه ي مروف که هه مو شتي کي بۆ رام
 کراوه ده بووه هۆي سه رگه رداني و دروست بووني کيشمه کيش، وه که له مروفدا به رچاومان
 ده که ویت.

له مانه ي رابوردن ده گه ينه نه وه ي که:

نه م مروفه بچوکه: نه و او ترين به ديها تووي په و ره رديگار له گه ر دووندا، جا
 ليکولي نه وه يه کي ته ووي نه م گه ر دوونه ده مانگه يه نيتته نه وه ي که ناسمانه کان و زمين و
 ناژه لان و روه که کاني، هه ر هه موويان رام و گه ر دنکه چي مروفن و ته نانه ت هيچ گه ر دي کي
 نه مانه ش له م ياسايه لانه دن.

سه باره ت به روه که نه و له کون و نويدا مروف به ريگهي راسته وخۆ يا ناپاسته وخۆ
 سوودي ليوه رگرتوه، به روبومه که ي بۆ خواردن به کاره يتاوه، قه دي دره ختي کردوه به
 ره و په وه ي گواسته وه و به کاره يتاني له خانوبه ره و هه روه ها بۆ سوتاندن. گوله که شي بۆ
 هه نگ ده بيتته خوراک و نه و يش ده يکاته هه نگوين بۆ مروف يا خود گه لاو له کاني ده بيتته
 خوراکي ناژه لان و ئيمه ش سوود له گۆشته کاني وه رده گرین، و شيره که ي ده خوينه وه و
 توکه که شي له رايه خو پۆشاک دروست کردندا که لکي لي ده بينريتي، هه روه ها ده رمان و
 شمه کيشي لي دروست ده کريتي، با نه وه ش له ياد نه که ين که پترو ل و پيکه اته کاني شي هه ر
 له وه دروست بووه .

جا ئەم زىندە وەرەنە، ئەو ەى پيمان زانىون و ئەو ەش كە پيمان نە زانىون؛ ئايا ەموى لە پيناوى مەؤفدا بۆ سوود وەرگرتنى بە رىگەى راستە و خۆ نارااستە و خۆ بەدى نە ەاتوو؟ چ مەروارى بىت يا خۆرك يا بۆ چىژى بىنين بىت، لە گەل ئەمەشدا چەندان پۆل لە زىدە وەرەن ەن تا ئىستاش نازانىن كە مەؤف چ سوودىكيان لى دەبىنى و چۆن كەلكيان لى وەردەگريت؟ كە رەنگە لە ەاتوودا ئەمانە بزانين، رەنگە ئەم بەسەر ەاتەش لەم بارەى ەو ە پەندمان پى بەخشىت:

جۆرىك لە پەريون تانوك (الصبر) ەى ە كە بۆ پەريونى كىلگەكان سوودى لى وەردەگيرىت، برديان بۆ ئوسترالياو لەوى ناشتيان، بەلام بوو ەوى بەرپا بوونى كارەساتىكى گەرە، بە جۆرىك تەشەنەى كرد، واى لى ەات خەريك بوو زۆربەى ئەو زەويانە داگر بكات كە بەكەلكى كشتوكال دە ەاتن، زاناكان لەو زۆر سەريان سوپما، پاشان جۆرىك بەكترياي نەخوشيان دىتەو كە تەنيا لەسەر ئەو جۆرە درەختە دەژى، ەر بە ەوى ەمان جۆرى درەختەو ەمىكروبەكەيان گواستەو، ئىدى مىكروبەكان بە كارى خۆيان ەستان و تا ريژەى درەختەكان گەيشتەو دۆخى گونجاوى خۆى، جا ئەو ەى دەبىت تىبىنى بكرىت ئەو ەى: ئەم مىكروبە درەختەكانى لە ناو نەبرد، بەلكو درەختەكەى بە جۆرىك ەيشتەو كە سوودى ەبىت و زيانى نەبىت.

رەنگە لە بەسەر ەاتى دۆزىنەو ەى (پەنسلين) يشدا پەندىكى ترى تىدا بىت، بەو ەى كە مەؤف بە ەر شىو ەىك بىت لە ەموو شتىكى ئەم گەردوونە سوودمەند ئەبىت، ئەمەؤ بىت يا سەى! ەر چۆن بىت! ئەو مەؤف وەك چۆن چىژ لەو پارووە وەردەگريت كە دەيخواتو ئەو پۆشاكەى لەبەرى دەكات و چىژ لە دىمەنى جوان وەردەگريت، جا وەك چۆن چەشە لەمانە وەردەگريت ەر واش چەشە لە مەعريفە وەردەگريت، جا ئەمە گەر لە ەندىك بەدى ەاتوو ەكانى پەروەردگاردا نەبىنيت، ئەو ئەمەش دەبىتە بەلگە لەسەر ەىكمەتى پەروەردگارو مېرەبانى و بەرفراوانى گرنكى پيدان بە بەدى ەاتوو ەكانى، وەك بەدى ەتان و ەيشتنەو، زيان و مراندن، و رزق و رۆزى پيدان ... ئىدى بەسە ..

پاشان، ئايا ئەم ھەموو رەگەزەي لە گەردووندا ھەيە؛ ئاسن و مس و ئۆكسجىن و ئازۆت و ھايدروجىن و زىپ ... ھەمووى بۆ مەرفى پام نەبوون؟ ئەي زەمىن كە چۆن راخراوە و بۆتە جىي ھەوانەي مەرفى شوپىنى وەدەست خستى گوزەران و رۆزى؟ ھەروەھا ھىزى كېشندەي مانگو سەرنج راکىشانى مەرفى بۆ جوانى و روناككەيەكەي و زانىنى كات بە ھۆيەو بەلگە نى؟! و سەرنج راکىشانى خۆرو گەرميەكەي و روناككەيەكەي و ئەو وزەيەي پەخشى دەكات؟! ئەي ئەستىرە رىنماكارە جوانەكان؟! ھەروەھا ئاوو سورەكانى؟ رەشەباو سورەكانى؟ پاشان دروست بوونى مەرفى بەم جۆرەي كە لەسەريەتى لە زانست و ئىرادە و توانا و ھىكمەت و ژىرىي، بەجۆرىك كە زۆريەي شتەكانى پىدەزانى، و دەزانىت چۆن سوود لە شتەكان وەرگرت، ئايا ھەموو ئەمانە بەلگەي تەواو نىن لەسەر ئەوەي كە ئەم گەردوونە بەدەيتىراوە تا لەبەر دەستى مەرفىدا رام بىت، مەرفىش بۆ ئەم گەردوونە رام بوو؟! ئايا لەمەدا بەلگەي تەواو نىە لەسەر ئەوەي كە زاتىك ھەيە ھەموو ئەمانەي رىك خستوو و مەرفىشى بۆ بەدەيتىراو؟. ئەو پەرەردگارەي كە پەرەردگارى ھەموو جىھانەكانە:

﴿وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبِّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ، وَقَالَ مُوسَى إِنَّ تُكْفِرُوا أَنْتُمْ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا فَإِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌ حَمِيدٌ﴾ إبراهيم/۷-۸.

واتە: (بىننەو ھەيە) كاتى كە پەرەردگارتان راىگەياند كە ئەگەر شوكرانە بژىر بن، (نەعمەتى خۆي) بۆ ئىتو ھەيە دەكا، و ئەگەر كوفران بكەن، بەپراستى سزادانم سەختە!، و موسا گوتى: ئەگەر ئىتو (بەنى ئىسرائىل) و ھەموو خەلگى رووى زەوى كافەر ببن (بەخوا زىانى ناگا)، جا بەپراستى خودا بىي نيازىكى ستودەيە.

﴿وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّاكِرِينَ﴾ سبأ/۱۳.

واتە: و كەمى لە بەندەكانم شوكرانە بژىرن.

دياردەى نۆيەم

دياردەى يەكيتىي

كەسنىڭ لەم گەردوونە بىكۆلئىتەو، بەپاشكاۋى ھەست بە دياردەى يەكيتىي دەكات تىيدا، كە دەبىتتە بەلگە يەكى تەواۋ لەسەر ئەوۋى يەك زات بە يەك زانست و يەك ئىرادە و يەك توانا دۇزىيە تىيەو ھىتاۋىيە تىيە بوون، روۋەكانى ئەم دياردەى يەكيتىيەش لەم گەردووندا زۆن، لەوانە:-

۱- تەواۋكارى لە بەشەكانى ئەم گەردوونە دا ھەيە كە بە وردى ئەمانگە يەنئىتە ئەوۋى يەك پەورەردگار ھەموو بەشەكانى رىكخستوۋە، ئابەم جۆرە پىروردەكارى و تەواۋە!

مامۇستا البنا - رەحمەتى خاۋى لى بىت - دەفەر موى:-

تېيىنىس يەكەم: (ئەو ھەوايى كە ھەلى دەمژىن لە چەند رەگەزىك پىكھاتوۋە، لەوانە دوو رەگەزى سەرەكى و گىرنگ: بەشنىڭ كە بە كەلكى ھەناسەدانى مروف دىت، بە زاراۋى كىمىازانەكان پىئى دەگوترىت ئۆكسجىن. ھەروەھا بەشىكى تىرىش كە زىانمەندە، پىئى دەگوترىت كارپۇن، جا لە وردەكارىيەكانى پىكەو بەستنى نىۋان پارچەكانى ئەم

گەردوونە سەرسۈپھىتەرە ئەو يەكە ئەو بەشەي زىيان بە مۇڧ دەگە يەنە رۈۋەكە كان ھەلى دەمژن و بۇيان بە سوودە، كەچى لە كاتىكدا مۇڧ ئۇكسجىن ھەلدە مژى و كارىون دەرئەداتەۋە، ئەۋا رۈۋەكە كان بە پىچەۋانەي ئەمەۋە دەكەن و كارىون ھەلدە مژن و ئۇكسجىن دەدەنەۋە) ا.ھ.

(ھەر بەم جۆرەش كىردارى دۆزىنەۋەي ھاۋتايى نىۋان دەرچو و ھاۋوۋە كان لە گازى خەلوزو دەرپاكان رۈۋەدات، بە جۆرىك كە رۈۋەك ھەموو زىادەيەك لەمانە لە ھەۋادا ھەلدە مژىت گەر بگا تە سەرۋو رادەي گونجاۋو ديارى كراۋى خۋى).

(جا تە ماشاى پەيۋەستى ھاۋكارى و تەۋاۋكارى نىۋان مۇڧ و رۈۋەك و دەرپاكان بىكە لە شتىكدا كە گىرنگىرەن رەگەزە كانى ژيانە ئەۋىش ھەناسە دانە).

تېبىنىس دەۋەم: (تۆ خۋاردن دەخۋىت و ئەۋىش لە چەند رەگەزىكى رۈۋەكى و زىندەگى پىكەھاۋوۋە، كە زاناکان بۆ نمۇنە دابەشى دەكەن بۆ ماددە كانى زۇلالتىات و نىشاستەيى و چەۋرى، بۆيە دەبىنىن (خزو- لىك) ھەندى ماددەي نىشاستەيى ھەرس دەكات و ھەندى لەۋ ماددە شەكرىانە دەتۈيىتەۋە كە تواناى تۈانەۋەيان ھەيە، گەدەش گىراۋە كانى ماددەي زۇلالتى وەك گۆشت و... ئەۋانى دى... ھەرس دەكات، زەرداۋى جگەرىش چەۋرىيە كان ھەرس دەكات و دابەشيان دەكات بۆ چەند بەشىكى ورد كە تواناى مژىنىان ھەي، پاشان رۆلى پەنكرىاس دىت و چۋار جۆر گىراۋە دەرەدات، كە ھەر يەكەيان ھەلدەستىت بە تەۋاۋكارى كىردارى ھەرس لە يەكەك لە ھەرسى بەشەكەي نىشاستەيى و زۇلالتىات و چەۋرى، چۋارەمىش شىر دەگۈرپىت بۆ پەنەر، جا سەرنجى ئەم پەيۋەندىيە سەرەككىيە بدە لە نىۋان بەشەكانى لەشى مۇڧ و رەگەزە رۈۋەككىيە كان و ئازەلىيە كان و ئەۋا خۋارنانەي مۇڧ دەيانخۋات).

تېبىنىس سەنھەم: (كاتىك سەيرى گول دەكەيت دەبىنىت پەرى جۋانى سەرنج راكىشى پىۋەيە، بە زۆر رەنگى قەشەنگ رازاۋەتەۋە، جا گەر پىرسىارى حىكمەتى ئەۋە لە زانايانى رۈۋەكناس بىكەيت، ئەۋا لە ۋەلامدا پىت دەلەين: مەبەست لەمە بۆ خەلەتانى مىش

ههنگو نهو زينده وهرانه يه که گول دهمژن، تا پتوهي بنيشنه وه، هه تا کاتيک به سه زه زوله هه لاله ييه کانه وه دهنيشيته وه به هزي پيکانيه وه توري کوتاني رووه که که هه لده گرئو به م جوړه له گولي نيره وه ده چيته سر گولي مي و کرداري کوتان ديت دى.

جا سهرنج بدهو بزانه که چون نه م په په جوانانه ي گول بوته نه لقي په يوه ندى نيوان رووه ک و زينده وهران، به جوړيک که رووه ک: زينده وهر له کرداري کوتاندا به کار ده هيني که بق به رووبوم و به ره م پيويسته.

هر به م جوړه نه م ته واکاريه له هه مو شتيکدا ده بينيته وه؛ له نيوان شه وو روژدا، ناسمان و زه وي، خوړو مانگ، نه دنامه نيرين و نه دنامه ميپينه کان، مروف و نازه لو رووه ک

له م گه ردوونه دا يه کيتيبي که ته واکاريه له نيوان به شه کانيدا که ده بيته به لگه ي نه وه ي يه که په روهر دگاري تاک و ته نيای هه يه. به لام سه باره ت نه وه ي که ناي چون نه م نه يمه ي گه يانده يه کتايي خوي گه وره؟ نه واکاموستا - البنا - به م جوړه وه لامى نه داته وه: التعدد - له بيرو بيا وه پدا - (چه نديتي) ده بيته هوي تيکدان و دو به ره که ي به رزنوانن، له کاتيکدا که پله ي خويه تي کبرياء و مه زنيه، جا له م کاته دا نه گه يه کيک له و چه نده به شيوه يه که سهر به خو کار بکات نه واکسيقاتي نه واني تر پوچ ده بيته وه، گه هاويه شيبش بکن نه واکسيقاتي هه ندتيکيان پوچ ده بيته وه، پوچ بوونه وه ي سيقاتي خويه تيش پيچه وانه ي ته واکييتي و گه وره يي و شکويه تي، بويه ده بيت هه يه که خوي بي هاوه ل هه بيت).

قورثاني پيرؤز به لگه ي (ته واکاري - التکامل) ي له سهر تاک و ته نيایي به ديه يته رمانی له چهن د شوي نيکدا باس کرووه:

﴿قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَامٌ عَلَىٰ عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَىٰ ۗ اللَّهُ خَيْرٌ مَّا يَشْرُكُونَ، أَمِنْ خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا بِهِ حُدُقًا ذَاتَ بَهْجَةٍ مَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تَنْبِتُوا شَجَرَهَا ۗ إِنَّهُ مَعَ اللَّهِ بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَعْدِلُونَ، أَمِنْ جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ خِلَالَهَا أَنْهَارًا

وجعل لها رواسي وجعل بين البحرين حاجزا إله مع الله بل أكثرهم لا يعلمون، أمن يجيب المضطر إذا دعاه ويكشف السوء ويجعلكم خلفاء الأرض إله مع الله قليلا ما تذكرون، أمن يهديكم في ظلمات البر والبحر ومن يرسل الرياح بشرا بين يدي رحمته إله مع الله تعالى الله عما يشركون، أمن يبدأ الخلق ثم يعيده ومن يرزقكم من السماء والأرض إله مع الله قل هاتوا برهانكم إن كنتم صادقين ﴿النمل/ ٥٩-٦٤﴾.

واته: بلئي سوپاس تاييه تي خودايه وسهلام (دروډ) له سر به ننده ڪاني كه خوي هه لټيڙاردوه، نايا خودا باشتره يا بتگه لي كه نه يکه نه هاوبه شي، يا نه و زاته ي كه ناسمانه ڪان و زهوي به ديهيئاو له ناسمانه وه باران بې باراندن، جا به هوي نه و بارانه وه باغو بيستاني به ديمه و جوانمان بې شين ڪردن، له حالئڪدا كه نيوه تواناي شين ڪردني داره كه شتان نيه، نايا مه عبودي ديکه له گه ل خودا هه يه؟ نا نيه، به لام نه وانه هوزيکن له حق لايان داوه لا نه دهن، يا كه سي كه زهوي ڪردو ته جي قه رار گرتن و له نيو نه ودا چومي داناهو ڪيوي پتهوي بې سازداوه و له نيوان دوو دهرياي (سوڙو شيرين) مانيعي خوړسكي و ته بيبي (وڙني تاييه تي) داناهو (تا تيکه لاو نه بې به م حاله) نايا مه عبودي له گه ل خودا هه يه (هاوبه شي بې)؟ نا نيه به لکو زډبه ي نه وانه نه زان و (جاهيلن)، يا كه سي كه وه لامي هه ژاران نه داته وه، ڪاټي هاواري بې به ري كه ندو ڪوسپي بې لاده با، و نيوه ده ڪاته جيئشيني پيشينان له نه رزدا، نايا مه عبودي له گه ل خودا هه يه، (نا نيه) خودا به رزتر له وه يه كه هاوبه شي بې دابني، يا كه سي كه نافه رينيش دس پي ده ڪاو له پاشان ده يانگيڙي ته وه، و كه سي كه له ناسمان و زهوي رسقو روڙيتان نه دا، نايا مه عبودي له گه ل خودا هه يه؟ (نا نيه) بلئي: به لگه تان بينن نه گهر راست بيژن؟.

﴿أَمْ اتَّخَذُوا آلِهَةً مِنَ الْأَرْضِ هُمْ ينشرون، لو كان فيهما آلهة إلا الله لفسدتا فسبحان الله رب العرش عما يصفون، لا يسأل عما يفعل وهم يسألون، أَمْ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ هَذَا ذِكْرٌ مِنْ مَعِيَ وَذِكْرٌ مِنْ قَبْلِي بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ فَهُمْ معرضون، وما أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ﴾ الأنبياء/ ٢١-٢٥.

واته: ئایا نه وانه خویانیکیان له زهوی (بو خویان) هه لێژاردوه که نه وانه (مردوو) ده ژیننه وه؟ نه گهر له ئاسمان و زهوی خویانی غهیری (الله) هه بووانه، فاسید ده بوون، سروشتی جیهان تیک ده چوو، جا پاک و بێ خه وشه خودا پهروهردگاری عهرش له په سنێ که نه وانه ده یکن، له کارێ که ده یکا ناپرسرێ (و ره خنه ی لی ناگیردرێ)، و له کاری نه واز، ده پرسرێ (ره خنه) ده گیردرێ، ئایا نه وانه بیجگه له خودا مه عبودگه لیان هه لێژاردوه؟ بلێ: به لگه تان بیننه وه، نه مه قسه ی نه وانه یه که له گه ل من (و له من فیر بوون) و قسه ی که سانیکه (پیغه مبه رانیکه) که به ر له من هه بوون، به لام زۆربه ی نه وانه حه ق نازانن، جا له به ر نه مه (له حه ق رووسو پێنه رن)، و ئیمه به ر له تو هیچ پیغه مبه ریکمان نه ناردوه، مه گهر نه وه که وه حیمان پێ کردن که بیجگه له من مه عبودیکی دیکه نیه، جا که وایه ته نیا من بپه رستن.

﴿قل لمن الأرض ومن فيها إن كنتم تعلمون، سيقولون لله قل أفلا تذكرون، قل من رب السموات السبع ورب العرش العظيم، سيقولون لله قل أفلا تتقون، قل من بيده ملكوت كل شيء وهو يجير ولا يجار عليه إن كنتم تعلمون، سيقولون لله قل فأنى تسحرون، بل أنناهم بالحق وإهم لكَاذِبُونَ، ما اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ وَلَدٍ وما كان معه من إله إذا لذهب كل إله بما خلق ولعلا بعضهم على بعض سبحانه الله عما يصفون، عالم الغيب والشهادة فتعالى عما يشركون﴾ المؤمنون/ ۸۴-۹۲.

واته: بلێ: زهوی و که سانێ که له زهوی دان هی کێیه، نه گهر ده زانن، (له وه لامدا) ده لێن: هه مووی هی خویه، بلێ: ئایا نا هیننه وه بیر، بلێ چ که سێ فه رمان په وایی و حکومه تی هه موو شتیکی به ده سته؟ و به بێ په نایان په نا شه داو نیازیشی به په نادان نیه، نه گهر بزائن، نه لێن: (هه موو نه وانه) هی خوان، بلێ: جا چلۆن ئیوه سیهرو جادو لیکروون به لام ئیمه هه قمان بو نه وان هیناو به راستی نه وان درۆزن، خودا مندالی بو خوی هه لته بژاردوه و مه عبودێ تر له گه ل نه ودا نیه (که نه گهر وا بوایه و خوی تر له گه لی هه بوایه، له و کاته هه ر یه که له خواکان خه ریکی کاری مه خلوقی خوی ده بوون و هه ندی

بەسەر هەندیکدا بەرز دەبوونەوه، خوا لەو پەسنانەى کە دەیکەن پاك و بێخەوشە، کە بە دیارو نادیار ناگادارە، جاکە ئەو لەو بەرزترە کە هاوێشە بۆ دابنێن.

﴿قل لو كان معه آلهة كما يقولون إذا لابتغوا إلى ذي العرش سبيلا، سبحانه وتعالى عما يقولون علوا كبيرا﴾ الإسراء/٤٢-٤٣.

واتە: بۆی: ئەگەر لەگەڵ ئەو (خوا) مەعبودانێ تر هەبوا، هەرۆکە ئێوان دەلێن، دەکۆشان رێگایەک بۆ لای (خوا) خاوەن عەرش پەیا کەن (و بەسەر خوادا زāl بن)، خوا پاك و بەرزترە لەوێ دەلێن، زۆر بەرزتر.

٢- لە دیاردەکانی ئەم یەکیتییه لە گەردووندا؛ ئەو تەبابی و رێک و پێکییه کە پەرەردگار باسی کردووه:-

﴿ما ترى في خلق الرحمن من تفاوت فارجع البصر هل ترى من فطور، ثم ارجع البصر كرتين ينقلب إليك البصر خاسئا وهو حسير﴾ الملك/٣-٤.

واتە: لە ئافەزینشی خۆی رەحماندا دژی و خەوش و بێ نەزمییهك نابینی، جاکە جارێ تر پیا بچۆوه و بۆی بپوانە بزانه ئایا لەتبوون و کەم و کوپی دەبینی؟، لە پاشان جارێ تریش (بەدنای بوونا) بنواپەر، سەرەنجام چاوت (بۆ دیتنی کەم و کوپی بە ماندویی) دەگەرێتە لات، و لە حالیکدا ماندوو و بێ هیژه.

ئەم نمونانەش لە گەردووندا ئاماژەى ئەو یەکیارچەیی و یەکیتییه سەرپاکیرو پەرەوکارییه دەکەن:-

١- ئەلەکتۆن بە پێچەوانەى میلی کاتژمێرەوه دەسوێتەوه، هەرۆها زەویش بە پێچەوانەى میلی کاتژمێرەوه دەسوێتەوه، خۆر بە پێچەوانەى میلی کاتژمێرەوه دەسوێتەوه، ئەستێرە گەرۆکەکانیش بە پێچەوانەى میلی کاتژمێرەوه دەسوێتەوه، هەرۆها مانگ و هەموو مانگەکان بە پێچەوانەى میلی کاتژمێرەوه دەسوێتەوه، هەسارەکان هەموو بە پێچەوانەى میلی کاتژمێرەوه دەسوێتەوه، هەرۆها کۆمەلەى گەورەى خۆریش کە لەنیوانیاندا کۆمەلەى خۆری ئێمە بە پێچەوانەى میلی کاتژمێرەوه

101

دەگەر پێنەوێ بۆ یەک شت، ئەویش ئەو هیزە کارەباییە مۆگناتیسییە کە هەموویان یەك تیزیان هەیه، جیاوازییەکیان تەنیا لە شەپۆلەکانیان دایە.

هەروەها لە یاساکانی ئەم گەردوونە، یاسای کێشندەیه کە لە بچوکترین گەردی گەردوونەو تا گەورەترین مەسارەکان کاری لەسەریان هەیه، دەقەکەشی ئەوێه: (هەموو شتێک بارسەتاییەکی هەیه، شتەکانی تر رادەکێشێ کە بارسەتاییان هەیه، هیزی کێشندەیه نێوانیشیان بە شێوەیەکی راستەوانە زیاد ئەبێ بە زیاد بوونی هەردوو بارسەتاییەکە، ئەوا هیز بە شێوەیەکی پێچەوانە دەگونجێ لەگەڵ چوارگۆشەیی دووری نێوانیان).

ئێستا زانییمان کە هیز دوو جۆرە: هیزی مۆگناتیسیی کارەبایی و هیزی کێشندە، هەردووکیان بۆ یەک سەرچاوە دەگەرێنەوێ.

ئەنێشتاین دەڵێ: گیانی تیۆری جیهان ئەو هەلناگری کە لە گەردووندا دوو شێوە هیزی بە یەک نەگەیشتوو هەبن: شێوەیەکیان بۆ کێشندەیه پێوانەیی، و شێوەیەکی تریش بۆ مۆگناتیسیی کارەبایی.

د- ئەم دوو چیرۆکەش بەلگەن لەسەر هاوکاری و یەکجۆرییان و بەلگەیی ئەوێمان دەدەن کە گەردوون بە کیتییهکی تەواوی تێدایە: -

یەكەم: جیاوازی رەگەزە سەرەکییەکانی گەردوون شوێنەواریکی لە بەرەنجامی جیاوازی ژمارەیی ئەلەکترون و پرۆتۆنەکانییەوێ دوست بوو، کێشی گەردیش شوێنەواریکە لە شوێنەواری ئەم ژمارانە، تاییەتمەندییە هەر رەگەزێکیش شوێنەواریکی ئەم ژمارانەیه، بۆیه زانای روسی "مەندەلیف" توانی رەگەزەکان بە پێی کێشی گەردییان پۆلێن بکات، لەسەر ئەم بنچینەیهش خستەیهکی بۆ سازکردن، جا رێکخستنی رەگەزەکانی لەم خستەیهدا پلەدار کردبوو بە پێی یاسای خول کە ئەو رەگەزانە رامی بوون، بە جۆریکی وا پەڕێهەکی پلەپلەیی سەرکەوتوو پێکبهێنن، بەلام مەندەلیف تووشی بۆشاییەك هات وەک ئەو بۆشاییەیی باسی دەکەین لە نێوان مەریخ و مۆشتەریدا.

بینی که پله‌ی په‌یژه‌ی خولو سوپانه‌وه‌ی ره‌گه‌زه‌کان راسته‌وانه ده‌بنه‌وه به‌ دوا‌ی به‌کدا بئ‌ بۆشایی، ته‌نیا له‌ سئ‌ ره‌گه‌زدا نه‌بیت، یاخود ده‌بئ‌ ئه‌م یاسای خوله‌ راسته‌وانه نه‌بیت و به‌م جۆره‌ش راست ده‌رنه‌چئ‌، یاخود ده‌بیت راست بیت و راسته‌وانه بیت، ئه‌وساش ده‌بیت ئه‌م ره‌گه‌زه‌ وردانه له‌ هه‌مان پله‌ی بۆشایی‌دان، مه‌نده‌لیف دلتیا بو‌و له‌ راستی یاسای خولو سوپانه‌وه‌که‌ی، بۆیه‌ هه‌ولیدا جه‌خت له‌سه‌ر ئه‌وه‌ بکات ئه‌م سئ‌ ره‌گه‌زه‌ ونه‌ هه‌ر ده‌بئ‌ له‌سه‌ر زه‌ویدا هه‌بن، به‌لکو‌ توانی له‌سه‌ر بنه‌مای کیشی گه‌ردی که له‌ پله‌ بۆشه‌کاندا دیت ده‌ستنی‌شانی هه‌موو تایبه‌تمه‌ندییه‌ کیمیاوییه‌کانی بکات که هه‌یانه وه‌ک ئه‌وه‌ی بینیبیت، مه‌نده‌لیف پتیش ئه‌وه‌ی بمرئ‌ راستی بیردۆزه‌ زانستییه‌که‌ی خوی بینئ‌. ئیدی زانا‌کان ره‌گه‌زه‌ ونه‌کانیان دۆزییه‌وه به‌ هه‌موو تایبه‌تمه‌ندییه‌کانیا‌نه‌وه وه‌ک ئه‌وه‌ی مه‌نده‌لیف ده‌ستنی‌شانی کردبوون.

دووه‌م: نزیکترین ئه‌ستیره له‌ خۆره‌وه عه‌تارده‌و دوورییه‌که‌ی ۳۶ ملیۆن میله‌، ئه‌نجا زوهره دیت و ناوه‌ندی دوورییه‌که‌ی ۶۷ ملیۆن و پاشان زه‌وی ۹۳ ملیۆن و مه‌ریخ ۱۴۲ ملیۆن و موشته‌ری ۴۸۴ ملیۆن و پاشان زو‌حه‌ل ۸۸۷ ملیۆن و ئۆرانیۆس ۱۷۸۲ ملیۆن و پاشان نیپتۆن ۲۷۹۲ ملیۆن میل، به‌لامانه‌وه‌ گرنگه‌ ریژه‌ی ئه‌م ژمارانه‌دا بزانی‌ن چونکه‌ دووری ئه‌م ئه‌ستیره‌ گه‌ پۆکا‌نه له‌ خۆره‌وه به‌ پئی‌ ریژه‌ی پتوانه‌ و راسته‌وانه‌یه که به‌ پئی‌ ۹ پله‌ دیت: یه‌که‌م سفره‌، پاشان هه‌شت ژماره‌ی به‌ دوا‌دا دیت که له‌ ژماره‌ سئ‌ ده‌ست پئی‌ ده‌کات پاشان به‌ شیوه‌یه‌کی دووه‌تنده‌یی پئی‌ زیاد ده‌کات به‌م جۆره‌ (۲-۶-۱۲-۲۴-۴۸-۹۶-۱۹۲-۳۸۴).

جا گه‌ر بۆ هه‌ر یه‌کی‌کیان ژماره‌ (۴) زیاد بکری‌ و پاشان ئه‌نجامی کو‌ کردنه‌وه‌که‌ جارانی (۹) ملیۆن میل بکری‌ت، ئه‌وا ریژه‌ی دووری هه‌ساره‌ گه‌ پۆکه‌کان له‌ شو‌ینگی ژماره‌کان ده‌رده‌که‌وئ‌ بۆ خۆر؛ یاخود به‌ زیاد کردنی (۴) بۆ هه‌ر پله‌یه‌ک ئه‌وا (۹) پله‌که‌ به‌م جۆره‌ ده‌رده‌چیت: (۴-۷-۱۰-۱۶-۲۸-۵۲-۱۰۰-۱۹۶-۳۸۸). جا گه‌ر ژماره‌کانی ئه‌م پلانه‌ وه‌رگه‌رن و هه‌ریه‌که‌یان له‌ گه‌ل (۹) ملیۆندا جاران بکه‌ین، ئه‌وا دووری گه‌ پۆکی‌مان بۆ ده‌رده‌که‌وئ‌ت که له‌ پله‌ی ئه‌و ژماره‌یه‌دایه له‌ خۆره‌وه؛ بۆ نمونه‌ عه‌تارد ناوه‌ندی

دووريەكەى لە خۆرەو ۲۶ ملیۆن میلە، لە کاتێکدا کە شویتنگاکەى لە دووریەكەیدا یەكەمە، بۆیە ژمارە (۴) وەرەگریت، جا گەر ۹×۴ بەکەین ئوا ئەنجامی لیکدانەكە دەبێتە ۲۶ ملیۆن میل، ئا بەم جۆرە رێژەكە دەگۆریت بە پێى دووری هەر گەپۆکێك لە خۆرەو لەگەڵ بوونی جیاوازییەکی کەمدا.

بەلام بینرا کە شویتنگای ژمارە (۲۸) هیچ هەسارەیهکی تێدا نیە، بەلگە لە دواى ژمارە (۱۶) هەو دەیت کە هاوڵەكەى مەریخە، ژمارە (۵۲) ش کە هاوڵەكەى موشترەییە، ئەى دەبێت نەتێنى ئەم بۆشاییە چى بێت؟ یان دەبێت ئەو رێژەیهى کە دۆزراوەتەو راستەوانە نەبێت، یان دەبێت ئەستێرەیهکی نەبینراو هەبێت لە پلەى ژمارە (۲۸) دا لە دووری ۲۵۲ ملیۆن میل لە خۆرەو، یان لە نێوان مەریخ و موشتریدا، لەم دوايیدا ئەم شتەیان دۆزییەو کە هەر دەبوو وابێ، بەلام ئەستێرەیهکی گەورە نەبوو؛ بەلگە زۆر ئەستێرەى گچکەیان بینیوە کە هەموویان لەو بۆشاییەدا دەخولێنەو کە باس کراو لە نێوان مەریخ و موشتریدا، یاخود لە هەمان پلەدا کە لەپێشدا بەشیوەیهکی بەتال حیسابیان بۆ کردبوو، وەك ئەوێ ئەستێرەیهك بووبێت و تیکشکابێت.

ئەم دوو بەسەرھاتە وێکچوو لە دوو باسی جیاوازدا، هەر یەكەیان ئەوێ تر تەواو دەکات تا ئەو هەستەت لا تەواو بکەن؛ بەوێ ۲- هەر یەك دروستکەریان هەیه کە یاساکانی ئەم بوونەى هێناو تە گۆرێ و رەگەزو بەشو هەمەکیەکانی خوقاندووە.

ه- ئەستێرەکانیش بەسەرھاتی خۆیان هەیه: مەرۆف شتیکی لەمەر شویتنگای ئەستێرەکانەو زانیوەو بۆی دەرکەوتوو پێوانەیهکی جیگەریان هەیه بە پێى رووناکی و ژمارەیان، لە پێشدا تەنیا شەش پێوانەیان هەژماردو ئیدی وەستان، پاشان هیدی هیدی هی نوێتریان دۆزییەو هەتا گەیشتنە پێوانەى بیستەم، پاشان بۆ پێوانەى بیست و یەك، سەیریش لەم پێوانانە ئەوێ کە بە شیوەى بەرز بوونەو و نزم بوونەو دەپۆن، هەندێ جار بە پێى ژمارەى ئەستێرەکانە، هەندێ جاری تریش بە پێى تینی تیشکەکەیانە، بە شیوەیهکی زۆر سەیرە کە لە ژمارەى ئەستێرەکان دەردەکێ، ئیدی لە پێوانەیهکەو بۆ پێوانەیهکی دی زیاد دەکات، ژمارەى ئەستێرەکانی پێوانەى یەكەم (۱۴) ئەستێرە دەبن،

ئىدى زىاد دەكات تا لە پەلەي بىستەمدا دەگاتە (۷۶) ملىۆن ئەستىرە، لە پىوانەي بىستە و يەكشەدا دەبىتە (۲) ملىار ئەستىرە، بەلام لە ھىزى رووناككەياندا ئەوە بىنراوە كە ئەو پىوانانە بە شىوہەي كى راستەوانە زىاد دەكەن لە پىوانەي يەكەمەوہ تا پىوانەي دەيەم، جا ھەر چەندىك ژمارەي ئەستىرەكان زياتر بىت لە پىوانەيەكدا ئەو ھىزى رووناككەيەكەش زياتر ئەبىت. بەلام لە پىوانەي دەيەمدا پىچەوانە ئەبىتەوہ و رووناككەيەكە دەست ئەكات بە كز بوون.

۱- لە رووہەكانى ئەم يەكيتىيە لە گەردووندا پەيوەندى كردن (اتصال)ى ناسۆ (أفق- ناست)ى (رووہ)ە بە ناسۆى ئازەلەوہ، و پەيوەندى كردنى ناسۆى ئازەلەوہ بە ھى مرقفەوہ، لە رووہەكدا پەلەيەك دەبىنيتەوہ لە نزمەوہ بۆ بەرز لەگەڵ ويكچوونىكدا، تا دەبىنيت كە بەرزترىن ناسۆى رووہەك پەيوەستە بە نزمترىن ناسۆى ئازەلەوہ، بەرزترىن ناسۆى ئازەلەوہ پەيوەنددارە -جۆرى پەيوەندى- بە ناسۆى مرقفەوہ، تا كەسانى ھەژماركەر گەيشتنە ئەوہى كە لە تۆوى يەكەمەوہ گەشەو پىشكەوتن روويداوہ و تا زىندەوہران گەيشتوون بەم بارەي ئىستايان. ئىشەش ئەم بىردۆزەمان تاووتوئى كردو پووجيمان دەرخت لە دياردەي ژياندا، بەلام باس كردنى لىرەدا بەلگەي ئەوہ دەگەيەنئى كە روونمان كردەوہ بەوہى زىندەوہرانى ئەم گەردوونەو بەرز بوونەوہيان يەك پارچەيەو بەلگەيە لەسەر بوونى يەك دروست كار، كە بە جۆرەھا رەگەزو شىوہ خولقاندوونى، ھەندىكىشيانى لە ھەندىكيان بەرزتر كردۆتەوہ.

﴿وما من دابة في الأرض ولا طائر يطير بجناحيه إلا أمم أمثالكم﴾ الأنعام/۳۸.

واتە: و ھىچ جولەندەو جفۆككە لە زەويدا نىەو ھىچ بالئەدەيەك نىە كە بە دوو بال بفرى و، مەگەر جگە لەوہى ئەوانىش ئومەتگەلىكن وەك ئىوہ.

۲- لە رووہەكانى يەكيتىيى لە گەردووندا ئەوہە كە ماددە ھەمووى لە نورو رووناكين، چونكە رەگەزەكانى ماددە ھەموو دەبرىتەوہ سەر گەردو كارەبا، ئەم گەردو كارەبايانەش لەت دەبنو دەگىرپدرىتەوہ بۆ تىشك.

ح-و له روهه کانی بے کیتی ئه وه به که کورپه ی ئاژهل و مرقف له مانگه کانی
هه لگرتنی به که میاندا زور به به که ده چن، هه له م به به که چونه ش گیانه وه ره جوراو
جوره کان ده رده چن.

ئه م دیاردانه هه موو به لگن له سه ر بوونی هاوکاری و ریک خستن، جا گه ر دیارده ی
ته واوکاریتی بۆ زیاد بکه ین ئه وا بگومان زاتیک ده بینن، به به که زانست و به که ئیراده و به که
هیزو تواناوه، که به دیهینه ری هه موو ئه مانه به .
به لام سه باره ت ئه وه ی که بۆچی ئه م گه ردوونه و به کیتییه که ی ناویمان بۆ
به دیهینه ر گنپرایه وه ؟ و بۆچی گنپرامانه وه بۆ په وره ردگاریکی تاک و ته نیا ؟ ئه وا وه لامه که ت
له م سئ به شه ی داها توودا بۆ ده رده که وئ:
(هۆکاریتی، سروشت، به که تاپه رستی)
ئه م سئ به شه ش له کتییی "الوجود الحق" ی دکتور حه سه ن هوهیدی وه رگه راوه .

هوکاريتى

له وکاته وهى که مړوف جيا کراوه ته وه و ريزدار کراوه به به خشيني درک کردن و داگيرسانی تيشكى ژيرى به سهر بووندا، له و کاته وه تا ئيستا له سهر تا و کوتايى خوى نه پرسيت، ده پرسى له کوپوه هاتووه و بۆ کوئ ده چى، يه کسهر واش بيرده کاته وه که هاتنى راسته و خوى بۆ نه م دنيايه له ره حمى دايکيه وه بووه، يان له نوتفهى باوکى، يه کسهر به م چاو پياخشانده روکه شيه نزیکه باوه پ ناکات، بى نه وهى ته ماشاى يه که م سهر تا نه کات و له وهى سهره کيه نه کوئ تته وه که هه موو هوپه کانى بۆ ده گه رتته وه.

جا له بهر بوونى نه م پالنه ره قوله له ناو ده روونى مړوقايه تيدا، که له گه ليدا له دايک بووه و هيتاش له گه ليه تى، نه وا وه لامدانه وهى نه م پرسياره که سانى په يوه ندى دارى به خويه وه خه ريك کردووه. ئيدى حوکمى جوړاوجوړ سه ريان هه لداو بيردوى زوون کردنه وه ده رکه وتن، که تيا ياندا هه يه هه ليه و تيا شياندا هه يه راسته. به لام ئيمه کاتيک ته ماشاى نه وه بکه ين که له ناسمان و زه ميندا له به رده ستماندايه، نه وا بۆ نمونه بومان ده رده که وئ: باران له ناسمانه وه ده باريت، به روو بووميش له دره خته وه شين ده بيت، دره ختيش به ناو و خاک ده پوئ، ناویش له دوو ره گه زى توکسجين و هيدروجين پيکدى، مړوفيش له و کاته وهى که چاوى کردووه ته وه به بووندا، هيج رووداويکى بى خاوه ن هينيو ته وه، يا خود شتيک دوزرا بيتته وه بى بوونى دوزره وه، به جوړيک نه م واتايه په رچفه بووه - به حوکمى واقيعيکى زال - که ژيرى پيچه وانهى نه مه وه رناگرى و بيچگه

لەمە بەشتى تەڭلىك ناپىت، تەنیا عەقلىكى نەخۇش لەم راستىيە ھەلدى ۋەك كەسانى ياخيگەر، يان عەقلىكى كەمو كورت ۋەك ھى مىندال نەبىت كە شوشەيەك دەشكىتىۋ پاشان دەللىت بۇ خۇي شكا، بەسەرھاتى ئو بىبابان نشىنە غەرەبەمان بىستووہ كە بەھۇي فیتەھى پاكزىوہ ئەم ياساى ھۆكارييتىي بۇ دەرکەوتووہ كە دەللىت: (پشقل بەلگەيە لەسەر بوونى خوشتر، شوپن پېش بەلگەيە لەسەر رۆيشتن، شەوى تارو رۆزى رووناك و ئاسمان و بورجەكانى، ئايا بەلگە نېن لەسەر بەدېھنەرىكى شارەزەل كارامە؟).

لەبەر بوونى ئەم واقىيە راشكاوانە و درك كەردنە زالەدا، ۋەمىشە تېپەر بوونى رووداو و كارەساتەكان بەپىئى ئەم ياسايە، ئەوا ئەم پرىنسىپە ئاشكراو روونە لەسە كىتېيە فەلسەفەكاندا بە (پرىنسىپى ھۆكارييتى) ئاۋزەد كراۋە، ئەمەش يەكەم بىنەماي عەقلىكە بېگەيەنئىتە مەعرفەي تەۋا، چۈنكە بىنەپەتى حوكمە ژىرىيەكان و دادگا لۇجىكىيەكانە، گەر سەرنجى وشەكانت بەدەيت كە بەيانىان و ئىۋاران لەگەل خەلگىدا پىئى دەدوئىت و ئەو حوكمانەي كە كاروبارى ژيانتى پى رىك دەخەيت، ئەوا دەبىيىنيت كە لە ھىچ قۇناغىك لە قۇناغەكانىدا لە پىشت بەستى بە بىنەماي ھۆكارييتى خالى نىيە. كەۋاتە ئەو ۋەتەيەي كە دەللىت: (دەبىت ھەموو رووداوئىك رووداو سازىكى ھەبىت) شتىكى بى گومان و يەقىنى و تەۋاۋەۋژىرىي بەتەنیا بېۋاي پى دەكات، ئىدى مەھالە ھىچ رووداوئىك لە خۇپا روو بدات، يان شتىك بى بەدېھنەرىيىتە بوون، قورئانىش ئەم ئامازەيەي تىدایە:

﴿ام خلقوا من غير شيء أم هم الخالقون﴾ الطور / ۳۵.

ۋاتە: ئايا ئەمانە بى ھۆ بەدى ھاتوون؟ يا خۇيان خولقېنەرى خۇيان.

بەپىئى ئەم رىسايە دەللىن: ئەم جىھانەمان لە زەۋى وشاخ و درەخت و ئاژەل ۋ ئەستىرە و خۇرەۋە... پىك دىت، دەبىت كارسازو بەدېھنەرىكى ھەبىت، ئەم رووداۋە پشكىي ۋلاۋەكىيە زۇرانەش بە ھۆي ھۆكارەۋە ھاتوونەتە گورپى، ئەم ھۆيانەش بە ھۆي ھۆكارى ترەۋە ھاتوونەتە ئاراۋە كە كەمتەن لە ھۆكارەكانى پېش خۇيان، دەبىت لە ئەنجامدا بگەينە ئەۋەي كە ھۆي ھەموو ئەم ھۆكارانە و بەرپا كاريى ھەموو ئەم رووداو و بوۋانە چىيە؟ چۈنكە ھەرچەندىك ئىمە بگەپىنەۋە بو ئەو سەرچاۋانەي ھۆكارەكانى لىۋە ھاتوون، ئەوا فاكتەرى پالئەرەكان كەمتر ئەبەۋە، تا لە كۆتايىدا دەگەينە يەك ھۆ

ساز، وەك ئەو ەى تەماشاي لىقە زۆرۈ بەيەكا چۈۈەكانى درەخت دەكەين، ەەرچەندىك لە ەۆكارەكى بىكۆلىنەۋە ئەۋا لەزۆرەۋە دەگەينە سەر كەم، تا دەگەينە سەر قەدەكەى، لەم بارەيشەۋە نىمۇنەى تر زۆر ەن، كە زۆر ئاشكران و پىۋىست بەلەسەر ەستانى درىزۆ نىمۇنە ەئنانەۋە ناكات.

كەۋاتە نىكۆلى كىردنى كارلىكراۋەكان بۆ كارلىكەر، ولەبەدەپەئراۋەۋە بۆ بەدەپەئەر، لەگەل ژىرىدا پىچەۋانە دەپەئەۋە، وبە ەلەدا چۈۈن دادەنرەت، بۆ ئەم ئىلزامە مەنتىقەى كە ناتوانىن لى ەلەپەن (ئىبن سىنا) ناۋى ناۋە بە (ۋاجب الوجود) وەك رەزىك بۆ ئەۋەى كە ژىرى پىارەزى لە تەپەلكەش بوۈن و ناكۆكى و دزايەتى، يان نەقامى و گىزىى، چۈنكە مەحالە لە نەبوۈن ەدەمەۋە بوۈن بىتە دى.

ەەرچەندىشە ئەمە بىرەتە باۋەزۆر باس بىرەتە ولە بەرگى بەلگە نەۋىستاندا بىرەتە. رو، كە پوچەل نەكەتەۋە، ئەۋا ئەم ەقە ەەر پوچەل نابىتەۋە، چۈنكە ەقل دەپخوینەتەۋە ۋاقىعەش پەشتىۋانىەتى، ئەمە تەنبا لای كەسانىكەۋە دروست دەپەت كە نكۆلى بكن، ۋ خۇبەگەۋرە بزانن ۋ شتە كۆتەكان رەفز بكنەۋە، يان مافە بى خەۋش ۋ رەۋاكانى ژىرى پەشەل بكن، يان شوپن ئارەزۋى چەۋتە چەۋىل بكن، وەك نىمۇنەى كەللە رەق ۋ نەخۆش ۋ لەخۇباى بوۈن.

رەنگە يەكەك بلىت: سازەنەرى ئەم روۋداۋو بوۈنە سىرۋشتە ! ئەۋا باسەش لە سىرۋشت دەكەين، يان يەكەكى تر بلىت ئەگەر دانمان بە بەبوۈنى بەدەپەئەردا نا، ئەۋا كى ئەۋ بەدەپەئەرەى ەئناۋەتە بوۈن؟ ئەۋا لەمەش ئەدوۋىن^۲.

ئەۋەى كە ئىستا ئەمانەۋى بە پوخت ۋ ئاشكرابى لى بدوۋىن ئەۋەى كە: ەمۇو روۋداۋىك دەپەت روۋداۋ سازىكى ەپەت، كەۋاتە دەپەت ئەم گەتەى ۋ جىپانە بەدەپەئەرەى ەپەت.

^۲ لەبەر ئەۋەى لەدىاردەى يەكەم لى دۋاين، بۆيە ۋتەى مامۇستا لەم بارەۋە لا ئەدەين ۋ باسى ناكەين.

لیره وه هەندێك له رهخه گران كێشه ی كۆن و نوێ ی روودانی گەردوون دەهروژنین،
ئەم ریسایە كاتێك راست دەبێت كە بپوامان بەو هەبێت ئەم جیهانە نوێ یە، یان بوووە
كۆن نیه؟

ئیمەش دەلێن: بەلگە لەسەر ئەو هەیه كە جیهان نوێ یە و كۆن نیه، ئیمامی
غەزالی بەپێی تێبینی كردنی جولان و وهستان دەلێت: سوپێك لە گەردوون، یان جووتە
یاخود تاك، ئەگەر جووت بێت ئەوا ژمارەیهكی تاك تەواو دەكات، ئەگەر تاكیش بێت ئەوا
ژمارەیهكی جووتی تەواو كردووه، كەواتە ژمارە ی پێشوو له هەروو حالەتەكە دا دیاری
كراون، مادامیش دیاری كراون كەواتە بە شیوەیهكی بپاوه و كۆتایی هاتوو بە دیهێنراوه..
جا گەر رهخه گر هەر بەردهوام بوو گوتی: سەرچاوه ی جیهان (هیۆلاه) و كۆنه، جولەش
له ناكاو بووه، ئیمەش له وهلامدا پێی دەلێن: له كۆپۆه ئەم جولەیه ی هێنا؟ ئەمەش دا
ئەنرێت بە دان پیاوانێكی راشكاوانە لەسەر ئەو هێ كە (بەسەرادراو - مرجع) یكی تر كاری
له جیهان كردووه بە دۆزینه وه ی جولە بۆی، بەلگە ئەمە پەله كردنێكی روون و راشكاوه بۆ
دان نان بە بوونی بە دیهێنەری ئەم جیهانە دا كەواتە رهخه گرەكە له نێوان دوو شت دایە:
یان دەبێت بگەرێتەوه بۆ قسەكە مان؛ بەو هێ كە بە دیهاتوو بە هۆی بە دیهێنەره وه، یان
دەبێت دان بە بوونی (بەسەرا دەر - مرجع) یگدا بنێت و ئەمەش دان نانه بە بە دیهێنەردا،
كەواتە رهخه ی رهخه گران هێچە و نه گەیشته وه پله ی چه سپان و تەواوی و گونجان، ئەو
وتەیهش كە دەلێت جیهان كۆنه، شتێكی پووجە و پشت بە راستی نابەستێت^۲، بەم
جۆرەش (مادیی جە دەلیی) هەرەس دێنێت كە دان بە كۆنی جیهاندا بنێت، ئەمەش
له بەر هەڵاتنه له وه ی كە دان بە بوونی بە دیهێنەری جیهاندا نه نیت، بێ بوونی هێچ
بەلگەیهكی پە یوه ستدارو یه كلاكه ره وه !.

^۲ بەلگە هەموو بەلگە گشتی یەكان پشتیوانی گوتە ی روودانی جیهان دەكەن، وەك له یه كەم دیار دەدا لێ

رەنگە لات سەير بىڭ كە چۆن وا بە زوویی ئىم رايە ھەرەسى ھىئا، لە ۋەلامدا دەلئىم: بەستىن و گرىيەك لە ياسا ئىگەر لە سەد دەنگ پىكھاتىڭ، ئىۋا كەمپەۋى لە ھىچياندا ناكەين بە سىپىنەۋەي يەكەم گرىڭ، ئىگەر ئىمەش نەگوترايىت، ئىۋا لە ماددىي جەدەلىي ھەموو ئىۋانە لاپە كەلەسەر بىتەماي (كۆنى جىيەن) بىناىتتارون لە ھوكمەكانىدا، ئىۋا يەكەم ھوكم لە ھوكمە سەرەكەكانى كە تىيدا پوچ دەيىتەۋە بىياۋەپىيانە بە بوونى بەدەيىتەنەر. لە كاتى گوتنى گوتەي بەدەيىتەنەرى بوونىشدا: ھوكمى تر سەر ھەلئەدەن كە ھوكمە لقى و پىشكىيەكانى تر پوچەل دەكەتەۋە ۋەك لەمەۋدوا دەيىنەن، بىڭ ئىۋەي باسەكەش لە لقە تايىبەتتەيەكان بدوئى، بەلكو دەرخستنى راستى لە سەرچاۋەكەدا بە شىۋەيەكى ھەلەشەيى ھەموو پوچگەرىيە لقىيەكان ۋەلا دەنئىت.

سروش

دواى نه وهى بيگومان بوويت له بوونى به ديهينه رى يه كه م، كه زاتيكي ته واوى ره هايه، پرسىار كړدنش له باره ي به ديهينه ريكي كاملى ره ها راست نيه، و نه و گومانانته له به رده مدا ره وينه وه. نه و گوماننك دهمينته وه كه؛ به گوماني سرده م ناوى دهبه ن و به گومرايه كه له گومرايه كان دانه نريت نه و يش - وه كه دهر نه كه ویت - دروستكراوېكه وه كه دروستكراوه كان، بالى كيشاوه به سر خه ونه كاندا وه كو خه يال، به لام به داخه وه كه نه مه هينراوه ته ناراه و پشت به هيچ بنه مايه كه نابه ستيت دهبينين زال بووه به سر بيرى زور له وانه ي خويان به روشنبير و خاوه م عريفه ده زانن، له كاتيكيشدا نه مه ده لئين بواريان به خويان نه داوه كه نارحه تى ليكولينه وه و به دوا داچوون ببينن، نه م گومانه ش سروشته. كه واى دانه نيت خواى دانراوى نه م سرده مه يه.

كاتيك به يه كيك له م سروشتيانه بلين: كى ناسمانه كان و زه مينى به ديهيناوه؟ پيت ده لیت: سروشت.

كه ر پى بلين كى رووه ك و نارزه لى به ديهيناوه؟ ده لیت: سروشت.

كه ر پيشى بلين كى مروقى به ديهيناوه؟ هره ده لیت: سروشت.

كى نه م هه موو كاروبارى كه ردون و زينده گى و غريزيانه راده په رپنيت به و په رى

حسابيكي وردو ريسايه كى بن سنوره وه؟ نه و هره ده لیت سروشت.

كاتيك په نا يو نه م وتانه دهبه ن كه ناتوانن پيت بلين بو خوى به ديهاتووه، يا له

خويه وه به ديهاتووه، نكولى ياساى هو كاريتيش ده كن، نه مه راست ده كات كاتيك دان به

هۆدادهنى و، هەلەش دەكات كاتىك ھۆساز لە ياد دەكات، كارى نيمەش لەم
لەكۆلەنە وە يەدا تەنيا بە تەفام دانان و دزىو كردن نيه، بەلكو نيمە لە ھەموو رووھكانە وە
گفتوگو لەسەر باسەكان دەكەين، ئەوھى حەق بىت دانى پيا دەنيين، ئەوھش پوچەلى
بىت پشت گوئى دەخەين، مەژى ژيريش ئەوھى گوئى لە ھاواری ژيرى دەگرىت،
نەفاميش ئەوھى شوين ئارەزووھكانى دەكەوئ، ھەر لەسەر گەندەلى بەردەوام دەبىت
ئەگەر حەقىشى بۆ روون بىتەوھ.

كەواتە سروشت چيە؟ مەفھومەكانى چين؟ حەقىقەتى كاريگەريەكانى چين؟
لە زماندا سروشت مانای: رەوشت و ئاكارو سيفەت و خولقەت دەگەيەنى. بەلام
نيستا لە بىرى خەلكدا بە پىي جياوازيان دوو بۆچوون و تيگەيشتن دەگەيەنى:--
مەفھومى يەكەم: برىتيە لە خودى شتەكان بەو واتايە بى گيان و رووھكو
ئارەل؛ ھەريەك لەم بوونەوھرانە سروشتن. ئەمەش مەفھومىكى ورد نيه، ھوكمىكى
راستيش نيه وەك لەمەولا بۆمان دەرئەكەوئ.

مەفھومى دووھەم: برىتيە لە سيفەت و تايبەتمەندىتى شتەكان؛ ئەم سيفەتە: ھەر
لە گەرمى و ساردى و شى و وشكايى و لووسى و نەرمى و زىرى، ئەم توانايانەش: لە جولەو
وەستان، و گەشەو خواردن، جووت بوون و لە دايك بوون، ھەموو ئەم سيفات و ئامادەگيانە
برىتين لە: سروشت.

جا گەر يەكەم و تەنستە ياخود دووھەم تەعبىر لە سروشت بگات بە شىوھ
راستەكەى، ئەوا لەمەدا چيمان لە حەق بۆ دەرئەكەوئ؟.

سەبارەت و تەي يەكەم: --سەبارەت دروست بوونى بوونەوھران-- سروشت لەوھ
درەناچى كە رافەى ئاو بە ئاو بگات، زەويش زەوى بە ديهيتابىت، ئاسمان ئاسمانى دروست
كردبىت، ھەموو پۆلەكان يەكترىان پۆلئىن كردبىت، شتەكان خۆيان دۆزيبىتەوھ، ھەر
خۆيان رووداو رووداو سازين، لە يەك كاتدا بە ديهاتوو بە ديهيتەربن، جا لە راستيدا
پوچەل كردنەوھى ئەم و تەيە ئاشكرايە، ئەمەش يان ئەوھى كە شتەكان بۆ خۆيان دروست

بوون بئى ھېچ ھۆيك - ئەمەش بە پىئى ياساى ھۆكارىتى پوچ كرايەو - يان بەدېھتەرو بەدېھاتو لە يەك بووندا بىكرىتەو، جا ھۆ بوويىتە ھۆى دەست نیشان كردنى ھۆكارەكە: ئەمەش شتىكى مەھالە، بەلگە ئەمە دائىرەت بەو سەرگەردانى و ناتەبايىە پىئويست بە كات ناكات بۆ شىتەل كىردىنان.

بەلام سەبارەت وتەى دووم: ئەمەش برىتییە لە پشت بەستن بە توانا (القابلیە)ى شتەكان و تايبەتمەندىيەكانيان لە پىكھاتندا، سەبارەت ئەمەش دەلئىن: لە راستىدا ئەمانەى كە بەدېھاتوو بوونەو ھەران دەگىرنەو بۆ توانا و تايبەتمەندىيەكانيان، بە ھېچ دانانرین جگە لەو ھى تەنیا وەسفى ئەو ديارداتە دەكەن، كە سەرچاوە و بنەرەتيان نازانن، خۆشيان ماندوو نەكردووە بۆ لىكۆلئەو لە سەرچاوەكانيان، جا گەر وا بکەن ئەو ئەو توانا (القابلیە)یە كە پشتى پىئى دەبەستن لە بەدېھتەنانى شتەكاندا تراويلكەيەكى خەلەتئەرو تىنوو بە ئاوى تىدەگات، كاتىك دەشىگاتى ھېچ نابىنئەو، بۆ روون كىردنەو ھى ئەمە بە رىگەيەكى زانستیانە ئەم نمونە دئىنئەو:

ئەگەر تۆويك بچئىن و بىخەنە زەوييەو، و ئاوى بدەين ھەلەتۆقى، پاشان دەردەچئ و چەكەرەو چىزوى لىو دەردئ، رەگەكان بەرەو زەوى دەچن و لقەكەش بۆ سەرەو، ئەنجا گەلاو گول و بەرووبوم دەدات، ئىدى تۆو كە (بۆ نمونە) سىو بەرەم دئىنئ.

جا گەر ئەم توانايەى لە تۆو كەدا ھەبوو، وەك ھەلتۆقین و دەرچوون و چەكەرە كردن و ... ئەوا گەر ئەم توانا يەك لە دوا يەكانە نەبوونايە ئەو ئەو دياردە زىندووانە بەرپا نەدەبوون، ئەو ساش بەرووبوم بەدى نەدەھات. جا ئىستا با پئىن لەسەر ئەو توانا و قاپىلياتانە بکۆلئەو و راستىيەكانىانمان بۆ ئاشكرا بىت:

ئەگەر تۆويك ھەلەتۆق و نەتەقئەو ھېچ شتىك پىك نابىت، ئەى دەبئ كئ بەم كارە ھەستابئ؟ ئەگەر تۆوكان عەقل و ژىرىيان ھەبوايە ئەوسا دەمانگوت: عەقلىان ئەو ھەيان نیشان دان و بۆيان نامادە كردن، جا ئەگەر بلئىن ئا و ھەلەدەستى بەم كارە، ئەو

ئەگەر وا بوايە دەيتوانى بە ھەمان جۆرىش كار لە ئاسن بکات، کەواتە دەبیت کارتیگەرێک ھەبیت و قبوڵی کاریگەری ئەو کارلێگەرەش بکەین، ئەگەر سەروەك جەدەلێک- تۆوێکە خۆی ھەلبستیت بەم کارانە، ئەدی بۆچی نەیبەست و نەپووکایەو لە بری ئەوێ ھەلبتوقی و گەشە بکات؟ جا بۆ ئەوێ زیاد بوون و مانەو ڕووبدات لە ڕووەکەدا، ئەم کارە پێویست بە عەقڵ و دەرك کردن دەکات، ھەر ھەوا بەرنامە یەکی نەخشە کێشراو لە لایەن ئەو تۆووە، لە راستیشدا تۆوێکان خاوەنداریتی ھیچ کام لەمانە ناکەن! کەواتە چۆن لە خۆیەو بە ڕووبوم دینیتە دی؟ بەلکو چۆن ئەو ھەموو بە ڕووبومە جۆراوجۆرانە بەرھەم دین، و چۆن مەبەستێکی دیاری کراوی تیا چەپاوپەنھان دراو و سیفەتی مەبەست دار لە ناوھێوکی ھەموو تۆوێکدا ھەیە؟

لە راستیدا ئەوێ سەرنجی وتەى سروشتییەکان بدات کە پشتیان بە قابیلیەت و تواناکان بەستوو: بەوێ ڕووەک لەسەر ئەوێ مۆرك دار بوو، یان تەقین و ڕووانی تۆو و، لە دایک بوونی خانە، خانەى زیندوو حەز بە دابەش بوون دەکات؛ ئەو کاتە دەزانیت ھەموو ئەمانە کرداری نەزانراون (أفعال مبنية للمجهول) چونکە بکەرە راستەقینەکە نەناسراو، وەك ئەو وایە کەسى سروشت دۆست چاوی لە ھۆکارە راستەقینەکان نوقاندبیت، کردارەکەشی داوھتە پال نەزانراو بۆ رزگار بوونی خۆی. ئەى کى بوو تۆوی ڕوواندو چەکەرەى پێ کرد؟ کى بوو ھۆی لە دایک بوون و زۆریوون؟ کى بوو خانەکانی راھینا لەسەر دابەش بوون؟ ھەموو ئەم راستییانە چاوی کورتى کەسانى سروشتی پێناگات، بەلکو کورتیان ھەلھیناوە لە وەسف کردنى ڕووەکەشەکاندا، بێ گەرانیەو بۆ ھۆکانی، بەلکو زۆر بە ھەلە داچوون کە سیفەتە کارلێک کراوەکە دەکەنە ھۆی کاریگەر، و قابیلیەتى کارتیگەر، و دیاردەى نەزانراو ھۆکاریکی بەدیھتێان بن، چونکە چەکەرە کردن سیفەتێکە لە ئاکامی ھۆکاریکی دەرەکی ئەو شتەو ھاتوو لە وەرگرتن و قبوڵ کردنی کاریگەرییەکەى ئەو شتەدا. ھەر ھەوا گەشە و ڕووان و بەرز بوونەو ھەموو سیفەتن

کەسی سروشتی هیچ شتیکی زیاد نەکردوو تەنیا ئەو نەبێت لەم کۆمەڵە
 سیفاتانە تیگەیشتنیکی تیکەلی پێک هێناوە کە ناوی ناوەی بە (قابلیاتی لە دایک بوون و
 گەشە کردن). جا قابلیەتی کردوو بە هۆی بەدیھێنان کەچی خۆی لە راستیدا نیشانەیانە ک
 لە نیشانەکانی شتەکانە، و سێفەتی هەلچوون (الإنفعال) کە هیچ هەست و هۆشیکی نیە
 کردووە تیپە هۆیەکی کاریگەری وشیار لە دروست کردنی شتەکاندا! کەواتە کۆ بوو
 سروشتی لەو زەگەزانە پێک هێنا؟ و کۆ بوو جۆراوجۆریتی بەو مۆرکانە بەخشی؟ گەر
 تۆی هەلۆژەو تۆی قەیسێ بخەینە ناو خاکەو، هەریەکەو جۆرە بەروبوومیکی جیا لەوی
 تر بەرھەم دێنێت، چ لە رەنگدا، یا لە تامدا، یا لە بۆندا، لە کاتیکیدا هەر بە یەک ناویش ناو
 دەدرێت، لەگەڵ ئەوەدا کە هەموومان کۆین لەسەر ئەوێ : تۆوەکان عەقڵیان نیە و
 درەختەکان سوسە (ادراك)یان نیە، ئەو چۆن رەگەکان ناو دەمژن؟ و تەنانەت گەردیش
 دەپاڵێون؟ پال بە شلەمەنیەکانی ناوییەو دەنێن و دەینێن بۆ بەروبوومەکان، ئیدی
 گیراوەیە کە دەردەچێ و تامی خوش دەبەخشی؟! هەموو ئەمانە وامان لێ دەکەن لە هۆکە
 بپرسین و، نەک لەسەر شتی نەزانراو بوەستین، نەک تەنیا لەسەر شتی نەزانراو دابمێنین، و
 تەنیا بە وەسف کردنی رووکەشەو نەوێستین، تەنانەت نەک دیاردەکان بە هەلە وەسف
 بکەین کە گرایە ئەوان هۆی راستەقینە و بەدیھێنان. و ئێمەش دەزانین کە قابلیەت تەنیا
 سێفەتیکی لە سێفەتی شتەکان، ئیتر چۆن بەدیدینێت؟ تۆیش سەبارەت بە رووکە بۆ
 گیانە و هۆش و فام ناکاتو، ئەو چۆن جۆراوجۆریەتیەکی چۆن؟ جا گەر تێبینی بکەیت ئێمە
 ناچارین بە پێی ئەم تێروانینە بۆ سروشتی شتەکان (طبائع الأشياء) کە دەبێت لە راستی
 ئەو سروشتە بکۆڵێنەو لەوەش بپرسین کە ئەو شتانە و نەخشاندوو لەسەری؟ و چۆن
 کاریگەری ئەنوێنی؟ و ئایا داھینەرە یان پۆلێن دەکری و رێک دەخری؟ و ئایا بۆ خۆی
 کارلێکەرە یان کار لە شتانی تر دەکات؟ ئەو بۆت دەردەکەوێت کە کەسانی سروشتی
 ئێمەیان لە یەک نەزانراوەو گواستۆتەو بۆ زۆر نەزانراو، و لەیەک بێرەتی گرنگو
 یەکلەکرەووەو بۆ چەندان لقی دیاردەیک کە یەکلە ناکرێنەو، لە کاتیکیدا ئێمە لە

به ديهينهري توو چه كه رهى ناو كه كه ده پرسين. نهوا به و تپوانينه كورته وه (به بى ناگايى) چوينه سر سيفته كارليكراوه كان كه هيچ تواناو به شيان له به ديهيناندا نيه، و نه گهر نه و كورت بينيه نه بوايه له لايه ن كه سانى سروشتيه وه بۆ نه م هۆ نامۆ دۆشدا مانكه رانه به بى بوونى هيچ بيانويه، نه و كاته وه لاميكى تپرو ته سه و لوجيكيمان ده ست ده كه وت كه هاوتا ده بو له گه ل نه و راستيه زانستيانده و كه له م نايه ته دا باسيان هاتوه:

﴿إِنَّ اللَّهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَى يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ ذَلِكُمُ اللَّهُ فَأَنْ تَوْفَكُونَ﴾ ۹۵.

واته: به هه قيهت خوا له تكه رى ده نك و ناو كه يه، زيندوو له مردوو ده ردينى و ده ريهينهري مردوو له زيندوو، نه مه يه خوا، جا چلۆن و له كوپوه به درۆ خۆتان (له خوا) لا نه ده ن.

و به مهش بۆمان روون نه بپته وه كه هه موو هۆكاره كان ده گه رپته وه بۆ يه كه م به ديهينهري ئيدى نه زانراوه كان ده زانرين و باسه كه يه كلا ده بپته وه.

جا بۆ نه وهى نه مه زياتر روون بكه ينه وه، نموونه يه ك دينينه وه. نه و يش جولپنهري ئاميرى ئۆتۆمبيل. چونكه جولاندنى به شه كانى ئاميرى سووتاندنى به نزين، و هيزى پالنه ر له به ره نجامى ته قينه وهى ناوه كيدا، نهوا هه موو نه م تايبه ته ندييانه قابليات و تواناو مۆركن، ئايا واي ده بينى كه شياو پتي سووتان و تايبه ته ندييتى ته قينه وه و ياسا كانى ميكانيك به ديهينهري ئامير بوون و ئۆتۆمبيليان داهينا؟ بيگومان [شياو پتي] مه به ست خودى شته كان نيه، هه رچه نده هۆيه كه بۆ پالنانى ديار ده كه، و ده ركه وتنى رووه كانى، به لام ته نيا له سنوورى ريكخستن و ريز كردندا ده مين پته وه، نه ك له سنوورى به ديهينان و داهيناندا، له كاتيكدا نه و شته له قوناغه كانى كۆتاييدا به نه ك له قوناغه كانى سه ره تايى به ديهينانى بووندا، جا نه گه ر كه سيك بپروبا وه پى سروشتى هه بپت بۆ به ديهينان و بيه و پت له و هه لديره خۆى قورتار بكات، و له گه ل ئيمه دا دانى نا به وهى كه نه م مۆركانه هۆى لاوه كين له بوارى

نۆربوون و جۇراوجۇر بووندا، بەلام لە راستیدا جۇرئك نیه که پشتیوانی ھۆکان بکات وەک لە پرەنسیپی ھۆکاریتیدا ئی دواين.

ئەوا پئی دەلئین: گەپایتەوہ سەر ئەو بنەپەتەئى که لەمەوپیئش ئی دواين و چەسپاندامان، و نەشیتوانیوہ لە سروشتی هیچ بوونەوہرئکدا ھۆی راستەقینەئى بوونى ئەو شتە لە نەبوونەوہ بچەسپئنى و بیسەلمئنى.

جا گەر ئەتەوئ ئەم بارە دەروونیە لە پئکھئنانى ئەم خوا درۆیینەدا (سروش) لای ھەندئک بزائین، ئەوا لەم زنجیرەیدەدا دەیدۆزیتەوہ.

مرؤئئک سیفەتئى شتئکى دیارى کرد، پاشان سیفەتەکانى ھەموئى خستە سەر یەک، ئەنجا لەم کۆمەلە سیفاتانە مەفھومیکی پئک ھینا، پاشان ئەم مەفھومەئى دانا بە قابلیەت یان سروشت، دەروونیش حەز بە پشوووکورتکردنەوہئى دەکات، ئئیدى ئەو سروشتەئى لە خەيالئیدا یە کردى بە زاتئکى سەر یەخۆئى کارتئکەر. بەم جۆرە خەيالئى مرؤفایەتئى لەسەر ئەمە دەمەبیئت، خاوەنەکەشئى وای دئت بە خەيالدا که خوائى بوونەوہئى دۆزیوہتەوہ، ئئیدى گوئراپا یەئى دەکات، و گەردن کەچ و تەسلىمئى ئەبیئت، دوائى ئەوہئى کە بە دەستئى خۆئى دروستئى کردوہ، ھەر وەک چۆن بت پەرستان وادەکەن، بۆ خۆیان دروستئى دەکەن پاشان وادەزانئت سوود و زیانى ھە یەو پاشتریش دەپەرستئى!

نۆر لئکچوون ھە یە لە نئوان ئەوانەئى بتیان دەپەرست لە پئشانداو دەمەقالئیان لەسەر دەکرد، لەگەل ئەوانەئى کە ئەمرو سروشت دەپەرستن و دەمەقالئیشئى لەسەر دەکەن، ھۆئى دەروونى ئەمانە ھەر یەکە، جۆرئى ھەلەکەشیان ھەر یەکە، ئەمەش بریتییە لە دروست کردن لە سەر تاداو پاشان خەيال کردن لەوہئى کە کارتئکەرئى ھە یە، قورئانئى پئوئزیش ئامارەئى بۆ ئەم فئلە کردوہ لە ئایەتەکانیدا، لەوانە:

﴿ما تعبدون من دونه إلا أسماء سميتموها أنتم وآباؤكم ما أنزل الله بها من سلطان إن الحكم إلا لله أمر ألا تعبدوا إلا إياه ذلك الدين القيم ولكن أكثر الناس لا يعلمون﴾
يوسف/٤٠.

واته: ئەم مەعبودانەى كە بێجگە لە خوا ئەپەرستن، شتێ بێجگە لە ناوگەلى (بى ناوهرۆك) نين كە ئێوه و باوو باپيرانتان ناوتان ناون، خوا هيچ بەلگەيەكى بۆ ئێوه نازل نەكردووه، حوكم و دەستور نيه مەگەر بۆ خوا، فەرمانى داوه بێجگە لەو كەسى تر نەپەرستين، ئەمەيه ئايىنى پايەدار، بەلام زۆربەى خەلك (بەمە) نازانن.

﴿قَالُوا أَجِئْنَا لِنُعْبَدَ اللَّهَ وَحْدَهُ وَنَذَرَ مَا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ﴾ قال قد وقع عليكم من ربكم رجس وغضب أتجادلوني في أسماء سميتموها أنتم وآباؤكم ما نزل الله بها من سلطان فاتتظروا إني معكم من المنتظرين ﴿الأعراف/ ٧٠-٧١﴾.

واته: وتیان: ئایا هاتویه لای ئێمه كە خواى تاقانە پەرستین و ئەوهی كە باوو باپیرانمان دەیانپەرست، تەركی بكەین؟ جا كەوايه ئەوهی بەلێنت پێداوین (لە هاتنى بەلا) بیهێنە، ئەگەر لە راست بێژانى، (هود) وتی: پێسى و غەزەبى پەرورەدگارتان ئێوهی داگرتووه، ئایا لەگەڵ مندا لە بابەت نێوگەلێكەوه شەرە قسم لەگەڵ دەكەن كە ئێوه و باوو باپیرانتان (لەسەر بتهكان) داتانناوه، لە حالێكدا خوا هيچ فەرمانێكى لە بابەت ئەوانەوه نەناردووه، جا لەبەر ئەمە ئێوه چاوه‌ڕوان بن و منیش لەگەڵ ئێوه چاوه‌ڕوان ئەبم.

بروانە مۆشى پێشین لە چ بوارێكەوه گومرا بوون، ئەمڕۆش چۆن گومرا دەبن، ئەم كێشەنەش لە سەرتادا تەنیا چەند ناویكە و دایان دەنێن، پاشان لە كۆتاییدا وەك حەقیقەتێكى دروست و رووداو لى دەدوێن.

كورتەى قسان لە سەر سروشت ئەوهیه كە: یان شتەكان بۆخۆیان دروست بوون؛ ئەم وتەیه‌ش بە پێى هەموو پێوانەیه‌ك وەلا نراوه.

یان ئەو وتەیه‌ى كە (سیفەت) زات دروست دەكات، ئەمەش زیاتر پوچترە و وەلا دەنرێ لە وتەیه‌كەم؛ چونكە گەر زاتى شتێ دەستەوسان بێت لە دروست كردنیدا، چۆن سیفەتەكانى ئەو شتە دروستى دەكەن!

به لام سه بارهت نه وهی که شیاویتی و قابلیهت هویه کی پاشه کییه وهك سه رجه م
هویه کانی تر، نهوا ئاتاجی هوی یه کهم ده بی و نه مهش نه وهیه که ده یلین و مه به ستمانه .
که واته له هه رسی حاله ته که دا ده بی بگه پیننه وه بق یه کهم به دیهینه، پاشان
سروششتیش زۆر له دواوه دیت که بهو، کارلیکراو بووه و پیویستی پی بووه .
به م جۆره ده بینیت که سروشت-خوای دانراوی نه م سه رده مه- له به رده م ره خنه ی
لوجیک و رافه ی زانستیدا خۆی نه گرتوووه و تواوه ته وه، سه بارهت به بوونه وه رانیش ته نیا
سیفات و شیاویتی و یاساکان که له سه ری ده پۆن شک ده بن، چونکه سروشتیش شته کان
به دییان ناهیتن، که سیکیش گه ر له زاتیکی سه ربه خویان ده گه ریت، داهینه رو کارتیکه ر
بیّت، به ده ر بیّت له سنووری شته کان، نهوا ییگومان به دوا ی عه نقانی مه غریبیدا گه راوه .

یه کتاپه رستی

گەر تراویلکە ی سروشت لە بەرچاوانتا پەویە وە وای لێهات ئاسۆی زانیی یە کەم بەدیھێنەرت لا روون بۆو، ئەوا دەتوانیت مەعریفە و زانیاریت تەواو بکەیت سەبارەت ناسینی ئەو سیفاتانە ی - وات لێدەکات - لێ بکۆلێتە وە بە پشت بەستن بەو راستیانە ی لە مەو پێش باسەمان کردن، و ئەو سیفەتانە ی کە لە مەو بۆ مان دەردەکەوێت، ئەوا دەلێین:

ئەو زاتە یە کە مینە (الأول) هیچ شتێک لە پێشیشە وە نەبوو، چونکە گەر شتێ لە پێشیشە وە بووبێ ئەوا سنوری بۆ دادەنرێت، سنوریش لە سیفەتی رووداو بە دیھاتووەکانە، لە پێشیشە وە وە لا خستنی ئەمەمان بۆ روون بوو وە.

ئەو کۆتایە (الآخر) لە دوایە وە هیچ شتێک نیە، ترسێنەر و ئاگادار کەرە وە هەر خۆیەتی، کەواتە ئەو (ئەزەلی و ئەبەدیە).

و ئەو زیندوو (الحي): ژیا نێکی رەها، چونکە ئەو بەخشەری ژیا نە بە زیندە وە ران، بۆیە رێی تێنچاچێت گەر رەها نەبێت، چونکە رێژەبیەتی: لە سیفەتی بەدیھێنراو بەرپاوەکانە.

و ئو بیسری زانیہ (السمیع العلیم)، بینای بہ توانایہ (البصیر القدیر) ہ، چونکہ
 ئم سیفہ تانہ پیوہست و داخوایی سیفہ تی ژیانن، جا کاتیک رھایی سیفہ تی ژانی بوو،
 ئو رھایی پیوہستی سرجم سیفہ تہ کانی تریہ تی، بہ جوریک کہ بیسترو بینین و
 زانست و توانای، دہسوسانی روویان تی ناکات بہ ہیچ جوریک.

ئو تاک و تہ نیایہ (الواحد): کہ ہیچ ھاوہ لیک نیہ لہ مولکداریتیدا، ئم سیفہ تانہ ش
 لہ بر ئو گرنگیہ مہ زنانہ ی ھیانہ و ئو مہ ترسیہ گہ ورنہ ی لئی بہ رپا دہ بن پیویستہ بہ
 شیوہ ی کی درژتر لیان بدوین:

رہنگہ لہ م بہ دوا یہ گداهاتنی باسہ داو باس کردنی ئم سیفہ تانہ ی پیشو، و لہ دلنیا
 بوون و سوور بوون لہ سر تہ واویتی رھای پەرہ ردگار، ئوہ دہرک ویت کہ
 یہ کتابہ رستی دیتہ دی و پیویستی بہ بہ لگہ ھینانہ وہ نیہ، بہ لگو چہ ندیتی (التعدد)
 پیویستی بہ بہ لگہ ھینانہ وہ یہ، بہ لام لہ گہ ل ئمہ شدا باسی یہ کتابہ رستی زیاتر درژہ
 پی ئہ دہین بہ ھوی پیوہندیہ کی بنہ رتیبہ وہ بہ واقعی ژیانہ وہ.

گوئی گوتہ ی چہ ندیتی ئو توانین کورتی بکہ ینہ وہ لہ (دوانہ ییہ تی - تثنیۃ) دا، جا
 گہر (تثنیۃ) چہ سپا و ہاتہ دی، چہ ندیتی دروست دہ بیت بئ دہستنی شان کردن و ژماردن،
 جا گہر چہ ندیتی پوچ بؤوہ لہ بنہ رتدا ئو ائویش پوچ دہ بیتہ وہ، ئو وسا
 یہ کتابہ رستی پیویست دہ بیت.

جا گوتہ ی دوانہ یی (تثنیۃ) و پیویست دہ کات سیفہ تیک جیا کہ رھوہ ھہ بیت لہ
 نیوان دوو شتدا، چونکہ یہ کسانیی تہ واو لہ ھہ موو رووہ کاندہ شتیکی پوچہ، بؤ
 چوونہ کانمان لہ ہیچ کاتیکدا نایہ تہ دی، گہر بہ تہ واوی یہ کہ م بہ سر دووہ مدہ نہ چہ سپئ،
 ئیدی لہ کوتاییدا یہ ک (بوو - کائن) دہ میتیہ وہ، جا گہر سیفہ تی جیا کہ رھوہ نہ بیت
 ئو وسا جیا کردنہ وہ ش نامینیت. جا گہر لہ حالہ تیکدا خو بہ زل زانیک گوتی دہ توانریت
 جیا کردنہ وہ لہ نیوان دوو حالہ تی یہ کسانیی تہ واودا بکہین، ئو و پیئ دہ لئین: تو بہ لگہ ت
 لہ سر خوت ھینایہ دی کاتیک لہ یہ کت خودا کردنہ وہ، ئم جیا کردنہ وہ یہ شت بہ دہرک

کردنی سیفته تی جیاکارییه وه بوو. جا بوونی سیفته تی جیاکاریش یه کسانى ته واو پووجه ل ده کاته وه، نه وساش (تفاضل) له نټوان دوو شتدا دټه دى و به مجوره ش یه کیک له مه فضوله کان ده که ویت و ته نیا دانه یه کیان ده میتته وه.

گوته ی (تثنیه) ش له روانگه ی بیرکاریه وه دوو شتی ره ها ده که یه نیت، نه مه ش شتیکی مه حاله، چونکه بوونی یه کیکیان ره هایى نه وی تریان وه لا ده نټ، له م حاله ته شدا یا ره هایى یه که م دټه دى، نه وسا به ته نیا یه که م ده میتته وه، یاخود له سنووری یه که م دهر نه چټو نه وساش ره هایى یه که می گریماناوی ده که ویت و دووم دټه دى، به واتایه کی تر ره هایى دهره دراوه، و دهره ی ندری و په ی پی نابری، له نا کامیشدا ته نیا یه که ره ها ده میتته وه.

نه مه وټر پای نه وه ی به لگه یه له سه ر یه کتابه رستی، هه ره ها به لگه شه له سه ر به رپا بوونی گیتی و نه ری کردنی کونیه تی، چونکه وته ی کونیه تی دوو په هایى ده گریته وه. نه مه ش وه ک زانیت شتیکی مه حاله. لیژره وه واتای قولی نه و نایه ته ت بټ دهر ده که وټی که ده فه رمویت ﴿أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ﴾ الأعراف/ ۵۴.

واته: ناگادار بن که به دیهتنان و ته گبیری (جیهان) بټ نه و (خواو به نه مری نه وه). نه که ته نیا گټوانی گه ردوون رووداوو به رپا بویه که، به لکو گه ردوون هه مووی به دیهاتووه و گټوانکاریش (تصریف) تیایدا له ژیر ده سه لاتى به دیهتته ره که یدایه، که واته گه ردوون به رپا بووه به مادده و مانا که شیبه وه.

جا گه ر بمانه وټی نه م مانایه سه باره ت یه کتابه رستی و چه ندیتی (التعدد) روونتر کهینه وه نه و ده لټین له کاتی بوونی دوو هه بوودا نه و ده بیت یه کیکیان تواناو زانستی به سه ر نه وی تریاندا بشکیټ. جا گه ر نه مه ی نه توانی نه و شایسته ی خوایه تی نیه و ته نیا یه کیکیان ده میتته وه، به لام گه ر توانای له سه ر نه مه هه بوو نه و خوایه تی دووم نامینیت و ته نیا یه که م ده میتته وه، هه ندیک له فه یله سوفان نه مه به (برهان التمانع) ناو ده بهن، بویه ده لټین: گه ر دوو خودا هه بیت، یه کیکیان بیه ویت (زهید) هه ستی و له هه مان

کاتیشدا ئوی تریان بیهوی دانیشی، ئوسا کاریگری ئم دوو ویسته ده بیته شتیکی مه حال، چونکه مه بهسته که نایه ته دی و دوو شتی دژ، له یه کاتدا پیکه وه کونا کرینه وه، جا گه توانای یه کیکیان زال بور به سه ر ئوی تریاندا ئه و ئوی دووهم دهسته وه سان و ژیر که وتوو ده بیت، که واته نابیته خوداو له م حاله ته شدا ته نیا یه کیکیان ده مینیتته وه.

ئین جریر الطبری ئاماره ی به م مانایه داوه که ده لیت: (هیچ یه کی که له م دوانه نابنه به هیز یان دهسته وه سان، ئه گه دهسته وه سان بن ئه و دهسته وه سان ژیر که وتوو، شایسته ی خوایه تی نیه، و ئه گه به هیز بن ئه و هه ر یه کی که له وان سه باره ت ئه و تر که م توانا تر ده بیت، که م تواناش نابیته خودا. گه هه ر یه که شیان به هیز تر بیت له و ی ترو ئه و له ژیر ده سه لاتی ئه ویترا ده سه وه سان ئه بیت).

که واته هه ر ئه و تا کو ته نیا یه ده مینیتته وه که هیچ شتی که له زه مین و ئاسمانه کاند دهسته وه سانی ناکات، هیچ که سیکیش گوته ی چه ندیتی (التعدد) نالیت مه گه ر خاوه نی عه قلییه تیکی سه ره تایی و بیرۆکه ی ره چه له کایه تی بیت (فکرة و ثنیة) و خودانی ئه ندیشه یه کی دروست کراوه، که هاتنه دی ژور دووره و له گه ل ژیرییدا به ره نگار ده بیته وه. بۆیه هیچ که سی که نیه له دنیا دا پابه ندی ژیری و لۆجیک بیت و ته ی چه ندیتی بدرکینئ. به لکو لیکۆلینه وه هه ر ده مانگه یه نیتته وه یه کتاپه رستی، که دووره له سیفه تی به رپا بوونه وه، وه ک پیکه وه لکاندن و لقییتی و له دایک بوون (الإلصاق والتفریع والولادة). هه ره ک چۆن چه ندیتی و هه ژماردن پووچه، ئه و له مه ولا ناکاویتی و یه کسه ریتی (طرووة) زیاتر جی پووچه ل کردنه وه یه، به م جۆره ش هه ژماره یی و چه ندیتی هه ره س دینئ، وه ک دوانه یی و سیانه یی و هتد.

مه خابن له گه ل ئه مه شدا خه لکانیکی ژور ئه مپۆ له سه ر ئه م باوه رهن، به لام گه ر که می که بۆ ژیری و لۆجیک بگه رپینه وه ئه و له به رده میانا هه موو بته کانی ره چه له ک بازی و چه ندیتی پووچه ل ده بیته وه به هوی به هیزی به لگه کان و راشکاویانه وه، و له به رده م شوڕشی ژیری و ئه قل ئه م ناته بابیه به ده خوی ناگرئ، جا نازانم که ی ئه و کاته دیت

بیرمهنده نازاده کانی گیتی و نه و هوشمه ندانه ی که دامالراون له م ره چه له کبازییه پهرده و تهونی جالجالوکه کان ده دپن و جیهان به ره و یه کتابه رستی ده بن؟! .

قورنانی پیروز بوو مه شخه لی یه کتابه رستی بۆ مرقایه تی هه لگرت، له دوو تویدا ناماژه به مه حالی چه ندیتی ده کات و پووچیتی ده خاته روو و جهخت له سهر یه کتابه رستی و چه سپاندن ده کات، له نایه تانیک ی زوردا چاکترین و به هیترین به لگه ی بۆ خستویه ته روو:

﴿ما اتخذ الله من ولد وما كان معه من إله إذا لذهب كل إله بما خلق ولعلا بعضهم على بعض سبحانه الله عما يصفون، عالم الغيب والشهادة فعالى عما يشركون﴾
المؤمنون/ ۹۱-۹۲.

واته: خودا مندالی بۆ خۆی هه لته بژاردوه و مه عبودی تر له گه ل نه ودا نیه (که نه گه ر وا بویه و خوی تر له گه لی هه بویه، له و کاته هه ره یه که له خواکان خه ریکی کاری مه خلوقی خۆی ده بوون و هه ندی به سهر هه ندیکدا به رز ده بوونه وه، خوا له و په سنانه ی که ده یکه ن پاک و بیخه وشه، که به دیار و نادیار ناگاداره، جا نه و له وه به رزتره که هاویه شی بۆ دابنن.

﴿هو الأول والآخر والظاهر والباطن وهو بكل شيء عليم﴾ الحديد/ ۳.

واته: هه ر خویه نه و له و ناخرو زامیرو باتن، و هه ر نه وه به هه موو شتیك ناگایه .

﴿إلا إهم في مرية من لقاء رهم ألا إنه بكل شيء محيط﴾ فصلت/ ۵۴.

واته: ناگادار به ! که به پاستی نه وانه له دیداری په روه ردگاریان له دوودلیدان، ناگادار به ! که به پاستی خوا به سهر هه موو شتیكدا زال و به ده سه لاته .

﴿قل هو الله أحد، الله الصمد، لم يلد ولم يولد، ولم يكن له كفوا أحد﴾ سورة

الإخلاص.

واتہ: بلّٰی: خوا تاكو تہ نیاہ، خواہ کی بی نیاز (کہ نیازمندان روو دہ کەنہ ئو کہ نیازیان جیبہ جی بیت)، (هیچ شتیک) لئی نہ بووہ و (لہ هیچ شتیکیش) نہ بووہ، و هیچ هاو لفو هاوتایہ کیش بۆ ئو نہیہ.

بہم جۆرہ راستی یہ کتابہ رستی بہ دیہینہ ری دیرین دہ چہ سبیت، بہ جۆریکی وا هیچ بواری گومان و دوو دلی نہ هیلتیہ وہ.

بۆیہ زانای لیکۆلہ روه رۆر لہ پیشتہ بہ وہی مہردومان بۆ ئہم راستییہ بانگیش بکات. گومان و دہردی چہ ندیتی لایان برہ وینیتہ وہ، و پوچی و گەندہ لیان ناشکرا بکات، تا کو لہ تاریکیہ وہ بچنہ ناو رووناکی، مہروہا تا لہ دژ یہ کیہ (بہ بھکانہ وہ بگہنہ تہبایی و هاوتایی ژیریژی روون و ناشکرا. بہم جۆرہ دہروونی مرقایہ تی لہ دلہ پراوکی و گومان و سہرکوتکردن و دوو دلی رزگاری دہ بیت و لہ ئاکامی مانہ وہ لہ رچک لادراوہ کان و بہرنامہ سوک و بی نرخ و پیکہ نیناوی و گریانایہ کان رزگار دہ بن، کہ شیکاری دہرونی سہ لماندویہ تی ئەمانہ تہ نیا وینہ یہ کی بہرہ ستین کہ دہرپین لہ نیفلاسی مرقایہ تی دہکات لہ کاتیکدا رڼگہی راست نہ گرتیہ بہر.

جا بۆ زیاتر تہ واوکاری مہموو لایہنہ برہا پیکہ رەکانی ئەم باسہ - باسی سروشت و ہۆکاریتی و یہ کتابہ رستی - ئو ئەم نامہ رڼک و پیکہی بہ دیع الزمان سہ عید نورسی - رەحمەتی خوی لی بی - دہخینہ روو کہ لہم بارہ وہ روونی دہکاتہ وہ و نووسیویہ تی:

﴿قالت رسلهم ألي الله شك فاطر السماوات والأرض﴾ إبراهيم/ ۱۰.

واتہ: رەسولانی ئوان و تیان: ئایا لہ سەر خواہ کە بہ دیہینہ ری ئاسمانہ کان و زہویہ گومانان مہیہ.

بیر لہم ئایہ تہ بکەرہ وہ بزانیہ چۆن نیشانہی سہر سوپمان و نکۆلیکاری تیدایہ، کہ بہ لگہیہ لہ سەر ئوہی دان نان بہ تاكو تہ نیا بیٹی (اللہ) پی روه ردگارد لہ روونترین راستییہ کانہ لای کہ سانیک گەر جاریک بہ چاوانیان ئەم ئاسمان و زەمینہ ببین و چاوی پێدا بخشین، بہ لām لہ گەل ئەمە شدا ئوہی ئەم رۆ ہندێ لہ موسلمانان بہ چەند وشە یە ک

دہلّین، بہ لایہنی کہمہوہ کہ مترینی سہردہ کیشیت بق ببواوہ پوون بہم راستیہ کہورہیہ۔

جا لیڑدا لہ سئ وشہ دہکڑلمہوہ کہ تہنیا کہسانی بن میشکوبئ ناگا لہ راستی شتہکان دہیدرکینن، ہروہا ببواوہ پیکیش شانازی بہ ببواوہ پیبہ کہیہوہ بکاتو دہوؤلی بق بڑہنیت، نہوانیش یہ کہ میان ئوہیہ کہ (ہوکان بہدیوان ہیناوہ) دوہم (لہخوڑا بہدیہاتوہ) سیئہم (سروشٹ دروستی کردوہ)۔

لہ راستیدا زور مہحال لہم گوئنہ بن ماناو پوچانہوہ دروست دہبن، کہ نہگہر بہ دریژہ پیدانیکی زانستی بہرفراوان بیژمیرین؛ ئوہا زیاد لہ نہوہد مہحال دہبیت کہ زانستی ہیچ زاناو ژیری ہیچ ہوشمہندیک دانیان پیدا نانیت بہلام من تہنیا لہ (دہ)یہکی نہدیوم بہم رستہ کورتانہ باسیان دہکم۔

یہ کہم مہحال نہوہیہ: لہ بہرہنجامی وشہی (ہوکان بہدیہتاون) سہری ہلداوہ، پوچہلی ئہم گوئہیہش لہم نمونہیہوہ دہردہکہویت: گہر پٹویستمان بہ گیراوہیہک بیت کہ لہ چہند دہرمانو گیایہکی جوڑاوجوڑ دروست بکریٹ بہ تیکہل کردنی ریژہیہکی دیاری کراو، کہسی دہرمانسازیش ہستا بہ ئامادہ کردنی ئہم گیراوہیہ بہ پیئ پیٹوانہی پپوردہکاری، بہ جڑیک کہ بہشیک لہم گیراوہیہ کہ متریان زیاتر بیت ئوہا بہ پیچہوانہی سودہکہیہوہ دہشکیتہوہ، جا بق نمونہ گہر بومہلہرزہیہک روویداو ئوہ ماددانہی گیراوہکہی لی دروست دہبیت ہمووی خستنو شوشہکانی شکاندو دہرمانہکانی ناوی رڑاندو تیکہل بہ یہک بوون، نایا دہبن لہ ئاکامی ئہم تیکہل بوونہدا بلّین ئوہ گیراوہیہی دروست بووہ وہک ئوہ گیراوہیہ وایہ کہ دہرمانسازہکہ بہ پیٹوانہیہکی وردو شارہزایی زانستی و حیسابیکی ریکو پیک پیئ ہستاوہ دروستی کردوہ؟ و نایا کہس بہمہ باوہر دہکات جگہ لہ کہسٹیک نہبیت بہخششی بیرکردنہوہو ژیری لہ دہست داییت؟۔

ہموو خاوہن ژیانیک لہسہر ئہم زہویبہدا گیراوہیہکی قہشہنگہ، لہ مہلایین بہشی سہرسوپہیتہری جیاواز پیک دیت، کہ بہ پیٹوانہیہکی ریژہیہی و حکمہت و یاسا

بەدىياتون، بىگومان گىرپانەۋەى ئەمە بۇ كارى ھۆكارى ماددى وشك و رەگەزى بى گىيانى بى دەنگ، دائەنرەت بە خرابىترو بۆگەنتر لەۋەى كە بلىين دەرمانەكان لە ئاكامى بەرەكە كەوتن و رزاندىان گىراۋەيان لى پىك ھات.

دوۋەم مەھال: گىرپانەۋەى بەدىيەتئانى شتەكان بۇ ھۆكارە ماددىيەكانى، وا پىۋىست دەكات كە زۆر رەگەز ھۆكارى وردو دژ يەك كاريگەرى راستەوخۇى لە بەدىيەتئانى شتەكاندا ھەبىت. ۋە لى پىك گەيشتنى ھۆكارە جىاۋازە ئاشىراكاڭ: ھەندىكىان بە ھەندىكى تريان، بە رىكەوتن لە لايەكىانەۋە بىت و بەۋپەرى وردەكارى ھاۋكىش لە لايەكى ترەۋە، بۇ نموونە لە بەدىيەتئانى مېشدا ئەگەر لەۋپەرى مەھالەكان نەبىت ئەۋا لە دژوارترين رى تىنەچۈۋەكانە، چونكە لەشى ئەۋ مېش لەگەل بچووكىدا پەيۋەندى لەگەل زۆرىي رەگەز ھۆكارە ماددىيەكاندا ھەيە كە لە گەردووندا بلاۋ بۆتەۋە، بەلكو بەپراستى پالقتە و كىۋىيەتى، جا گەر بېۋا بەۋە بىكەين ئەم بوونەۋەرە بچووكە بۇ ئەۋ ھۆكارانە دەگەپىنەۋە ئەۋا پىۋىست دەبوۋ كە ھەموو رەگەز ھۆكارەكان لە زاتىكىدا كۆبىنەۋە لە كاتى بەدىيەتئانيدا، بەلكو دەبىت ھەموۋى لە لەشىدا ھەبىت، بەلكو لە گۆشەيەك لە گۆشەكانى لەشىدا، چونكە ھۆكارى ماددى دەبىت بوونى ھەبىت لەگەل ھۆسازىنەرەكە لە ناويدا، بە واتايەكى تر دەبىت ئەم رەگەزە ماددىيە دژانە بەردەۋام تىيدا كۆبىت. كارى خۇى بىكات لە ھەموو سوچ و پەنايەكى لەشى مېشەكەدا، بى ئەۋەى ھىچ شتى پالى پىۋە نى بۇ ئەۋ پىگەيشتن و كاريگەرىيە.

ئايا ئەمە تەنيا خەيالىكى پوچ نىە كە تەنات نەفامانى سۆفستائىيەكانىش باسى

ناكەن؟

سەيەم مەھال: رىسايەكى بەلگە نەۋىست دەلەت (يەك تەنيا لە يەكەۋە دەردەچىت)، واتا ھەر شتىك بە يەكئىتى ياساۋ رىكخستن و پىكەۋە گونجان ۋەسەف كرابوۋ لە شىۋە ۋە روۋكەشىدا، بىگومان دەبىت كارلىكە رەكەى يەك بىت، پىۋىستى ھاۋكۆكى نىۋان پىچەۋانەكان و كۆكردنەۋەى نىۋان شتە جىاكان لە يەك جۆرۋ رەگەزدا تەنيا بەۋە دەبىت

که زیاد له تواناو ده سستیک تییدا هاوبه ش بیت، بیگومان نه م جیهانه به رفراوانه ش یه کیتیبه کی ته بایی و ریڅستن کوی ده کاته وه، جا پاش نه وه گپړاندنه وه ی بوونی بو هو بی گیانه تیکه لاره کان که هیچ هه ست و ژیریبه کیان نیه به گه وره ترین نه فسانه ی پیکه نیناوی داده نری. چونکه هو ماددیه کان ته نیا به هو ی به یه ک گه یشتن و راسته و خویبه تی کاری تیده کړیت، بیگومان ها وره گه زه کانیشیان له رووکه شی بوونه وه رو شیوه کانیا ندانه ده بیت، له کاتیکدا له ناوه پوکیانداو له پشت سنووری هه ست وه نه و په پی یاساو ریڅوپیکي و سه رسامی و ته بایی تیا یاندا هیه که له رووکه شیاندا نیه، نه دی کوا هوکاره ماددیه کان که دوزیویه تیه وه؟ به لکو نه و که سه له کوپیه که ده توانی په ی به په نهانی نه و ناوه پوکه بیات؟ له نیوان هو کارلیکه رو هو کارلیکه راوه که داو لیکیان جیا بکاته وه، و بتوانی له کات و ناوه پوک و سنووردا لیکیان جیا بکاته وه.

به لام سه باره و ته ی دووه م (که له خورا دروست بووه): نه می ش چه ندان مه حال له خو ده گری که چاوان له ناستیا کوپر ده بن. ته نانه ت بیرمه ندی مووچپر رهنگه (خو به زل زانین) به رگی که له ره قی و نه فامی به بهر بیرې: «مرؤفی ناسایی» گه ردن که چه یه که مه حال نه بیت که به بیریا بیت، که چی نمونه ی نه و که سه مووچپره؛ لای گرنگ نیه به رگری له چه ندان مه حال بکات، که له پوچکه ری تیبه وه هه لقولاوه و سویندی خوار دووه نابی ده ست به رداری ببیت. نه ی مرؤف تو مادده یه کی ساکار نیت و به شیوه یه کی بی گیان و نه جوولاو له سه ر بووندا فرې نه دراوی، به لکو تو نامپری کاریکه ریبه کی نور ورده کاری گه وره ی، له ورده کاریدا نه و په پی سه رسامی و ته بایت له خو گرتوه، له له شتدا گه ردی کارگر هیه که به رده وام له کاردان.. له شی تو کارلیکه ری هیه - له و په پی ریڅ و پیکیدا - له گه ل هه موو دیارده کانی بوونه وه ردا له ده ورویه رتدا، که له کاریکه ری کرین و فروشتن و وه رگرتن و به خشین ده چیت.. مه لاین گه ردی کارگر له له شتدا به رده وام له پاراستنی ره وتی نه م کارلیکه ریبه و ورده کاری یاسا که یدان، لیره وه بۆت ده رده که ویت ته نیا هاوتایی و ته بایی له نیوان گه رده کانی له شی تودا نین، به لکو له نیوان کوی نه م گه رده و بوونی ده ره کی

دہورویہ ردان، ئەمە ئەو دەگە بە نیت کە یە کیتی بە یەک رێک و پێکی بەردەوام هەبە لە وە پەڕی وردە کارییدا لە نۆوان بوونی ئەندامیی - عضوی: فسیولۆجی - تۆو بوونی سەرچەم بوونە وەرانی دەر و پەڕی تۆدا!

جا گەر ویستت رەفزی ئەو باوەر بەکە یەک ئەو گەردانە یە لە شتدا کار دەکەن بە پێی یاسای بە دیهینەری ئەزەلی و مەزن دەجولێن، ئەو پێویست دەبێت لە سەرت بلیت ئەو گەردانە یە (بۆ نموونە لە شانە یەکی چاوتدا کار دەکەن) ئە قەڵیکی فەیلە سوونی مەزنیان تیا جێگەر بوو، کە یاسای رێکەوتن و هاوتایی لە نۆوان هەموو گەردی لاشەت لە لایە کە گەردێک لە گەردەکانی ئەم بوونە یە دەر و پەڕت لە لایەکی ترەو سازاندوو، نیت ئایا ئەو بوونە وەرە هەوا بێت یان رووناکی یان خواردن و خواردنەو بێت، یان هەر شتێکی تر. وە کە چۆن دەبێت هەر یەک لەو گەردانە خواوەنی بیرو و هزری خۆی بێت، کە لە سەرچاوەکانی زەمانە کەت (سەردەم) تێبگات، و رەگەزەکانی باو و پیاو پیرانت حالی بێت، و رابوردوو داهاتووی تۆ پێشبینی بکات... بە پراستی ئەم پوچگە ریتییە کە لە رەقی خۆ بە زل زانیە!!

بەلام ئەگەر وەلامدانە وەت بۆ جیهانی گەردەکان و یاساکە یە هەمان وەلامت بێ بۆ جیهانی هەست پێکراوت، بەو واتایە کە هەمان هۆکاری ماددی و کارلێکە زاتی بەکانی لە سەرە، ئەو پرسیار لە جیهانی سێیەمەو و رووبەرووت دەبێتەو کە لە پشتیانەو، و کە لە هەردووکیان وەرتەر، بەم جۆرە فاکتەر و هۆکارەکان بە شێوە یەکی دوا یە نەهاتوو بە دوا یە کەدا دین، بە جۆرێک درێژ دەبێتەو تا ئەو شوێنە یە لە پشتی بە موچیری کە لە رەقان و نکۆلی خۆ بە زل زاناندا خۆی دەبینێتەو.

وتە ی سێیەم کە دەلێن (سروش بە دیهینەری): ئەمیش زنجیرە یە کە هەلە شەیی پێکەنیناوی بە دوا دادیت، کە بەم جۆرە کورتیان دەکەینەو:

۱- خواوەنی ئەم وتە بە دیهینەری وای دابنیت کە هەموو گەردێک لە گەردەکانی بوونە وەر کۆمە لێک فاکتەر و کاریگەریی لە خۆ گرتوو کە ئەم کۆمە لێک گەردوونە یان

پټکھټناوه، به جۆړټک هینده تواناو وزه ی تیا بیت شه و جیهانه ته واوه ی دهر و بهرمان ده بیینیت به دیینیت، شه توانایه ده بیت به و کاره هستی و جټبه جټی بکات.

گر وایت مادام له هر گره ټکی شه بوونه وهره دا سروشتیکی به دیهټنه هیه، که کار سازی حکیمه، جیا له شتانی تر، په یوه ندی به پیشه وایتی گشتی خوی و هاو نمونه کانیوه نیه، شه هیچ دهرغه ټک نیه بۆ په یوه سستی به م بیردوزه وه... وه شه که سیه تیشکی خور ده بیینته وه که له تنوکی ناودا دهرده که ویت یان له پارچه شوو شه یه که و ته نه ناسکه کاند، که چی نکولی ده کات و ده لټ له هر یه کی له و ته نانه دا (له سروشته که یاندا) تیشکی سهر به خوی خویان هیه. بیگومان ده بیت په یوه سستی بیت به وه ی که دان بنیت به بوونی خورکی راسته قینه دا، سهر به خوی بیت له هر یه کی له و ته نه که شانه.

جا که سټک بیه ویت به و ناکامه که نده له پټیکه نیت، شه و با له پیشدا به و شه سانه په پټیکه نیت که له سهره تادا بانگه وازی ده کردو بنیاتی شه.

۲- خاوه نی شه گوته په ده بیت په یوه سستی بیت به وه ی سستی له هر پارچه یه که زه وی شتانی که له خو ده گرن که هیچ ده وله تیکی جیهان نایگریته خو، له کارگو چاپه مهنی و ماده ی سهره تایی جیاواز؛ به جۆړټک که په رداختک خاک که رو به ره که ی له بستیک تیپه ر ناکات ری تیده چیت سهرجه م جوره جیا وازه کانی رووه که و گولزاره کانی جیهانی تیا برویت، به شیوه ی به دوا ی یه کدا هاتن... جا که ر توانستی په روه ردگاری ه زن نه بیت که له و زه وییه دا توانای کار لی کردنی به ریا کردوه، له گه ل پیشوازی کردن له جوره ها رووه که و توو، که بۆ هر یه که یان زات و شیوه و تاییه ته ندی جیا وازی پی ده به خشی، که واته ده بوو له و خاکه دا توانستی جیا وازو دژ یه که ه بویه، به لکو وه کو وتم ده بوو وزه ی پیشه سازییه کانی شه روپا هه مووی له و بسته زه وییه دا بویه، چونکه وه که ناشکرایه ماده ده کانی توو (نطفو بدوز) هر یه که و جیا نین، شه ویش بریتییه له ټیکه له یه که له پټکه اته ی شه، پټکه اته ی تر شه لؤکی، کار یو، نازوت، ماده ده کانی شه، و هه و او

ګرمایي و تیشک، نه مه ش شتیکی ساکاره و له هاتوو چویدا جیاوازی نیه له رووه کیځو رووه کیځی تردا.

له ګل نه مه شدا؛ نه و هه مو رووه ګانه له سهر یه زه وی ده پوین، هر یه که یان سیفت و تاییه تمه ندی و ره نگو بونی خوی هیه، که واته ده بیټ له و خاکه دا شتیکی تر هه بیټ جګه له ماده ناسراوه ګانی خاک و توو هه و، و له م تووانه بکات خاصیه تی دروست بوون و جیاکار یا پېښه خشی، جا بیر که ره و ته ماشای دووری نه م قسه یه بکه له ژیری و هزده !!.

۳- لیره دا نمونه یه که ده ښه مه وه وک له هه ندی نامه ګانی ترمد باسم کردووه، حالی نه و که سانه دیار ده خات خویان سر به سروشت له قه لم ده دن.. با وای دانین له ناو جهر ګی بیابانیکدا کڅشکی قه شه نگی تیا یه، به باشرین شیوه له سهر وردترین نه ندازه بنیات نراوه.. وای دابن بیابان نشینکی ګیل و نه زان ده چټه ناو نه و کڅشکه وه، که له ماوه ی ژیانیدا له خټوه زیاتر خانووی نه بینووه، جا بیر ی له رازاوه یی و نه خشو رووکه شی ورده کاریه ګانی کرده وه، پاشان به ده روونی خوی ګوت له م بیابانه دا که سیکي وای تیا نیه بتوانیت شتیکی و ساز بکات، ښی وایت به بیریدا بینا که ره که له خودی بینا که دا به رجه سته ده بیټ.. پاشان نه م دیو و نه و دیو نه کات و به دوایدا ده ګه پټ، که چی هیچ که سیک نابینیتته وه، به لام چنه د کاغه زک ده بینیت که تیدا نه خشی بیناسازی و که ره سه کان و باسی نه ندازه یی تیدایه، پاشان بیر ده کاته وه نه م کاغه زانه ده ست و چاویان نیه، بویه ناتوان کاری بیناسازی نه نجام بده دن... به لام پاش که می که به رده وام نه بی و نه لئ؛ به لام نه وه تا؛ کاغه زه کان له دوا ی یاسای دامه زانندن و چو نیه تی پیک هینسانی ده کولیتته وه، که واته جګه له وه هیچ بیناسازو دروستکه ریکی نیه.

هه روه ها بیابان نشینکی نه فامی تر که هزی ته نیا جی ناوی سروشتی تیا نه بیته وه ده چټه ناو نه و ګه ردونه مه زنه وه، زور سر سام ده بیټ به و داهینانه ی که داهینه ره که ی له ده روپشتیا هه ست پی ناکات - به هوی کورتی ژیرییه وه - بیر نه کاته وه

له دوو توؤ و لاگانیدا، ئیدی ئه و پارچه یه ئه دۆزیتوه که یاساکانی فیتره ی خوابی و ریسای دهستکردی داهینه رانه ی له سه ر نووسراوه، که به هه له به سروشت ناوزه د کراره، پئی سه رسام ده بئو له گه ل خۆیدا ده دۆیت - له کاتیگدا له بی ئاگایه کی ته واه دایه - بئگومان ده بئیت ئه م پارچه یه به یاساکانیه وه که له سه ری نووسراوه داهینه ره و ئه م داهینه رانه ی به خشیوه، و ئه م دروستکراوانه ی دروست کردوه.

و ئیمه ش ده لئین: ئه ی بی هۆشی که لله ره ق، سه رت له سه ر بیرى سروشت هه لپره و له پشت خۆته وه ته ماشای به دیهینه ری گه ردوون بکه، ئه وه ی که ئه م بینایه ی به دیهینه وه، له توێکانیدا له به رچاوتا یاساکانی داناوه و راگیرى کردوه، و ده ستووری به دیهینه ی ناشرکرا کردوه که ئه و په روه ردگاره به دیهینه ره ئه زه لیه یه که خواوه ندیی هه ردوو جیهانه ﷻ، نه ک ئه و سروشته ی تو له و ئینکارتر و نه فامتری.

سروشت دروستکراوه نه ک دروستکه ر، نه خشیئراوه نه ک نه خشیئنه ر، حوکه نه ک حاکم، شه ریه ته نه ک شه ریه ته ساز، به دیهینه راوه نه ک به دیهینه ر، کارتیگراوه نه ک کارتیگه ر، سه رچاوه ی گرتووه و به خشراره نه ک سه رچاوه به خش. اه. و ته ی شیخ سه عید نورسی ره حمه تی خوی لی بئیت ته واه بوو.

به لگه‌ی دیارده‌کان

له‌سه‌ر خوداو ناوه‌پیرۆزه‌کانی

ریسایه‌كه هه‌یه ده‌لێت: شوێنه‌وار به‌لگه‌یه له‌سه‌ر ناوه‌كان، ناوه‌كانیش به‌لگه‌ن له‌سه‌ر سیفاته‌كان، سیفه‌ته‌كانیش به‌لگه‌ن له‌سه‌ر زات، با نموونه‌یه‌ك له‌م باره‌وه بۆ روونکردنه‌وه به‌ئێینه‌وه: ئه‌گه‌ر كۆتیبێك بخوێنیت‌وه ئه‌وا به‌هۆیه‌وه ده‌توانیت زۆر له‌ سیفه‌ته‌كانی خاوه‌نه‌كه‌ی شاره‌زا ببیت، ئیدی به‌ته‌واوی ئه‌توانین بیناسین، گه‌ر كۆتیبه‌كه له‌مه‌ر ئه‌ده‌ب بوو ئه‌وا ده‌توانین حوكم به‌سه‌ر نووسه‌ره‌كه‌یدا بده‌ین كه‌ ئه‌دییه، گه‌ر داهێنه‌ر بوو ئه‌وا ئه‌توانین بڵێین خاوه‌نه‌كه‌ی داهێنه‌ره، یان گه‌ر له‌ سنووری یاساكانی (نه‌حو) دا ئه‌دوا، ئه‌وا ده‌توانین بڵێین كه‌سی‌كه‌ی نه‌حویه، یان گه‌ر ره‌وانبێژ بوو ئه‌وا ده‌توانین بڵێین خاوه‌نه‌كه‌ی ره‌وانبێژه، یان گه‌ر په‌ی به‌باسه‌كانی بردبوو ئه‌وا ده‌توانین بڵێین كه‌سی‌كه‌ی په‌ی به‌ره، یاخود گه‌ر ورده‌كاری تێدا بوو له‌ خستنه‌ روو جوانی و قه‌شه‌نگیدا، ده‌شێ بڵێین نووسه‌ره‌كه‌ی خاوه‌ن سه‌لیقه‌ و ورده‌كاریه، یان ئه‌گه‌ر هاتوو كۆتیبه‌كه رێكخراوو رێك‌وپێك بوو به‌ شیوه‌یه‌كه‌ی ته‌باو گونجاوو زنجیره‌دارێی له‌ بیرۆكه‌دا، ئه‌وا ده‌توانین حوكم به‌سه‌ر نووسه‌ره‌كه‌یدا بده‌ین به‌وه‌ی كه‌سی‌كه‌ی پێگه‌یشتوو، یان گه‌ر له‌ كۆتیبه‌كه‌دا زانستی‌كه‌ی زۆری تیا بوو ده‌شێ به‌ نووسه‌ره‌كه‌ی بڵێین خاوه‌نی زانییه، ئا به‌م چۆره‌ هه‌ر دیارده‌یه‌ك له‌ كۆتیبه‌كه‌دا سیفه‌تێك له‌ سیفه‌ته‌كانی خاوه‌نه‌كه‌یمان بۆ ده‌ست

نیشان ده کات، هر به و بۆنه یه وه ناویکی پیکهاتوو بۆ خاوه نه که ی نه دۆزینه وه، که په یوه ندیی پتوه هه بیته، بۆیه ده توانین جوړی مه عریفه ی خاوه ن کتبی که بزانین.

جا با ئه م ریسایه ی رابوردوو به سه ر باسه که ماندا بچه سپینین.

له لاپه ره کانی رابوردودا نو دیارده ی گه ردوونیمان باس کرد، هر دیارده یه که له و دیاردانه به لگه یه له سه ر ناویک یان چه ند ناویکی په روهردگار، گه ردوون شوینه واری په روهردگاره ﴿فانظر الى آثار رحمة الله﴾ الروم/۵۰.

واته: جا بنواړه شوینه واران ی ره حمه تی خوا.

شوینه واره کانی په روهردگاریش به لگه ن له سه ر ناوه کانی، ناوه کانیش ده مانگه یه ننه سیفه ته کان و سیفه ته کانیش ده مانگه یه ننه زاتی په روهردگار.

بۆ نمونه دیارده ی کۆن و به رپابوونی گیتی به لگه یه له سه ر ناوی (الأول والآخر) په روهردگار، دیارده ی ژیان به لگه یه له سه ر ناوی (المحي والبارى، المميت)، دیارده ی رتیبشان دان به لگه ی دوو ناوی (هادي ومضل)، دیارده ی داهیتانیش به لگه یه له سه ر ناوی (البدیع) په روهردگار، دیارده ی وه لām دانه وه گه واهی ده ری ناوی (المجيب ه)، دیارده ی به خشین گه واهی ناوی (المنعم المعطي) یه، و دیارده ی یه کتیتی: گه واهی ناوی (الواحد) ی (الله) یه، و دیارده ی حیکمه تیش به لگه یه له سه ر ناوی (الحکيم) ی خوداوه ند.

به م پتیه هه موو دیارده یه که له م گه ردوونه دا گه ر باسما ن کردبیت یا خود باسما ن نه کردبیت به لگه ن له سه ر ناویک له ناوه کانی په روهردگار. دیارده ی رۆزی دانی هه موو بوونه وهران به لگه یه له سه ر ناوی (الرزاق) ی (الله)، دیارده ی سه رفرازو زه لیل کردنیش به لگه ن له سه ر دوو ناوی (المعز والمذل)، و دیارده ی چه سپاوی یاساکانی گه ردوون گه واهی ده ری ناوی (المهيمن) ی (الله) و دیارده ی بوونی بوونه وهران به لگه یه له سه ر ناوه کانی (القادر والمقتدر) ی په روهردگار، و دیارده ی ریک و پیک و ته رتیبی شته کان هه ندیکیان له دوا ی هه ندیکیان به لگه یه له سه ر دوو ناوی (المقدم والمؤخر) ی په روهردگار، و دیارده ی په شیمانی به لگه یه له سه ر ناوه کانی (التواب والغفار والعفو) ی (الله) ی

به دیهینه رمان، و دیارده ی تۆله سه ندنه وه به لگه یه له سه ر ناوی (المنتقم) و دیارده ی سوودو زیان گه یاندن به لگه یه له سه ر ناوی (النافع والضر)، و دیارده ی بواردان به سه رپنچیکه رانی فه رمانه کانی خوداوه ند به لگه یه له سه ر ناوی (الصبور) ی کردگار، ئا به م جوړه هه ر دیارده یه ک به لگه ی سیفته و ناوێکی (الله) ی په روه ردگار.

به لام ده لاله تی دیارده کان له سه ر ناو و سیفته کان به پئی جیاوازی په یوه ستنداره که و جیاوازی په یوه ندییه که وه ده گوږدریټ:

هه یانه به لگه و گه واهیده ره له سه ر سیفته ی فرمان (فعل).

و هه یانه به لگه یه له سه ر سیفته ی زاتی وجودی و بوون.

هه شیانه به لگه یه له سه ر سیفته ی زاتی سلبی، و هه مووشیان به لگن له سه ر (بوو- موجود) جا بۆ روونکردنه وه ی جیاوازییه کانی نیوان ئه م سیفته تانه، ده لئین: ئه گه ر بلئین سه باره ت مرقۆتیک که بکوژ بیت، ئه و ئه وه سیفته تیکی کارلێکه له کاره کان، و گه ر بلئین: بیسه ره، ئه و سیفته تیکی بوونه بۆی، و ئه گه ر بلئین: که سێک که مه ی ناخواته وه ئه وه سیفته تیکی سلبییه بۆی، و هه ره یه کئ له م سێ به شه به لگه یه له سه ر بوونێکی مرقۆی دیاری کراو.

له راستیدا ئیمه سیفاتی بوون (وجودی) به هۆی سیفته فرمانی و کردارییه که وه ده دۆزینه وه (صفات الفعل). و سیفته سلبییه کانیش به سیفته کانی فرمان ده دۆزینه وه و زاتیش به هه موو سیفته کان ده ناسینه وه.

جا پێش ئه وه ی ئه مه ی که رابوورد به سه ر ناسینی خوداوه ندا بچه سپینن، پیمان خوشه باسی ئه وه بکه ین مه به ستمان لـ سـ : - (سیفته وجودییه کان، یان سیفاتی فیعل، یان سیفاتی سلبی) چیه؟

مه به ست له سیفته سلبییه کان سه باره ت زاتی خوداوه ند ئه و سیفته تانه یه به لگه یه له سه ر دوور خسته وه ی هه موو ئه وانه ی که شایسته ی په روه ردگار نین و پئی ناگونجین، وه ک بوونی سیفته ی تاک و ته نیایی خودا. مه به ست له سیفته وجودییه کان سه باره ت زاتی

خوداوه‌ند ئو سیفه‌تانه‌یه که به لگه‌ن له‌سه‌ر مانایه‌کی زیاتر له‌سه‌ر زات وه‌ک زانست و بیستن. و مه‌به‌ست له‌ سیفه‌تی فیعل پابه‌ند بوونی توانایه (قدرة) به‌ ری تێچوو‌ه‌کانه‌وه (الممکنات)، جا هر په‌یوه‌ستییه‌کی توانای زاتی خوداوه‌ند به‌ ری تێچوو‌ه‌کانه‌وه به‌ لگه‌یه له‌سه‌ر ناو و سیفه‌ت و کردار.

هموو ئه‌مانه‌ش به‌ لگه‌ن له‌ سه‌ر بوونی زات، سیفه‌تی بوونی زاتی خوداییش ناو ده‌برئ به‌ سیفه‌ته‌ ده‌روونییه‌کان یان خودیییه‌کان (الصفات النفسية)، چونکه به‌ لگه‌و ئاماژه‌ی خودی زاته‌ بئ هیچ مانایه‌کی زیاده. که‌واته ئه‌وه‌ی به‌ لگه‌ بی‌ت له‌سه‌ر زات بئ هیچ مانایه‌کی تر ناوی ده‌به‌ین به‌ سیفه‌ته‌ نه‌فسیییه‌کان، ئه‌وه‌ش به‌ لگه‌ بوو له‌سه‌ر سیفه‌تی مه‌دلوه‌که‌ی وجودیی بئ، بئ هیچ مانایه‌کی تر، به‌ سیفه‌تی وجودی ناوی ده‌به‌ین، ئه‌وه‌ش که‌ بووه به‌ لگه‌ له‌سه‌ر سیفه‌تێک که‌ مه‌دلوه‌که‌ی عه‌ده‌می بوو، ناوی ده‌به‌ین به‌ سیفه‌تی سلبی، ئه‌و وته‌یه‌شمان نه‌فی کردنی سیفه‌ته‌کانی بیستن ناگه‌یه‌نئ چونکه قسه‌ کردنمان له‌ سیفه‌ته‌ نه‌فسیییه‌کان شوینی خۆیان هه‌یه‌ بۆ لێدان، به‌لام مه‌به‌ستمان لێره‌دا سیفه‌ته‌ به‌رزه‌کانه‌ که‌ ته‌نیا به‌ ژیرییه‌کی ساغ ده‌یگه‌ینئ، به‌ لێکۆلینه‌وه‌یه‌کی دروستی گه‌ردوون، ده‌قی قورئان و سوننه‌تیش بۆ ئه‌م مه‌به‌سته‌ رێپیشانده‌رمانه‌، یه‌کانگیر بوونی ژیرییش له‌گه‌لیدا به‌ لگه‌یه‌ له‌سه‌ر ساغی و دروستی ژیری.

جا هه‌موو دیارده‌کان له‌م گه‌ردوونه‌دا ده‌یانبینین به‌ لگه‌ن له‌سه‌ر چوار سیفاتی وجودی: (زانست، علم/ ویست، الارادة/ توانا، القدرة/ ژیان، الحیاة) چونکه گه‌ر توانا نه‌بوايه ئه‌م گه‌ردوونه‌ش بوونی نه‌ده‌بوو، و گه‌ر تاییه‌تمه‌ندکردنی ویست له‌سه‌ر شته‌کان نه‌بوايه که‌ به‌م جۆره‌ی ئێستایه ئه‌وا ئه‌م گه‌ردوونه‌ نه‌ده‌بوو، گه‌ر زاتیش نه‌بوايه هیچ شتێک نه‌ده‌بوو، هه‌ر به‌ شتێک له‌ به‌شه‌کانی جیهان به‌ لگه‌یه‌ له‌سه‌ر زانستیکی پێشین، ئیراده‌ش تاییه‌تی شته‌کان ده‌کات و هه‌یزو تواناش ده‌ریان ده‌خات، له‌ پێداویستییه‌کانی ئه‌وه‌ش که‌ زاتێک به‌ زانست و ویست و توانا وه‌سف بکه‌ین ئه‌وه‌یه‌ ده‌بی‌ت ژیا‌نی هه‌بی‌ت.

هموو به لگه کان ناماژه ی نه وه ده کهن که نه و زاته وه سف کراوه به زانست و یست و توانا و ژیان، و گه ردوونی به دیهیناوه و سیفته ی کونی (القدم) و بئ سهره تایی هیه و ده مینیت وه بئ کوتایی، تاک و ته نیا و بئ هاوه له، وه کو به دیهاتوره کانی نیه، هیچ شتیکی به دروست کراوه کانی ناچیت، بئ خوی بووه بویه پیویستی به به دیهینه رو تابه تمه ند نیه.

هروه ها هموو دیارده کانیش ناماژه ی نه وه ده کهن نه و زاته ته واوه و پا که له هموو که م و کوپیه ک، بئ نمونه له که م و کوپیه کان: کوپیه، نه و زاته بینابه، له که م و کوپیه کان: که پیه، نه و زاته بیسه ره، له که م و کوپیه کان: لاییه، نه و قسه که ره و ناخوتن ده کات.

هموو دیارده کان ناماژه و به لگه ی نه وه ن که نه و زاته هموو نه م سیفته تانه ی تیدایه.

هوبووه و سهره تای نیه که واته یه که مینه، و کوتایی نیه که واته دواهمینه (الآخر)، هیچ هاوه له و هاوشپوه یه کیشی نیه که واته تاک و ته نیا، هیچ هاو نمونه یه کیشی نیه که واته (قدوس) پیروزه، هیچ پنداویستی کیشی به که س نیه که واته (قیوم) وه ستاوه. بوویه که سیفته ی توانای هیه که واته (قادر) ه، سیفته ی ژیان هیه که واته زیندووه (حي)، سیفته ی بیستنی هیه که واته (سمیع) ه، سیفته ی بینینی هیه که واته (بصیر) ه، قسه ده کات که واته قسه که ره (متکلم)، سیفته ی زانینی هیه که واته (علیم) ه، ئیراده و ویستی هیه که واته (مرید) ه.

پنداویستی زوری کار و فرمانه کانی پهروه ردگاریش که له شوینه واری (العلم والإرادة والقدرة) به رپا بووه، وا ده خوازیت که (الله) ی پهروه ردگار ناوی زوری هه بیت، به لام نه دهب له که له پهروه ردگارا به وه ده بیت که هه ره و ناوانه ناوی بیهین خوی پی ناو بردووه، به به لگه ی یه کلا که ره وه له سهر روشنایی سروش ی چه سپاوو جیگیره وه؛ چونکه پهروه ردگار ﷺ ته نیا خوی شکوی خوی ده زانیت، ته نانه ت نه وانه ش ناخینه پال

په روه رډگار که پئی ده شیت و شایسته یه تی "چاکه هه مووی له ده ست خوت دایه و شه پش ناگېرېږته وه بۆ تو- الخير كله بيديك والشر لا ينسب إليك" که واته هه ر به وه ناوی ده به یین که خوی پئی ناوناه، سرجه م نه و ناوانه ش له زاتی خوی ناوه به (الاسماء الحسنی) ناوزه ده کرین.

﴿الله لا إله إلا هو له الاسماء الحسنی﴾ طه/۸.

واته: (خوایه که بیجگه له و مه عبودی تر نه، هه ر بۆ نه و ناوگه لی جوان و چاکه.

﴿قل ادعوا الله أو ادعوا الرحمن أيا ما تدعوا فله الاسماء الحسنی﴾ الإسراء/۱۱۰.

واته: بلن: خوا یا ره حمان بانگ بکن، هه ر کامیان بانگ بکن بۆ نه و ناوگه لی چاک هه یه.

﴿والله الاسماء الحسنی فادعوه بها وذروا الذين يلحدون في أسمائه﴾ الأعراف/۱۸۰.

واته: و هه ر بۆ خواجه جوان ترینی ناوه کان، جا به وانه بانگی بکن، و نه وانه ی که ده ست نه دن له ناوی خوا خۆ لانه دن (هاو به شی بۆ دانه تین) وازیان لی بینن. هه موو ناویکیش له و ناوه پیروزانه ی که له قورئان و سوننه تدا هه ن له گه ردووندا دیارده هه ن ناماژه یان بۆ ده کات.

نه م ناوانه ش وه ک لسه قورئان و سوننه تدا هاتووه، هه ندی جار ناماژه ی سیفته سلبيه کانمان بۆ ده کهن، هه ندی جاری تریش سیفته وجودیه کان، هه ندی جاری تریش ناماژه ی سیفته که مالی و ته واهه کانمان بۆ ده کات، چه ند جاریکیش سیفته کرداری و فرمانیه کانمان بۆ ده ست نیشان ده کهن، سرجه م کوی ره سه نایه تی نه م سیفاتانه یان له خۆ گرتووه.

نه و ناوانه ی (الله) ی په روه رډگاریش که له قورئان و سوننه تدا هاتوون ټوړن، به لام له گه ل نه مه شدا هه موو سیفته کان نین. چونکه له قه رموده دا هاتووه ((اللهم إني أسألك بكل اسم هو لك، سميت به نفسك، أو أنزلته في كتابك، أو استأثرت به في علم الغيب

عندک)) مانای: په‌روه‌ردگار په‌نا نه‌گرم پیت و داواکارم لیت به هم‌مو ناوه‌کانت که خوت پی ناوناوه، یان له په‌راوه‌که‌تدا دات به‌زاندووه، یان له زانستی په‌نهان -علم الغیب- لای خوت هیشتووته‌وه.

لیړه‌وه بۆمان ناشکرا ده‌بیټ نه‌وه‌ی که باسکراوه هم‌مو ناوه‌کان نین، چونکه شکو مه‌زنی و پیرۆزی په‌روه‌ردگار ته‌واو نابیت و به پایان ناگات، به‌لام نه‌وه‌ی باسکراوه دیارده‌کانی گ‌ردوون به شیوه‌ی ناشکرا یا ناواخڼلار ناماژه‌یان پېداوه، جا ه‌چ کاتیک به‌لگه‌ی ژیری له‌گه‌ل به‌لگه‌ی ده‌قدا په‌کانگیر بوون، نه‌وا به‌لگه‌ی ساغ و دروستی ژیری و ده‌قه، به‌لام له‌گه‌ل نه‌مه‌شدا ده‌بیټ له دوو توپی باسی ناو وسیفه‌ته‌کاندا تیبینی دوو خالی گ‌رنگ بکه‌ین که مامۆستا (به‌ننا) ناماژه‌ی پېداوه:

مامۆستا به‌ننا له ژیر ناو‌نیشانی (له نیوان سیفه‌تی خداوه‌ندو سیفه‌تی به‌دیها‌تووه‌کاندا) ده‌لئ:

نه‌وه‌ی که برودار ده‌بیټ په‌ی پی به‌ریت، نه‌وه‌یه بزانی مه‌به‌ست له مانای زاراو‌هی سیفه‌ته‌کانی خوی گ‌وره چیه؟ به شیوه‌یه‌کی هم‌ه‌کی: جیاوازه له و مانایه‌ی که مه‌به‌سته له ه‌مان زاراو‌دا سه‌بارت سیفه‌تی به‌دیها‌تووه‌کان، بۆ نمونه تق ده‌لئیت: (الله) زانایه‌و زانینیش سیفه‌تیکیتی، و ده‌لئیت فلان که‌س زانایه‌و زانستیش په‌کیکه له سیفه‌ته‌کانی خه‌لک، نایا نه‌وه‌ی مه‌به‌سته له ه‌ردو زاراو‌که‌دا په‌که؟ حاشا وایه، چونکه زانستی په‌روه‌ردگار زانستیکه ته‌واو‌تیبیه‌کی به پایان ناگات، زانستی ه‌یچ به‌دیها‌توونیکیش ناتوانریت له تهنیشتییه‌وه دابنریت و تهماشا بکریت. ه‌روه‌ها ژیان، و بیستن و بینین و قسه‌و دووان و ه‌روه‌ها تواناو ویسته‌کانیشی، نه‌مانه هم‌مو‌ی مانای زاراو‌یه‌کن که جیاوازن له مانایان سه‌بارت مافی به‌دیها‌تووه‌کان، له روی ته‌واویتی -الکمال- و چو‌ن‌تیبیه‌وه: جیاوازییه‌کی به‌ره‌تیا ن ه‌یه، چونکه خداوه‌ندی مه‌زن و پر شکو له ه‌یچ دروستکراویکی ناچیت، جا په‌ی به‌م مانایه به‌ره چونکه زور ورده توش داواکراو نیت به‌وه‌ی که حقیقه‌ت و کونه‌که‌ی بزانت، به‌لام هی‌نده به‌سه شوینه‌واره‌کانی له‌م

كەردوونەدا بېيىت و تېبگەيت، داخوазى و پېداويسىتىيەكانى لە تۆچىيە، خوازىارين لە پەرەردگار لە ھەتەبەون بمانپارێزى و باشتري تەوفايمان بەدات.

ھەرھەما مامۇستا (بەننا) لە ژيەر سەردېپى ۱ بىر كەردنەوھ لە زاتى خودا

دەفەر مويىت:

لە ئىبن عەبباسەوھ گيژدراوھ تەوھ كۆمەلێك ھەبەون بىريان لە خودا دەكەردەوھ (ﷺ). پېغەمبەریش (ﷺ) پىي فەرموون: ((تفكروا في خلق الله ولا تتفكروا في الله، فإنكم لن تقدروا قدره)) قال العراقي: رواه أبو نعيم في الحلية بإسناد ضعيف، ورواه الأصبهاني في الترغيب والترهيب بإسناد أصح منه، ورواه أبو الشيخ. ھەر چۆنێك بېت ماناكەى دروستە.

ماناى ئەوھ دەدات: بىر لە دروستكراوھكانى خودا بکەنەوھ نەك لە زاتى خودا، چونكە ئێوھ پەى پى نابەن.

ئەمەش نابېتە ئاستەنگ لە رووى سەربەستى بىير كەردنەوھدا، وەستان و مەينيش نىيە لە لىكۆلێنەوھدا، تەنگەبەر كەردنى ژييرييش نىيە، بەلام پاراستنە لە لاپى بوون و كەوتنە ناو گومارپايەوھ، و دوور كەوتنەوھى لە باسێك كە ھۆكارى لىكۆلێنەوھيمان لە بەر دەستدا نىيە، تەحەممول و تواناى ھيزەكەى ناكەين ھەرچەندە چارەسەرەكەى گەرە بېت، ئەمەش رىي پياوچاكان بووھ (لە بەندە خواناسەكان) كە گەرەى زات و شكۆيى و تواناى پەرەردگارىيان ھەست پىكەردووھ، جا تۆش ھىمەت جەم كە لە درك كەردنى گەرەى پەرەردگارتا، بەوھى بىر لە دروستكراوھكانى بکەيتەوھ، پابەندى پېداويسىتى و خواستى سىفاتەكانى بېت.

پيمان خۆشە لەم بېرگەيەدا تېروانىنى قورئان و سوننەت لەم بارەيەوھ بخەينە روو بەو پىيەى دوو تاكە سەرچاوەى مەعريفەن بۆمان، لە رىي سەروشىكى راستەقەينەوھ كە بەلگەى تەواوى لەسەر دادەمەزىت، بە پشتيوانى خودا وەك دەبېيىت مەجەد

سیفاته‌کانی خودای گه‌وره باس ده‌که‌ین که له قورئاندا هاتوو، هه‌ندیک له ناوه پیروژه‌کانیشی ده‌خینه روو که له قورئان و سوننه‌دا باسیان کراوه، تا بۆمان ده‌رکه‌وێت له‌وه‌ی که به عه‌قل دیارده‌کان به‌لگه‌ی خۆیان سه‌لماند له‌م روانه‌وه، ئه‌وا قورئان و سوننه‌تیش به‌ سروشی راسته‌قینه له‌ رۆی گواستنه‌وه (النقل) ده‌یگه‌یه‌نێت.

مامۆستا البنا له‌ ژێر ناوێشانێ (مجله صفات الله في القرآن) ده‌لێت:—

قورئانی پیروژ ئاماژه‌ی به‌ هه‌ندیک له‌ سیفه‌ته‌ واجبیه‌کانی خوای گه‌وره داوه، که ته‌واویتی خوداوه‌ند پێویستیان ئه‌کات، ئه‌مه‌ش هه‌ندیکن له‌و ئایه‌تانه‌:

۱- بوونی خوای گه‌وره:

خوای گه‌وره ده‌فه‌رموێت: ﴿الله الذي رفع السماوات بغير عمد ترونها ثم اسـتـوى على العرش وسخر الشمس والقمر كل يجري لأجل مسمى يدبر الأمر يفصل الآيات لعلكم بلقاء ربكم توقنون، وهو الذي مد الأرض وجعل فيها رواسي وأنهاراً ومن كل الثمرات جعل فيها زوجين اثنين يغشي الليل النهار إن في ذلك لآيات لقوم يتفكرون، وفي الأرض قطع متجاورات وجنات من أعناب وزرع ونخيل صنوان وغير صنوان يسقى بماء واحد ونفضل بعضها على بعض في الأكل إن في ذلك لآيات لقوم يعقلون﴾ الرعد/۲-۴.

واته: خوايه‌! ئه‌وه‌ی که ئاسمانه‌کانی بـی کۆله‌که‌یی که بـی‌بـینـین به‌رز کردۆته‌وه، له‌پاشان به‌سه‌ر عه‌رشدا ده‌سه‌لاتی په‌یاکرد (کاروباری گرت به‌ ده‌سته‌وه) و مانگ و رۆژی فه‌رمانبه‌ر کرد، هه‌ر کامیان تا رۆژگاری دیاری کراوه‌گه‌پێن، ئه‌و ته‌گبیری کاره‌کان ده‌کا، ئایه‌ته‌کان (بۆ ئێوه) شی ده‌کاته‌وه تا به‌لکو به‌ دیداری خوا به‌قین په‌یا بکه‌ن، و هه‌ر ئه‌وه که زه‌وی راکیشاوه‌و پانی کردۆته‌وه له‌ویدا چیاو زه‌ریای داناوه‌و له‌ هه‌موو به‌رومیوه‌یه‌ک جوێن (نێرومی) خولقاندوو، (په‌رده‌ی ره‌ش) شه‌و ده‌کاته به‌ر رۆژ، به‌پاستی له‌مانه‌دا نیشانه‌گه‌لیک هه‌یه بۆ ئه‌وانه‌ی بیری لێده‌که‌نه‌وه، وه‌زه‌ویدا که‌رت (پاش) گه‌لی له‌ که‌ناری یه‌که‌تر هه‌ن که لێک جـیاـن، و باخگه‌لیک له‌ تری‌ی جو‌راوجو‌ر و کشتوکال و بیستان و

باخه کانی خورما که لکه کانی له سهر به کن، واتا (بن وریشه) ی پی ده پوین، هه موو نه وانه له یه ک ناو، ناو نه درین، له گه ل نه وه شدا هه ندی له وانه له بابه ت میوه و تام و مه زوه به سهر هه ندی تریاندا سهر ده خهین، به پاسی له مه دا نیشانه گه لیک هه یه بۆ نه وانه نه قلی خوین ده خه نه کار.

﴿هو الذي أنشأ لكم السمع والأبصار والأفئدة قليلا ما تشكرون، وهو الذي ذرأكم في الأرض وإليه تحشرون، وهو الذي يحيي ويميت وله اختلاف الليل والنهار أفلا تعقلون﴾ المؤمنون/ ۷۸-۸۰.

واته: نه و زاتیکه، گوئی و چاو و دل (نه قل) ی بۆ ئیوه ساز داوه، به لام زۆر که م سپاسی نه و به جی دین، و نه و زاتیکه ئیوه ی له زهوی به دیهیناوی نه و هه شر ده کریین، و نه و زاتیکه و زیندوو ده کاته وه و ده مریت و هاتوو چۆی شه وو رۆژ به وه، ئایا بیر ناکه نه وه؟!.

جا هه موو نه م ئایه تانه سه باره ت بوونی خوی گه وره وریات ده کاته وه، مامه له و هه لسو که وتی خودا وه ندیش له کاروباری نه م گه ردوونه سه راسیمه یه دا به لگه یه له سهر وته که مان.

۲-۳- دیرینی و مانه وه ی په روه ردگار:

خوی گه وره ده فهرمویت: ﴿هو الأول والآخر والظاهر والباطن وهو بكل شيء عليم﴾ الحديد/ ۳.

واته: هه ر خویه نه وه ل و ناخرو زا هیرو باتین، و هه ر نه وه به هه موو شتیک ناگایه . و ده فهرمویت: ﴿ولا تدع مع الله إلها آخر لا إله إلا هو كل شيء هالك إلا وجهه له الحكم وإليه ترجعون﴾ القصص/ ۸۸.

واته: و له گه ل خوا که سی تر بانگ مه که، هه یه مه عبودی بیجگه له خوا نیه، هه موو شتیک تیا ده چیت، مه گه ر زاتی پاکی نه و نه بیت، فهرمان و حکومه ت تاییه ت به وه و ته نیا بۆ لای نه و ده گنیدرینه وه.

و دەفەرمویت: ﴿كل من عليها فان، ويبقى وجه ربك ذو الجلال والإكرام﴾
الرحمن/٢٦-٢٧.

واتە: هەرچی لەسەر رووی زهوی دایە تیا ئەچیت، و تەنیا زاتی خاوەن شکۆ
بەپێزی پەروەردگارت دەمێنیتەو.

لەم ئایەتە پێرزانەو ئەماژە هەردوو سیفەتی دێرینی و مانەوای پەروەردگار
هەیه.

٤- جیاوازی و موخالەفەئە خۆی گەوزە بۆ رووداو و بەرپابووەکان:
خۆی گەوزە دەفەرمویت: ﴿قل هو الله أحد، الله الصمد، لم يلد ولم يولد، ولم يكن
له كفوا أحد﴾ سوره الإخلاص.

واتە: بۆی: خوا تاكو تەنیا، خۆیەکی بێ نیاز (کە نیازمەندان روو دەکەنە ئەو کە
نیازیان جێبەجێ بێت)، (هیچ شتێک) لێی نەبووەو (لە هیچ شتێکیش) نەبووە، و هیچ
هاولف و هاوتایەکیش بۆ ئەو نیە.

و دەفەرمویت: ﴿السموات والأرض جعل لکم من أنفسکم أزواجا ومن الأنعام
أزواجا یذرؤکم فیہ لیس کمثله شیء وهو السميع البصير﴾ الشوری/١١.

واتە: (خوا) بەدیهێنەری ئاسمانەکان و زەویە، بۆ ئێوە هەر لە خۆتان هاولفانێکی
داناو و هەروا بۆ ئازەلێش لقی بەدیهێنارەو لە رێگەی هاولفانتانەو ژمارەتان زیاد دەکا،
شتێک بە وێنەی خوا نیە، و هەر ئەویشە ژنەواو بینا.

ئەمانەش ئەماژە ئاوێکچوونی خۆی گەوزە دەردەخەن بۆ پێکھاتووێکەکانی لە
رووی خەلق و نەبوونی مندال و باوک و هاو وێنە و هاو شێوەو.

٥- قیام و وەستانی خودا بۆ خۆی:

خۆی گەوزە دەفەرمویت: ﴿يا أيها الناس أنتم الفقراء إلى الله والله هو الغني الحميد﴾
فاگر/١٥.

واتە: ئەمە خەلکێنە هەمووتان نیازتان بە خۆی، و هەر خۆیە بێ نیازو شیاوی
حەمدو پەند.

و ده فہرمویٹ: ﴿ما أشهدكم خلق السماوات والأرض ولا خلق أنفسهم وما كنت متخذ المضلين عضدا﴾ الكهف/۵۱.

واتہ: لہ کاتی بہ دیہانتی ناسمانہ کان و زہویدا حازرم نہ کردن و ہر وہا لہ کاتی بہ دیہانتی خویان (حازرم نہ کرد)، من لارییان ناکہ مہ دہست یاری خوم.

ہر وہا دہ فہرمویٹ: ﴿إن الله يمسك السماوات والأرض أن تزولا﴾ فاطر/۴۱.

واتہ: بہ راستی خوا ناسمانہ کان و زہوی رادہ گری تا تیک نہ چن (لہ ریپرہوی خویان لا نہ دہن).

﴿الله لا إله إلا هو الحي القيوم﴾ البقرة/۲۵۵.

واتہ: اللہ (زاتیکہ داگری ہموو جوڑہ سیفاتی کہ مالہ) کہ ہیچ مہ عبودی نیہ بیجگہ لہ نہو کہ زیندوو راوہ ستاو بہ زاتی خویہ تی.

لہ مہ شدا ناماژہی و ہستانی پەرہ ردگار دہ گہ یہ نیت بق خوی و پیداو یستی نہ بوونی بہ دروستکراوہ کانی، بہ لکو بہ دیہینراوان ہموو ئاتاجی خوداوہ ندن.

۶- تَاک و تہ نیایی (اللہ):

خوای گہ ورہ دہ فہرمویٹ: ﴿وقال الله لا تتخذوا الهين اثنين إنما هو إله واحد فإياي فارهبوني، وله ما في السماوات والأرض وله الدين واصبا أغير الله تقون، وما بكم من نعمه فمن الله ثم إذا مسكم الضر فإليه تجأرون﴾ النحل/۵۱-۵۳.

واتہ: و خوا فہرمانی داوہ دوو مہ عبود نہ گرن، مہ عبودی (ٹیوہ) تہ نہا یہ کیئکہ، جا تہ نیا لہ من بترسن، و نہوی لہ ناسمانہ کان و زہویدایہ ہی نہوہ، و دین (تاعہت) ہمیشہ بق نہوہ، جا ئایا لہ غہیری خوا دہ ترسن؟! و نہوی لہ نازو نیعمہت ہہ تانہ لہ خواوہ یہ لہ پاشان ہر کاتی تووشی دہ ردو رہ نجیک بوون، ہاوار بق نہو دہ بن.

و دہ فہرمویٹ: ﴿لقد كفر الذين قالوا إن الله ثالث ثلاثة وما من إله إلا إله واحد وإن لم ينتهوا عما يقولون ليمسن الذين كفروا منهم عذاب أليم، أفلا يتوبون إلى الله ويستغفرونه والله غفور رحيم﴾ المائدة/۷۳-۷۴.

واته: به هه قیقه کافر بوون که سانی که وتیان: به پاستی خوا به کیکه له سنی خوا، (له حالیکدا) مه عبودئ بیجگه له خوای تاقانه (موجود) نیه، و نه گهر دهست له و قسانه هه لئه گرن، عه زابی دهردای به که سانی له وان که کافر بوون دهگا، جا نایا لای خوا توبه ناکه (و له گوناخ کردن ناگه پینه وه) و داوای لیخو شیبوون له خوا ناکه ن؟ و خوا غه فورو ره حیمه.

و ده فهرمویت: ﴿أَمْ اتَّخَذُوا آلِهَةً مِنَ الْأَرْضِ هُمْ ينشرون، لو كان فيهما آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لفسدتا فسبحان الله رب العرش عما يصفون، لا يسأل عما يفعل وهم يسألون، أَمْ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ هَذَا ذِكْرٌ مِنْ مَعِيَ وَذِكْرٌ مِنْ قَبْلِي بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ فِهِمْ معرضون، وما أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُون﴾ الأنبياء/ ٢١-٢٥.

واته: نایا نه وانه خویانیکیان له زهوی (بو خویان) هه لباردوه که نه وانه (مردوو) ده ژیننه وه؟ نه گهر له ناسمان و زهوی خویانی غهیری (الله) هه بووانه، فاسید ده بوون، سروشتی جیهان تیک ده چوو، جا پاک و بی خه وشه خودا په روه ردگاری عه رش له په سنی که نه وانه ده یکن، له کارئ که ده یکا ناپرسرئ (و ره خنه ی لی ناگیردرئ)، و له کاری نه وان ده پرسرئ (ره خنه) ده گیردرئ، نایا نه وان به بیجگه له خودا مه عبودگه لیان هه لباردوه؟ بلئ: به لگه تان بیننه وه، نه مه قسه ی نه وانیه که له گه ل منن (و له من فیر بوون) و قسه ی که سانیکه (پیتغه مبه رانیکه) که بهر له من هه بوون، به لام زۆریه ی نه وان هه ق نازانن، جا له بهر نه مه (له حق رووسو پینه رن)، و نیمه بهر له تو هیچ پیتغه مبه ریکمان نه ناردوه، مه گهر نه وه که وه حیمان پئ کردن که بیجگه له من مه عبودیکی دیکه نیه، جا که وایه ته نیا من بهرستن.

و خوای گه وره ده فهرمویت: ﴿قُلْ لِمَنِ الْأَرْضُ وَمَنْ فِيهَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ، سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ، قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ السَّعْيِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ، قُلْ مَنْ يَبْدَأُ الْمَلَكُوتَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ، سَيَقُولُونَ لِلَّهِ

قل فأنى تسحرون، بل أتيناهم بالحق وإنهم لكاذبون، ما اتخذ الله من ولد وما كان معه من إله إذا لذهب كل إله بما خلق ولعلا بعضهم على بعض سبحانه الله عما يصفون، عالم الغيب والشهادة فتعالى عما يشركون ﴿المؤمنون/ ٨٤-٩٢﴾.

واته: بلئ: زهوى وکسانئ که له زهوى دان هی کئیه، نه گهر ده زانن، (له وه لامدا) ده لئین: هه مووی هی خوایه، بلئ: نایا ناهیتنه وه بیر، بلئ چ که سئ فه رمانپه وایی و حکومه تی هه موو شتی پکی به ده سته؟ و به بئ په نایان په نا نه داو نیازیشی به په نادان نیه، نه گهر بزائن، نه لئین: (هه موو نه وانه) هی خوان، بلئ: جا چلون نئیه سيجرو جادو لیکراون به لام نئمه هه قمان بو نه وان هیتاو به پاستی نه وان دروژنن، خودا مندالی بو خوئی هه لئه بزاردووه و مه عبودی تر له گه ل نه ودا نیه (که نه گهر وا بوايه و خوای تر له گه لی هه بوايه، له و کاته هه ریه که له خواکان خه ریکی کاری مه خلوقی خوئی ده بوون و هه ندئ به سهر هه ندیکدا به رزه بوونه وه، خوا له و په سنانه ی که ده یکن پاک و بیخه وشه، که به دیارو نادیار ناگاداره، جا نه و له وه به رزتره که هاوبه شی بو دابنئین.

هه روه ها په روه ردگار ده فه رموئیت: ﴿قل الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى الله خير أما يشركون، أمن خلق السماوات والأرض وأنزل لكم من السماء ماء فأنبتنا به حدائق ذات بهجة ما كان لكم أن تنبتوا شجرها إله مع الله بل هم قوم يعدلون، أمن جعل الأرض قرارا وجعل خلالها أنهارا وجعل لها رواسي وجعل بين البحرين حاجزا إله مع الله بل أكثرهم لا يعلمون، أمن يجيب المضطر إذا دعاه ويكشف السوء ويجعلكم خلفاء الأرض إله مع الله قليلا ما تذكرون، أمن يهديكم في ظلمات البر والبحر ومن يرسل الرياح بشرا بين يدي رحمته إله مع الله تعالى عما يشركون، أمن يبدأ الخلق ثم يعيده ومن يرزقكم من السماء والأرض إله مع الله قل هاتوا برهانكم إن كنتم صادقين﴾ النمل/ ٥٩-٦٤.

واته: بلئ سوپاس تايبه تی خودايه و سه لام (درد) له سهر به نده کانی که خوئی هه لیبزاردووه، نایا خودا باشتره یا بتگه لی که نه یکه نه هاوبه شی، یا نه و زاته ی که

ئاسمانه کان و زهوی به دیهیتا و له ئاسمانه وه باران بۆ باراندن، جا به هوئی ئه و بارانه وه باغ و بیستانی به دیمه ن و جوانمان بۆ شین کردن، له حالیکدا که ئیوه توانای شین کردنی داره که شتان نیه، ئایا مه عبودی دیکه له گه لّ خودا هه یه؟ نا نیه، به لام ئه وانه هوژیکن له حق لایان داوه و لا ئه دهن، یا که سئ که زهوی کردۆته جئێ قه رار گرتن و له نئو ئه ودا چۆمی داناوه و کئوی پتهوی بۆ سازداوه و له نئوان دوو ده ریای (سوئرو شیرین) مانئیی خوړسکی و ته بیعی (وژنی تابه تی) داناوه (تا تیکه لاو نه بم به م حاله) ئایا مه عبودی له گه لّ خودا هه یه (هاوبه شی بئ)؟ نا نیه به لکو زۆریه ی ئه وانه نه زان و (جاهیلن)، یا که سئ که وه لامی هه ژاران ئه داته وه، کاتێ هاواری بۆ به ری که ندو کو سپی بۆ لاده با، و ئیوه ده کاته جئیشینی پئیشیان له ئه زدا، ئایا مه عبودی له گه لّ خودا هه یه، (نا نیه) خودا به رزتر له وه یه که هاوبه شی بۆ دابئین، یا که سئ که ئافه رینیش ده س پئ ده کاو له پاشان ده یانگێرتته وه، و که سئ که له ئاسمان و زهوی رسق و روژیتان ئه دا، ئایا مه عبودی له گه لّ خودا هه یه؟ (نا نیه) بلن: به لگه تان بئین ئه گه ر راست بئین؟

و چه ندان ئایه تی تر جگه له مانه ئه وه ده رده خه ن که په روه ردگار تا کو ته نیایه له زاتیدا، تا که له سیفاتیدا، تا که له کردار و ره فتار و هه لّس و که وتیدا، هه یچ په روه ردگارێکی تر نیه جگه له ئه و، و هه یچ خوایه کی تریش نیه جگه له ئه و.

۷- توانای (الله) ی مه زن:

خوای گه و ره ده قه رموئیت: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُم مِّن تَرَابٍ ثُمَّ مِّن نَّطْفَةٍ ثُمَّ مِّن عِلْقَةٍ ثُمَّ مِّن مَّضْغَةٍ مَّخْلُوقَةٍ وَغَيْرِ مَخْلُوقَةٍ لِّبْنٍ لَّكُم وَنَقَرٌ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِّتَبْلُغُوا أَشَدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَّن يَتُوفَى وَمِنْكُمْ مَّن يَرُدُّ إِلَى أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِّن بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنْبَتَتْ مِّن كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ، ذَلِكَ بَأْنِ اللَّهِ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ يُحْيِي الْمَوْتَى وَأَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مِّن فِي الْقُبُورِ﴾ الحج/ ۵-۷.

واته: ئه ی خه لگینه! ئه گهر له زیندوو بوونه وه دپدۆنگن، جا (سه رنجی ئه مه بدهن) به پراستی ئیمه ئیوه مان له خاک به دیهینا، له پاشان له نوتفه و دای ئه وه له خوینی مه ییو، له پاشان له گوشتی جهویو که هه ندی ته واهو بریکیش ناته واهو، (مه به ست ئه مه یه) تا بۆتان روون بکهینه وه (که به سه ره رشتیکدا تواناین)، و هه ر پزێک که به مانه وی له پزداندا تا ماوه یه کی دیاری کراو رایده گرین (و ئه گهر بشمانه وی به ری پێده خه ین)، له دوا ییدا به وینه ی زارۆک (کچ یا کوپ) ده تان هینینه ده ری، جا ئامانج ئه مه یه که پێ بگه ن و بلوغتان ببی، و (له م ئیوه دا) هه ندیکتان ده مر و هه ندیکیشان ئه وه نده عومر ده که ن تا ده گه نه ئه و په پی پیری، به جوړیکی وا که له زانست و زانیی خۆتان شتیکتان وه بیر نایه ته وه، (له لایه کی دیکه وه له زستاناندا) زه وی ویشک و بێ گیان ده بین، جا کاتێ بارانی به سه ردا ده بارین، ده بزوی و به جو له ده که وی و هه ل ده دا، و له هه مو هاو له کان گیایه کی جوان ده پوینێ ئه مه له بهر ئه وه یه که بزانه خوا هه قه و مردوه کان زیندوو ده کاته وه، و ده سه لاتی به سه ره مو شتیکدا هه یه، و به هه قیقه ت رۆژی به ری دێ و شکی تیدا نیه و به پراستی خوا هه مو ئه و که سانه ی که له قه بردان زیندوو یان ده کاته وه. و ده فه رمو یێ ﴿ما أشهدکم خلق السماوات والأرض ولا خلق أنفسهم وما کنت متخذ المضلین عضدا﴾ الکف/ ۵۱. واته: له کاتی به دیهاتنی ئاسمانه کان و زه ویدا حازرم نه کردن و هه روه ها له کاتی به دیهاتنی خویان (حازرم نه کرد)، من لاپییان ناکه مه ده ست یاری خۆم.

و ده فه رمو یێ: ﴿ولقد خلقنا السماوات والأرض وما بینهما فی ستة أيام وما مسنا من لغوب﴾ ق/ ۳۸.

واته: و به هه قیقه ت ئیمه ئاسمانه کان و زه وی و ئه وه ی له نیوان ئه واندایه له شه ش رۆژ (ده وران) دا خولقاندمان و ره نج و ماندوو بوونیشمان پێ نه گه یی.

و ده فه رمو یێ: ﴿وهو الذي مرج البحرين هذا عذب فرات وهذا ملح أجاج وجعل بینهما برزخا وحجرا محجورا، وهو الذي خلق من الماء بشرا فجعله نسبا وصهرا وكان ربك قدیرا﴾ الفرقان/ ۵۳-۵۴.

واته: نه وه که دوو دهريای له که نارې يک (وهک نيوه تيکه لَو) داناو، يه کيکيان ژور خوشه و نه وي تريان سويرو تال و داغ و تفتو له نيوان شهواندا پرده يه کی داناو (تا تيکه لَ يک نه بن، ده لتي به يک ده لتي:) به دوو به و خوم لي لاده، نه وه که له ناوي (مروځ) نينسانې به ديهيتناوه و نه وي کردوته دوو به ره (پياو و ژن)، و په روهر دگارت هه ميشه توانايه.

و ده قهر مويت: ﴿ألم تر أن الله يزجي سحابا ثم يؤلف بينه ثم يجعله ركاما فترى الودق يخرج من خلاله ويزل من السماء من جبال فيها من برد فيصيب به من يشاء ويصرفه عن من يشاء يكاد سنا برقه يذهب بالأبصار، يقلب الله الليل والنهار إن في ذلك لعة لأولي الأبصار، والله خلق كل دابة من ماء فمنهم من يمشي على بطنه ومنهم من يمشي على رجلين ومنهم من يمشي على أربع يخلق الله ما يشاء إن الله على كل شيء قدير﴾ النور/ ٤٣-٤٥.

واته: نايا نه تدی که خوا به نارامی په له هه وره کان لي نه خوړي، له پاشان له نيو نه واندا پيوه ند ساز نه داو له پاشان له سهر يک که له که يان دهکا، له م حاله دا دلوي به بارانه کان ده بينی که له لابه لای نه وه ديتته دهري و بيه وي به مه زياني پي دهگه يه نئ هه که سيش که بيه وي نه م زيانه ي له سهر لا دهبا، نيزيکه گرشه گرشي به رقي نه وه (په له هه وره کان) چاويان ببا (و له کاريان ببا)، خوا شه وو روژ دهگوپي (يه کيان کورت و نه وي تريان دريژ دهکاته وه يا گه رماو سهر ماو شتي تر له شه وو روژدا به دی ديتي)، به راستي له مه دا په نديک بق خاوه ن ناقلان هه يه، و خوا هه خرڅوک و جو لنده يه کی له ناو به ديهيتناوه، جا هه ندی به زگ ده خشين، هه ندی له سهر دوو پي ده پون و هه ندی له سهر چوار پي ده پون، خوا هه چي بيه وي خه لقي دهکا، به راستي خوا ده سه لاتی به سهر هه موو شتيکدا هه يه.

و چه ندان ثايه تي تر به لگن له سهر گه وره يي توانای په روهر دگاري به رزو پيروز و سه راسيمه يي گه وره يي و مه رني.

۸- ویستی خودا:

خوای گه وړه ده فەرموئیت: ﴿إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾

یس/۸۲.

واته: به پاستی فەرمانی ئەم ئەو یه که هەر کاتێ بیهوێ شتێ به دی بهیئێ پێی ده لێ: بیه، جا بێ درهنگ دێته دی.

و ده فەرموئیت: ﴿وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَرْنَاهَا تَدْمِيرًا﴾ الإسراء/۱۶.

واته: و هەر کاتێ بمانهوێ شارو دێیه که له ناو بهرین له سه ره تاوه فەرمانی خۆمان بۆ موتره فین (مالدارانی له خوا بێ خه بهر) به یان کرد، جا نا فەرمانی (فه سادیان) کرد، جا شیایوی سزادانیان په یا کرد، جا به توندی ئەوانه ده کوئین.

و خوای گه وړه له به سه ره تاتی خضر له گه لّ موسا پێغه مبه ردا (عليهما السلام) ده فەرموئیت: ﴿فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَثْرَهُمَا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ وَمَا فَعَلْتَهُ عَنْ أَمْرِي ذَلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا﴾ الكهف/۸۲.

واته: جا په روه ردگارت ویستی بگه نه ته مه نی بلوغ و گه نه که یان بێننه ده رێ، ئەوه ره حمه تێ بوو له په روه ردگارت وه (بۆ ئەوان) من له خۆمه وه ئەو کاره م نه کردو ئەمه رازی ئەو کارانه بوو که تو تا به شت له سه ره ئەوان نه هیتا.

و ده فەرموئیت: ﴿يُرِيدُ اللَّهُ لِيُبينَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ، وَاللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدَ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ أَنْ تَمِيلُوا مِيلًا عَظِيمًا، يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا﴾ النساء/۲۶-۲۸.

واته: خوا ئەیهوێ (رێگای به خته وه رێ) بۆ ئێوه روه بکاته وه و به ره و رێ و ره وشتی (دروستی) پێشینیان رێنۆتیتان بکا و تۆبه تان قه بوول بکا، و خوا عه لیم و حه کیم، و خوا ئەیهوێ تۆبه تان لێ قه بوول بکا (تا له لای لاتان بدا)، و کهسانی که به دوا ی دامرکاندنێ ئاره زوه کانی نه فسانیدا ئەپۆن، ئەیهوێ به ته وای ئێوه لای و خوار

بن، خوا نه‌یه‌وئ کارتان بۆ ئاسان بکا، (چونکه) ئینسان له راست نه‌ویندا، زه‌عیفو بئ هیز خولقیندراوه.

جگه له‌مانه‌ش چه‌ندان نایه‌تی پیروزی تر ناماژه‌ی چه‌سپانی ویستی خوای گه‌وره ده‌که‌ن، و ویستی نه‌و له‌سه‌ر هه‌موو ویست و توانا و خواستیکه‌وه‌یه: ﴿وما تشاءون إلا أن یشاء الله رب العالمین﴾ التکویر/ ۲۹.

واته: و ئیوه ناتانه‌وئ مه‌گه‌ر (ئه‌وه‌ی که) خوا بیه‌وئ که په‌روه‌ردگاری جیهانیانه. ۹- زانستی خوای گه‌وره:

خوای گه‌وره ده‌فه‌رموئیت: ﴿الحمد لله الذي له ما في السماوات وما في الأرض وله الحمد في الآخرة وهو الحكيم الخیر، یعلم ما یلج في الأرض وما یخرج منها وما یترل من السماء وما یرج فیها وهو الرحیم الغفور﴾ سبأ/ ۱-۲.

واته: هه‌موو ستایش بۆ خواجه که هه‌چی له ئاسمانه‌کان و هه‌چی له زه‌ویدایه تاییه‌تی نه‌وه، و له‌و دنیا‌ش ستایش به‌وه‌و هه‌ر نه‌ویشه‌هه‌کیم و ناگا، هه‌چی به‌ زه‌ویدا رۆچئ و هه‌چی له زه‌ویدا بیته‌ ده‌رئ هه‌چی که له ئاسمان بیته‌ خوارئ و هه‌چی به‌ ئاسماندا هه‌لگه‌پئ ده‌یزانی، و نه‌و دلاواو لی‌بووره.

و ده‌فه‌رموئیت: ﴿یعلم ما في السماوات والأرض ویعلم ما تسرون وما تعلنون والله علیم بذات الصدور﴾ التغابن/ ۴.

واته: هه‌چی له ئاسمانه‌کان و زه‌ویدایه ده‌زانی، و به‌وه‌ی نه‌یشارنه‌وه‌و ئاشکرای ده‌که‌ن ئاگایه‌و خوا نه‌وه‌ی له نێو دل و ده‌رووندایه ده‌زانی.

و خوای گه‌وره له به‌سه‌رهاتی لوقماندا له نامۆزگاری کۆپه‌که‌یدا ده‌فه‌رموئیت: ﴿یا بني إنما إن تكن مثقال حبة من خردل فتکن في صخرة أو في السماوات أو في الأرض يأتي بها الله إن الله لطیف خبیر﴾ لقمان/ ۱۶.

واته: نهی کوږه چکوله کم! نه گره به نه دازهی دهنکه ناله تیک (کرده وهی چاک یا خراب) له نیو دلې به ردا یا له گوشه یه له ناسمانه کان و زه ویدا ه بی، خوا له (وژی به ریډا) دهی هیښته حیساب، به پاستی خوا وردبین و ناگاداره.

وخوای گوره له به سهرهاتی نیوان شوعه یب و خیله که یدا دهفه رمویت: ﴿قال المسأ الذين استكبروا من قومه لنخرجنك يا شعيب والذين آمنوا معك من قريتنا أو لتعودن في ملتنا قال أولو كنا كارهين، قد افترينا على الله كذبا إن عدنا في ملتكم بعد إذ نجانا الله منها وما يكون لنا أن نعود فيها إلا أن يشاء الله ربنا وسع ربنا كل شيء علما على الله توكلنا ربنا افتح بيننا وبين قومنا بالحق وأنت خير الفاتحين﴾ الأعراف/ ۸۸-۸۹.

واته: نه شرافی هوژی، نه وانهی که خوایان به زل نه زانی، وتیان: نهی شوعه یب! بی شک که تتو نه وانهی بپوایان به تو هیناوه له ناوایی خویمان دهریان نه که یان نه بی بگه پینه وه سهر نایینی نیمه، وتی: نای هر چند پیشمان خوش نه بی؟!، نه گره نیمه بگه پینه وه سهر نایینی نیمه، دواي نه وهی خوا له وهی رزگاری کردوین، به حقیقه ت درویمان به دم خواوه کردوه، و شیوا نیه که نیمه بگه پینه وه سهر نه وه، مه گره خوایی که په روه ردگارمانه بیه وئ، ناگاداری په روه ردگارمان هه موو شتیکی داگرتووه، ته نیا پالپشتمان به خودایه، نهی په روه ردگاری نیمه، گری بوچکه ی نیوان نیمه و نه وان به حق بکوه (و داوه ریمان بکه)، و هر تو چاکترین (داوه رو) گری کویره کهره وهی.

و دهفه رمویت: ﴿ألم تر أن الله يعلم ما في السماوات وما في الأرض ما يكون من نجوى ثلاثة إلا هو رابعهم ولا خمسة إلا هو سادسهم ولا أدنى من ذلك ولا أكثر إلا هو معهم أين ما كانوا ثم ينبهم بما عملوا يوم القيامة إن الله بكل شيء عليم﴾ المجادلة/ ۷.

واته: نایا نه تزانیوه که به پاستی خوا نه وهی له ناسمانه کان و زه ویدا یه نهی زانی، هیچ کاتئ سی که س پیکه وه سرته ناکن مه گره نه وهی که خوا چواره مینیانه و هیچ ده می پینج که س پیکه وه به سرته قسه ناکن مه گره نه وهی که خودا شه شه مینیانه، و نه که مترو نه زیاتر له وه، مه گره نه وهی که خوا له گه لیانه، له هه رکوی بن، له پاشان نه وان

له و کاره ی که کردوویانه له رۆژی قیامت ناگاداریان دهکا، به پاستی خوا به هه موو شتی زانایه.

و ده فهرمویت: ﴿وما تكون في شأن وما تتلو منه من قرآن ولا تعملون من عمل إلا كنا عليكم شهودا إذ تفيضون فيه وما يعزب عن ربك من مثقال ذرة في الأرض ولا في السماء ولا أصغر من ذلك ولا أكبر إلا في كتاب مبين﴾ یونس/۶۱.

واته: له هه حال و (ئه ندیشه یه کدا) نین و هه به شی له قورئان ناخویننه وه و هه چ کرده وه یه ک ناکن، مه گه شه وه که ئیمه به سه رتاند چاودیرین، له و ده مه ی که ده چنه نئوی (نئو شه کاره) و هه شتی له زهوی له ئاسماندا له پهروه ردگارت ون نابئ، به نه ندازه ی تو قالیك نه بچکوله تر له وه نه گه وره تر له وه، مه گه شه وه ی (هه موو شه وانه) له کتیبی ئاشکرکه ره وه دا هه یه و نووسراوه.

و چه ندان ئایه تی تر به لگن له سه ره به رقاوانی زانستی خوی گه وره و په ی بردنی به هه موو شتیك، هه چه نده که م بیت یان رۆر، ورد بیت یان گه وره.

۱۰- ژبانی خوی گه وره:

پهروه ردگار ده فهرمویت: ﴿الله لا إله إلا هو الحي القيوم لا تأخذه سنة ولا نوم له ما في السماوات وما في الأرض﴾ البقرة/۲۵۵.

واته: الله (زاتی که داگری هه موو جوړه سیفاتی که ماله) که هه چ مه عبودئ نیه بیجگه له شه وه که زیندوو راوه ستاو به زاتی خو یه تی، هه چ کاتئ وه نه وزو (چۆرت) و خه و دایناگری (و چاولیکنا نیک له ته گبیری جیهان غافل نیه)، هه ر بۆ شه وه، شه وه ی له ئاسمان و زهوی دایه. و ده فهرمویت ﴿الم، الله لا إله إلا هو الحي القيوم، نزل عليك الكتاب بالحق مصدقا لما بين يديه وأنزل التوراة والإنجيل، من قبل هدى للناس وأنزل الفرقان﴾ آل عمران/۱-۴. واته: ئه لف، لام، میم، الله زاتیکی وایه که بیجگه له وه مه عبودئ تر نیه، هه شه ویشه زیندووی پایه دار، شه م کتیبه یی (قورئانی) به هه ق بۆ تو ناردووه، له به را بۆ

رینوینی خه لک (تهورات و ئینجیلی ناردوه) و فورقانی (که جیاکه ره وهی مهق له بائله) ناردوه.

و ده فره مویت: ﴿الله الذي جعل لكم الأرض قرارا والسماء بناء وصوركم فأحسن صوركم ورزقكم من الطيبات﴾ ذلكم الله ربكم فبارك الله رب العالمين، هو الحي لا إله إلا هو فادعوه مخلصين له الدين الحمد لله رب العالمين ﴿غافر/ ٦٤-٦٥﴾.

واته: خودا زاتیکه زهوی بۆتان کردۆته جیی ئارام گرتن و ئاسمانیشی (وهکو میچی له بان سه رتانه وه) راگرتوه، و وینهی کیشاون، جا جوانیشی کیشاوه، و له شتی پاک و خاوین رزق و رۆزیشی پیداون، نه مهیه خوای پهروه ردگارتان. جا پاک و بی خه وشه پهروه ردگاری جیهانیان، هه ره وه زیندوو، مه عبودئ بیجگه له و نه، جا نه و بانگ بکه ن له حائیکدا که خالیسانه عیباده تی ده که ن، هه مه موو تایبه تی خودایه که پهروه ردگاری جیهانیانه.

و چه ندان ئایه تی تره من به لگه ن له سه ره وهی خوای گه وه خاوه نی سیفه تی ژیانیکی ته واوه، که هه ی ته واویه کی تر له سه ریه وه نه.

١١-١٢- بیستن و بینینی کردگار:

خوای گه وه ده فره مویت: ﴿قد سمع الله قول التي تجادلك في زوجها وتشتكي الى الله والله يسمع تحاوركما﴾ إن الله سميع بصير ﴿المجادلة/ ١﴾.

واته: به هه قیقه خا قسه ی نه و ژنه ی بیست که له باره ی مێرده که یه وه ده مه قاله ی له گه ل تۆدا ده کردو لای خوا شکایه تی نه کرد (و خوا دادخوازی نه وی وه رگرت)، خوا و توو یژتان ده بیستی، به راستی خوا بیسه رو بینایه (له بابته (خوله) له هۆزی خه زه رج خیزانی نه وسی کوپی صامت نازل بوو) نیام فه خری رازی روح المعاني في ظلال.

و ده فره مویت: ﴿أرأيت الذي ينهى عبدا إذا صلى، أرأيت إن كان على الهدى، أو أمر بالتقوى، أرأيت إن كذب وتولى، ألم يعلم بأن الله يرى﴾ العلق/ ٩-١٤.

واته: ئای دیتت ئه و که سه ی که به رگری ده کرد، له بنده یی، کاتی نوژی ده کرد، چ ده بیینی که ئه و پیاوه له سه ر هیدایه ت بی و رینوین کراو بی، یا به خوپاراستن فه رمان بدا، ئایا ره ئیت چیه ئه گه به درۆی دابئی و روو بسوپین، ئایا نه یزانیوه که به پاستی خوا ده بیینی.

و خوای گه وره به موسا و هارون ده فه رمویت کاتیک ناردنی بۆ لای فیرعه ون: ﴿اذهب الى فرعون انه طغي، فقلوا له قولا لنا لعله يتذكر او يخشى، قالوا ربنا اننا نخاف ان يفرط علينا او ان يطغي، قال لا تخافا اني معكما اسمع واري﴾ طه/ ٤٣-٤٦.

واته: بچنه لای فیرعه ون، به پاستی (توغيانی کردووه) خو ی قه ف کردووه، جا به نه رم نیانی قسه ی له گه لدا بکه ن، به لکو بییر بکاته وه (و په ند بگری) یا (له خوا) بترسی، (موسا و هارون) وتیان: ئی په روه رگاری ئیمه ! له مه ده ترسیین که لیمان پیش بکه وئ و مۆله تی راگه یاندنمان پی نه دا یا سه ریچی بکا، فه رمووی: مه ترسن، من له گه لتانم، (هه موو شتیک) ده بیسم و ده ی بینم.

و ده فه رمویت: ﴿يعلم خاتنة الاعين وما تخفي الصدور، والله يقضي بالحق والذين يدعون من دونه لا يقضون بشيء ان الله هو السميع البصير﴾ غافر/ ١٩-٢٠.

واته: خیانه تی چاوه کان (چاوپیسه کان) و ئه وه ی که له دل و ده روونیاندا شاردراده ته وه (خوا) پی ئی ئه زانی، و خوا به هه ق داوه ری ئه کا، و که سانی (بتگه لی) بیجگه له و بانگی ده که ن ناتوان هه چ داوه ری بکه ن، به پاستی هه ر خوا بیسه رو بیینایه . وچه ندان ئایه تی تر هه ن به لگه ن له سه ر وه سف کردنی خوای گه وره به سیفه ته کانی بیستن و بینن .

١٣- و ته و قسه ی کردگار:

خوای گه وره ده فه رمویت: ﴿و كلم الله موسى تكليماً﴾ النساء/ ١٦٤.

واته: و خوا به هه قیقه ت له گه ل موسادا قسه ی کرد.

و ده فەرموئیت: ﴿اَقْتَضِعُونَ اَنْ يُؤْمِنُوا لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ يَحْزِنُونَ مِنْ بَعْدِ مَا عَقِلُوهُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾ البقرة/۷۵.

واته: (ئەي موسلمانان) ئايا چاوه پوانى ئەكەن (ئاواگەلى) بە ئىيۆه بپوا بهيتن، يا وهكو هەندى له وانهى قسهى خوا ئەبيسن و دواى تىگەيشتن، له واناكانى ئەويان ئەگويئ كه چى ئەشيان زانى.

و ده فەرموئیت: ﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ﴾ التوبة/۶.

واته: و ئەگەر يەكئ له موشريكان پەناى به تۆ هيتا، پەناى بده تا قسهى خوا ببيسن (و بىرى لى بکاتهوه)، له پاشان ئەو به جيگای هيمن بگەييتن، چونکه ئەوان هۆزىكى نەزانن.

و چەندان ئايەتى تىرش كه به لگەى وه سفداريتى پەروەردگارى تاكو تەنيان به سيفهتى قسه كردن و ئاخافتن.

خوای گەوره له قورئانى پیرۆزدا، خۆى به زۆر ناوى تر ناو بردووه، جگه له وانهى باسمان كردن، له و ئايەتانهى باسى ناوهكانى خوای گەوره دهكات:

﴿هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ، هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ، هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى يَسْبَحُ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ الحشر/۲۲-۲۴.

واته: ئەو خوايه كه مه عبودى تر بيجگه له و نيه، هەر ئەو دانای نهين و ئاشكرا، هەر ئەويشه به خشەرو دلاوا، هەر ئەو خوايه كه مه عبودى تر بيجگه له و نيه، فەرمانپەرەوايه، پاكه (له عەيب) و ئەمنیەت دەرە، پارێزەرە، زālە، خاوەن شكۆيه، ئەو شياوى گەوره ييه، له هەر شتێ كه ئەيكه نه هاوبه شى پاك و بەرييه، هەر ئەو خوايه خوڵقيته رى بى وینه،

دیمه ن دهره، هر بۆ ئه وه ناوی چاكو شیاو، هه چى له ئاسمانه كانو زه ویدان بیخه وشى
ئهو ده لێن، و هه ئه ویشه عه زیزو حه کیم.

و ده فه رمویت: ﴿سبح اسم ربك الأعلى﴾ (الأعلى/۱).

واته: ناوی پهروه ردگاری بهرزو گه وره ی خۆت به پاکی بیه.

و ده فه رمویت: ﴿فسبح باسم ربك العظيم﴾ (الواقعة/۷۴).

واته: جا که وایه نێوی پهروه ردگاری گه وره ت به بێ خه وشى بێ (و خوا به پاک

بزانه).

له م باره یه وه ئایه ت ئۆر هه ن، وه ك چۆن له سه ر زاری پێغه مبه ره وه ﷺ ئۆر ناوی
تره اتوون، وه كو فه رمووده راسته كان ئاماژه ی پێ ده كهن، - چونكه پێغه مبه ر ﷺ له
هه موو كه سیك زیاتر زاتی پهروه ردگاری ناسیوه - له وانه ((لله تسعة وتسعون اسماً،
مائة إلا واحداً، لا يحفظها أحدٌ إلا دخل الجنة، وهو وتر يحب الوتر)) بوخاری و
موسلم رێوایه تیان كردووه، و له رێوایه تیكى تر دا: ((من أحصاها)) هاتووه، تورمذیش
به م جۆره رێوایه ت ده كا و ئه مه شى بۆ زیاد ده كات: ((هو الله الذي لا إله إلا هو،
الرحمن، الرحيم، الملك، القدوس، السلام، المؤمن، المهيمن، العزيز، الجبار،
المتكبر، الخالق، الباريء، المصور، الغفار، القهار، الوهاب، الرزاق، الفتاح، العليم،
القابض، الباسط، الخافض، الرافع، المعز، المذل، السميع، البصير، الحَكَم، العدل،
اللطيف، الخبير، الحليم، العظيم، الغفور، الشكور، العلي، الكبير، الحفيظ، المقيت،
الحسيب، الجليل، الكريم، الرقيب، المجيب، الواسع، الحكيم، الودود، المجيد،
الباعث، الشهيد، الحق، الوكيل، القوي، المتين، الولي، الحميد، المحصي،
المبديء، المعيد، المحيي، المميت، الحي، القيوم، الواجد، الماجد، الواحد،
الصمد، القادر، المقدر، المقدم، المؤخر، الأول، الآخر، الظاهر، الباطن، الوالي،
المتعالي، البرّ، التواب، المنتقم، العفو، الرؤوف، مالك الملك، ذو الجلال والإكرام،

المقسط، الجامع، الغني، المغني، المانع، الضار، النافع، النور، الهادي، البديع، الباقي، الوارث، الرشيد، الصبور)

ئەم نۆمەردو ئۆ سیفەتەش ھەموو ئەوانە نین کە لە مەڕ ناوەکانی خوداوە ھاتوون، بە لۆکو فەرموودە ی تر ھە یە کە سیفەتی زیاتری تێدا یە، بۆ نمونە لە گێڕانە وە یەکی تری فەرموودە کە ی رابوردو دا ھاتووە: ((الحنان، العنان، البديع)) ھەروەھا ئەم ناوانەش لە ناوەکانی خودا دا باس کراون: (المغيث، الكفيل، ذو الطول، ذو المعارج، ذو الفضل، الخلاق).

ئەبو بەکر بن ئەلعرەبی لە راشە ی تورمزی دا لە ھەندێ لە زانا کانی وە دە گێڕتە وە: لە قورئان و سوننەتە وە ھەزار ناوی خۆ ی گە وری کۆکریۆتە وە، ھەروەھا خاوەنی (القصد المجرد) ھەمان مەبەستی گوتو وە، (شە وکانی) ش لە (تحفة الذاکرین) دا ئاماژە ی بە مە دا وە، پاشان دە لێت (تێرو تە سە لترین فەرموودە کە ناوەکانی ژمارد بێ، ئە مە ی رابوردو بوو، ھێندە ی پێویستی تێدا یە) جا بە و پێ وەرە ی ھەموو ناوی ک لە ناوەکان پێ وۆن، و سیفەتی لە سیفەتەکانی خودا وەند دە ر دە خەن و تە عییریان دە کەن، ئە و ھەر ناوی لە م ناوانە! یان بە لگە یە لە سەر سیفەتی کە مال و تە وایتی، یان لە سەر سیفەتی ھەبوونی - وجودی، یا خود سیفەتی سلب - سلب، یان لە سەر سیفەتی کار و فرمان (فعل)، سەرچاوە ی ھەموو ئە و سیفەت و ناوانەش بۆ سیاز دە سیفەت دە گێردێنە وە کە لە بڕگەکانی پێش و دا با سمان لێ وە کردن، ئە و انەش سەری ھەموو سیفەتی کردارەکان و سلب و کە مال وجود و مانا کانی (المعانی). ھ

جاریکی تری ش پێمان خۆشە کە دو پاتی بکەینە وە کە بە دیھێنەر بە دیھاتو و نیە، خۆ ی گە وری لە ھیچ شتێک دا بە دروست کرا وەکانی ناچیت:

﴿ليس كمثله شيء وهو السميع البصير﴾ الشوری/ ۱۱.

واتە: شتێک بە وێنە ی خۆ نیە، و ھەر ئە ویشە ژنە وای بی نا.

و له بنه ماکانی گومپایی ئاده میزاد له سۆنگه ی ئیعتقادو برپا بوونه وه ئه وه یه که برپایان به لیک چوونی خودا بیت له گه ل به دیهاتوو ده کان، خوای گه ورهش له قورنای پیرۆزا وه لایم ئه م برپو بو چوونانه ی داوه ته وه، بق نمونه یه هودییه کان وایان داده نا خوای گه وره بوونه وه رانی به دیه پناوه، و له رۆژی حه وته مدا دوا ی شهش رۆژ به دیه پنان، پشوویداوه - ئه مهش جوړیکه له لیک چواندن - خوای گه ورهش وه لایمان دهاته وه و ده فهرموی:

﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَمَا مَسَا مِنْ لُغُوبٍ﴾

ق/۲۸.

واته: و به هه قیقه ت ئیمه ئاسمانه کان و زه وی و ئه وه ی له نێوان ئه واندایه له شهش رۆژ (ده وران) دا خولقاندمان و رهنج و ماندوو بوونی شمان پێ نه گهی.

مانای ئاسمانه کان و زه مین و ئه وه ی نێوانیشیا نمان دروست کردن له شهش رۆژدا بێ ماندوو بوون، خوای گه وره وه لایم گا وره کانیش دهاته وه که ده لێن په روه ردگار له چه ند به شیک پیکهاتوو وه هه ندێ له به نده کانی به شیکن له، له وه لایماندا ده فهرموی:

﴿وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ مُبِينٌ﴾ الزخرف/۱۵.

واته: و بق خوا له نێو به نده کانییدا مندالیا ن دانا، به پاسی مرقوف ناسپاسیکی ئاشکرایه.

جامرۆفی موسلمان ته نیا ئه وه ی خوای گه وره برپار ئه دات که بق خۆی برپاری داوه سه بارهت ناوو سیفاته کانی، خوای گه ورهش به جوړیک پاک راده گری وه چۆن خۆی ناساندوو له سه ر زویانی پیغه مبه ره که یه وه: ﴿سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُصِفُونَ، إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلِصِينَ﴾ الصافات/۱۵۹-۱۶۰.

واته: خوا له وه ته وسیفه ی ئه وان ده یکه ن پاک و بێخه وشه، مه گه ر به نده کانی پاکی خوا.

خوای گه وره هه بووو ناماده یه و هیچ شتیکیش به بوونی نه و ناکات، بیناییه و هیچ بیناییه کیش پیی ناچیت، بیسه ره و هیچ بیستنیکی پیی ناکات، هه موو سیفاته کانی تریشی هه به م جۆره ن، ئیمهش هه ره و نه و نه سهاره ت خوداوه . ده زانین که له قورئانه که پدا یان له سه زاری پیغه مبه ره وه، خوای گه وره خوئی پیی ناساندووین. و له نیوان ئایه ته کانی قورئانییدا هیچ ناتنه بایی و دژ یه کییه ک نیه . هه ره ها سوننه ته راسته کانی پیغه مبه ریش ﷺ هه به هه مان جۆرن، به لکو هه ره یه که یان رافه ی نه وی تر ده کات، هه ره یه که شیان هه ندیکی وه سف ده کات، به جۆرکیش په ره وردگار ده ناسین که سه رجه م زانیارییه کانی هه ردووکیان کۆیکه یه وه، به بیی نه وه ی وا تیبگه ین قورئان و سوننه ت له گه ل یه کدا ناتنه باو ناکۆک بن.

هه ره وک چۆن چه ز ناکه ین زیاد له خو و ته که لوف بکه ین له تیگه یشتنی ده قه کان و توند په وی و سته م نه که ین، به لکو ته نانه ت چه ز ناکه ین له باسیکدا رۆبچین که په یوه ندی به زاتی خوداوه و نه وه هه بییت، ته نیا نه و نه و نه نه بییت که سوود به برپا که مان بگه یه نی و گه ردن که چی و پاک بوونه و هیمان پیی ببه خشی، له م باره شه وه بیرویا وه په که مان ساده و سانایه، کۆین له سه ری و که س نکۆلی ناکات، خوای گه وره بوونی هه یه و هیچ شتیکیش به بوونی نه و ناکات، بیسه ره و هیچ شتیکیش به بیستنی ناکات، ده بینئی و هیچ شتیکی به بینینی نه و ناچیت، و راگیر بووه (مُسْتَوٍ) به و واتایه ی که راگیر بوون (الْإِسْتِواء) ده یگه یه نیت، هیچ شتیکیش وه ک راگیر بوونی نیه، و نزیکه و هیچ شتیکیش وه ک نزیکیه که ی نیه، هه ره به م جۆره ش هه موو ناوو وه سفیکی په ره وردگار که زاتی خوئی پیی وه سف کردووه

﴿ولا يحيطون به علماً﴾ طه/ ۱۱۰.

واته: به لام نه وان توانا (احاطه) یان به سه ر (زانستی) نه ودا نیه.

نه ده بی هاوه لان له م رووه دا به م جۆره بووه، و ئیمه سنوور شکیینی ناکه ین بۆ

شتیکی تر.

(الدارمي) له سلیمانې کورې به ساره وه دهریه پناوه که: پیاوړیک هات بۆ مه دینه، له (متشابه) ی قورئان ده پیرسی، عومەر بانگی کردو په لککي خواری دارخورمای بۆ ئاماده کردو پښی گوت: تۆ کییت؟ ئه ویش گوتی: من (عوبه یدوللا سه بیخ)م، عومەر په لکی دارخورماکە ی گرت به دهسته وه و پښی گوت منیش (عه بدوللای عومەر)م، ئیدی په لکی دارخورماکە ی گرت دهسته وه و هیندە ی لیدا تا سەری خویناوی کرد، تا ئه و کاته ی پښی گوت: به سه . ئه ی ئه میری بروداران، ئه وه ی له سه رمدا هه بوو ره وپییه وه.

عومەر دهیزانی له پرسپاری ئه و کابرایه چی ده که ویتته وه بۆیه به و جۆره هه لسو که وتی له که لدا کرد، که واهی واقعی نه ته وه ی ئیمهش به لگیه له سه ر ئه م قسه یه، له و کاتانه وه ی ئه م باسانه تاووتوئ ده کرین په رت و بلاوی و دوژمنایه تی ته شه نه ی کردوه، بۆیه ئیمامی مالیک له وه لامي که سیکدا که مانای (الإستواء) ی لی پرسپی، به مه وه لامي دایه وه: (والسؤال عنه بدعة) مانای پرسپار کردن له م باره یه وه بیدعه و هه لبه ستراره، خوازیارین له خوی گه وره دلان له بیدعه پاکزو خاوین بکاته وه.

پیمان خو شه کوتایی ئه م به شه به دوو تپینیی بینین، به که میان ئه وه یه: هه ندی کهس سه باره ت به هه ندی له تایبه تمه ندیه کانی ناوه کانی خوی گه وره قسه ده که ن، و دووهمیش سه باره ت ناوه گه وره که ی (الله) یه.

۱- باسی تایبه تمه ندیه کانی ناوه پیروژه کانی (الله):

ماموستا به ننا ده فهرموئ: هه ندیک ده لئین هه ر ناویک له ناوه کانی خوی گه وره نه ئینی و تایبه تی خوی هه یه، که پتوه ی په یوه سه به شتوه یه کی زیاد کردن یا خود کورت کردن بیت، به لام هه ندیک کهس تیا یاندا زیاتر له سنووری خویان رۆ ده چن، تا ده گاته ئه وه ی ده لئین هه ر ناویک خزمه تکارکی رۆحانی هه یه، خزمه تی ئه وانه ده کات که به رده وامن له سه ر یاد کردنی ئه م ناوه، تا به م جۆره ... ئه وه ی له م باره وه ده یزانم - فوق کل ذي علم عليم: له سه ر هه موو زانایه که وه زانایه کی تر هه یه - ئه وه یه که هه ر ناویک له ناوه کانی خوی گه وره زاراهه ی ریزدارن، فه زلیان به سه ر هه موو و ته یه که وه هه یه، فه رو

به‌ره‌که‌تیا ن تیدایه، له یاد کردنه‌وه یاندا پاداشتیکی گه‌وره هیه، و گه‌ر مرقوف به‌رده‌وام بیت له‌سه‌ر یاد کردنی خوی گه‌وره ده‌روونی پاکژ ده‌بیته‌وه گیانیشی خاوتن ده‌بیت، به تاییه‌تی کاتیک یاد کردنه‌که‌ی به‌ناماده‌گی دل و تیگه‌یشتنی مانا‌که‌ی بیت، به‌لام نه‌وه‌ی له‌مه‌بترازیت، نه‌وه له‌قورئان و سوننه‌تدا نه‌هاتووه، فرمانیشمان پیکراوه زیاد له‌پیویست له‌ئابینی خوادا رونه‌چین، و هیچ شتیکی نه‌خه‌ینه‌سه‌ر، نه‌و کورته‌یه‌ی باسما ن کرد: له‌م باره‌یه‌وه به‌سه.

۲- یاسی ناوه‌گه‌وره‌که‌ی (الله):

ماموستا به‌ننا ده‌لایت: له‌زۆر فه‌رمووده‌دا ناوه‌گه‌وره‌که‌ی په‌روه‌ردگار باس کراوه،

له‌وانه:

أ- له (بُریده) وه (عليه السلام) گێراویانه‌ته‌وه: که پێغه‌مبه‌ر (عليه السلام) گۆی له‌پیاویک بووه له‌پارانه‌وه‌که‌یدا گوتویه‌تی: ((اللهم إني أسألك بأني أشهد أنك أنت الله لا إله إلا أنت، الأحد الصمد، الذي لم يلد ولم يولد، ولم يكن له كفواً أحد.)) پێغه‌مبه‌ر (عليه السلام) فه‌رمووی سویند به‌وه‌ی گیانی منی به‌ده‌سته به‌ناوه‌گه‌وره‌که‌ی خوادا پاراپه‌وه، که نه‌گه‌ر پێی بپار دریته‌وه وه‌لام ده‌داته‌وه، و گه‌ر پێی داوا بکړیت ده‌به‌خشیت. نه‌م فه‌رمووده‌یه نه‌بوداودو تورمذی و نه‌سائی و ئیبن ماجه ریوایه‌تیا ن کردووه (وقال المنذري: قال شيخنا أبو الحسن المقدسي: هو إسناد لا مطعن فيه ولا أعلم أنه روي في هذا الباب حديث أجود إسناد منه، قال الحافظ ابن حجر: هذا الحديث أرجح ما ورد في هذا الباب من حيث السند).

ب- له‌نه‌سه‌ی کوپی مالیکه‌وه (عليه السلام) گێراویانه‌ته‌وه که فه‌رموویه‌تی: پێغه‌مبه‌ر (عليه السلام) هاته‌ مزگه‌وت و پیاویک نوژی ده‌کردو ده‌پاراپه‌وه تیددا ده‌یگوت: ((اللهم لا إله إلا أنت، المنان، بديع السماوات والأرض، ذا الجلال والإكرام)) پێغه‌مبه‌ر (عليه السلام) فه‌رمووی ((اتدرون بم دعا الله؟ دعا الله باسمه الأعظم، الذي إذا دعي به أجاب وإذا سئل به أعطى)) رواه أبو داود والترمذي والنسائي وابن ماجه. مانای ئایا ده‌زانن به‌چی دوعای کرد؟ له‌خوا پاراپه‌وه به‌ناوه‌گه‌وره‌که‌ی، که نه‌گه‌ر پێی بپاردریته‌وه وه‌لام ده‌داته‌وه، و نه‌گه‌ر پێی داوا بکه‌یت ده‌به‌خشیت.

ج- له ئه سمای کچی به زیده وه (خوا لئی رازی بیست)، پیغمبر ﷺ فرمویه تی: "إسم الله الأعظم في هاتين الآيتين" ناوه گه وره که ی خودا له م دوو ئایه ته دایه: ﴿وإلهكم إله واحد لا إله إلا هو الرحمن الرحيم﴾ البقرة/۱۶۳. واته: و خواو مه عبودی ئیوه تاکه، هیچ مه عبودیتک نیه، مه گهر ئه و که زۆر به خشنه رو میهره بانه.

و سه ره تای ئال عیمران ﴿ألم، الله لا إله إلا هو الحي القيوم﴾. واته: ئه لیف، لام، میم، ﴿الله﴾ زاتیک ی وایه که بیجگه له و مه عبودیت تر نیه، هه ر ئه ویشه زیندووی پایه دار.

رواه أحمد وأبو داود والترمذي وابن ماجة. وقال الترمذي: حديث حسن صحيح. د- له سه عدی کړی مالیکه وه ﷺ گێڕاویانه ته وه که گوئی له پیغمبر ﷺ بووه فرمویه تی: ((هل أدلكم على اسم الله الأعظم، الذي إذا دعى به أجاب، وإذا سئل به أعطى؟ الدعوة التي دعا بها يونس، حيث نادى في الظلمات الثلاث: لا إله إلا أنت سبحانك إني كنت من الظالمين)) پیاوێک گوئی: ئایا ئه و دوعایه به تاییه تی بۆ یونس بوو یا بۆ سه رجه م بپواداران؟ پیغمبر ﷺ فرموی: ((الا تسمع قول الله ﷻ: فنجيناه من الغم وكذلك ننجي المؤمنين))؟ الأنبياء/۸۸. رواه الحاكم.

واته: ئایا گویت له و وته یه ی خوای گه وره نه بووه که ده فرمویت: له خه م و ناره خه تی رزگارمان کرد، به م جۆره ش بپواداران رزگار ده که ی.

جا خوێنه ری به پێژ له م فرمودانه و ئی تریشه وه ئه وه ده بینیت که ناوه گه وره که ی خوای گه وره به شیوه یه کی دیاری کراو ده ست نیشان نه کراوه، به لکو زانایان له ده ست نیشان کردیدا جیاوازن له به ره نده کردنی فرموده کان به سه ر یه کتریدا، به پا ده یه ک که جیاوازیان ده گاته چل وته. ئه گه ر ئه وه ی ئیمه له م فرمودانه و وته ی که سانی باوه پ پیکراوی پیاوانی ئه م نه ته وه یه وه وه ری گرین ئه وه یه که ناوه گه وره که ی په روه ردگار پارانه وه یه کی تیکه له له چه ند ناوێکی پیرۆزی کردگاری مه زن، ئه گه ر مرقوف پێیان بپارێته وه و مه رجه کانی داخوازی پارانه وه ی تیا هاتبێته دی له رووی شه رعه وه، ئه و

خوای گه‌وره وه‌لامی پاران‌ه‌که‌ی ده‌داته‌وه وه‌ک چۆن له زۆر فەرمووده‌دا باسی لێ‌وه کراوه.

جا گهر واییت ئەوا ئەو کەسانە‌ی وای دادە‌نێن ئە‌وه نه‌ینیه‌که له نه‌ینیه‌کان، که به هه‌ندێ‌ کە‌س ده‌به‌خشرێ‌و به هۆیه‌وه ده‌توانن شته داخراوه‌کانی پێ‌ بکە‌نه‌وه به هۆیه‌وه له عاده‌ت و باره ئاساییه‌کان تێپه‌پن، و به هۆیه‌وه چه‌ند تاییه‌تمه‌ندییه‌کیان پێ‌ بدرێ‌ که به‌کە‌سانی تر نابە‌خشرێ‌، ئه‌سه‌مانه شتێ‌کی زیاده‌ن که خوای گه‌وره و پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی باسیان لێ‌وه نه‌کردوه. جا گهر ئە‌و جوړه‌که‌سانه به‌لگه‌ی ئە‌م ئایه‌ته به‌پننه‌وه که ده‌فهرمویت:

﴿قال الذي عنده علم من الكتاب أنا آتیک به قبل أن یرتد إلیک طرفک فلما رآه مستقرا عنده قال هذا من فضل ربي لیلوئی أأشکر أم أکفر ومن شکر فإغا یشکر لنفسه ومن کفر فإن ربي غنی کریم﴾ النمل/ ٤٠.

واته: ئە‌و کە‌سه‌ی که زانستی کتێبی (ئاسمانی) لایوو، وتی: به‌ر له‌وه‌ی چاو ب‌تروکێنی ده‌یه‌نمه‌ لات! جا کاتێ‌ که (سوله‌یمان) دیتی ته‌خته‌که‌ی لا حازره، وتی: ئە‌مه له‌ فه‌زلی په‌روه‌ردگارمه‌ تا تاقیم ب‌کاته‌وه ئایا (بۆ نيعمه‌تی خوا) شوکر یا ناسپاسی ده‌که‌م؟ و هه‌ر که‌سێ‌ شوکرێ‌ ب‌کا شوکرێ‌ بۆ خۆی کردوه و هه‌ر که‌سیش ناسپاسی ب‌کا، جا به‌راستی په‌روه‌ردگارم بێ‌ نیازو که‌ریمه‌.

به‌و واتایه‌ی که وته‌ی ﴿عنده علم من الكتاب﴾ ناوه‌گه‌وره‌که‌ی خودا ده‌گرێته‌وه، ئە‌وا به‌و جوړه‌که‌سانه ده‌لێن: زانایانی ته‌فسیر باسیان له‌وه کردوه که ئە‌و ناوانه‌ی بانگی خودای پێ‌ کردبوو (یا حي یا قیوم) یان: (الله لا إله إلا هو الحي القيوم) بوو، هه‌ندێ‌کی تریشیان گوتویه‌نه زاراوه‌که به‌ سریانیه (أهیا شراهیا)‌یه، ئە‌مه‌ش گوتنێ‌کی بێ‌ به‌لگه‌یه، و باسه‌که له‌وه ده‌رنه‌چوو که له‌ فەرمووده‌ راسته‌کاندا هاتوه‌.

کو‌رتی باسه‌که‌مان ئە‌وه‌یه: هه‌ندێ‌ کە‌س هه‌ن گرنگی ئە‌ده‌ن به‌ شته‌شاردراوه‌کان و ئە‌و شتانه‌ی جێ‌ی چه‌ند و چوون و پاران‌ه‌وه‌ داوا تاییه‌تمه‌ندی تێپه‌یه‌کان ده‌که‌ن و زیاده‌له‌ (المأثورات) دا ده‌که‌ن و ده‌لێن ئە‌وه‌ی که له‌ قورئان و سوننه‌دا

نه‌هاتووه! نه‌وا زۆر به توندی نه‌هی لی‌کراوه، که‌واته با له سنووری (المأثور) ده‌نه‌چین. اهو‌وته‌ی مامۆستا ته‌واو بوو.

ئێستا دوا‌ی ئه‌وه‌ی نۆ دیارده‌ی گه‌ردوونیمان باس کرد، هه‌ر دیارده‌یه‌ك له روویه‌که‌وه به‌لگه‌مان له‌سه‌ر خوا‌ی گه‌وره‌ بۆ دینیته‌وه پاشان به‌لگه‌کانی دیارده‌کانیشمان باس کرد، جا هه‌ر دیارده‌یه‌ك باسمان کردبێت یاخود باسمان نه‌کردبێت به‌لگه‌یه‌ له‌سه‌ر ناوی‌ك له‌ ناوه‌کانی کردگار، هه‌ندیک‌یشمان له‌وه‌ باس کرد که په‌یوه‌ندی به‌ ناووسیفته‌و زاتی کردگاره‌وه هه‌بوو، وه‌ك له‌ قورئان و سونه‌تدا هاتبوون، ئه‌وه‌ ماوه‌ به‌راوردی نێوان ئه‌م تیگه‌یشتنه‌ دروسته‌ بکه‌ین له‌ لایه‌ن موسلمانه‌وه‌ بۆ زاتی خوداوه‌ند، هه‌روه‌ها له‌گه‌ڵ تیگه‌یشتنه‌ هه‌له‌کانی تردا له‌ لایه‌ن ناموسلمانه‌کانه‌وه‌، تا بۆ مان روون بێته‌وه‌ به‌ ته‌نیا موسلمان توانیویه‌تی خودا به‌ ته‌واوی بناسێت، ناسینی‌ك له‌سه‌ر زانسته‌و ژیری‌و به‌لگه‌نه‌ویسته‌کان بنیات نرابێت، نه‌وا هیچ روویه‌ك له‌ رووه‌کانی نابینیته‌وه‌ ئالۆزو گرتیا‌وی بێت، ئه‌مه‌ش ئه‌وه‌ ده‌گه‌یه‌نێت ئاینی ئیسلام له‌ لایه‌ن (الله)ی په‌روه‌ردگار هه‌یه‌، و موچه‌مه‌دیش ره‌وانه‌ کرا‌وی خودایه‌، خوا‌ی گه‌وره‌ بۆ ئه‌وه‌ ناردویه‌تی خه‌لکی له‌ گومرایی‌و پوچی‌و گه‌نده‌لییه‌وه‌ رزگار بکات بۆ حه‌ق و راستی، له‌ هه‌موو شته‌کاندا.

پێش ئه‌وه‌ی به‌م به‌راوردکارییه‌ هه‌ستین پێمان خۆشه‌ کورته‌ی ئه‌مه‌ی رابوو‌رد له‌ باسه‌که‌ماندا، بێخه‌ینه‌ روو:

- ۱- دیارده‌کانی ئه‌م گه‌ردوونه‌، به‌لگه‌ن له‌سه‌ر ناوه‌ پێرژه‌کانی خودا، ناوه‌کانیشی به‌لگه‌ن له‌سه‌ر سیفاته‌کان، سیفه‌ته‌کانیش ده‌لیل و به‌لگه‌ن له‌سه‌ر زاتی خودا.
- ۲- ئه‌وه‌ی له‌ دیارده‌کانی گه‌ردوون ئاماژه‌مان بۆ ده‌کات ئه‌وه‌یه‌ که په‌روه‌ردگار خاوه‌نی سیفه‌ته‌کانی: (زانسته‌و ویسته‌و هی‌زو تواناو ژیان و بیسته‌و بینین و قسه‌کردن و

تاک و ته نیایی و مانه وه و سه ره تایی و راوه ستاوی و بی باکی و بی ناتاجییه (و له ناوه کانیشی: المذل، المعز، الرزاق، المعطي، المنعم....هـ).

۳- تیروانینیشمان بۆ ئه وهی خوای گه وه وه سفی زاتی خوئی پئی کردوه، یان پیغه مبه ره که ی صلی الله علیه و آله ناوی هیناوه، ئه وه مان نیشان ئه دات که هاوتاییه کی ته واویان هه یه له گه ل ئه وه به لگانه دا که له دیارده کانه وه به به لگه ی ژیری گه یشتوینیه تی، ئه وه ی که له ده قه کاندایا هاتوه له گه ل زیاتکردنیکدا له ده قه کاندایا، و ته که مان ده گه یه نیته ئه وپه پری ته واویتی (الکمال) و ئه ده ب، ئایینیکیش ده سستی ژیری بگریت و له م باسه دا بیگه یه نیته لوتکه ئه وای بگومان هیچ گومانیک لای مرؤف نامینیته وه که ئه و ئایینه سروشیک ی راسته قینه یه !

۴- له هه موو ئه مانه ی رابوردن، نیشانه و به لگه هه ن بۆ موسلمان له م بابته و شته کانی تریشدا (چونکه لقیکه لی) که موسلمان دروستی ژیری لا گه لاله بوو، و گه یشته پاکی و سه فای تیگه یشتن، و دروستی سروش (وحی) که ده سستی ژیری و تیگه یشتن ده گریت بۆ راسته ریگا.

به راورد کاریه کان

له ژیر ناو نیشانی (العقيدة الإلهية) دا عباس محمود العقاد له په رتووکي (حقائق الإسلام وأباطيل خصومه) لیکولینه وه یه که ده خاته روو، که تیايدا به راوردی نیوان بیروباوه پری نیسلامی سه بارهت خوداوه ند (الله ﷻ) له گه ل بیروباوه پری ناموسلما ناندا له سه ر خوداوه ند ده کات، تیبینی شه وه ش ده کریت که به راورد کاریه که له سه ر هه ندیک باوه پری فه لسه فی دا پړژدراوه، به جوړیکیش له مه پ بیروباوه پری ثابینی ده کولیته وه که خه لکانی زه مانی خو ی له کاتی هاتنه خوا ره وه ی سروش و نیسلام و نار دنی پیغه مبه ر دا لی تیگه یشتبوون، نه که به و جوړه ی که هه یه لای پیغه مبه ره کانی خودا (صلوات الله وسلامه عليهم) که خوا وه نی په یامه کان بوون - گه ر له بڼه پ تدا سه بارهت پیغه مبه ران بیت - چونکه نیمه باوه پمان وایه که موساو عیساو هه موو شه و پیغه مبه رانه ی له لای خوا وه نیردراون بیروباوه پریان سه بارهت زاتی خوداوه ند هه مان بیروباوه پری سه روه رو به پړزمان موحه ممه ده ﷺ، چونکه هه موویان پیغه مبه رو نیردراوی یه که خودان، به لام شه م بیروباوه په پاش شه وان ده سستی تیوه ردراو هه لگ پړدراپه وه، بویه پړویستیان به راست کردنه وه هه یه، جا په یامی پیغه مبه رمان ﷺ شه و راست کردنه وه ته واوه بوو، چونکه لادانی ته واو له بیروبو چوونی زاتی خوداوه ند له جیهاندا له لایه که و راست کردنه وه ی شه م لادانه له لایه کی تره وه به لگه ی شه وه یه نامه ی پیغه مبه ر ﷺ له لایه ن خوداوه ره وانه کراوه. جا نیمه لیره دا هه موو باسه که ی عه ققاد نانوسینه وه، به لکو لی هه لده بژیرین، له گه ل تیبینی کردنی شه ودا شه وه ی دهینوسین وته ی خو یه تی، هه ر لیدوانیکیش له دامینی لاپه ره که دا هات بیت شه وه وته ی نیمه یه.

بیروباوه‌ری خودایی

بیروباوه‌ری به خودا بریتیییه له ترۆپکی بیروباوه‌ری ئایینی به شیوه‌یه‌کی گشتگیری تیۆته‌سه‌ل (مجلو مفصل - تیکرایی و درێژه پیدان). که سێک بیروباوه‌ری هه‌ر کومه‌لێک له باب‌ه‌ت خوداوه‌ بزانیت ئه‌وا رێژه‌و به‌شیانی له ئایین بۆ روون ده‌بێته‌وه‌، که تا چ راده‌یه‌ک خاوه‌نی تیکه‌یشتن و وێژدانی به‌رزن؟ راستی ئه‌و پێوانانه‌ش ده‌رده‌که‌ون که خێرو شه‌پی پێ ده‌پێون، به‌م پێیه‌ش چاکه‌و خراپه‌کان ده‌ست نیشان ده‌کری. ئه‌و که‌سه‌ی بیروباوه‌ری به‌ خودا به‌رز بێت، دینی له‌ لایه‌م نابێت، و دینی به‌رز نابێته‌وه‌و بیروباوه‌ریش به‌ خوداوه‌ند نه‌وی و نزم بێت، ئه‌مه‌ له‌ گه‌ڵ سیفه‌ته‌کانی یه‌که‌م هه‌بوودا ناگونجیت که هه‌موو بووه‌کانی تر شوینی ده‌که‌ون.

جا تێپوانین بۆ سیفه‌ته‌کانی خودا گه‌وره‌ترین بواری پێشبرکێ له‌ نێوان گه‌وره‌ترین عه‌قلمه‌نده‌کانی خاوه‌ن فله‌سه‌فه‌ هه‌زیه‌کان و حیکمه‌ته‌ دینییه‌کان ده‌خولقین، لێره‌دا ئه‌رک و رۆلی فله‌سه‌فه‌ یان پیتۆل زۆر سانا‌یی تهره‌ له‌ ئه‌رکی هه‌کیم و خودان ئایینه‌کان، چونکه‌ فله‌سه‌فه‌ی تیۆری مه‌لی بیه‌ر کردنه‌وه‌ی بۆ پێوانه‌ کردن به‌ هیچ کۆتیکێ به‌ ندایه‌تی کردن و سنوری هه‌لس و که‌وت نابسته‌یتیه‌وه‌ که هه‌کیمی ئایینی پێوه‌ی په‌یوه‌سته‌، هه‌روه‌ها ئه‌و که‌سانه‌ش پێوه‌ی پابه‌ندن که شوێنیان ده‌که‌ون له‌ ژیا‌نی گشتی و گوزه‌رانی تاییه‌تدا، بۆیه‌ له‌ فله‌سه‌فه‌ی تیۆرییه‌کاندا هه‌یه‌ که خاوینی و پاکی خودای به‌ جوړیک به‌ره‌و لووتکه‌ به‌رز کردۆته‌وه‌ که ئه‌ندیشه‌و خه‌یاڵ نایگاته‌، جا چ جای بیه‌ر کردنه‌وه‌و هه‌ست کردن؟.

ئیه‌سلامیش له‌ ناوه‌رگه‌ی بیابانی عه‌ره‌بییه‌وه‌ هات و به‌رزترین و سه‌روه‌ترین بیروباوه‌ری سه‌باره‌ت خاوی تاكو ته‌نیا له‌ گه‌ڵ خۆی هه‌تیا، که بیروبوچوونی فله‌سه‌فه‌ی تیۆری و له‌ هه‌مان کاتدا بیه‌رو بوچوونی باوه‌ری ئایینی لادراویشی راست کرده‌وه‌، راست

کردنه و هی چه مکی هر یه که له دوانهش له رووی که مو کورپییه کانیا نه وه بوو- نه مهش به گوره ترین موعجیزه و سه راسیمه دانه نریت که پتوانه ی خاوهنی ژیری راسست و به دیه ی و بیگومانه راسته کان نه وه دهر ده خه ن که سروشه له لایه ن خودا وه.

کۆراییه که هیه له سه ر نه وه ی که گو تراوه: سیفه ته کانی خودا که یشتونه ته لووتگی به رزی له رووی خاوینی و دامالین^۴ (التجريد) به پئی ری بازه که ی نه رستقی گه وره فه یله سو فی یونانی.

نه وانه ی خاوهنی نه م رایه ن ریچکه که ی (نه فلوتین) یش له یاد ناکه ن که پیشه وای ری بازی نه فلاتونی نو ی و گه وره و شیخی فه لسه فه ی سو فی که ری تییه له روژنا واییه کان تا نه م سه دانه ی دواییش، به لām نه وان له باره ی و ته کانیا ن بو پاکی وه سفی خوای گه وره هیچ باس ناکه ن؛ چونکه ری بازه که ی نزیک تره له بی ناگایی سو فی ته ییه وه وه که له بیر کردنه وه یه کی ئاشکرا و لوژیکی گونجا و ری تیچوو، ری بازه که شی له خاوین و پاک راگرتندا (التنزیه) نه وه یه که زیاده بخاته سه ر هر سیفه تی له و سیفه تانه ی خوای پئی وه سف ده کری، ئیدی زیاده ی ده خاته سه ره چه ندیک له توانای زاروا ه کانیدا بیت، به پاده یه که په یوه ندی ده چریت له گه ل ه موو مانا دیار و شار روا ه کان، زۆره شیان وای ده بینن که (نه فلوتین) خو شی نه م تیروانی نه ی نه بووه له و سیفه تانه ی دهینه خشیتن، به لکو مه به سستی سه ره کی نه وه بووه بوچوون و ته سه وره کان بگه یه نیته نه و په پری ده سته و مسانی و بی توانایی.

له وانه نه و نکۆلی سیفه تی تاک و ته نیایی (الوحدانية) ی ده کرد، تا سیفه تی الاحدية بدرکینیت، و ده لئ: یه که (واحد) تاک (أحد) نیه، چونکه یه که ده چیتته ریزی ژماره کانی دوو و سئ و ده وه ...، به لām تاک (الأحد) وانیه هه ر تاکه و دوو باره نابیتته وه.

^۴ نه مه وه که نه وه ی که باسی لیوه ده کریت نه که به و جۆره ی که له راستی دا و ابیت، وه که العقائد له مه و دوا روونتری ده کاته وه.

^۵ موسلمانان به [الاحدية والواحدية] ده لئین: چونکه خودا واحد و نه حده ﴿وإلهکم إله واحد﴾. ﴿قل هو الله أحد﴾.

ہر لہ و روانگیہ و ہش نکۆلی لہ سیفہ تی ہہ بوون (الوجود) دہ کات، تابلیت: خودا و ہند بہ ہہ بوون و ہسف ناکریت، تا خوا لہ وہ پاکتر راگیرن کہ سیفہ تی نہ بوون (العدم) لہ بہ رانبہ ریا دہ و ہستیت و نہم سیفہ تہش بوونہ و ہران و بہ دیہاتوان تئیدا بہ شدارن.

بۆیہ نمونہ ی ئەرستۆ دیننہ وہ لہ پاک راگرتنی خودا، بہ لام نمونہ ی ئەرفلۆتین ناہیننہ وہ؛ چونکہ ریچکہ کہ ی لہ پەرستگای بی ناگای شیواویدا دہ پچرئ و دہ و ہستی، تیکہ لی ژبانی ہزری و پراکتیکی نابیت.

ریبازی ئەرستۆش لہ مہر خودا ئہ و ہیہ: ہہ بوویہ کی ئہ زہ لی و ئہ بہ دیہ، تہ واویتی پہ ہایہ و یہ کہ م و دواہ مینی بۆ نیہ، و کارو ویستیشی نیہ. لہ و کاتہ و ہ ی کہ کار کردن بریتیہ لہ داواکردنی شت، خواش بی ئاتاجہ لہ ہہ موو داواہ ک، و ئیرادہ ش: ہہ لہ بژاردنہ لہ نیوان دوو شت دا، خوائ گہ ورہ ہہ موو گونجاوترین (الأصلح) و باشتیرینک (الأفضل) ی لہ ہہ موو تہ واویہ ک (الکمال) لا کۆبۆتہ وہ، ئیدی پئویستی بہ ہہ لہ بژاردنی نیوان باش و خراپ نیہ، و لہ نیوان ریزدارو نارپز پیدراودا. بہ لای ئەرستۆ وایہ ناگونجی بۆ خودا لہ کاتدا (زمان) بہ کار ہہستی؛ چونکہ ئہ بہ دی و ہہ میشہ بیہ و ہیچ گۆرانکاریہ کی بہ سہردا نابیت کہ داخوازی کاری لیبتکات، ہیچ نوئیہ کیشی بہ سہردا نایہ سہارہ ت ہہ بوونی پہ ہای، کہ یہ کہ مین و دواہ مینی بۆ نیہ، ہہ روہا کۆن و نوئی، ہہ موو ئہ و ہ ی کہ لہ گہ ل تہ واویتییدا دہ گونجی ئہ و ہ یہ کہ خۆشنودی بہ بہ خششی مانہ و ہ ی ہہ یہ بہ و ہ ی کہ ہیچ داواہ ک (بغیہ) لہ پشتیہ و ہ نیہ و ہیچ نیعمہ تیکیش لہ سہرو خوارییہ و ہ نیہ و ہیچ گرنگیہ ک (عنايۃ تعنیہ) لہ سنورہ کہ ی دہ رناچیت.

جا خودای تہ واوی پہ ہای تہ واویتی لای گرنگ نیہ (لا یعنیہ) کہ جیہان و گیتی بخولقینئ، یان یہ کہ م ماددہ ی دروست بکات کہ (الہیولی) یہ... بہ لکو ئہ و (الہیولی) یہ توانای ہہ بوونی تئدایہ، کہ لہ ہیژوہ دہری دہ کات بۆ کار، کہ تاسہ ی دہرچوونہ بۆ بوون لہ لایہن خودا و ہ سہریا دہرژئ، ئیدی ئہ و تاسہ یہ دہیہنیتہ بوون، پاشان لہ ناتہ واوی کہ م و کورپیہ و ہ دہیگوزیتہ و ہ بۆ تہ واویتی کہ لہ توانای سنوریدا ہہ یہ، ئیدی دہ جولئ و

به پیئی ئه و تاسه و توانایه یهیه تی ده که ویتنه کار، و پیئی ناگوتییت: ئه وه له دروست کردنی خوداوهنده تهنیا ئه وه نه بی که به م پیۆهره به دیهاتوهه.

ته و اویتیه کی په ها کار ناکات و ناشیه ویت کار بکات.

دهشی گومانی ئه وه بهین که له وانیه ته و اویتیه کی ئه وو نه بوونی په ها - العدم

المطلق - ره ها و نه بوونی ره ها وه ک یه ک واین...

ده با باسی ئه رستق بکهین که پیش هه موو شتی ئه و خواوهنی ئه و بۆچوونه بوو¹.

با وای دابنێین که ئه و عه قله مه زنه ی هیه تی به و که سه ی ئه به خشی هه ست به توانا که ی بکات، که س ناویرئ ره خنه و سوکایه تی پی بکات پیش ئه وه ی هه ولئ خوی له داوای لیبورندنکردندا بچوینیت به هوی نه فامی ئه و زه مه نه ی ئه و تیایدا ئه ژیاو که مه رخمی بیرو هزی ده و رویه ره که ی ته نی بوو، نه ک به لایه نی نه فامی و که مه رخمی بیور کردنه وه ی ئه وه وه؛ ئه ویش هه رگیز له بیور کردنه وه کانیدا ئه گه ریکی پیش نه هینا وین ئه گه ر نه یگه یان دبیته ئه و په پی مه وداکانی، و پیداو یستی و به ربه ستهکانی به ناکام نه گه یاندوه هینده ی له توانای مرقفدا هه بیته له ئه نجام گه یاندنی.

با بلێین ئه وه ئه رستویه؛ بۆ ئه وه ی باسی ئه و عه قله ده گمه نه بکهین که که م و کوپی له تپوانینی سیفه ته به رزو بلندهکاندا نه بووه؛ به لام له بهر ئه وه ی له زه مانی کدا ژیاوه که مه عریفه نه ی توانیوه که وایه ته مه نه یکانی بوونه وه ری زه وی "نه وی - السفلی" ئاشکرا بکات که هه سستی پی ده کهین و له دوو توئییدا ده ژیین، جا گه ر ئه و بیزانیایه ئه و سیفه و نیشانانه چین که ئه و هیه تی ئه و ئه و کاته له و په پی که مالی به رزایه تیدا رای

¹ ئه رستقو ئه وانی تریش سه باره ت حه قیقه تهکانی بوون وه ک مندا ل وان، گه ر له گه ل پیغه مه راندا علیهم السلام به راورد بکریین.

خوی ده گوت، نهك نهو پایانهی كه له سه رچاوهی گومانه وه هه لقولاون و پتوانه كه یان له سه ر هیچ پتوانه كراوێك دانه مه زراوه ^۷.

وا له كه مالی بوونه وهره بڵنده كانه وه [ئاسمانیه كانه وه] تێده گه یشت كه بوونه وهری هه میشه یین و ده میننه وه له ناو ناچن؛ چونكه له رووناکی دروست بوون و رووناكیش ساناوه و توشی له ناوچوون نایهت، وهك چۆن به سه ر ماده ده پێكهاته ییه كانا دیت.

جا گهر نه رستق تا نهو كاته بژیاوه و بیزانیاوه ماده دهی زهوی - نهوی - هه مووی له رووناکییه، و ره گه زه كانی ماده دهش هه موو ده گێردێته وه بۆ گه رده كان و كاره با، نه م گه ردو كاره بایانهش په رت ده بن و ده بنه تیشك؛ نهو كاتهش زه ن و گومانی پتوانه كانی توشی نهو هه له یه ی نه ده كرد، جیاوازی نێوان پێداویستی مانه وه و پێداویستی له ناوچوون، یان له نێوان تاییه تمه ندیه كانی ساكاری و تاییه تمه ندیه كانی پێكهاته یی (خصائص التركيب) دایه.

ده بوو ده رك كردن به هه له كانی له تێگه یشتن له پێداویستییه كانی ساده یی و كه مالی، و پێداویستییه كانی مانه وه له ناوچوون، وای لی بكردایه بۆچوونه هه له كانی سه بارهت تێپوانینه كانی له مه پ پێداویستییه كانی كه مالی خودایی راست بكردایه وه، نه و جا له عه قلیدا هیچ رێگزیك پهیدا نه ده بوو له باره ی كۆكردنه وه ی یهك كه مال له چه ند سیفه تیكدا وهك سیفه تی په رۆز له تێپوانینی ئیسلامدا خوای پێ وه سف ده كریت، وهك میهره بانو و به خشین و هیزو تواناو كارو ویست، و هیچ رێگزیكیش نیه له هۆشیدا به رانبه ر نه م سیفه ت و پێداویستی و داخوازیانه، چونكه هیچ هیزێك نیه بێ بوونی هیزه سه پتێك به سه ریدا، دڵ فراوانییش (كرم) نایه ته دی بێ به خشین، ویستیش به یێ هه لێژاردنی نێوان دوو شت نایه ته دی، جا گهر خوای گه وهره شتیك هه لێژیریت نه و له به ر زاتی خوی نایه ویت،

^۷ نه گه نه رستق له گه ل نه م نه فامیه یی دا یه كه م مامۆستا بیئت وهك ده لێن؛ ئیدی چۆن دیت به بیرى مرقدا كه شوێن كه وته ی پیغه مبه ران گوی بۆ وپێته هه له كانی خه لكانی تر بگرن.

به لگو بۆ بهنده و به دیهاتوه کانیه تی، که زۆر حاله تی بۆ ده گونجیت له باره ی مانی خوداوه ناگونجیت، جا گهر خودا شتیکی دروست کرد له زه مانیکدا ئه و نابیت له تێپوانینی هه تا هه تایی خوداوه ته ماشای ئه و شته بکه ی، به لگو ده بیته ته ماشای ئه و شته به دیهاتوه بکه ی له زه مانه که ی خۆیدا، پاشان هیه رێگریک نیه له به رده م ژیرییدا که ویستی ئه به دیه تی خوی پێوه په یوه سته به و جۆره ی له هه ر زه مانیکدا بیت.

تیگه یشتنی ساکاری هه تا هه تایی و مانه وه یی لای ئه رستق ئه وه نیه که ئه مپۆ له بوونه وه ره زه مینه نه ویه کان هه سستی پێ ده که ی چ جایی بۆ چوونی که مالی ره ها لای ئیمه، وه ئه و بۆچوونه ی ئه رستق بیت که به نه بوونیکی په های چواندوه، نه کارکه رو نه ویستخا زو نه زانا بیت به نیعمه ت و به خششه کانی خوشبه ختی ۰۰۰ رازی بیت به وه ی که ئه و نیعمه ته خشی گوشاده.

به م پێیه بۆمان هه یه بپرسین: ئایا ئه رستق به دامالاندنه فه لسه فیه که ی توانویه تی پله ی که مالی به رزو بلندی بگه یه تیته ئه و راده یه ی که موسلمان له عه قیده ی ئایینه که ی په ی پێ بردوه؟

به یه قین و دلناییه وه ده لێین: نه خێر خودا له ئیسلامدا بێ نیازه به خه لکو جێی نیازی هه مووانه و یه که مینه و کۆتایی بۆ نیه، نمونه ی به رزیشتی هه ر شایسته ی ئه وه، هیه شتی که وه ئه و نیه و په ی به هه موو شتی که ده بات.

پاش ئه مه ئه وه ماوه بپرسین: ئایا عه قیده ی ئایینی که متر په ی بردوه به بۆچوونی پاکیتی (التنزیه) وه که له بیرۆکه فه لسه فیه که اندا؟

له وه لامدا ده گوتیت: نه خێر! به لگو ئایین لێره دا فه لسه فیه که راست تره له و فه لسه فیه ی به و جۆره ده لێت، گه ر به پێوانه ی فه لسه فیه ی راست و دروست بپیتوین، چونکه سیفه ته کانی خودا که له عه قیده ی ئیسلامیدا هاتوه له وه ده رناچیت که نه رێی ئه و که م و کورپانه بکات که له حقه ی خوادا ناگونجین، هه ره ها هه ژمار کردنی که موکورییه کانی نابیته هۆی پێداویستی هه ژمار کردنی که مالی په ها که تاکره ویه تیابه و

نایه ته هژمار کردن. چونکه که مالی په ها به که، به لام که م و کورپیه کان ژون، به ته نیا نه و یک که مال و ته واییه هه مووی نه ری ده کات، باوهری موسلمانیش به اللهی زاناو به تواناو کار له جی (به و هی ده یه وی) به خسه رو میهره بان، نه وه ده گه یه نیت که په روه ردگار له هه موو نه زانین و ده سته وه سانی و نکولی و بی ئاگاییه ک دووره، چونکه نه و ته و اوو پاکه له هه موو که م و کورپیه ک، داخواییه کانیشی نه وه ده خوازیت که کار که رو به دیه تهر بیت، و نه وه ده یه ویت بۆ به دیهاتووه کانی مه به ست بیت، داخوایی کارو به دیه تانیشی نه وه یه که دوور بی له و (گۆشه گیریه شاده العزلة السعيدة) که نه رستق له بابته تی دامالین و پاک راگرتنه وه به هله لیکی داوه ته وه. نه و شاده^۸ به نیعمه تی که مال، شادمانه به نیعمه تی به خشینه کانی، به سییه تی (کیفایته) بۆ زاتی بلندی خوئی ری له وه ناگریت که هه بوونی پیویست و به سییه تی به نده کانی بدات له کاتیک دیاری کراودا، یاخود له و بوونه دیاری کراوه ی که به رهنکاری بوونی خودا ناکات له بابته نه به دی و بی سهره تای و کۆتایی و بی هاوه ل و هاوشیوه یی.

و له سیفه ته کانی خودا له ئیسلامدا، له وه ی که ده بیته وه لام بۆ فیکره و بۆ چوونی اللهی له فه لسه فه ی نه رستقدا هه روه ک چۆن دانه نریت به وه لامی خاوه ن لیکنده وه ی ئایینه کتیبدارو بی کتیبه کان نه وه یه: خودا لای نه رستق خوئی ئاقل ده کات به لام ناتوانیت جگه له خوئی ئاقل بکات، پاک ده بیته وه له ویست و داخوایی چونکه ویست به رای نه و داواکارییه، خوداش ته و اووه هیچ شتیک جگه له خوئی داوا ناکات، مه زنتره و په ی به هه موو زانسته هه مه کی و هه نده کییه کان بردووه، چونکه وای داده نیت نه مه له زانستی عه قلی ئاده میزاده، ماناش له به دیه تان به زه یی و دل ره قی نیه ... چونکه به دیهاتووه کان له

^۸ گوته ی (به خته وه ری) بۆ خودا وشه یه کی فه لسه فه یی، له زار اووه ی ئیسلامی دا به کار نه میتراوه و به کار

پیشترین به‌وهی داوای که مال بکه‌ن به هه‌وڵدان بۆی، به‌لام له ئیسلامدا خودا زانای په‌نهان و ئاشکراکانه.

﴿وما يعزب عن ربك من مثقال ذرة﴾ یونس / ۶۱.

واته: و هیچ شتیك له زه‌وی و ئاسمانه‌کاندا له په‌روه‌ردگارت ون نابێ، به‌ئەندازه‌ی تۆزقالتیک نه‌ چکۆله‌تر له‌وه و نه‌ گه‌وره‌تر له‌وه.

﴿وهو بكل خلق عليم﴾ یس / ۷۹.

واته: ئەو به‌هه‌موو به‌دیهاتووێه‌ک زاناو ئاگایه‌.

﴿وما كنا عن الخلق غافلين﴾ المؤمنون / ۱۷.

واته: و له‌مه‌خلوقی خۆمان غافل نین.

﴿وسع ربنا كل شيء علما﴾ الأعراف / ۸۹.

واته: ئاگاداری په‌روه‌ردگارمان هه‌موو شتیکی داگرتووه‌.

﴿ألا له الخلق والأمر﴾ الأعراف / ۵۴.

واته: ئاگادار بن که به‌دیه‌تێان و ته‌گبیری (جیهان) بۆ ئەو (خواو به‌ئەمری ئەو)ه‌.

﴿عليم بذات الصدور﴾ فاطر / ۳۸.

واته: به‌پاستی خوا زانا به‌دڵ و نێو سینه‌یه‌.

هه‌روه‌ها ئەو خاوه‌ن و یست و کار له‌جێیه‌ به‌وه‌ی ده‌یه‌وێت.

﴿وقالت اليهود يد الله مغلولة غلت أيديهم ولعنوا بما قالوا بل يداه مبسوطتان﴾

المائدة / ۶۴.

واته: و یه‌هودیان وتیان: ده‌ستی خوا گرتی دراوه‌، ده‌ستی ئەوان گرتی درێ، و له‌به‌ر

ئەم قسه‌ و ده‌یکه‌ن له‌ ره‌حمه‌تی خوا دوور بن، (وا نیه‌) هه‌ردوو ده‌ستی (وزه‌ی) خوا ئاواله‌یه‌.

جا له‌م ئایه‌ته‌دا وه‌لامی ئەو جوله‌که‌ عه‌ره‌بانه‌ دراوه‌ته‌وه‌ که تایبه‌ته‌ به‌ بۆنه‌یه‌کی

دیاری کراو، ئەویش زه‌کات و سه‌ده‌قه‌یه‌، وه‌ک چۆن له‌ وته‌ی هه‌ندێک له‌ رافه‌کاراندا هاتووه‌

به لّام وه لامیشه بۆ هه موو ئه وانە ی ویستی خوا ده به ستنه وه له هه ر باریک له باره کانه وه بیت، دووریش نیه له نێو جوله که کانی دوورگه ی عه ره بی که سانی هه بووین ئاماژه به یه کێ له گێرانه وه فه لسه فیه کانی ئه رستیان کردبێ له و باره وه.

قورئان ئاماژه ی به جیاوازی نێوان ئایینه جۆراوجۆره کان کردووه، له وانه ئه وه ی له سوره تی (الحج/۱۷) دا هاتووه:

﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِقِينَ وَالنَّصَارَى وَالْجُوسَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا إِنَّ اللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾.

واته: به پاستی که سانی که برپایان هیناوه و که سانی که بوونه ته جوله که و سائین و مه سیحی و زه رده شتی (مه جوس ۱۱ سه ده به ر له زایینی سه ری هه لداوه) و ئه وانە ی که هاوبه شیان بۆ خوا داناوه، خوا له رۆژی به رێ له نێوان ئه واندان داوه ری ده کاو هه ق له باتل جیا ده کاته وه، به پاستی خوا له سه ره موو شتی که حازرو ئاگایه.

له سوره تی (الانعام/۲۹) یشدا ئاماژه به ده هریبه کان کراوه: ﴿وَقَالُوا إِن هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمُعَوِّثِينَ﴾.

واته: و وتیان: بێجگه له ژیا نی دنیا، ژیا نی تر نیه، و ئیمه زیندوو نابینه وه. وله سوره تی (الجاثیه/۲۴) دا هاتووه: ﴿وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ وَمَا لَهُم بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ﴾.

واته: و ئه وانه وتیان: بێجگه له ژیا نی ئه و دنیا یه مان، شتی تر له کاردا نیه، ده سته یه که له ئیمه ده مرن و ده سته ی تر جیگای ئه وان ده گرنه وه، بێجگه له رۆژگار شتی تر ئیمه له ناو نابا، و ئه وان به و قسه که ده یلێن برپا و یه قینیان نیه، به لکو ته نیا گومانی بێ بنه په تیان هه یه.

که واته بری ئیسلام سه باره ت الله بری ته و اوکاری هه موو ئه و برۆکه و بۆ چونه زۆر و په رت و بلا وانه یه که له و بیروباوه په ئایینه دا هه یه و هه روه ها له و رێچه فه لسه یانه دا له ده وری ده خو لیته وه؛ له به ر ئه مه نمونه ی به رزی له سیفه ته کانی زاتی

خودا گەشتۆتە رادەيەك، لەناواخندا راستكردنەوہى وێژدانەكان و ئەقلەكانى لە خۆگرتووە، بە جۆرێك كە شایستەى كەمالى خوداوەندەيێت، بە سۆنگە و پێوانەى ئىمانى و تێپوانى و پێوانە كردنى.

ئیدی بیری مۆفادائەندەيێت بە يەكێك لە هۆكارەكانى گەشتەن بە ناسینی **الله** لە ئیسلامدا، هەرچەندە رێ پێشانەدان هەمووی لەلایەن خوداوەیە.

و سەرچەم ئوہى دەگوترێت سەبارەت بیروباوہ پى زاتى خودایى كە ئیسلام باسى کردووە ئوہیە: زاتى خودایى لەو پەرى تەواويێتى و ریزدارترین سیفەتەكاندايە لەوہى كە نایەت بەعەقلى مۆفدا. ئیسلامیش وتەى يەكلاکەرەوہى ھەيە سەبارەت كێشەى مانەوہ و لە ناوچوون لەم بارەوہ. عەقل سەبارەت ھەبوونی ھەمیشەيى و ھەبوونی لە ناوچوون لە بۆچوونی بیروباوہ پى ئیسلام زیاتر ناڵێت، چونکە عەقل ناتوانێت تصویری دوو بوونی ھەتاھەتايى بەدینەھاتووبكات، بەجۆرێك يەكێکیان رووتکراو و دامالراو (مجرد)، ئوہى تریان ماددە بێت، و ئو دووانەش ھیچیان سەرەتاو کۆتايیان نەبێت.

بەلام عەقل تەصەورى بوونیکی ئەبەدى ئەکات كە ھەبوونیکی زەمەنى بەدییەيێت، یان تصویری ھەبونیك دەکات ھەربەر دەوام بێت، تەصوری ھەبونیك دەکات كە لەماوہیەك دەست پێ بکات و لە ماوہیەكى تری زەمەنى تەواو بێت.

لە کۆنەوہ ئەفلاتۆن گوتیەتى - لەمەدا راستى گوتووە-: زەمان لاسایى کارو گێرپانەوہى ھەتا ھەتايى نە... چونکە ئو بەدیھاتووە بەلام ھەتاھەتايی: بەدیھاتوونە. کەواتە مانەوہى بەدیھاتووەكان مانەوہیە لە زەمەندا، بەلام مانەوہى بەدیھەنەرمان، مانەوہى ھەمیشەيى و ھەتاھەتايیە كە نەپاوردوو ئیستاو داھاتو ناتوانێت سنووری بۆ بکێشێت و لەبەردەمیا بپێتە ئاستەنگ.

چونکە ھەموو ئەمانە لە سنووری جولە و گواستەوہى بۆچوونی نەوہى لەناوچوونەكان، كە جولە و گواستەوہ سەبارەت بەدیھەنەرى ھەتا ھەتايى رێى تێناچێت.

اللَّهُ بِهِ جُورِيكَ: ﴿الْحَيُّ الَّذِي لَا يَمُوتُ﴾ الفرقان/ ۵۸.

واته: هه‌میشه زیندوووه و قه‌ت نامرئ.

﴿وَهُوَ الَّذِي يَحْيِي وَيَمِيتُ﴾ المؤمنون/ ۸۰.

واته: و ئه‌و زاتیکه زیندوو ده‌کاته‌وه و ده‌مرئئ.

و ﴿كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ﴾ القصص/ ۸۸.

واته: هه‌موو شتیک تیا ده‌چئ مه‌گه‌ر ته‌نیا زاتی پاکئ ئه‌و نه‌بئ.

جا هه‌ر چه‌ندیك پله‌ی خاوینتئ هزرو بی‌ری خودایی له‌ ری‌بازه‌که‌ی ئه‌رستودا به‌رز بیته‌وه، وه‌ك چۆن هه‌ندیك لی‌ی دواين، یاخود ریچکه‌ی مامۆستاکه‌ی ئه‌فلاتۆن که‌ هه‌ندیك ئاماژه‌مان پێدا، ئه‌وا ئه‌م پاک‌ کردنه‌وه‌ فله‌سه‌فیه^۱ نزیکتره‌ له‌وه‌ی که‌ له‌ خه‌یاڵ و ئه‌ندیشه‌یه‌کی مه‌لچوووه‌ هه‌لقولابیت، سه‌باره‌ت بیروباوه‌پی خودایی که‌ له‌ نیتوان کاهن و په‌رستشه‌ یۆنانیه‌کاندا ته‌شه‌نه‌ی کردبوو.

بیگومان وینه‌ی "جۆبیتیر" که‌ لای ئه‌وان خوای خواکانه، نزیکتر بوو له‌ وینه‌ی شه‌یتانه‌وه‌ اوه‌ك له‌ خوايه‌کی پاک‌و بئ له‌که‌، هه‌رچه‌نده‌ وه‌سفی پاک‌راگرتن لای ئه‌وان نه‌گه‌یشتۆته‌ راده‌ی که‌مالی پتویست.

"جۆبیتیر" رق‌اوی و بوغزن و توندوتیژ بوو، سه‌رقالی ئاره‌زووه‌کانی خواردن و دل‌داری بوو، هیچ گۆئی به‌ کاروباری خواکان و به‌دیها‌تووه‌کانی تر نه‌ئه‌ده‌ته‌نیا پاراستنی ده‌سه‌لات و رۆچوونی له‌ زۆلم و سته‌مدا نه‌بیته‌، توپه‌ ده‌بوو له‌ "اسقولاپ" که‌ خوای پزیشکی‌تی (الطب) بوو، چونکه‌ نه‌خۆشانی تیمار نه‌کردو بئ به‌شی ئه‌کردن له‌ وه‌رگرتنی ئه‌و باجانه‌ی له‌سه‌ر گیانی مردوووه‌کان له‌سه‌ر زه‌مینه‌وه‌ ده‌گۆیزانه‌وه‌ بۆ ناخی که‌وتنه‌ خواره‌وه‌ی ناو ئاگر، و له‌ "برۆم‌ثیوس" توپه‌ ده‌بوو که‌ خوای مه‌ریفه‌ و پیشه‌سازی بوو، چونکه‌ خه‌لکی فێری به‌کاره‌یتانی ئاگر ده‌کرد، و مه‌ریفه‌ی به‌ جۆریك^{به‌کار} آده‌برد که‌ هێزیکئ لی

^۱ له‌گه‌ل نه‌مه‌شدا شتیک بوو له‌ لاپئ و مه‌تله‌ بوون.

پێك بیتی و بهرەنگاری هیزی خواکانی پێ بکات، بۆیه به سزایهکی هه‌میشه‌یی حوكمی‌دا، ته‌نانه‌ت به‌ مردن و دوور خسته‌وه‌شی له‌ ریزی خواکاندا رازی نه‌بوو، به‌لکو هونه‌ری به‌کار ده‌هێنا له‌ دۆزینه‌وه‌ی جۆره‌ها سزا بۆی، به‌ کێویکی سه‌خته‌وه‌ به‌ستیه‌وه‌ و بالنده‌ گوشت خۆره‌کانی بۆ نه‌نارد تا جهرگی هه‌ل‌دێن و بیخۆن به‌ درێژایی رۆژگار، که‌ شه‌ویش داده‌هات چاک نه‌بووه‌وه‌، ئیدی له‌ دواي رۆژه‌لاتن به‌ هه‌مان دهرده‌ نه‌چوووه‌... به‌م جۆره‌ به‌ به‌رده‌وامی له‌ سزادا بوو، بێ هیچ تکاکاریک و داواشی لێ وه‌رنه‌ده‌گه‌را. له‌و گه‌یانه‌وه‌شدا که‌ شاعیر و فه‌یله‌سوف (هزیۆد) له‌ باره‌ی هۆی توپه‌بوونی خودا که‌ له‌ (برۆمیتوس) روونی ده‌کاته‌وه‌: ئه‌وه‌یه‌ که‌ ئه‌و به‌شه‌ گوشته‌ی له‌ خۆراکی شایي خواکاندا به‌ جۆریک بۆی دانا‌بوو ئێسکی زۆر تێک‌دبو و که‌مه‌تر گوشت و چه‌وری بۆ دانا‌بوو، (جۆبیتێر)یش وای زانی که‌ به‌ هۆی مه‌عریفه‌ زانی و زیره‌کییه‌که‌یه‌وه‌ خۆی به‌سه‌ردا ده‌سه‌پیتێ، چونکه‌ له‌ نێوان خواکاندا به‌ مه‌عریفه‌ی فراوان و زیره‌کییه‌کی باش ناویانگی ده‌رنه‌کردبوو که‌ خوا گه‌وره‌که‌ش به‌م جۆره‌ ناویانگی ده‌رکردبوو. نابێت ئه‌وه‌ش له‌ یاد که‌ین ئێمه‌ کاتی‌ک باس له‌ خوا گه‌وره‌که‌ ده‌که‌ین ئه‌وا له‌ (هزیۆد)ی شاعیر و فه‌یله‌سوفه‌وه‌ وه‌رمان گرتوه‌، تۆریش هه‌ولێ داوه‌ "جۆبیتێر" به‌ پاک و بێ له‌که‌یی رابگرێ و له‌ به‌رگه‌ی پیرۆز و گه‌وره‌بیدا به‌ خه‌لکی نیشان بدات، که‌ له‌ گه‌ڵ خواجه‌کی په‌رسترا و بگوجیت دواي به‌رز بوونه‌وه‌ له‌ په‌رستندا له‌ ئایینی یۆنانیه‌ کۆنه‌کاندا.

له‌مه‌دا گه‌یانه‌وه‌ جیاوازه‌کان له‌ (جۆبیتێر) وه‌ه گه‌یانه‌وه‌ که‌ فێلی له‌ (هیره‌)ی خه‌ی‌زانی ده‌کرد و خواي هه‌وری ره‌وانه‌ ده‌کرد بۆ سه‌ره‌په‌شتی کردنی خۆر له‌ کاتی هه‌له‌اتنیدا، له‌ ترسی هه‌له‌نه‌کردنی (غیره‌) لای خه‌ی‌زانه‌که‌ی له‌ کاتی هاتنی رۆژدا، و موفاجه‌ئه‌ کردنی له‌ نێوان دله‌اره‌کانیدا له‌ سه‌ره‌شی (ئۆلمپ)... جاریکیان خه‌ی‌زانه‌که‌ی له‌ نا‌کاوێکدا ده‌بیینیت پێی (جانیمید)، که‌ شوانیکی قه‌شه‌نگی مه‌پو مالا‌ت بوو، له‌ چۆله‌واتیدا ماچ ده‌کات ئیدی ده‌بات و به‌رزی ده‌کاته‌وه‌ بۆ ئاسمان... ئیدی (جۆبیتێر) نه‌یتوانی خۆی له‌

تاوانی سهرقال بوونی به قاجیبیه وه بشاریتیه وه، بویه بۆ خیزانه که ی نه فامی خوی
دهرخت سه بارهت کۆکردنه وه ی له زهه تی نئوان تامی جامیک و تامی لئودا.

نمونه ی نه ته وه پیشینه کانیش وه کو یۆنانیه کانه؛ که دوریه که هیه له نئوانیادا،
له نئوان وینه ی خودا له حیکمه تی فیهله سوفه کان و ری و ره سمی کاهین و په رستشکاره کان.
هندیه کۆنه کانیش په رستگاو جیگا کانیان جۆره ها خودا وه ندی لئبوو؛ له وانه
ئه وانه ی په یوه ندی هه بوو به ئازهل و ره گه زه کانی سروشت، ئه وانه ی پاشکۆی ره چه له کو
به تکان بوون، و ئۆرجار له مجبور داوا ده کرا که لئیان نزیک بیتیه وه به بی رهوشتی پیروژ
(البغاء المقدس) و رشتنی خوین (سفک الدماء).

ئه م خودا وه ندی جۆراو جۆرانه به سیینه (الثالوث) یه کی هه میشه یی کۆتایی هات که
سئ وینه ی خوایی ده گریتیه وه؛ ئه وانیش "براهما" ی خودا له وینه ی به دیه یته ردایه،
"فشنو" ی خودا له وینه ی پارێزه ردایه، "سیفا" ی خودا له وینه ی روخینه ردایه... نیدی
کاری روخان و خراپه کارییان تایبهت کردبوو به خوای هه ره مه زن که ئه م کاره ده گریتیه
ئه ستۆ کاتی که له وه ره گه دا خوی بۆ به ندی کانی ده نویتیت... له گه له ئه مه شدا شتیکی تریان
زیاد کردبوو ئه ویش ئه وه بوو که بۆ هه ر خوایه که په یوه ستیک "فرینه" یان دانا بوو ناویان
نابوو "الشاکتی" یان خیزان و هاوپی، هینده شه پو خراپه یان ئه دایه پال که ئه وه ندی یان
به په یوه ست و هه قاله که نه ده گوت.

جا ئه م خودا وه ندانه ئه وه ندی ماوه یان دوور نیه له گه له وینه ی شه یان و دئوه کان و
رۆحه پیسه کاندایه که له کۆنترین ئایینه کاندایه ها تووه، جا گه به په لکانی پاک بوونه وه و
دامالین (التنزیه والتجريد)^{۱۰} دا سه ربکه وین ئه و له لوتکه که یدا ده گینه دوو وینه ی جیاواز:
یه کیکیان وینه ی "الکارما" یه و شه وی تریان "الفرقانا" یه، هه ردووکیان له مه پ مانا

^{۱۰} کاتی که عه ققاد له مه پ پاکرا گرتن و دامالین له لای نه ته وه کان ده نویت، مه به ستی له وه ئه و پاک راگرتن و
دامالینه ریژه یی به که عه قلی ئه و ئوممه تانه له حاله تی که له حاله ته کاندایه گه یشتویه تی، نه که ئه و پاک
راگرتن و دامالینه ی که پیوسته بیه، چونکه ئه وه ته نیا لای موسلمانانه وه که له وته که یدا ده رده که ویت.

هزریه کانه وه حیسابیان بۆ ده کریت، که م و ده گهن بۆ وه سف کردنی زاتی خودا به کار دیت. کارما ئه وه قه دهره زاله یه له سه ره موو شته هه بووه کان، له وان هه خوداوه ندو ته نه کانی ئاسمان. ئه م قه دهره ش له راستیدا حاله تیکه له حاله ته گشتیه کان، ده توانین مانای لیکه یه به وه ی که ئه وه یه (پتویسته) یا خود ئه و دۆخه به رپا بووه یه به باشتترین نمونه و شیوه وه، ئه وه قه دهره ی که به کارما ناو ده بریت ئه و خودایه نیه لای ئه وان که به سیفه ته زانراوه کان وه سف کراوه، به لام هاو واتای وشه ی "پتویستیتی - الإنبغاء" ه یان وشه ی (ئهرک - واجب) ه، وه ک چۆن له رووداو هه بووه کاندایه واجب کراوه.

(نرفانا) ش حاله تیکه گشتیه وه ک کارما به لام ئه میان له نه بوونه وه نزیکتره وه ک له هه بوون، چونکه به و حاله ته ده گوتریت که هه موو گیانتیک کۆتایی پی دیت کاتیک له ناره حه تی بوون ته واو ده بیئت، ئه وسا رامال ده بیئت له خهریک بوونه لاشه یی و گیانیه کان، ئه وا له م حاله تی (نرفانا) یه دا گیانی خوداوه ندو ئاده میزاد وه ک یه ک ده بیئت، هه چه ندیک شادمان بیئت به نیعمه تی نه مری هه ست پی نه کراوو نه بینراو.

ئیمه له م چه ند لاپه ره که مه دا نامانه ویت ویتته ی خوداوه ندو په روه ردگار له لای سه رجه م نه ته وه کانی شارستانی به که مه کان بخه یه روو، به لکو ته نیا به چه ند نمونه یه کی به لگه داره وه ده وه ستین که پله ی به رزی پاک راگرتن لای ئه وان ده رده خات، و ئه و نزم بوونه وه یه ی تووشیان ها تووه سه باره ت تیپوانینیان بۆ زاتی خوداوه ند له به لاشه کردن و لیکچواندن و تیکدان، بۆ ئه وه ی زیاتریش عادات و خوو باوی پێشینه کان له م رووه دا روونتر بکه یه وه ئه وا پتویسته ئه م نمونه یه ش باس بکه ین له پال ئه وه ی یۆنانی و هندییه کاندایه، ئه ویش نمونه ی ئایینی میسریه کۆنه کانه، له کۆنترین سه رده می فیرعه ونه کانه وه تا سه رده می ئایینه په راوییه کان، ئه ویش "واته ئایینی میسری کۆن - پێشکه و توو ترین ئایینه که له یه کتا په رستی و پاکراگرتندا گه یشتبیت"، هه چه نده له

په‌رستشه به‌ناوبانگو و بلاوه‌کانیدا هه‌ندیك جار ده‌گاته راده‌ی ئایینه‌ پێشینه‌کان له‌ په‌رستنی (سنجاق)^{۱۱} و بت، و په‌رستنی گیانه‌ پێسه‌کان و شه‌یتانه‌کان. ئایینی میسریه‌ کۆنه‌کان گه‌یشته‌ راده‌یه‌کی بلند له‌ یه‌کتا په‌رستی و پا‌کرا‌گرتندا به‌ تایبه‌تی له‌ ئایینی (آتون)دا که موژده‌ی پێدرا بۆ فیرعه‌ون که ده‌گێ‌درا به‌وه‌ بۆ (نه‌خاتون).

له‌ نوێ‌ده‌ پارێ‌زراوه‌کانی (نه‌خاتون)ی به‌رده‌ستمان، که نوێ‌زی بۆ یه‌ك به‌ده‌یتنه‌ر ده‌کرد، نزیکه‌ له‌ سیفه‌دا بگاته راده‌یه‌ك ئه‌و خوا به‌ده‌یتنه‌ره‌ی که خواناسه‌کانی شوێنکه‌وته‌ی ئایینه‌ په‌راوه‌کان نوێ‌زییان بۆ ده‌کرد، گه‌ر ئه‌و نامۆ بوون و لادانه‌ی تیا نه‌بوا به‌ په‌رستنی بی‌باوه‌پیی که پا‌به‌ند کرابوو به‌ په‌رستنی خۆره‌وه‌، که ئه‌م جو‌ره‌ خۆره‌ دنیا به‌ش ره‌مز و هاومانای ناوی بوو له‌ زۆریه‌ی نوێ‌زه‌کاندا.

ئه‌م گه‌ها به‌دانه‌ له‌ میژووی کۆنه‌وه‌، گه‌ها می دانی نموونه‌ هێ‌تانه‌وه‌یه‌ نه‌ك گه‌ها می ژماردن و به‌ش کردن، له‌ ده‌لاله‌ت و ئاماژه‌کردنیشدا به‌سه‌ بۆ ئه‌وه‌ی نموونه‌ بۆ پا‌کرا‌گرتنی بیری خوداوه‌ند له‌ نێ‌و نه‌ته‌وه‌کانی میژووی کۆندا به‌پێ‌ندری‌ته‌وه‌، چونکه‌ به‌لگه‌یه‌ له‌سه‌ر پله‌ی گه‌یشتنی بیری خودایی پا‌ک له‌ پێ‌شکه‌وتووترین شارستانیه‌یه‌که‌مه‌کاندا، که ئه‌وانیش شارستانیتی میسری و هندی و یۆنانیه‌.

کۆی تییینی سه‌باره‌ت به‌ پا‌کرا‌گرتنی بیری خوداوه‌ند لای پێ‌شینه‌کان ئه‌وه‌یه‌ که؛ پا‌کرا‌گرتنیکی تایبه‌ت بوو، کورتی هه‌له‌پنا‌بوو له‌سه‌ر کۆمه‌لێ‌کی که‌می بیری مه‌ند و هۆشه‌نده‌کان که له‌ نه‌هینی ئاییه‌کانیان ده‌زانی.

^{۱۱} ئه‌و گیانانه‌ن ده‌چنه‌ شیوه‌ی شتی تیره‌وه‌. وهرکێ‌ر

پاش ئەمەش تێبینی ئەو دەکری، ئەو بە پاک راگرتنە هەموو کاتیگ لە لاوازی و کەمو کورتی بەدەر نەبوو، کە ژیری وای ببینی، ئەمەش وای لێدەکات لە بارو شیاو نەبێت بە تاییبەتی گۆمە لێگ بیکەن بە تایینی خۆیان.

بۆ نموونە لە تایینی میسراییەکاندا بیری یەکتاپەرستی لە ژەنگ و ژاری ببیاوهری بەدەر نەبوو، پەرستی خۆر دیاردەیهکی کاریگەر بوو لە پەرستی (آتۆن)دا.

تایینی هندییهکانیش خەلکی فیری بپوهێنان بە زاتی خودا نەدەکرد کە سیفەتەکانی ئاشکران، هیچ پەرستراویکیشیان لە کارما و نرفانا لا ریزدار تر نەبوو، ئەو دووانەش بە واتا هزری و ناوێکیەکان نزیکترین لە بوونەوهره زیندووێکان، (نرفانا)ش کە یەکیکیانە، لە فەناو لە ناوچوونەو نزیکتره وەک لە مانەو.

و پاک کردنەوێ فەلسەفیی کە حیکمەتی یۆنانیی لە رێبازەکی ئەرستۆدا پێی گەشت، تەنانەت نزیکە لەوێ بگاتە ئەو رادەیهی تەواویتی و کەمالی پەها بداتە پال نەبوون و عەدەمی پەهاو، ئیدی وێنەیی خواپەیمان پێ نیشان ئەدات کە شایستەیی بپوا پێ هێنان نیو و بە پێی رۆشنایی بۆچوونی دروستیش جێی قەناعەت و متمانە نیو لە سەر رۆشنایی تێگەشتنێکی دروستەو.

هیچ کام لەمانە لە بە پاک راگرتنی خودادا نەگەشتوونەتە ئەو ئاستەیی تایینی ئیسلام هیناویتی، کە گونجاو بێت لە بپواپێتێناندا لە عەقیدەیهکی تایینی و گونجاویی لە وەرگرتنی رێبازەکانی هزیدا.

هەر وەک زاتراو تایینی ئیسلام سێهەم تایینی بەناویانگە لە نێوان تایینە خاوەن کتێبەکان، پلە و شوێنی لە نێوان زانستی بەراوردکاری تایینەکاندا پەڕیوەستە بە شوێنی دوو تایینەکی دیکەو کە ئەوانیش موسایی و مەسیحییە، و بەراوێردکاری نێوان ئیسلام و دوو تایینەکی تر بە شێوەیهکی پراکتیزەیی: رۆژئاواییەکان لە نووسینەکانیان ئاماژەیان پێداو کە زۆریان نەگەشتوونەتە تێگەشتنێکی پتووست بە ئیسلام، بۆیه بە تیرازێکی تێکدراو و هەلگەراوێ تایینی مەسیحی و موسایی تێدەگەن.

له راستیدا ئەم کێشه‌یه کێشه‌ی ده‌قی پارێزراو و په‌رستشی تێبینی کراو که ده‌مه‌قاله‌ی دوو درێژ له کێشانی ره‌خنه‌ و به‌راوردکاری ناگرێته‌ خۆی؛ هه‌رچه‌نده‌ له‌ بواری بانگه‌وازو رکابه‌ری ده‌مارگیریدا بواری هه‌بووه‌، ته‌نیا ئەوه‌نده‌ به‌سه‌ له‌ نیتوان ئەم ئایینه‌دا که باسی بیروباوه‌ری خودایی بکه‌ین له‌ هه‌ر یه‌کیاندا، تا پله‌ و پایه‌ی راستی به‌ پاک راگرتن له‌ حوکمی ئایین و مه‌عریفه‌ی تیۆرییه‌وه‌ ده‌ریخه‌ین.

ئهو سه‌رچاوانه‌ی که بیروباوه‌ره‌ عیبرییه‌کانمان لێ زه‌رگرتوو به‌ شیوه‌یه‌ک که ئەمڕۆ شوێنکه‌وتوانی ئایینی موسایی په‌یره‌وی ده‌که‌ن، که له‌ به‌رده‌ستی هه‌موو که‌سیکه‌دا هه‌یه‌ و هه‌موو که‌سێ ده‌توانێ له‌ زمانه‌ راسته‌ قینه‌که‌یه‌وه‌ یان زمانه‌ په‌رچه‌کراوه‌کانه‌وه‌ بخوێنێته‌وه‌ بۆ ئەوه‌ی ئەم راستیانه‌ی بۆ ده‌ریکه‌وێ، به‌ناویانگه‌ترینیشیان ته‌ورات^{۱۲} و ته‌لمودن. جا وێنه‌ی خودا له‌م سه‌رچاوانه‌دا هه‌ر له‌ سه‌ره‌تاوه‌ تا کۆتایی وێنه‌ی (یه‌هوا)یه‌ که به‌ خوا‌ی گه‌لی ئیسرائیل دانراوه‌.

له‌ په‌راوه‌ پێرژه‌کانیشیاندا یه‌هویان وا وه‌سف کردوه‌ که حه‌زی له‌ بای گه‌رمه‌، هه‌ندێک جاریش ده‌رباره‌ی گوتووایه‌: به‌ژێر سیته‌ری باخچه‌کاندا ده‌پوات، تا به‌هه‌واکه‌ی فێنک بێته‌وه‌، جگه‌ له‌مه‌ش به‌ ژۆر شتی تریش وه‌سفیان کردوه‌. به‌وه‌ی ژۆرانبازی له‌گه‌ڵ به‌نده‌کانیا ده‌کات و ئەوانیش ژۆرانی له‌گه‌ڵدا ده‌که‌ن و له‌ سواره‌کانی چیا ده‌ترسێ وه‌ک چۆن سه‌ربازه‌کانی لێ ده‌ترسن. سه‌رده‌میکی ژۆریش له‌گه‌ڵ عیسرائیلی شه‌یتانی ئافه‌ریده‌کان هه‌چ جیاوازییه‌کیان نه‌ده‌کرد، ئیدی به‌ قوربانیی لێ نزیك ده‌بوونه‌وه‌، له‌ شه‌یتانیش به‌ قوربانیی وه‌ک ئەو نزیك ده‌بوونه‌وه‌...

^{۱۲} ده‌قه‌کانی ته‌ورات یه‌هودو نه‌صارییه‌کانی پێوه‌ پابه‌ند ده‌کات وه‌ک یه‌ک، که‌چی ئەوانه‌ شه‌رم ناکه‌ن بیروباوه‌ره‌که‌مان به‌وه‌ی خۆیان به‌راورد بکه‌ن. له‌گه‌ڵ ئەو هه‌موو خوارو خێچیه‌ی تیاپاندایه‌، له‌مه‌ش زیاتر به‌لکو وای ده‌بینن که بیروباوه‌ره‌که‌ی ئێمه‌ له‌وه‌ی وان نزم‌تر و دابه‌زیوتره‌، پاشان به‌و جو‌ره‌ که‌سانه‌ش ده‌گوترێت ئەوانه‌ ژیریان هه‌یه‌!

عبرانیه کان له سەر ئەم بیروباوه پەریان مەیی بوون. بۆیه (یەهوا) وەك خوای عیبرییه کان مایه وه، نه وه کانی ئیسحاقی کورپی یه عقوب له ژێر کاریگەری ئەودا بوون، هیچ که سیکیش تکای رزگار بوونیان ل ناكات ته نیا ئەوانه نه بیت که پشتیوانی عەرشی داود نه وه که ی بن دواي خوئی، ئەم بۆ چوونه هیچ گۆرپانکارییه کی به سەردا نه هاتوه پێش سەرده می له دایک بوونی مەسیح، ههروه ها له لایه ن نه وه پارێزگاره کانی ئیسرا ئیلیشه وه هیچ گۆرپانکارییه ک به سەر باوه رپه یه که مینه که یاندا نه هات، به لکو ئەم گۆرپانکارییه له لایه ن که سانی نوئی به رژه وه ندیخوازی ناو ئایینی جوله که وه هات، به لکو که سیکیش له نیوانیاندا به م کاره هه ستا که له شه ریه ته که ی ئەواندا به پیغه مبه ریکی ل توپه ناوزه د کرابوو، که له ده سته که ی ئەوان لایندا وه یاخی بوون، ئەویش عیسا ی کورپی مەریه مه (صلوات الله و سلامه علیه).

عیسا ی کورپی مەریه م، یه که م بانگه وازی تاییه ت کرد به به نی ئیسرا ئیله وه، نه ک هیچ که سو کۆمه لێکی تر، له ئینجیله کانیشدا درێژه ی گفتوگۆی نیوان سه ییدی مەسیح و ژنه که نعانیه که مان بۆ ده گێرپه وه کاتێک په نای پێ برد شه یتان له کچه که ی دوور بخاته وه، له ئینجیلی مرقس الإصحاح هه وتدا هاتوه:—

(ژنێک کچه که ی تووشی شه یتان هاتبوو، ناویانگی ئەویشی بیستبوو، چوو بۆ لای و خۆیدا به سەر قاچه کانی، ژنه که —نومه می— بوو واته له نه ته وه کانی جگه له ئیسرا ئیلییه کان بوو، ده لێن ره گه زی فینیقی سو ری بوو، داوا ی لێکرد شه یتان له کچه که ی دوور بخاته وه، به لام یه سوع پێی گوت: تو سه ره تا به یلله با کورپه کان تیڕ ببن؛ چونکه باش نیه نانی کورپان بسێندری و بدری به سه گه کان، له وه لامدا پێی گوت: به لێ گه وره م، هه روه ها سه گه کانیش له ژیر سفره کانه وه له پاشماوه ی کورپه کانیان ده خوارد، ئیدی پێی گوت: له به ر ئەم قسه یه، برۆ ئەوا شه یتان له لاشه ی کچه که ت ده رچوو..).

گێرپانه وه ی مه تی بۆ ئەم به سه رهاته وه ک گێرپانه وه که ی مرقس وایه، له ئیصحا حی

پازده ی ئەو ئینجیله دا هاتوه:—

(سہییدی مہسیح لہوئوہ دەرچوو بہرہو دەرورہری سورو سہیداء کہوتہ ری، لہ ری تووشی ژنیکئی کہنعانی بوو کہ لہو ناوہوہ دہہات، پیئی گوت: بہزہیبت پیتدا بیتہوہ نہی گہورہم کوپی داود. کچہکہم زور شیت بووہ. ئہویش ہیچ وہلامی نہدایہوہ. پاشان قوتابیہکانی داویان لیکرد بہوہی کہ: وہلامی بداتہوہ چونکہ بہ دواماندا ہاوار دہکات، لہ وہلامدا گوتی: من تہنیا بۆ لارو چہوئلہیہکانی نہتہوہی ئیسرائیلی نیردراوم کہ گومرپوون، ئیدی ژنہ کہ ہات و کرپووشی بۆ بردو گوتی: ئہی گہورہم یارمہتیم بدہ. لہوہلامدا گوتی: باش نیہ نانی کوپان بہردریت و بۆ سہگہکان فہی بدریت، ژنہ کہ گوتی: بہائی گہورہم. ہرورہا سہگہکان لہو پاشماوہیہ دہخون کہ لہ سفرہی خواوہنہکانیانہوہ دہکہویتہ خوار، لہم کاتہدا یہسوع وہلامی دایہوہ پیئی گوت: ئہی ژن! ئیمان و ہروات بہرزہ، کہواتہ ئہوہی دہتہوی با بیتہ دی. ئیدی لہو کاتہدا کچہکہی چاک بۆوہ).

لہم بہسہرہاتہو لہسہراپای ہوالی قوتابیہکانی ناو ئینجیلدا ہاتوہ کہ مہسیحی بہپیز ہولی داوہ بانگہوازہکہی تایبہت بکات بہ نہوہی ئیسرائیلیہکان، رووشی لہوان وہرنہچہرخاندوہ بۆ کہسانی تر تہنیا کاتیک نہبیت کہ سوور بوون لہسہر نکۆلی کردن و مووچہر بوون لہ وہرگرتنی پہیامہکہیدا، ئیدی دوی بی هیوابوون لییان، ہرپاریدا بانگہوازہکہی لہ نیو نہتہوہ پہرش و بلاوہکانی نئیواناندا پہخش بکاتہوہ، نموونہی ئہمہ وہکو ئہو مالہ وایہ کہ خواردنی شایی نامادہ کردبیت و بانگی کہسو کارو دراوسیکانی کردبیت بۆ ئہم مہبہستہ، بہلام ئہوان بیانوی سہرقالی و ہوار نہبوونیان ہیناوتہوہ، ئیدی ئہو مالہ: خزمہتکارہکہی دہنیریت بہ دوی ئہو کہسانہی لہسہر ری تووشیان دہبیت، وہک کہسانی ناموور ریبوار، کہ ہیچ ناسیاویتیک لہ نئیواناندا نیہ، تا ئہو رادہیہی مالہکہیان پیر دہبی و جیئی کہس نامینیتہوہ لہسہر سفرہکہیان، لہجیاتی ئہو کہسانہی کہ بانگ کرابوون نہہاتبوون.

لہبہسہرہاتی ژنہ کہنعانیہکہوہ تیبینی ئہوہ دہکرت کہ سہییدی مہسیح بہ (سہییدی نہوہی داود) بانگ کراوہ، لہ کاتیکدا باوہپی یہوہدیہکانیش وابوو، بہ ہیوای

رزگار بوون له‌سەر ده‌ستی ئه‌و پێغه‌مبه‌ری له‌ نه‌وه‌ی داود له‌ پشستی به‌عقوبی کورپی ئیسحاقی کورپی ئیبراهیم بێ.

سه‌رده‌می مه‌سیح تێپه‌ری و دوا‌ی ئه‌و، سه‌رده‌می بۆلصی په‌یامبه‌ر ها‌ته‌ پێشه‌وه‌، باوه‌پی رزگاری که‌ له‌ سه‌ر نه‌وه‌و ره‌چه‌ی پشستی ئیبراهیمی خه‌لیل وه‌ستاوه‌ هه‌ر له‌ نێو عیبرییه‌کاندا شتیکی دان پیا‌نراوه‌به‌لگه‌ نه‌ویست بوو، که‌ ئه‌و عیبریانه‌ی له‌ سه‌ر به‌ندو باوه‌کانی خۆیان ما‌بوونه‌وه‌و له‌ نێوان ئه‌و مه‌سیحییانه‌ی له‌و به‌ندو باوانه‌ رزگاریان بوو بوو، به‌لام من لێ‌رده‌دا رافه‌یه‌کی نوێ بۆ ئه‌م به‌نه‌چه‌و بینایه‌ زیاد ده‌که‌م، ئه‌ویش ئه‌وه‌یه‌ که‌ ئه‌و بینا رۆحیه‌ ته‌نیا له‌ سه‌ر بینایی لاشه‌ نه‌وه‌ستاوه‌، هه‌چ جیاوازییه‌کیش نیه‌ له‌ نێوان ئه‌وانه‌ی که‌ سوننه‌تی ئیبراهیم خه‌لیل زیندوو ده‌که‌نه‌وه‌ له‌ عیبرییه‌کان، و لای ئه‌و ئومه‌میانه‌ش که‌ عیبرییه‌کان به‌ (بالجوییم) ناوزه‌دیان ئه‌که‌ن.. وا‌ته‌ نه‌ته‌وه‌ نامۆکان.

که‌وا‌ته‌ عه‌قیده‌ی خودایی وه‌ک عیبرانیه‌کان بپروایان وایه‌و تا چه‌رخ‌ی له‌ دایک بوون ده‌قیان له‌ سه‌ر گرتبوو، ئه‌وه‌ عه‌قیده‌ی گه‌لێکه‌ له‌ نێو گه‌له‌کاندا هه‌لبژێردراوه‌ سه‌باره‌ت خوا‌یه‌ک که‌ له‌ نێو هه‌موو خوا‌یه‌کاندا هه‌لبژێردراوه‌^{۱۳}، له‌م عه‌قیده‌یه‌شدا بپروای یه‌کتا‌په‌رستی نابینرێته‌وه‌، و نه‌وه‌ش نیه‌ شایسته‌ی ئایینیکی ئاده‌میزادی بێت، یان به‌ جوړیکی دروستی وای بێت لێکۆله‌ره‌وه‌یه‌کی به‌ وێژدان به‌ سه‌ره‌تایه‌کی بپروا‌هێنانیکی خودایی دابنێت که‌ ئیسلام بانگه‌وا‌زی بۆ کردوه‌.

پاش سه‌ره‌له‌دانی مه‌سیحیه‌ت بیروباوه‌پی خودایی گه‌شه‌ی کرد، ئیدی بپروا‌هێنان له‌وه‌وه‌ گواسترایه‌وه‌ که‌ بپروا‌ به‌ خوا به‌یتریت بۆ کورپه‌کانی ئیبراهیم. له‌ لاشه‌دا، بۆ بپروا‌ هه‌تانه‌ به‌ خوا له‌ نه‌ته‌وه‌کانی ئیبراهیم له‌ گیانی‌شدا، به‌م جوړه‌ سه‌رده‌می سه‌ییدی مه‌سیح و سه‌رده‌می بۆلصی ره‌سول تێپه‌ری، و مه‌سیحیه‌ت په‌یوه‌ندی کرد به‌ نه‌ته‌وه‌

^{۱۳} لێ‌رده‌دا (عه‌ققاد) زۆر ده‌قی ته‌وراتی هه‌تا‌وه‌ته‌وه‌ که‌ ئاماژه‌ی ئه‌وه‌ ده‌که‌ن **اللّٰه** خۆی جیهانیان نیه‌، به‌لکو ته‌نیا په‌روه‌ردگاری ئه‌وانه‌، ئه‌وانی تریش خۆی تریان هه‌یه‌، له‌ راستیدا ئه‌مه‌ ئه‌و بیروباوه‌په‌ پالاقته‌و روونه‌ نیه‌ که‌ موسا **عليه السلام** بانگه‌وا‌زی بۆ کردو ته‌ورات پێش هه‌لگێڕانه‌وه‌ی باسی کردبوو.

بیانیہ کانہ وہ، له سہرو هه مووشیانه وه نه ته وهی میسری، ئیدی له م ئاکامه وه بیروباوہ پئی
خوایی نوئی سہری هه لدا له بۆ چوونی عیبرانیہ کاند، ئه ویش عه قیده ی (الثالوث) بوو که
کۆی (باوک و کوپو گیانی پیروژ- الروح القدس) له خۆ ده گری، ناوه پۆکه که شی ئه وه یه
مه سیحی رزگار که ر کوپو خودایه، خواش وه ک فیداو قوریانیه ک بۆ نه ته وه کانی ئاده م و
حه وای ره وانه کردووه، بۆ که قاره ت و سپینه وه ی ئه وه له و تاوانه ی تیی که وتن کاتی که له
به ری ئه و دره خته یان خوارد له به هه شتدا، دوا ی ئه وه ی فرمانیان پی کرابوو لی نزیك
نه بنه وه .

ئیدی ئیسلام هاته گۆری و ئه وه عه قیده خواییه له گۆری بوو که ئایینی مه سیحی
په ره ی پیدابوو، به وه ی که الله خوی تاک و ته نیا له (سێ) ستوون^{۱۶} پیکهاتووه،
ئه وانیش: باوک و کوپو روح القدس، مه سیحیش ئه و کوپه یه له م سێ ئه قانیمه دا هه یه، که
خاوه نی یه ک سروشت و ته بیعه تیکی خواییه به پیی برپاو ریچکه ی کۆمه لێک مه سیحی، و
خاوه نی ته بیعه تیکی خوایی و مروییه له ریباری هه ندی مه سیحی تر دا.

شتیکی روونیشه کاتی که ئه و لیکۆله ره وه یه ی ده یه ویت زانستی به راوردکاری له
نیوان ئایینه کاند به سه ر مه سیحی و ئیسلامدا بچه سپینیت، ئه و له سه ری پتویسته

^{۱۶} ۱+۱+۱=۱ ئه م وته یه دروست نیه و ناماقوله، ئه و ئه و که ساته ی شه رم له هیه مامۆستایه ک ناکه ن
له نموونه ی ئه م ده قانه ده یانگریته وه:

﴿وقالوا اتخذ الرحمن ولدا، لقد جئتم شيئا إدا، تكاد السماوات يتفطرن منه وتتشق الأرض وتخر الجبال هدا،
أن دعوا للرحمن ولدا، وما ينبغي للرحمن أن يتخذ ولدا، إن كل من في السماوات والأرض إلا آتي الرحمن
عبدا، لقد أحصاهم وعدهم عدا، وكلهم آتیه يوم القيامة فردا﴾ مریم/ ۸۸-۹۵.

واته: و ئه وانه وئیان: ره حمان (خوا) مندالی بۆ خۆی داناهه!، به هه قیقه ت قسه یه کی دژیو (و قۆی) تان
به زارا هێناوه، له وانه یه ئاسمانه کان له به ر ئه م قسه یه پارچه پارچه بی و زه وی له ت بی و کێوه کان (به
هه ره هه) برپووخیته خوار، که بۆ خوی ره حمان مندالیان دانا، و بۆ خوا شیوا نیه مندال بۆ خۆی دابن،
(بیچکه له مه) نیه که هه رچی له ئاسمانه کان و له زه وی دا هه یه وه کو عه بد دینه لای خوی دلۆقان، به
هه قیقه ت ئه وانه ی به وردی ژماردووه، و له رۆژی قیامه تدا هه مو تاک و ته نیا لای خوا حازر ده کرین.

لیکۆلینه وه که ی بۆ ئایینی مه سیحی له و ماوه یه دا بیته که بانگه وازی ئیسلامی له دورگیه ی عه ره بیدا سه ری هه لدا، چونکه ری پێدراو نیه به وه ی هیچ لیکۆله وه وه که وای دابنی ئیسلام تیرازیکی هه لگێژدراوی ئایینی مه سیحیه، ته نیا له و حاله ته دا نه بیته وا بزانیته پیغه مبه ری ئیسلام له مه سیحیه وه وه ریگرتوو وه که چۆن له ژینگه عه ره بیه که یدا ناسیویه تی، و به جۆریکی وا که په یوه ندی پێوه کردبێ له ژینگه جیاوازه کانی ده ورپه ری دورگی عه ره بی. جا هه ر چه ندیک ئایینی مه سیحی له سه رجه م ژینگه کان و سه رده مه جۆراوجۆره کانیان په ره ی سه ندبێ، ئه وا به ته نیا ئه و بیروباوه په مه سیحیه ی ری دراوه به و که سه ی به کاری به راوردکاری نیوان ئایینه کان هه ستی و بیکاته سه رمه شقی ئیسلام، ئه و عه قیده مه سیحیه یه که له دورگی عه ره بی و ده ورپه ری دا هه بوون، (جۆرج سیل) په رچه کاری قورئان بۆ سه ر زمانی ئینگلیزی وه سقی حالێ مه سیحیه کانی کردوه له حجازو سه رجه م شوینه نزیکه کانی وه، له م باره وه و له پێشه کییه که یدا ده ئی:

(شتیکێ جهخت کراوه که نیسه ی رۆژه لاته به هۆی ئه و نا په حه تی و ئازاردانه ی له سه ره تای سالانی ۳۰۰ی زایینیدا وای له زۆربه ی شوینکه وتوانی کرد په نا بۆ ولاتانی عه ره ب به رن بۆ به ده ست هیئانی ئازادی، زۆربه شیان به (یه عاقوبه) ناوده برین، بۆیه زۆربه ی گه وره فه له کان له م کۆمه له ن. و به ناویانگترین ئه و خێلانه ی بوونه گاور: (حمیر، و غسان، و ربیع، و تغلب، و بهراء، و تنوخ، هه ندیک له طیه، و قضاعه، و خه لکی نه جران، و حیره...)) و له بهر ئه وه ی ئایینی گاورێ به م جۆره ته شه نه ی کرد له ولاته کانی عه ره ب دا ئه وا به م روه وه په یوه ست بوو که ده شبوو وابی، که گاوره کان له زۆر جێ دا قه شه یان هه بوو، تا سیاسه تی دێره کانیان پێ ریک به خه ن، له مه و پێش باسی قه شه کانی (ظفار) مان کرد، ده شلێن (نه جران) شوینی قه شه کان (یه عاقبه) کان دوو قه شه یان هه بوو؛ به یه کیکیان ده گوت قه شه ی عه ره ب به گوتنی زاراره که و، شوینی جێگیر بوونیشی (باکولا- بوو) که لای ئیبنو لعیبری به کوفه ده ستنیشان کراوه، یان جێیه کی تری نزیک به غداده به پتی بۆچوونی (ئهبی فیداء)، دووهمیشیان به قه شه ی عه ره بی التغلبیین ناو ده برا که جێکه یان

له حیره بوو. به لّام نه ستوریه کان له م دوو کورسییه دا هیچ قه شه یان نه بوو، جگه له یه ک قه شه نه بیټ که له ژیر سه ره رشتی به طریکه که یاندا بوو).

هه تا ده گاته نه وهی که ده لّیت: (به لّام که نیسه ی رۆژه لات دوا ی هه لوه شانده وهو تیځچوونی کومه لگه ی نیقاوی به چه ند گفتوگوځیه که وه ئالّوسکا و دوا یی نه هه سات، به گپړانه وه جیاوازه کانی الّریوسینو نه ستوریه کان و یعقوبیه کان که جیاوازیوون له ده ربړینی بیروباوه په که یان سه ری داوه که بز بوو، پاش توځینه وه ده رکوت هه ری که له بیدعه ی نه ستوریه کان و یه عقوبیه کان که هه ری که بانگه شه ی ده ربړینی جیاوازی له عه قیده ده کرد نه مه پیشتی بوو له وهی بانگه شه ی عه قیده که یان بکن، و به وهی که به لگه ده ربړین هه ری که له گفتوگوکاران زالّ بیټ به سه ر ئه وی تردا، له پیشتی به وهی که بانگه وازی هؤیه کی پیویست دوبرن بیټه هؤی له خوگرتنی چه ندان کومه لّ و پیکه وه لکانیان، کومه لّیک له قه شه و ئوسقوفه کان ده یانگوته وهو ده یانگپړاپه وهو چه ندو چوونیان ده کرد، بؤ نه وهی هه ری که یان قسه ی خو ی سه رخت، کیشه کان به ره و ئاره زووی خو یان لار بکنه وه، پاشان وته جیبه جی که ران و خاوه ن پایه کان له کوشکی پاشایه تیدا هه ری که یان که سیکي له پیشه وای سوپا یان خاوه ن دوانگو و تارده ره کان تاییه ت ده کرد به خو یه وه، تا پالپشتیان بی و به هتیزیان بکات، ئیدی بؤیه پله و پایه به هؤی به رتيله وه چنگ ده که وت، پله و پایه ش به ئاشکرا ده کپړاو ده فروشرا. هه رچی دیری رۆژئاواش بوو پر بوو له به هیلاکچوونی ده ماسوس و نه رسکینوسه کان، له گپړمه وکیش و پیشتی پکی کردندا له سه ر پایه ی ئوسقوفیه ت - مه به ست له ئوسقوفیه تی رؤما - که ده بووه هؤی هه لگیرسانی ئاگری ئازاوه و خوینپژان له ئیوان نه و دوو گروپه یاندا.. زۆرتی و توویژه کانیش له لایه ن قه یسه ره کان خو یانه وه دروست ده بوو، به تاییه تی قسطنطینوسی قه یسه ر، له که لّ نه وه شدا که نه یده توانی راستیه کانی ئایینی مه سیحی له نه فسانه و چه وتیه کانی سه راسیمه ییه کان جیابکاته وه، ئایینه که یان ئالّوزکاندبوو به چه ندان باسی پر جیاوازی... نه مه حالی گاوریټی بوو له ولّاته ناعره بییه کاندا. به لّام سه باره ت نه و ولّاتانه ی که جی

باسه‌که‌مانه ئه‌وا له‌وان باشتی نه‌بووه... بۆ نموونه هه‌ندیك له‌ گاوه‌كانی عه‌ره‌ب به‌پوایان وابوو ده‌یانگوت كه‌ گیان له‌گه‌ل لاشه‌كاندا ده‌مرن و پاشان له‌ رۆژی دوایدا هه‌ردووکیان زیندوو ده‌بنه‌وه، ده‌لێن أوریجانوس ئه‌م ریبازه‌ی تیدا دروست كردن، چه‌ندان و چه‌ندان بیدعه له‌ دوورگی عه‌ره‌بدا بآلوبوه‌وه تا نه‌لێن ئه‌و بیدعه‌نه له‌ دوورگه‌دا دروست بووه / ! هه‌ندیك له‌و بیدعه‌نه ئه‌وه بوو كه‌ خاوه‌نه‌كانیان ده‌یانگوت مه‌ریه‌می عه‌ززا^{۱۰} خوا بووه، به‌ جۆریك ده‌یانپه‌رست وه‌ك خوا به‌پرستن، كه‌ پارچه‌ زیوی خپیان بۆ ده‌كرده قوربانی كه‌ پێی ده‌گوترا كلیرس، بۆیه به‌ خاوه‌نانی ئه‌م بیدعه‌یه ده‌گوترا كلیرییه‌كان... له‌گه‌ل نه‌مه‌شدا له‌ دوورگی عه‌ره‌بیدا ژماره‌یه‌کی زۆر له‌ كۆمه‌لی جیاوازه‌ به‌ ناوی جیاچاوه‌ دوورگی عه‌ره‌بدا كۆبوونه‌وه، له‌ ترسی تۆقاندنی قه‌یسه‌ره‌كان په‌نایان بۆ بردبوو...)

بیروباوه‌ری كۆمه‌له‌ مه‌سیحیه‌كان له‌ دوورگی عه‌ره‌بی و جیهانی ده‌رویه‌ریدا، به‌ جۆریك بوو - ئه‌وه‌كه‌سه‌ وه‌سفێ ده‌كات كه‌ به‌رانبه‌ر ئیسلام ده‌مارگیر بوو و خوشی نه‌ده‌ویست، واشی گومان پێ نه‌ده‌برا كه‌ خراپه‌ و زیان به‌ مه‌سیحیه‌ت نه‌گه‌یه‌نیت و له‌ كاتیكدا له‌ تواناشیدا هه‌بوو به‌رێوه‌یان ببات: له‌ راستیدا بیروباوه‌ری كۆمه‌له‌ مه‌سیحیه‌كان به‌م جۆره‌ بوو، كه‌ جێی سه‌رسوپمان نیه‌ و شایسته‌ی شوێن پێ هه‌لگرتنیش نین: شتیکی روون و ئاشكراشه‌ هه‌لۆیستی ئیسلام هه‌لۆیستی راسته‌كه‌ره‌وه‌ی ته‌واو‌كه‌ر بوو، نه‌ك هه‌لۆیستی گواسته‌نه‌وه‌ی وه‌رگر، بێ هیچ تێگه‌یشتن و گرنگی پێدانیك.

^{۱۰} قورئانی پیرۆز ئاماژه‌ی ئه‌وانه‌ی دلوه‌ به‌و ئایه‌ته‌ی ده‌فه‌رمویت ﴿وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَاُمِّي اِلٰهَيْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ قَالَ سُبْحٰنَكَ مَا يَكُوْنُ لِي اَنْ اَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقٍّ﴾ المائدة/ ۱۱۶.

واته: (و‌پێنه‌وه‌ بێر) ئه‌و زه‌مانه‌ی كه‌ خوا فه‌رمووی: ئه‌ی عیسا‌ی كوپی مه‌ریه‌م! ئایا تۆ به‌ خه‌لكه‌ت گوتوه‌ كه‌ له‌ باتی خوا، من دا‌یك‌م به‌ ناوی دوو‌مه‌عبودی‌تر (به‌پرستن و) وه‌ریگرن؟ (عیسا) نه‌لێ: (خوایه!) تۆ (له‌هاوبه‌ش بوون) پاك‌و‌ بێ خه‌وش، بۆ من ناشی، شتیك‌ كه‌ هه‌قی من نیه‌ قسه‌ی لێبكه‌م.

نیسلام هات و بانگه‌وازی یه کخوای پاکی کرد، دور له بۆگه‌نیسی هاوه‌لدانان، دور
بئ له نه‌فامی ده‌مارگیری و پشتا‌پشتیتی (نه‌سه‌ب)، پاک بئ له هه‌موو وی‌کچوونیک که له
پاشماوه‌ی ره‌چه‌له‌کبازییه‌کانه‌وه دزه‌ی ده‌کرد بۆ ناو‌ثایینی خاوه‌ن په‌پاوه‌کان.
ئه‌و خودایه‌ی که موسلمانان بر‌وایان پی‌یه‌تی، یه‌ک خواجه و هیچ هاوه‌لئیکی نیه.
﴿سبحانه عما یشرکون﴾.

ئیدی خوای یه‌ک هۆزو یه‌ک پشت نیه که بیاندات به‌سه‌ر ئه‌وانی تر‌دا بئ هیچ
کاریگه‌ربوونیک، به‌لکو خوداوه‌ندی هه‌موو جیهانیانه، سه‌رجه‌م مرۆفایه‌تی دروست کردوه
تا یه‌کتر بناسن و به‌هۆی ته‌قواوه‌ ریزداریتی بنوێنن، ئیدی پله‌و پایه‌ی هیچ عه‌ره‌بی‌ک
نادریت به‌سه‌ر عه‌جه‌مداو هیچ قرشییه‌ک نادریت به‌سه‌ر حه‌به‌شییه‌کدا ته‌نیا به‌ ته‌قوا
نه‌بی‌ت.

: ﴿يا أيها الناس إنا خلقناكم من ذكر وأنثى وجعلناكم شعوبا وقبائل لتعارفوا إنا
أكرمكم عند الله أتقاكم﴾ الحجرات/۱۳.

واته: ئه‌ی خه‌لکینه! به‌پاستی ئیمه‌ ئیوه‌مان له پیاوو ژنی‌ک خولقا‌ندوه، و
ئیتوه‌مان کرده نه‌ته‌وه، نه‌ته‌وه و هۆز هۆز تا یه‌کتر بناسن، به‌پاستی به‌ریزترین‌تان لای
په‌روه‌ردگارتان خۆپاریزترین‌تانه.

و ئه‌و په‌روه‌ردگاره‌ تاک و ته‌نیا‌یه: ﴿لم یلد ولم یولد، ولم یکن له کفرا أحد﴾
الإخلاص/۳-۴.

واته: (هیچ شتی‌ک لئی نه‌بووه و له هیچ شتی‌کیش) نه‌بووه، و هیچ ها‌ول‌فو
ها‌وتایه‌کیش بۆ ئه‌و نیه.

هیچ مرۆفیک به‌ تا‌وانی هیچ مرۆفیکی تر‌ ناگیریت، هیچ نه‌ته‌وه‌یه‌کیش به‌ رێ‌په‌وی
نه‌ته‌وه‌یه‌کی پیشتر نا‌پرس‌ریت‌وه، گیتی و مرۆفایه‌تیش تا‌وانبار نا‌کریت به‌ بئ‌ ناردنی
پی‌غه‌مه‌ران.

﴿ولا تزر وازرة وزر أخرى﴾^{۱۶}/ ۱۸.

واته: و هیچ کهس باری تاوانی کهسی تره لئاگری.

﴿تلك أمة قد خلت لها ما كسبت ولكم ما كسبتم ولا تسألون عما كانوا يعملون﴾

البقرة/ ۱۳۴.

واته: ئەوانه ئۆمهتیک بوون که رویشتن، ئەوهی واکردیان بۆ خوێانه و ئەوهی واکردتان بۆ خوێانه، و ئێوه بهرپرسی کردهوهی ئەوان نین.

﴿وما كنا معذبين حتى نبعث رسولا﴾ الإسراء/ ۱۵.

واته: و ئێمه هیچ (تاک و تاقمێک) سزاو عەزاب نادەین تا (لەبەرا) پێغه مەبەرێکیان بۆ

نەنێرین.

ئایینه کهش ئایینی بهزهیی و دادپهروههیه، ههموو سورهتیک له قورئاندا به (بسم

الله الرحمن الرحيم)^{۱۷} دهست پێ دهکات.

﴿وما ربك بظلام للعبيد﴾ فصلت/ ۴۶.

واته: و پهروهردگارت سهبارهت به بندهکان هیچ ستهمکار نیه.

﴿هو الأول والآخر والظاهر والباطن﴾ الحديد/ ۳.

واته: ههڕ خوايه ئەوه له و ئاخرو زاهيرو باتین.

﴿وسع ربي كل شيء علما﴾ الأنعام/ ۸۰.

واته: ئاگاداری پهروهردگارم ئەوهنده پهره داره که ههموو شتیک دهگریتهوه.

﴿وهو بكل خلق عليم﴾ يس/ ۷۹.

واته: ئەو به ههموو بهدیها توویهک زاناو ئاگایه.

^{۱۶} ئەم تێگەیشتنه له کوێ؟ له گهڵ بیروباوه پی ئەوانه ی ده لێن مرۆفایه تی هه مووی تاوانبار ه به وه له یه ی

حه زه ته ی ئاده م ﷺ کردی، ته نانه ت به پی پهر دۆکانیان خوا ناچار ده بیته کۆپه که ی له سی داره بدات. خوا

پاک و بێ له که یه له م وه سفاته تعالی الله عما یصفون!! .

^{۱۷} جگه له سوره ته ی (التوبه) نه بیته که نه ویش حیکمه تی خو ی تیدا یه. وه رکیتر

لیکۆله ره وهی به راوردکاری نیوان ئایینه کان ده توانیت ئه وهی دهیه ویت بیلیت سه بارهت ئه م خودایه که تاكو ته نیاوه و پهروه ردگاری جیهانیانه و پهروه ردگاری رۆژه لات و رۆژئاواکانه، ته نیا ئه وه نه بئ بلی: ئه م خوابه تیراژیکی وه رگیراوه له بیروباوه پی عه ره به نه فامه کانه وه، یان له عه قیده ی خاوهن په راوه کانه وه وه رگیراویت که بیروباوه پی جاهیلی تی که وتوه، به و جوړه ی که (جوړج سیل) وه سفی ده کات له سه ره تای په رچقه ی قورئاندا که کردویه تی، چونکه عه قیده یه کی خودایی گه ره که له پووری نه فامه کانه وه وه رگیرایی، له مۆرکی ده مارگیریتی زیاتر هیچ مۆرکیکی تری پیوه دیار ناییت، و پر ده بی له شانازی کردن به پله و پایه و ده سلات. ئه و کاته ش له خلتو و خه وش و بۆگه نی هاوه لدانان به ده رنابیت و له ته له که و فیله دانراوه کانی ناو په رسته نه کان به ده ر ناییت که پر بووه له چلک و چه ویتل، که دوعا و نوشته و په نا گرتن (رقی و تعاویذ) شوینی به ندایه تی و نوژه کانی گرتبۆوه.

موعجیزه ی موعجیزه کان ئه وه یه ئیسلام به و جوړه نه بووه، به لکو به وپه پی راشکاوی یه کلاکه ره وهی دلتیاوه دژی هه موو ئه مانه بووه، که ری ئی به پسانه وه وریکه و تن و ملکه چی نه داوه له م باره وه و هیچ سیفه تیکیشی له ده مارگیری جاهیلی و شانازی کردنی جاهیلی پی قیزه ون تر نیه، و دوژمنایه تی جاهیلی له سه ر جیاوازی تیره و ره چه له ک و کۆمه ل پی ناشیرینتر نیه.

له ناو جه رگه ی ولاتی ده مارگرییه وه ئه و ئایینه به رپابوو که نکۆلی ده مارگیریتی ده کرد.

له قولایی ولاتی هۆزو تیره کانه وه ئه و دینه بلآو بووه وه که بانگه وازی بق لای یه ک خوا ی تاكو ته نیاو پهروه ردگاری هه موو جیهانیان و رۆژه لات و رۆژئاواکان ده کرد، پهروه ردگاری هه موو نه ته وه و مرقایه تیه کان بی هیچ جیاوازییه ک له نیوانیاندا، جگه له جیاوازی چاکه خوازی و بپوا هیئان نه بیت.

له کاتیکدا نه و لیکۆلره وانه ی سیفته ی زانست نه به خشنه زاناکانی به راوردکاری
نیوان نایینه کان له رۆژئاوا، نه و به پتی وه سف کردنیان بۆ ئیسلام (وهک ناشکرایه و
ده بیستری) له پێپه و پابه نده کانیاندا یان له دووباره کردنه وه ی لاساییه کانیاندا، که و
دیاره نه وان ژیری خۆیان زۆر ماندوو نه کردوو له م رووه وه به شیوه یه کی ته و، که
به ته وای گرنگی بدن به م نایینه به جۆریکی گشتی و دورودریژ.

جا له په رتووکیکدا که یه کیکه له په رتوکه تازه کان باس له نایینه کانی گروی
ئاده میزاد ده کات که مامۆستایه کی فله سه فه له زانکویه کی گه رده نووسیویه تی، نووسه ری
تایبه ته ند به م لیکۆلینه وانه دای ئاماژه کردن به شمشیری توندو تیژی و وه رگرتن له
نایینی گا ورو صائیبی و مه جوسییه کانه وه، ده لیت:

(موحه ممه پۆشیویه تی و دیاری کردوو بۆ خوای په روهر دگاری - پۆشاکێ له
ئاکاری عه ره بیی، و که سایه تی عه ره بیی.)^{۱۸}

هه روه ها دانه ده لی: (نه و راستییی لێره دا ئاماژه ی پتی ده ده م و ده یخه مه روو بۆ
هه موو لیکۆلره وه یه کی نه م نایینه عه ره بییه ده رده که وێ، هه روه ها نه و که سایه تییه
خواییه عه ره بییه ش.)

به م وه سف کۆن و لاساکاره نووسه ره سفی خوای ئیسلام ده کات، دای نه وه ی
لیکۆلینه وه ی کردوو ده گاته نه وه ی نه مه بلتی؟ ... نه ی ده بوو چ بلتی نه گه ره ره له
دوو ره به پرپیا گه نده ئیسلامی بیستایه؟! .

^{۱۸} زۆر سه یر ده بوو نه وه ی که گوتویه تی ئاماژه و گه واهی پتی بدایه به و نایه تی ده فه رموی ﴿قل لو کان
البحر مددا لکمات ربی لنفد البحر قبل أن تنفد کلمات ربی ولو جنتا بمثل مددا﴾ الکهف/ ۱۰۹.
واته: بلتی: نه گه ره دیریا کان بۆ (نووسین) ی واژه ی په روهر دگاریم بینه مه ره که ب، دیریا کان ته و و ده بن به ر
له وه ی واژه کانی په روهر دگاریم ته و و بن، هه رچه ند وینه ی نه و (ده ریا یانه ش) بێنینه کۆمه کیان.
حسداً حملنه من أجلها وقدیماً کان فی الناس الحسد
واته: هه سوودی هه لی گرتوون له م پیتا و ده، له میژینه هه سه د له موقفا هه یه.

رہنگہ پیوہست نہکات ہیچی تر بلتین دواى گوتنى (بسم الله الرحمن الرحيم) له سورہتی الفاتحہدا، تا بزانیں موسلمان ئاتاجی خوداوندی جیہانیانہ، ئہویش دووجار وەسفی کردگارہکەى ئەکات بە بەزەیی، لەکاتی دەست پئ کردنی ھەر سورہتیک له سورہتەکانی قورئاندا.

رہنگہ بیتوانیایہ زۆر باشتر و دروست تر بەرازدییەکانی بکردایہ گەر رازی بواہی بەو سیفەتە لە سیفەتەکانی خواى ئیسلام، ئەوسا بە کاری بەراوردکاری ھەستایە لە نیتوانیاندا لەگەڵ ئەو سیفەتانەى لە ئایینەکانی تردا نا موسلمانان ھەلیانیزاردووە، دەبینن لە سەرھەتای داواو پارانەوہکانیاندا ناوی پەرورەدگار بە سیفەتەکانی ھیزو دەسەلات و جەبەر ووت دینن.

الله خودای ھەردوو جیہانہ، پادشای رۆژی سزایە، تیرازیکی ھەلگەپاوہ نیہ لە وینەى الله لە بیروباوہپی خاوەن پەپاوہکاندا، بەلکو ئەو سەرچاوە و رەسەنایەتییە کہ ھەر کاتیک لە عەقیدەى خودایی لادریت ھەر دەگەریتەوہ بۆ لای، بە تەواوترین شیوہ کہ لەسەر یەتی، و بە تەواوترین شیوہ کہ پیوہستە بێت.

بۆیە ئەم عەقیدە خواییە لە ئیسلامدا راست کەرەوہ و تەواوکاری ھەموو عەقیدە یەکی پیش خۆیەتی لە رێبازی ئایینەکاندا، یان لە رێچکە فەلسەفی و لیکۆلینەوہکانی پەرورەدگار یدا.

ئەم عەقیدە عەقیدە یەکی تەواوہ، عەقیدەى ھیندیەکانی لە کارما و نرفانا راست کردۆتەوہ و تەواویشی کردووە، چونکہ عەقیدە یەکی پووج و بەتالە، یان فەنایەکی لی زەوت کراوی زاتە کہ لە نیتوان ئەو و نەوہی زیندواندا ناسازن!

ئەم عەقیدە یە عەقیدە یەکی تەواوہ، راست کەرەوہ و تەواو کاری عەقیدەى مامۆستای یەکەمی مامۆستایانی فەیلەسوفە غەربییە کۆنەکان بوو، چونکہ لە دامالین (التجريد) و پاک راگرتن (التنزيه) تیگە یشتنیکى ھەلەى ھەبوو، کہ ئەم ھەلە یە وای لیکرد

گوتەي تهواویتی پەها (الکمال المطلق) بدرکیتئی؛ وهک عەدەمی پەها له دامالین له کاروکرداردا، و ویست و دامالین له گیانیش.

و ئایینیکه عەقائیدی خوایی راست نهکاتهوه به کاری تهواوکاریشیان هەلدهستئی که له ئایینی نهتهوهکانی پیش خۆی و شارستانییهکانیان و رێچکەي فەیلەسوفەکانیاندا دەریان برپیوو؛ نیشانیان نهدا له کوێههاتوه، و چ پیغه مەریک سەرچاوه و بانگخوازیان بووه؟ نهویش له دوورگی عەرەبییه.

له پیغه مەریکی نهخویندهوار له نیوان هەموو پیغه مەریه رهوانه کراوهکان که خاوهنی پەراوو پەرستش بوون.

جا گەر ئەمه سەروش نه بیته له لایه ن خوداوه، ده بی چی به سەروش (الوحی) دابنریت؟

هەرچۆنیک بووه له به نه مر دانانی ئیمانداران به سەروشی خودایی که بۆی نێردراوه بابیی، نه گەر وا نه بی چۆن که سیکی نه خویندهوار له ناو جەرگی بیاباندا برپا به **الله** دیتئی؟ به برپاوهکی تهواو له هەموو ئەوانه ی پیش خۆی، نه گەر ئەمه وهی نه بیته له لایه ن خوداوه؟ نه وه به ردیکه چۆته به رچاوو دلهکانیان، که نکۆلی وهی ده که ن، له سه روو ئەم موعجیزه گه وره یه شه وه! نه مه نابینه جی برپا له هیچ وینه یه کی به ره سه ست و نه ندیشه شه **سید**؟. وته ی عه ققاد لێره دا تهواو بوو.

پاشان: ئیدی زۆر سه یره و جی پێکه نین و گریانە، به راوردکاری عەقیده ی ئیسلام له به شی په ره وردگاریتیدا له گەل و پێنه و پووچایه تی مرقه کان له م رووه وه بکه ین.

ئایا سه یر نه ئایینیک که ئەم ده قە ی تیا بیته:

﴿ولو أنما في الأرض من شجرة أقلام والبحر يمده من بعده سبعة أبحر ما نفدت

کلمات الله﴾ لقمان/ ۲۷.

واته: و نه گهر هه موو دارو چپوی روی زهوی ببه قه له م (نووسینگ) و دهریاش بۆ
ببیته مه ره که ب و حه وت دهریای دیکه یش بی به کۆمه کیه وه، قسه ی خوا (یان پێنانوسری
(و) دوا یی نایئ.

به راوردی بکه ین به ئایینێک که سه باره ت خودا ده لئیت: جیماع ده کات، یان
زۆرانبازی له گه ل دروستکراوه کانیدا ده گریت، تا وای ل دیت زال بن به سه ریدا، یان کوپی
هه بیت، واتا ژنی هه یه، نموونه ی ئه م گوته پوچ و سوکانه شایسته ی ئه وه نین له گه ل ئه و
وته مه زنا نه به راورد بکری ن؟!.

هر ده قێک سه باره ت زاتی خودا له ئیسلامدا لئ بکۆلینه وه، هه مووی ئه وه
ده سه لمی ئی که ئه م ده قه جگه له خوای گه وره - چ به و ته یان به سروش - ئه و له لایه ن
هیچ شتیکی تره وه نه نێردراوه.

به لام چی بکه ین له که سانی ک به کویری راهاتوون، به شیوه یه ک حه ز به بینایی
ناکه ن!!

به لئ له دیارده کانی گه ردوونمان کۆلیه وه، ئه وانیش رێنموونیان کردین بۆ
سیفه ته کانی خودا، کاتیکی ش گه پاینه وه بۆ په راوی خودا (قورئان) ئه و زیاتر
تیگه یشته که مان یه قینی له خۆ گرت، زیاتر له پانتاییه کانی باسه که وه شتمان بۆ روون
بۆوه، بێگومان ئه گه ر ئیمه موسلمان نه بووینایه و به هۆی وه حی و سروشه وه ئایینی خودا
له می شکماندا نه چه سپایه، ئه و نه مانده توانی به م جۆره خۆمان له م باسه بده ین. چونکه
ئه م ئایینه ئایینی که ده سستی ژیری ده گریت له سه ر رئی زانست، تا بۆی به سه لمی ئیت
لقه کان به بنه ماکانه وه به سه ئیته وه، بنه ماکانیش ده گێرته وه بۆ سه رچاوه ئایینه که ی که
جگه له حه ق هیچی تر نه یه.

که سانیك هەن نابیستن و ئاقل نابن و بیر ناکەنەوه، بیروباوه پریان زۆر هیچ و پووجه، کاتیکیش بانگ بکړین بۆ ئەم پاکیتی و لۆژیکه کاربه جێیه، ره فزی ده کهن چونکه له سەر بیروباوه پیکي چەوت و چەوێل راهاتوون، به جۆریکیش وهریان گرتووه بئێ نه وهی خۆیان ماندوو بکهن بۆ لیکۆلینه وه، نه و که سانه وهك خودا سه باره تیان ده فەرموێ:

﴿هَلْ قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِم﴾ الزخرف/۲۲.

واته: نا به لکو ئەلێن: به راستی باو باپیرانمان نایینیکیان بووه و ئێمهش به شوێنی ئەوانا. ئەوا هه موو خاوهن بیروباوه په پووجه کان ئەم قسه یه ده کهن. نایا کاتی ئەوه نه هاتووه ئەم جۆره که سانه چاوێک به خۆیاندا بخشێننه وه؟! چونکه کێشه که کێشه ی هه لێاردن نیه؛ به لکو کێشه ی چاره نووسی ئاده میزاده: یان بۆ به هه شت، یاخود بۆ ناو ناگر، که خۆیان و باوو باپیرانیان نه سوتینێ به شیوه یه کی هه میشه یی، ئەگەر رێی هیدایهت نه گرنه بهر.

ره چه له کبازه کان، شو بهێنه ره کان، که مکه ره وه کان (له سیفاته کانی خودادا)، یان ئەوانه ی سیفاتی خوا ده به خشن به دروستکراوه کانی وه که لیخۆشبونی تاوان یان ناره حه تی له سەر لا بردن، یان وه لām دانه وه ی پارانه وه، یاخود به نه مر کردن و گه وره کردن.. ئەوانه ی که به ته واوی سیفه ته به رزه کانی خوا ناناسن و ناوه پیرۆزه کانی نازانن و بوونی ته واوی درک پێناکهن و ده سه لاتێ هه میشه یی هه ست پێناکهن و کۆمه کیی به رفراوانیی ناناسن، که چۆن کاروباری دروستکراوه کانی به پێوه ده بات له سه ره تاوه تا کۆتایی پێهێنان. ئەوانه ی که ئایهت و نیشانه کانی خودا نابیننه وه له وه موو دروستکراوه ئه یدا ئەوا هیچیان خوا ناناسن.

ته نیا ئێمه ی موسلمان به ته واوی خودا ده ناسین، به و په ری ته واوییه وه به پاکی راده گرین، به ته واویش ده یه رستین، که سیکیش به شی دووه م و سێ هه م له م په رتووکه بخوینێته وه ئەوا راستیه کی سه راسیمه به خشن ده بینیت، چونکه ده بینیت که هه ر خوای گه وره ی سروش به خشن و کارسازه ویستی بۆ ئەم پیغه مبه رو ئایینه بووه و ره وانیه ی کردووه.

تیبینی:

✽ ئەم وەرگیرانە لە پەرتووکی (اللَّهُ ﷻ) بە
پینووسی (سعيد حوى) چاپی دووھەم (دار القلم/
دمشق-بیروت) ئەنجام گەیەنراوە.
✽ تەرجمەى ئایەتەکان لە (تەرجومەى کوردی
قورئانی پیروۆز- بە پینووسی محمد صالح ئیبراھیمی)
چاپی ئێران، رەمەزانی ۱۴۱۷کۆچی — "چاپی
یەكەم" وەرگیراوە.

وەرگیر

له سه رچاوه كانى نه م ليكولينه وه يه:

١- الله يتجلى في عصر العلم	(جون كليفر) كزي كردوته وه
٢- العلم يدعو للإيمان	كريسى موريستون
٣- الله والعلم الحديث	عبدالرزاق نوفل
٤- قصة الإيمان	نديم الجسر
٥- الله	عباس محمود العقاد
٦- العقائد	الإمام حسن البنا
٧- الوجود الحق	د. حسن هويدي
٨- مصير البشرية	ليكونت دينوي
٩- حقائق الإسلام وأباطيل خصومه	عباس محمود العقاد
١٠- مع الله في السماء	د. أحمد زكي
١١- مفتاح السعادة	الشيخ محمد الهاشمي
١٢- كراسة جامعية (كلية الطب)	د. الشطي
١٣- رسالة من الشيخ سعيد النورسي	د. سعيد رمضان البوطي

ناوەرۇك

۴ وتەيەك
۹ الله جل جلاله
۹ تېپوانىنى بېباۋەپان بۆرىگەى خوا ناسىن
۱۵ رىگەى بەرەو خوا ناسىن ئايەت و نىشانەكانىەتى
۲۶ دىاردەى يەكەم: دىاردەى بەرپايوونى گەردوون
۲۷ ياساكانى گەرمىى
۲۹ ياساكانى جولەى ئەلكترونى
۳۱ وزەى خۆر
۳۴ گەتوگۇى پەرسىارىك
۳۸ دىاردەى دوۋەم: دىاردەى توانا
۵۳ دىاردەى سىيەم: دىاردەى ژيان
۶۷ دروست بوونى ژيان و جۇراوچۇرىتى
۸۰ مەۋف و پەۋشت
۸۶ دىاردەى چۈارەم: دىاردەى ۋەلام دانەۋە
۹۳ دىاردەى پىنچەم: دىاردەى رېپىشانىدان
۱۰۳ بېپوۋايانى ئەمىر
۱۰۸ دىاردەى شەشەم: دىاردەى داھىنان
۱۱۳ دىاردەى خەۋتەم: دىاردەى حىكمەت و كارلەجىى
۱۲۷ دىاردەى ھەشتەم: دىاردەى گەرنكى پىدان

۱۴۵ دياردهى نۆيەم: دياردهى يەككىتى
۱۵۷ ھۆكارىتتى
۱۶۲ سىروشت
۱۷۱ يەكتاپەرسىتى
۱۸۴ بەلگەى دياردهكان لەسەر خواو ناوہ پىرۆزەكانى
۱۹۲ بوونى خواى گەرە
۱۹۳ دىرىنى ومانەوہى پەرورەدگار
۱۹۴ جودايى خودا لە بەرپا بووہكانى
۱۹۴ قىيام و ەستانى خودا بۆ خۆى
۱۹۵ تاك و تەنبايى خودا
۱۹۸ توانستى خودا
۲۰۱ ويستى خودا
۲۰۲ زانستى خودا
۲۰۴ ژيانى خودا
۲۰۵ بىستەن و بىننىنى خودا
۲۰۶ ۆتەى خودا
۲۱۲ تايپەتمەندىتى ناوہ پىرۆزەكان
۲۱۳ باسى ناوہ مەزنەكەى خودا
۲۱۸ بەراوردكارى
۲۱۹ بىروياوہپى خودايى
۲۵۲ سەرچاوہكان
۲۵۳ ناوہ پۆك

منتدى اقرأ الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

له کتیبه گانی:

هزری هاوچه رخی ئیسلامی

مه‌شخه‌ئی ری

کرێکار

(سەید قەڵەب)

: مه‌شخه‌ئی ری (معالم فی الطریق):

سەید قەڵەب

وه‌رگێرانی : کرێکار

بیروباوه‌ر له‌بهر پۆشنایی قورئان و سوتنه‌تدا

(له ژێر چاپه)

د. عومەر سلیمان له‌شقه‌ر

وه‌رگێرانی: ئارامی گه‌لانی